

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка
Науково-навчальний інститут фінансів, економіки та менеджменту
Кафедра фінансів і банківської справи

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО

**Матеріали III Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
з міжнародною участю**

1 грудня 2016 р.– 10 січня 2017 р.

Полтава
2017

УДК 330.336
ББК У9 (4Укр) 262-983
Е45

Редакційна колегія:

В.О. Онищенко, д.е.н., професор; З.С. Варналій, д.е.н., професор;
Г.В. Козаченко, д.е.н., професор; Л.О. Птащенко, д.е.н., професор;
С.В. Онищенко, к.е.н., доцент; Т.М. Завора, к.е.н., доцент;
Л.А. Свистун, к.е.н., доцент; Ю.С. Худолій, к.е.н., доцент.

Е45 Економічна безпека: держава, регіон, підприємство:
Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю, 1 грудня 2016 р.– 10 січня 2017 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2017. – 247 с.

ISBN 978-966-616-147-8

У збірнику матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю розглядаються актуальні проблеми економічної безпеки держави, регіону та підприємства, теоретичні та методологічні аспекти системотворення економічної безпеки та її сучасні концепції, особливості інституціонального та правового забезпечення економічної безпеки об'єктів всіх рівнів економічної системи, а також забезпечення економічної безпеки в системі освіти.

Участь у конференції взяли науковці та практики з м. Київ, Львів, Северодонецьк, Дніпро, Тернопіль, Харків, Лисичанськ, Чернігів, Суми, Полтава і Полтавської області.

Призначений для фахівців з економічної безпеки, науковців, викладачів, аспірантів, докторантів та студентів.

УДК 330.336
ББК У9 (4Укр) 262-983

ISBN 978-966-616-147-8

© Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ ОБЛАСТІ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

Г.В. КОЗАЧЕНКО..... 11

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Л.М. БЕРЕЗІНА..... 15

ВПРОВАДЖЕННЯ «SOLVENCY II» – ШЛЯХ ДО ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОГО РИНКУ

Т.М. БОЛГАР..... 18

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В.М. БУТ, І.В. БАЛАБАСЬ..... 21

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА»

О.І. ВАСИЛЕНКО, А.В. ГУЗЬ..... 27

МЕДІАЦІЯ ЯК МЕТОД ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЩОДО РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПРОБЛЕМНОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

Г.О. КРАМАРЕНКО..... 29

ДО ПИТАННЯ ВАЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В.П. МАРТИНЮК..... 33

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

І.І. ЛУГОВА, Р.Б. ВАРЧЕНКО..... 35

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАХИСНОГО ПІДХОДУ У БЕЗПЕКОЛОГІЇ

С.І. ОВЧАРЕНКО..... 39

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

С.В. ОНИЩЕНКО..... 42

ГІПОТЕЗА АДАПТИВНОГО РИНКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ДЛЯ ПОЯСНЕННЯ ПОВЕДІНКИ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

О.Л. ПЛАСТУН..... 46

**РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА:
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОНЯТЬ**

Ю.С. Погорелов	49
АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ, ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНОЮ БЕЗПЕКОЮ	
К.С. Соловйова, П. В. Отенко	52
О ПОРОГОВЫХ ЗНАЧЕНИЯХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КАК СУБЪЕКТИВНЫХ ИНДИКАТОРАХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	
В.А. Рач	55
ГОЛОВНЕ ДЖЕРЕЛО ПОТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ В ЕКОНОМІЦІ, ОСНОВАНОЇ НА ЗНАННЯХ	
О.В. Россошанська.....	57
ФІСКАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: БЕЗПЕКОЗНАВЧИЙ ПОГЛЯД	
Н.В. Шупрудько.....	61

**СЕКЦІЯ 2. ПРОБЛЕМАТИКА СИСТЕМОТВОРЕННЯ В
ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ: ДЕРЖАВА,
РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО**

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	
Є.А. Івченко.....	64
МІСЦЕ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ ТА СУСПІЛЬСТВОМ	
Н.Я. Михаліцька, М.І. Копитко	66
ПИТАННЯ СИСТЕМОТВОРЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ: ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО	
В.А. Панасенко, А.І. Павленко	69

СЕКЦІЯ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА НАПРЯМИ ДІЙ

FISCAL DECENTRALIZATION AS A DETERMINANT OF ECONOMIC SECURITY REGIONS

V.O. ONYSCHENKO, O.M. BONDAREVSKAYA..... 77

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

З.С. ВАРНАЛІЙ..... 79

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Р.Р. БЛИК..... 84

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Н.В. БОБОШКО, Т.О. ТЕЛЮРА..... 87

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРОВАНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ю.В. БОРДЮГ..... 91

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В.А. БОСЕНКО, М.В. ЗЕЛЬСЬКИЙ..... 94

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

К.В. БУТЕНКО, В.В. САЛО, М.А. СЕМЕНЕНКО..... 97

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ю.Є. ВЕЛИЧКО, ЗАБОРОВЕЦЬ Ю.О..... 100

ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

О.О. ГАВРИЛЕНКО, І.Д. САХНО..... 103

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

А.Д. ГЛУШКО, К.В. БАБЕНКО, Б.А. АНТИПЧУК..... 106

ТЕРМОМОДЕРНІЗАЦІЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Т.М. ЗАВОРА..... 109

АЛГОРИТМ СТВОРЕННЯ СЛУЖБИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	
З.Б. Живко.....	113
ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	
В.О. Ільченко, А.І. Котелевська	116
СИСТЕМА PROZORRO ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНИХ ІНТЕРЕСІВ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ	
А.О. Іщенко, А.В. Бірюкова	119
АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	
Д.В. Голозубова, М.В. Похідняк	121
УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	
С.В. Кавун, С.С. Любимова	127
МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	
П.О. Крикун	130
ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМУ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОГО БУДІВНИЦТВА	
І.М. Крекотень.....	133
КАДРОВА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	
Д.О. Кукуєва, Н.В. Педора	136
ІННОВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	
С.М. Марчишинець	139
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СЕКТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	
О.А. Мельниченко.....	143
ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
І.Е. Нездойминога	146

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	
І.П. Отенко.....	149
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА	
Л.О. Птащенко, В.В. Буколова.....	151
РЕЖИМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	
О.В. Погрібний	155
РОЗРОБКА ТЕХНОЛОГІЧНИХ КАРТ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ	
Л.С. Половко.....	158
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	
Б.А. Рибалко	160
РОЛЬ ЕНЕРГОАУДИТУ У ПРОЦЕСАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ	
Л.А. Свистун.....	165
СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ	
М.А. Семененко, В.О. Ільченко	169
ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО ТУРИЗМУ: ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД	
І.Г. Смирнов	171
СТАН ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	
Ю.І. Стовба.....	175
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
І.О. Танцюра, Я.О. Копиця	179
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ	
В.В. Тюкова	185

**ЗАГРОЗИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ПІДґРУНТЯ
ВИНИКНЕННЯ ВИТРАТ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ**

Л.М. Христенко 188

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТЕРМОМОДЕРНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ**

Ю.С. Худолій 191

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ю.С. Худолій, Н.О. Мельниченко 195

**ПИТАННЯ ЦІЛІСНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ІНТЕГРОВАНИХ ПРОМИСЛОВИХ СТРУКТУР**

О.Ю. Чорна 198

**СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ**

А.О. Чиж, С.О. Катькало, А.І. Кузьменко 201

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Ю.В. Чупака, М.О. Древенчук 204

**ОБЛІКОВІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА**

О.В. Щербаківа, О.І. Безверхий, Р.В. Бойко 209

**ПЕРЕДУМОВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЖКГ УКРАЇНИ В
КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Я.В. Юрченко, Є.Г. Бєднов 211

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ

А. О. Ясногорська, О. О. Гавриленко, А. П. Мосюк 213

**СЕКЦІЯ 4. СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ПІДХОДИ ДО
ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
(ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО)**

**ОЦІНКА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗА ДОПОМОГОЮ
ІНСТРУМЕНТАРІЮ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ**

О.В. Бєлов 216

ОБ'ЄКТИ ОЦІНЮВАННЯ В ОЦІННІЙ СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	
В.В. ВАХЛАКОВА	219
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	
В.В. ГАМЗА, І.Ю. КОРНІЄНКО, С.Г. МАКАЙДА	224
СУТНІСТЬ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ	
С.П. СІВЦЬКА, Ю.Т. ГОНДА, І.С. БЛИЗНЮК	226
ЗМІНА ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	
М.Ю. ДЕМЧЕНКО	229
ПРИЧИНИ НАСТАННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ПІДПРИЄМСТВА	
А.В. ШКЛЯРУК, О.Г. САВЧУК.....	231
ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВА	
Р.П. ШКРЕБЕНЬ	234
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Р.О. ШОСТАК	236
ЗОВНІШНЯ ЗАБОРГОВАНІСТЬ УКРАЇНИ ТА ЇЇ БОРГОВИЙ ТЯГАР	
Н.Я. ЮРКІВ.....	242

СЕКЦІЯ 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ ОБЛАСТІ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

Г.В. Козаченко, *доктор економічних наук, професор*
Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Економічна безпека у наш час є найважливішою умовою діяльності підприємства, за наявності якої забезпечується стабільність діяльності, створюються можливості для розвитку підприємства та повного використання його потенціалу. Відповідно, безпекозабезпечувальна діяльність підприємства, результатом якої є забезпечення економічної безпеки, набуває значення поряд з такими як забезпечення конкурентоспроможності та ефективності діяльності, а управління підприємством становиться безпекоорієнтованим.

Суттєве підвищення значення економічної безпеки підприємства, значна увага до цієї категорії в теорії управління, нагальні потреби безпекозабезпечувальної діяльності підприємства, які вимагали вирішення, зумовили формування та активний розвиток нового напрямку в управлінській науці – економічної безпекології, підвалини якої закладено у новітній науковій системі – безпекознавстві, що становить собою сукупність знань про безпеку соціально-економічних систем різного виду та призначення і закономірності її забезпечення.

З одного боку, посилена увага до економічної безпеки соціально-економічних систем різного виду та призначення сприяла формуванню та розвитку безпекознавства, а, з іншого, саме безпекознавство зумовило посилення уваги до проблематики економічної безпеки.

Економічна безпекологія як новий напрям в управлінській науці становить собою галузь знань про природу економічної безпеки об'єктів (національна економіка, регіон, галузь, підприємство), її джерела та передумови, оцінювання та забезпечення. За своєю побудовою економічна безпекологія є вченням, комплексом взаємопов'язаних ідей, внутрішньо диференційованою, але цілісною системою знань, в якій одні елементи залежать від інших, а початковий базис становить сукупність тверджень, понять і категорій, визначених за певними методологічними принципами і правилами.

В межах економічної безпекології:

відбувається збір та упорядкування емпіричних даних щодо економічної безпеки конкретного об'єкта (держави, регіону, підприємства);

здійснюються синтез, узагальнення, критичний аналіз та систематизація об'єктивних знань щодо економічної безпеки конкретного об'єкта (держави, регіону, підприємства), які не лише описують феномен економічної безпеки, а й дозволяють розкрити її сутність, виявити причини, форми вияву, причинно-наслідкові зв'язки економічної безпеки за рівнями економічної системи;

виявляються і досліджуються загальні та специфічні об'єктивні закономірності організації та функціонування систем економічної безпеки різного класу, що надає цілісне уявлення про закономірності та наявні зв'язки в її системному забезпеченні;

вивчаються причини та чинники зміцнення або погіршення економічної безпеки;

розглядаються питання оцінювання та забезпечення економічної безпеки конкретного об'єкта (держави, регіону, підприємства) [3, с. 15].

Наразі в Україні, пострадянських країнах, країнах Східної Європи (Польща, Болгарія) відбувається активний розвиток економічної безпекології, що виявляється у:

глибокому та системному осмисленні наявних явищ та процесів у безпекозабезпечувальній діяльності;

формуванні комплексу поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення і пояснення явищ економічної безпеки;

генерації нових ідей, появи свіжих поглядів, формуванні понятійно-категоріального апарату;

творчому переосмисленні концептуальних основ управління об'єктами безпеки (держава, регіон, підприємство) та інституціонального середовища їхньої діяльності.

В економічній безпекології як і в будь-якій науці відбувається постійне оновлення, поповнення та систематизація знань про економічну безпеку конкретного об'єкта у вигляді формування низки теоретичних положень, гіпотез, закономірностей за результатами критичного аналізу фактів та попередніх теоретичних положень, їхнього розширення, доповнення, трансформації та узагальнення, виявлення казуальних причин наявних явищ та виявлення причинно-наслідкових зв'язків між ними. Одним з результатів цих процесів є не лише поповнення та оновлення наявних знань за загальновизнаними предметними областями економічної безпекології, а й поява нових предметних областей.

Загальновизнане формальне та змістове визначення предметних областей в економічній безпекології сприятиме її подальшому системному

розвитку, визначенню актуальності досліджень з економічної безпеки конкретних об'єктів.

Якщо виходити із загального визначення поняття «предметна область» (або універсум міркування, область теорії) [2, с. 276], то предметну область в економічній безпекології слід розглядати як єдність взаємопов'язаних однотипних елементарних об'єктів, їхні властивості, відносини та функції, що розглядаються в межах окремого напряму економічної безпекології.

Предметні області в економічній безпекології сьогодні вивчено різною мірою – від наявності достатньо струнких та логічних пояснень природи та характеру поведінки елементарних об'єктів, визначенні їхніх властивостей, особливостей та взаємозв'язку до лише постановки питань, тобто виявлення нових об'єктів та предметів дослідження та його актуалізації.

Сьогодні є всі підстави говорити про в економічній безпекології кількох визнаних науковою спільнотою предметних галузей, результати дослідження в яких сприятимуть посиленню єдності та цілісності економічної безпекології як науки, що виникла та розвивається на стику управління, психології управління, соціології та економіки.

Адже підвищення статусу накопичених знань з економічної безпеки – з безпекознавства до економічної безпекології – висуває суворіші вимоги до обґрунтованості положень, їхнього взаємозв'язку, цілісності експлейнарного, теоретичного та методологічного базисів, примушує до перегляду низки положень, які у безпекознавстві видавалися зрозумілими та такими, що претендували на фундаментальність.

Розглянути докладно всі предметні області в економічній безпекології в межах даної публікації неможливо. Тому має сенс зупинитися на основних з них. До основних предметних областей в економічній безпекології належать такі.

Створення методологічного базису економічної безпекології. Актуалізація цієї предметної області економічної області в економічній безпекології зумовлена підвищенням її наукової зрілості, подальшим поглибленням її теоретичних положень та їхнім різноманіттям (а іноді – навіть різновекторністю та комплементарністю). Методологія в економічній безпекології становить системоутворюючий стрижень і глибинне підґрунтя наукових парадигм, підходів, традицій, напрямів, течій і шкіл, утворених на її основі [1], розкриває, за допомогою яких засобів економічна безпека конкретних об'єктів відтворюється у теоретичних положеннях, концептах та конструктах. Не можна не побачити, що в економічній безпекології, як, власне, і в інших науках, за Т.В. Гайдай [1], поширюються суб'єктність наукового знання (без

суб'єкта немає об'єкта), системність, нелінійність, контекстуальність наукових результатів та теоретичних висновків. Надані Т.В. Гайдай філософсько-методологічні ознаки постнекласичної економічної науки визначають домінування в економічній безпекології методологічного плюралізму («методологічний анархізм»), за якого ступінь «жорсткості» нормативних критеріїв наукової методології інтенсивно «розмивається», а серед методів, що можуть знайти використання у дослідженні економічної безпеки держави, регіону, галузі, підприємства, починають домінувати методи системного аналізу, синергетичні та еволюційні методи, контекстуальний та іманентний методи, а також економіко-математичне моделювання.

Системотворення. Ідея системного характеру забезпечення економічної безпеки сьогодні однозначно сприймається науковцями і не оспорюється. Сьогодні в економічній безпекології з'явилися серйозні системні дослідження, в яких об'єктом дослідження виступає система економічної безпеки підприємства (наприклад, Є.І Овчаренко [4], О.В Ілляшенко [3]). Але незважаючи на наукові здобутки названих та інших науковців, стосовно системотворення в економічній безпекології слід визнати наявність низки проблем, які розв'язано нечітко, неповно або навіть взагалі не розв'язано: призначення, структура та функції системи економічної безпеки підприємства, визначення масштабу, складності та режимів функціонування системи, взаємозв'язок функцій системи економічної безпеки підприємства з функціями інших підсистем системи управління підприємством, створення загальних принципових основ формування та дії механізмів системи, оцінювання результативності її функціонування. Окремо слід зазначити на недосконалість понятійно-категоріального апарату системотворення, для стану якого характерні методологічна невизначеність, плутанина причин та наслідків, вульгарне застосування методу наукової експансії, відрив смислового наповнення поняття «система економічної безпеки» від вихідного поняття «система», а головне відсутність цілісності як універсальної ознаки системності, внаслідок чого наявні визначення змісту категорії «система економічної безпеки» не мають змістового навантаження. І це далеко не повний перелік проблем у системотворенні в економічній безпекології.

Естиметологія. Оцінювання економічної безпеки підприємства становить зміст естиметології (від англ. estimate – оцінювати) в економічній безпекології. Оцінювання економічної безпеки підприємства належить до тих питань економічної безпекології, щодо яких існують численні дослідження, але поки ще не існує оцінної системи та методології її створення. Становлення естиметології в економічній безпекології має відбуватися за дедуктивною логікою, але фактично

відбувається за індуктивною логікою, відповідно до якої спочатку створюються та отримують розвиток елементи нижчого рівня оцінної системи, тобто відбувається перехід від часткового знання переважно емпіричного характеру до більш загального. Причому, йдеться про неповну індукцію, коли знання про частину переносяться на ціле. Найбільш розробленими з числа елементів оцінної системи в економічній безпекології є кілька підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства: функціональний, індикаторний, експертний та ін. Кожному з підходів властиві свої достоїнства і обмеження, але жоден з них не визнаний досконалішим порівняно з іншими. Внаслідок абсолютно різної інструментальної бази наявні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства не конкурують між собою. Можна говорити лише про різний ступінь розробленості підходів, їхнього поширення та достовірності оцінок, які отримано з їхнім використанням.

Забезпечення економічної безпеки. Забезпечення економічної безпеки є найменш дослідженою предметною областю в економічній безпекології. Забезпечення економічної безпеки становить зміст безпекозабезпечувальної діяльності (держави, регіону, підприємства), здійснюється за допомогою сукупності способів, застосування яких практично завжди супроводжується використанням ресурсів різних видів (фінансових, матеріальних, інтелектуальних, часових тощо). Сьогодні остаточно не визначено перелік доцільних до застосування способів забезпечення економічної безпеки, їхнього взаємозв'язку зі способами забезпечення результативності діяльності підприємства (конкурентоспроможності, ефективності), умов раціонального використання способів, визначення витрат та ефективності їхнього використання.

Отже, лише простий перелік предметних областей та основних питань, що потребують вирішення у цих областях, свідчить про необхідність подальших системних досліджень в економічній безпекології, які мають відбуватися у тісному зв'язку з управлінням підприємством.

Література

1. Гайдай Т. В. Методологічні ознаки історичних типів наукової раціональності економічної теорії у вимірі сучасної філософії науки // Т. В. Гайдай // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». – 2015. – № 11 (176). – С. 6-12.
2. Ивин А. А. Словарь по логике / А. А. Ивин, А. Л. Никифоров. – М.: Туманит, изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 384 с.

3. Ілляшенко О.В. Механізми системи економічної безпеки підприємства [монографія] / О.В. Ілляшенко. – Харків: Мачулін, 2016. – 504 с.

4. Овчаренко Є. І. Система економічної безпеки підприємства: формування та цілепокладання: [монографія] / Є.І. Овчаренко. – Лисичанськ: ПромЕнерго, 2015. – 483 с.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Л.М. Березіна, доктор економічних наук, професор

Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава

Функціонування підприємства в умовах ринку характеризується нестабільністю через суттєвий вплив динамічного зовнішнього середовища. Така ситуація вимагає від власників та менеджерів підприємства швидкого реагування на невизначеність та нестійкість економічного середовища, потребує пошуку шляхів забезпечення стабільного розвитку. Чільне місце у цьому процесі належить забезпеченню економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека підприємства має, так би мовити, подвійний характер. З одного боку, вона забезпечує власне діяльність підприємства, з іншого боку, є складовою економічної безпеки системи вищого рівня, яка представлена регіоном, державою.

На рівні підприємства економічна безпека означає стабільне функціонування, випуск конкурентоспроможної продукції та отримання прибутку.

Економічну безпеку підприємства можна розглядати як стан захищеності усіх систем підприємства; стан доцільного використання всіх ресурсів підприємства, за якого досягається позитивний економічний ефект; сукупність заходів з боку всіх систем підприємства, спрямованих на усунення внутрішніх і зовнішніх загроз та зменшення їх деструктивного впливу в разі виникнення.

Наявність необхідних ресурсів є ключовою вимогою для забезпечення ефективного функціонування будь-якого підприємства в сучасних умовах посилення конкурентної боротьби в усіх сферах як національної, так і світової економіки. Серед багатьох видів ресурсів, необхідних підприємству для здійснення своєї господарської діяльності, забезпечення його економічної безпеки чільне місце посідають фінансові ресурси.

Визначення сучасного змісту фінансових ресурсів, як економічної категорії, потребує вивчення багатьох підходів та концепцій, які вже напрацьовані вченими-економістами. Незважаючи на широке використання цієї категорії в економічному лексиконі, єдиного визначення не існує. Це пов'язано, значною мірою, з різними підходами при виокремленні ключових імперативів щодо сутності цієї економічної категорії. Серед основних підходів доцільно зазначити такі:

фінансові ресурси розглядають як сукупність грошових коштів у фондовій та нефондовій формах, які підприємство має у своєму розпорядженні;

фінансові ресурси представляють собою грошові фонди підприємства за певним цільовим призначенням;

фінансові ресурси є частиною грошового потоку, який використовується підприємством.

Аналіз існуючих публікацій, які присвячені розгляду фінансових ресурсів підприємства, дає можливість виявити їх основні ознаки. Серед них найважливішими, на нашу думку, є такі:

джерела утворення фінансових ресурсів, де варто брати до уваги первинний фінансовий розподіл новоствореної вартості та її перерозподіл у процесі здійснення господарської діяльності;

форми існування фінансових ресурсів, основними з яких є фондова та нефондова. При цьому суб'єкти господарювання можуть створювати спеціальні фінансові фонди для ефективного управління фінансовими ресурсами (великі та середні підприємства) або не створюють їх (деякі середні та значна частина малих підприємств);

суб'єктами утворення, володіння, розпорядження та використання фінансових ресурсів можуть бути суб'єкти підприємницької діяльності, домогосподарства, держава, регіональні та місцеві органи самоврядування;

пріоритетність утворення та використання фінансових ресурсів, де пріоритет має мікроекономічний рівень, який у подальшому забезпечує їх формування на мезо- та макrorівні;

фінансові ресурси мають грошову природу, проте, існує й матеріальна їх форма (у сільському господарстві тощо) та форма цінних паперів;

фінансові ресурси можуть бути власними, залученими та позиковими. Саме останні мають бути повернуті у встановлений термін та за умови сплати відповідного відсотка за користування ними;

фінансові ресурси мають бути перетворені у капітал, який забезпечує формування активів для створення нової вартості, а, відтак, одержання прибутку.

Доцільно зазначити, що фінансові ресурси як позиковий капітал забезпечують певні позитивні наслідки у діяльності підприємства: нижчу вартість порівняно із власним капіталом; зростання всього фінансового потенціалу підприємства, що, в свою чергу, сприяє збільшенню обсягу випуску продукції. Проте, використання позикового капіталу має й певні загрози для діяльності підприємства. Зокрема, складність процедури отримання, оскільки вона залежить від рішення кредиторів, вимагає певних гарантій або застави; посилює фінансові ризики для підприємства, а саме, зниження фінансової стійкості та втрати платоспроможності; вартість позикового капіталу значною мірою залежить від коливань кон'юнктури фінансового ринку тощо.

Враховуючи зазначене, можемо констатувати, що фінансові ресурси підприємств – це грошові кошти, які акумулюються підприємством для забезпечення розширеного відтворення шляхом перетворення їх в інші види ресурсів з метою одержання прибутку. Фінансові ресурси перебувають у розпорядженні підприємства й виступають джерелом його виробничого та соціального розвитку, отже, забезпечують економічну безпеку в мінливих поточному та майбутньому періодах.

Фінансова складова економічної безпеки є провідною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси виступають рушійною силою економічної системи на всіх рівнях. Тому оцінка економічної безпеки підприємства передбачає визначення його фінансового становища.

З метою оцінки забезпеченості фінансової складової економічної безпеки здійснюється аналіз результатів діяльності підприємства; визначається конкурентний статус підприємства на відповідному ринку; аналізується функціонування суб'єкта господарювання на ринку цінних паперів, якщо він є його учасником.

Фінансова складова діяльності підприємства характеризується прибутковістю, швидкістю обертання капіталу, фінансовою стійкістю, структурою джерел фінансування та структурою капіталу. Тому оцінювання фінансових результатів діяльності підприємства за сучасних умов господарювання необхідна для його власників, менеджерів, інвесторів, кредиторів, партнерів, державних інституцій, а також конкурентів.

Забезпечення економічної безпеки є важливим принципом ефективної діяльності підприємства в ринкових умовах господарювання. Його реалізація потребує використання системного підходу з точки зору теорії та практики. Головним у його реалізації є попередження, виявлення, усунення можливих загроз внутрішнього та зовнішнього середовища. Враховуючи це, у кожному підприємстві доцільним є розроблення власної

комплексної системи забезпечення економічної безпеки. Процес розроблення такої системи вимагає спрямування зусиль на конкретні об'єкти, має здійснюватися за допомогою спеціальних методів у відповідності до визначених принципів функціонування. Система забезпечення економічної безпеки підприємства має охопити усі функціональні підрозділи підприємства та бути комплексною.

ВПРОВАДЖЕННЯ «SOLVENCY II» – ШЛЯХ ДО ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОГО РИНКУ

Т.М. Болгар, *доктор економічних наук, доцент*

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Функціонування та стан страхового ринку є важливим фактором розвитку соціально-економічної сфери кожної країни. Постійні зміни, що відбуваються, головним чином, через циклічні коливання, галузеві зміни та рецесивні процеси, що виникають останніми роками, потребують від страховиків більш активної діяльності.

Глобалізаційні та інтеграційні процеси світової фінансової системи в останні роки засвідчили недостатність та неспроможність національного державного регулювання адекватно впливати на фінансовий ринок окремої країни. Глобальна економіка, як і національна економіка окремої держави, з одного боку, є самостійною системою, здатною до саморегулювання, а з іншого, знаходиться під постійним впливом стабілізуючих чинників та загроз. Якщо раніше державне регулювання було функцією виключно національної економіки, то на сучасному етапі розвитку світової фінансової системи виникає об'єктивна необхідність у регулюванні розвитку страхового та перестрахового секторів фінансового ринку з метою забезпечення фінансової безпеки на міжрегіональному глобальному рівні.

Робота над реформою системи платоспроможності страхового сектору Європейського Союзу почалася у 2001 році в межах поданого Європейською комісією 1999 році Плану дій щодо фінансових послуг («Financial Services Action Plan»). Через необхідність у запровадженні глибоких змін ця реформа має привести до втілення нової системи, яка дістала назву «Solvency II», і положення якої комісія подала 2003 році. У наступні роки положення «Solvency II» частково було змінено та проведено консультації із зацікавленими сторонами страхового ринку щодо вироблення оптимальних підходів до реалізації нових вимог.

У 2009 році прийнято Директиву 2009/138/WE [1], що мала

ключове значення для цієї реформи і, згідно із процедурою Ламфалуссі, стала основою для врегулювання положень, які потребували уточнення щодо їх впровадження на наступних етапах. Європейська комісія, подаючи проект Директиви, потребувала, щоб страховики та перестраховувальники відповідали певним вимогам платоспроможності.

Деякі країни Європи вже впровадили в діяльність органів державного нагляду та регулювання розроблені міжнародні стандарти регулювання та нагляду «Solvency II». Директива «Solvency II» набирає чинності з 1 січня 2016 року, її вважають однією з найбільш важливих нормативних змін, що мали місце впродовж більш ніж трьох десятиліть і з якими доведеться зіткнутися всій страховій галузі ЄС. Це законодавча система, яка охопить усі країни Європейського Союзу. Вона забезпечує гармонійний режим контролю за страхуванням та перестраховуванням і замінює декілька положень щодо тих, які існували до цього часу.

Для досягнення зазначених змін необхідно використати нормативну структуру, засновану на трьох базових принципах. Концепцію такої структури взято на підставі положень, що використовують у банківському секторі та які було розроблено Базельським комітетом. Нову Базельську фінансову угоду «Basel II» адаптовано до специфіки страхового ринку, вона ґрунтується на трьох компонентах:

нормативні вимоги щодо капіталу, технічних засобів та активів;

якісні вимоги, що належать до широкого наглядового процесу – якісний внутрішній аналіз управління ризиками;

обов'язкова інформатизація установ страхування та перестраховування (прозорість) із метою зміцнення дисципліни на ринку.

«Solvency II» відображає не тільки фінансовий стан страхової компанії, а також є уніфікованою програмою, яка забезпечує дотримання вимог страховиками щодо контролю та, серед іншого, охоплює питання, пов'язані з отриманням ліцензії на ведення діяльності, механізмів управління, звітності перед контрольними органами, сферу інформування громадськості, оцінювання системи управління ризиками, платоспроможності та створення технічних резервів страхування. Одним із головних завдань системи «Solvency II» є поліпшення ситуації споживачів на страховому ринку. Це відбувається через упровадження змін у сфері фінансової діяльності страховиків, перш за все, у сфері їхньої платоспроможності.

Впровадження «Solvency II» у короткостроковій та середньостроковій перспективі обумовить виникнення об'єктивної необхідності для оптимізації структури капіталу страхових компаній. Даний процес можливий за рахунок нарощення таких інноваційних інструментів, як гібридний капітал (hybrid capital), субординований борг

та сек'юритизація. Випуск субординованого боргу, як і гібридного капіталу характеризується отриманням ряду переваг для оптимізації структури капіталу як ключового джерела фінансування діяльності страхової компанії.

Важливим наслідком може стати диверсифікація ризиків в економіці та консолідація страхової галузі. Як свідчить практичний досвід функціонування страхових ринків у країнах ЄС, режими державного регулювання, що використовуються на даний момент часу, не досить адекватно враховує диверсифікацію ризиків у страховому бізнесі.

Запровадження «Solvency II» передбачає диверсифікацію капіталу, необхідного для страховиків, які несуть підвищені ризики при страхуванні власності в районах, схильних до стихійних лих, повеней, пожеж, та капіталу, потрібного для інших страховиків, які охоплюють ризики, але в меншій мірі. Дана Директива розглядає також не лише страхування ризиків підприємства, а більшою мірою зосереджується цілісно на всі ризики, що впливають на бізнес, включаючи ринковий ризик, ризик контрагента та операційний ризик, а також менш відчутні ризики, такі як стратегічний і репутаційний ризик [2].

Впровадження «Solvency II» та відповідність вимогам даного міжнародного документу сприятиме удосконаленню системи управління страховою компанією та підвищенню ефективності менеджменту загалом, та посиленню фінансової безпеки зокрема. Крім цього, можливе зниження рівня волатильності доходів за рахунок збільшення розмірів страховиків та диверсифікації потенційно призведе до підвищення ефективності діяльності всього страхового ринку, що дасть можливість страховій компанії за рахунок економії на масштабах продажів фінансових продуктів, очікувати на отримання додаткових вигод та вихід на нові ринки збуту страхових послуг.

Література

1. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie odejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wyłącalność II) [Electronic resource]. – Access mode: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:335:0001:0155:PL:PDF>.

2. O'Neill, Garvan. Risk-Based Regulation Solvency II signáis change for the Insurance Industry Accountancy Ireland [Text]. – December 2010. – Vol.42 No.6. – p. 62-63.

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В.М. Бут, І.В. Балабась

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Питання економічної безпеки як елемента національної безпеки є важливим для будь-якої сучасної держави протягом усього періоду її існування. Але особливої актуальності набуває дане питання в сучасних умовах, коли досить швидкими темпами відбувається глобалізація економіки України до світового простору, загострення існуючих проблем внаслідок гальмування запланованих реформ.

З метою виявлення сутності та місця економічної безпеки у структурі національної безпеки доцільно попередньо ознайомитись з наступними поняттями: «небезпека», «безпека», «загроза», «національна безпека», «економічна безпека».

Від часу появи людини на землі потреба у безпеці існує в її підсвідомості. Американські психологи А. Маслоу та Х. Муррей зазначали, що при задоволенні головних фізіологічних потреб необхідність у безпеці виникає як самостійне явище. Відповідно до словника Робера термін «безпека» почав уживатися з 1190 року й означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки.

На сучасному етапі розвитку економічної думки існують десятки трактувань даної категорії, що свідчить про багатозначність та складність цього поняття.

Отже, з точки зору системного підходу, безпеку можна визначити як властивість системи, що забезпечує її стійке й стабільне функціонування й розвиток в умовах виникнення різних видів загроз зовнішнього й внутрішнього роду. Тобто це така властивість системи, що дозволяє звести до мінімуму, а в найкращому випадку й повністю позбутися негативного впливу дестабілізуючих факторів різної природи.

З кібернетичної точки зору, безпека трактується в такий спосіб: кількісна і якісна характеристика властивостей системи з погляду її здатності до самовиживання й розвитку в умовах виникнення зовнішньої й внутрішньої загрози, тобто дестабілізуючої дії непередбачених і важко прогнозованих зовнішніх і внутрішніх факторів. Таким чином, для визначення рівня безпеки потрібна оцінка стану системи і якісних властивостей (таких, як стійкість, надійність, захищеність, керованість, самоорганізація, живучість, досяжність, здійсненність і т.д.). Причому, якщо система задовольняє певні оптимізаційні критерії, але не є стійкою,

то така система не є працездатною. Як філософська категорія, безпека виступає формою виразу життєстійкості об'єктів матеріального світу.

Що стосується сучасних наукових поглядів, то, на нашу думку, найбільш ємним є визначення А. Б. Качинського, який трактує безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, а також довкілля в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Отже, А. Б. Качинський, як й інші автори (С.В.Козловський, В. І. Ярочкін, А. В. Возженніков) поняття «безпека» визначив за змістом як «стан захищеності», коли загрози мінімальні, а небезпека відсутня [1].

Таким чином, про безпеку необхідно й правомірно говорити тільки тоді, коли існує будь-яка небезпека. Саме небезпека в методологічному плані повинна стояти на першому місці, з її аналізу повинно починатися дослідження проблеми безпеки як негативної визначеності небезпеки. Небезпека в даному аспекті виступає вихідною категорією аналізу безпеки. Як тільки виникає небезпека, починаються розмови про безпеку, проблема ж останньої актуалізується. Коли ж небезпека як потенційний вплив активізується або підсилюється, то виникає загроза. За твердженням А. Б. Качинського, небезпека визначається як ситуація, постійно присутня в навколишньому середовищі, що за певних умов може призвести до реалізації небажаної події, з якою пов'язана низка небезпечних для людини, суспільства, держави та довкілля.

Що стосується терміна «загроза», то найбільш повне визначення представлено в роботі Б. Демідова, А. Велічко, І. Волощук, які загрозу визначили як сукупність умов та факторів, що перешкоджають реалізації національних інтересів держави та створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави, національним цінностям та національному устрою [2].

Виділяють наступні види безпеки: національна, національно-державна, федеральна, суспільна та ін.

Вперше на політичному рівні поняття «національна безпека» вжито в 1904 р. у Посланні президента США Теодора Рузвельта Конгресу США. Безпосередньо закон «Про національну безпеку» було прийнято Конгресом США у 1947 році.

У законодавстві Радянського Союзу у 1934 році з'явилося поняття «державна безпека», а в Конституції СРСР 1936 року серед функцій органів державної влади і управління була присутня «охорона державної безпеки». У Конституції СРСР 1977 року розділ 5 цілком присвячений захисту і забезпеченню державної безпеки. У ст. 17 Конституції України визначено необхідність забезпечення безпеки різних сфер суспільного життя, у тому числі й економічної. Надаючи належне місце забезпеченню

національної безпеки в усіх її аспектах, було розроблено, а Верховною Радою України схвалено Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України (18 липня 1995 р.). У даному документі національна безпека трактується як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз і є необхідною умовою збереження та примноження духовних та матеріальних цінностей. 19 червня 2003 року прийнятий Закон України «Про основи національної безпеки України», в якому визначено, що національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

У проєкті Концепції економічної безпеки України вона розглядається як «спроможність національної економіки отримувати свій вільний, незалежний розвиток і утримувати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал держави за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, здатність української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз». Г. Пастернак-Таранушенко зазначав, що економічна безпека – це стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення, розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців. У свою чергу, на думку М.М. Єрмошенка, економічна безпека є таким станом економічного механізму держави, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери. На думку В. Мунтіяна, під економічною безпекою слід розуміти загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам [3].

У науковій праці «Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность)» зазначено, що національна економічна безпека являє собою такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально спрямований розвиток держави в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал навіть за найбільш несприятливих варіантів розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

І, нарешті, в Державній стратегії економічної безпеки Російської Федерації (основні положення) економічна безпека розглядається як

досягнення стійкого стану національної економіки, вона має забезпечувати:

техніко-економічну незалежність, а також невразливість економіки до зовнішніх та внутрішніх загроз;

захист економічних інтересів на внутрішньому та зовнішньому ринках, незалежно від зміни тактичних цілей держави;

ефективне задоволення суспільних потреб за умов підтримки на достатньому рівні соціально-економічної стабільності держави.

Таким чином, економічна безпека держави формується з різноманітної кількості взаємодіючих компонентів політичного, економічного і соціально-культурного характеру, які у результаті своєї ефективної діяльності під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів створюють умови для економічного зростання держави та покращення добробуту її суспільства.

У літературі з питань дослідження економічної безпеки до цієї категорії включаються різноманітні складові.

На думку Г. Пастернака-Таранушенка, економічна безпека поділяється на демографічну, екологічну, харчову, військову, ресурсну, питноводну, енергетичну, цінову, фінансово-грошову, політичну, соціальну, кримінальну, медичну безпеку [4]. У свою чергу, А. Городецький включив до складу економічної безпеки такі складові: виробничо-технологічну, фінансову, інфляційну, валютну, митну, керованість в економіці. М. Воропай, Г. Славін та М. Чельцов вважають, що економічна безпека складається з загальноекономічної, фінансової, зовнішньоекономічної, технологічної, енергетичної, сировинної, продовольчої, працересурсної, водогосподарської, протистихійної. В інтерпретації В. Мунтіяна до внутрішніх складових економічної безпеки слід відносити сировинно-ресурсну, енергетичну, фінансову, воєнно-економічну, інформаційну, технологічну, продовольчу, соціальну, демографічну, екологічну та тіньову економіку. На думку В. Шлемка та І. Бінька, основними складовими економічної безпеки є сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, військово-економічна, технологічна, продовольча, зовнішньоекономічна (експортна й імпортна) безпека [4].

З цього приводу слід відмітити визначення економічної безпеки:

О. Лепіхова (стан економічної системи, який характеризується стійкістю по відношенню до впливу внутрішніх та зовнішніх дій, що загрожують суспільству);

Е. Бухвальда (економічна безпека – якісна характеристика економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами

розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів);

В. Шлемка та І. Бінька (стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави).

В. Тамбовцева (сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи).

За відтворювальним підходом (А. Архіпов) економічна безпека розглядається як здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному та міжнародному рівнях. Л. Абалкін розглядав економічну безпеку як сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення. Ще більш конкретно з цього приводу висловилися автори Аналітичної доповіді Українського центру економічних і політичних досліджень (УЦЕПД): економічна безпека – це наявність у державі достатніх можливостей для забезпечення репродукції виробничого потенціалу в усіх сферах докладання суспільно-корисної праці, а також для забезпечення стабільності суспільного ладу, суверенності державі спроможності самостійно формувати та здійснювати внутрішню і зовнішню політику, наявності в державі достатнього потенціалу для забезпечення надійних гарантій щодо зовнішніх загроз [5].

Отже, на сучасному етапі сформувалось три підходи до розуміння даної категорії. Згідно першого під безпекою розуміють стан захищеності життєво важливих інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз. Другий підхід базується на трактуванні економічної безпеки з позиції її ролі в недопущенні переходу окремих параметрів безпеки за деякі граничні значення та захисту держави від соціально-політичних вибухів. Третім є відтворювальний підхід до визначення категорії «економічна безпека держави».

Найбільш змістовим у цьому плані є визначення Я. Жаліла, який трактував економічну безпеку країни як складну багатофакторну категорію, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючому впливу чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення конкурентоспроможної національної економіки у світовій системі господарювання.

У більш широкому аспекті економічна безпека – це характеристика, суть якої полягає у можливості незалежного, стабільного та стійкого

розвитку економіки держави, регіону, підприємства, окремої особи та всього суспільства, а також можливості уникати та протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам як економічного так і неекономічного характеру.

Внутрішнім змістом поняття «економічна безпека» є модель, що спрямована на створення умов для безперервного пристосування господарської діяльності або економічного функціонування до мінливих умов досягнення поставленої мети як у рамках держави, так і в рамках її регіонів та господарюючих суб'єктів. Ця модель включає можливості здійснення діяльності в рамках існуючих моделей всіх видів економічної безпеки.

Таким чином, можна зробити висновок, що коло суб'єктів економічної безпеки включає не лише державу, регіони, а й підприємство і особу, які здійснюють самостійну діяльність і забезпечують власну економічну безпеку.

Аналіз підходів до визначення поняття «економічна безпека» зумовлює необхідність аналізу усього комплексу соціально-економічних процесів з метою подальшого моделювання та прогнозування економічної безпеки. Застосування цього аналізу вимагає поділу останньої на окремі взаємопов'язані складові елементи. Це дає можливість детально розглянути всі чинники, що впливають на економічну безпеку.

Література

1. Козловський С. В. Стійкість розвитку аграрної галузі регіону як чинник економічного зростання України / С.В. Козловський, В.О. Козловський, О. М. Бурлака // Економіка України. – 2014. – No 9. – С. 59–73.
2. Демидов Б. А. Системно-концептуальные основы деятельности в военно-технической области. Книга 1. Концептуальные основы и элементы национальной безопасности : [монография] / Б.А. Демидов, А. Ф. Величко, И. В. Волошук; под ред. Б. А. Демидова. – К.: б.и., 2004. – 736 с.
3. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К.: вид-во КВІЦ, 1999. – 462 с.
4. Пастернак-Таранущенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г. А. Пастернак-Таранущенко; за ред. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.
5. Тамбовцев В. Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура, проблемы / В. Л. Тамбовцев // Вестник МГУ. Сер. 6. Экономика. – 1995. – No 3. – С. 112–118.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА»

О.І. Василенко, А.В. Гузь

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Економічна безпека у наш час перетворилася на найважливішу умову діяльності вітчизняних підприємств, що зумовлено об'єктивними негативними викликами сьогодення, які впливають на діяльність підприємства. Забезпечення економічної безпеки сьогодні постає однією з головних цілей управління підприємством. Саме цей фактор сприяв формуванню та розвитку безпекознавства, що, в свою чергу, сприяло залученню уваги до проблематики економічної безпеки.

З накопиченням знань безпекознавство, як й будь-який науковий напрям (але істинний), має перетворюватися на науку економічну безпекологію галузь знань про природу економічної безпеки об'єктів (національна економіка, регіон, галузь, підприємство), її джерела та передумови, оцінювання та забезпечення. Накопичених сьогодні знань щодо економічної безпеки достатньо, щоб можна було переходити до їхнього системного упорядкування та перетворення, що є першим кроком до оформлення економічної безпекології – науки про економічну безпеку за вертикаллю «національна економіка регіон (галузь) суб'єкт господарської діяльності» [1].

Проте не можна казати, що в економічній безпекології вирішено всі питання, що існує струнка система положень щодо природи економічної безпеки, системотворення, способів оцінювання та забезпечення економічної безпеки і умов їхнього результативного застосування. Радше, навпаки, підвищення статусу накопичених знань – з безпекознавства до економічної безпекології – висуває більш суворі вимоги до обґрунтованості положень, їхнього взаємозв'язку, цілісності експлейнарного, теоретичного та методологічного базисів, примушує до перегляду низки положень, які у безпекознавстві видавалися зрозумілими та такими, що претендували на фундаментальність [1]. Причиною цього є відносна «молодість» цього напрямку досліджень. Безпекологія як наука ще не накопичила критичної суми фактів, які б підтвердили або спростували ті чи інші теоретичні напрацювання, які існують сьогодні.

В економічній безпекології формування базових понять ще триває, тобто створення відповідного понятійно-категорійного апарату остаточно не завершено, так само, як потребують доопрацювання структурно-функціональні зв'язки базових понять [2]. Поняття «економічна безпека підприємства» сформоване науковцями ще на початку ХХІ сторіччя.

Наприклад, Н. Капустін визначив економічну безпеку підприємства як сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів [3]. М. Бендіков розумів економічну безпеку підприємства, як захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих або непрямих загроз [4]. В. Шликов розглядав економічну безпеку підприємства, як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки чи економічних загроз [5].

Сьогодні визначення поняття «економічна безпека підприємства» продовжує вдосконалюватись провідними безпеко знавцями відповідно до викликів та вимог нинішнього часу.

З.С. Варналій вважає, що поняття «економічна безпека підприємства» слід тлумачити як забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів [6].

З. Стаховяк надав наступне визначення відповідному поняттю: стан розвитку економічної системи, який забезпечує її ефективне функціонування належного використання внутрішніх та зовнішніх чинників, а також здатність результативного протистояння негативному зовнішньому впливу [7].

Наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства до його стратегічних цілей і завдань: саме таке визначення надав поняттю «економічна безпека підприємства» В. В. Белокуров [8].

Отже, аналізуючи запропоновані науковцями визначення, можна дійти висновку, що кожен вчений тлумачить поняття «економічна безпека підприємства», опираючись на той науковий пошук, ту сферу науки, в якій здійснює дослідження.

Література

1. Козаченко Г. В. Про деякі проблеми у сучасній економічній безпекології / Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2015. – № 3(55). – С. 6 – 18.

2. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства як умова його інноваційного розвитку / Г. В. Козаченко, О. М. Кузьменко // Управлінські інновації: теорія та практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 30 вересня – 6 жовтня 2013 р. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – С. 177 – 179.

3. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 15 – 16. – С. 35 – 37.

4. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) / М. Бендиков // Консультант директора. – 2000. – №2.

5. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [монографія] / Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. та ін.; за ред. В. М. Гейця. – Харків: ВД ІНЖЕК, 2006. – 240 с.

6. Варналій З. С. Економічна безпека : [навч. посіб.] / З.С. Варналій. – К.: Знання, 2009. – 647 с.

7. Гапак Н.М. Суть та еволюція поняття «економічна безпека підприємства» / Н.М. Гапак, І.В. Дочинець // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2014. – Вип. 2. – С. 68 – 73.

8. Белокуров В. В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / В.В. Белокуров. – Режим доступа : <http://www.safetyfactor.ru>.

МЕДІАЦІЯ ЯК МЕТОД ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЩОДО РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПРОБЛЕМНОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

Г.О. Крамаренко, *доктор економічних наук, професор*

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

З бурхливим розвитком суспільних відносин та поступовим встановленням в Україні громадянського суспільства суб'єкти правовідносин вступають у взаємодію з метою задоволення власних інтересів та отримання соціального блага. У деяких випадках такі відносини не дають очікуваного результату та закінчуються конфліктними ситуаціями, що вимагають від сторін конфлікту, а в окремих випадках і від третіх осіб, оперативного реагування. Саме такі конфліктні ситуації дають логічне обґрунтування для пошуку альтернативних способів їх розв'язання.

Глобалізація міжнародних економічних зв'язків та інтенсифікація ділового обороту сприяють популяризації альтернативних методів вирішення спорів у всьому світі.

До них прийнято відносити:

переговори між контрагентами;

медіацію (вирішення спору шляхом залучення нейтральної кандидатури (медіатора), яка сприяє укладенню взаємовигідної угоди;

арбітраж (вирішення спору із залученням арбітру, який уповноважений винести обов'язкове для сторін рішення).

Проте, як буває у сучасному світі, ці три основні категорії часто

переплітаються, утворюючи нові підкатегорії. Практики говорять про такі види досудового врегулювання спорів, як:

- міні-суд;

- незалежна експертиза зі встановлення фактичних обставин справи;

- фінансовий омбудсмен;

- приватна судова система.

У договірних правовідносинах часто виникає ситуація, коли боржник визнає борг та своє зобов'язання сплатити його, однак не може зробити це через несприятливу ситуацію на ринку, сезонне зменшення обсягів продажів чи проблеми з недобросовісними партнерами. У більшості таких випадків з усіх наявних способів вирішення спору найефективнішим є медіація.

Медіація (від лат. *Mediare* – посередництво) – діяльність професійних посередників, які спрямовують учасників юридичного спору до компромісу і врегулювання спору самостійно безпосередньо самими учасниками. Головним завданням медіатора в цьому процесі, на відміну від судового, є не вирішення спору по суті та встановлення правоти тієї чи іншої сторони, а нейтральність у конфлікті та надання сторонам, що вступили в медіаційний процес, змоги досягти компромісного рішення, використовуючи при цьому професійні навички, знання та досвід медіатора. Медіаційна процедура має такі основні переваги:

- економія часу та фінансових витрат;

- конфіденційність;

- можливість зберегти ділові стосунки з іншою стороною конфлікту;

- відсутність формалізованого процесу;

- відсутність репресивного впливу або будь-якого іншого втручання державних органів у процес медіації.

Завданням медіатора є розроблення рішення щодо реструктуризації наявної заборгованості, яке задовольнило б і кредитора, і боржника. Щоб цей процес завершився успішно, медіатор має спиратися на спільні інтереси сторін. Боржник зацікавлений у вивільненні оборотних коштів, відновленні позитивної ділової репутації, кредитного рейтингу та уникненні небажаного судового розгляду. Кредитор у свою чергу отримує задоволення власних вимог, а також можливість відновлення співпраці з боржником у подальшому та збереження клієнтської бази.

Застосування медіації в таких випадках уже довело свою ефективність. По-перше, заборгованість дебіторів перед кредиторами, як правило, нічим не забезпечена. Якщо кредитор вимагатиме відшкодування заборгованості в судовому порядку, він ризикуватиме взагалі нічого не отримати, адже його вимоги задовольнятимуться в останню чергу порівняно з іншими кредиторами. По-друге, часто

звернення до суду економічно недоцільне, якщо порівняти витрати на судовий розгляд з отриманою сумою боргу. До того ж незалежний фахівець має глибокі знання та досвід у цій сфері, яких бракує сторонам, а іноді останні просто не можуть ефективно спілкуватися одна з одною через наявність спірних правовідносин.

Як правило, процедура медіації розпочинається з визнання законності вимог кредитора за боргами та зобов'язаннями. Наступною стадією є уточнення строків за простроченими боргами та виявлення причин заборгованості. Після цього визначають схеми погашення заборгованості з урахуванням реального стану справ і приймають рішення, прийнятне для обох сторін конфлікту.

Під час застосування процедури медіації в цих категоріях спорів перед медіатором постає низка важких питань, адже неможливо задовольнити вимоги кредитора, якщо боржник неплатоспроможний. У цьому процесі сторони мають здійснити ґрунтовний аналіз ситуації, який включає в себе прогнозування майбутніх доходів та витрат підприємства боржника, моделювання ситуації при реструктуризації та без її застосування, а також комплексний аналіз відповідної сфери економіки. На практиці найдієвішими є такі методи.

1. *Фінансові поступки для боржника.* Кредитор, розуміючи неспроможність боржника і беручи до уваги неможливість забезпечення своїх вимог у разі його банкрутства, може погодитись на певні поступки. Найбільш розповсюджені – відмова від стягнення неустойки, надання боржнику суттєвих знижок за умови, що решта боргу буде виплачена в найкоротші терміни, надання відстрочки у виконанні зобов'язання, а також прийняття графіку погашення заборгованості. Таких заходів, як правило, вживають кредитори, які надають технологічні та інформаційні послуги: для них відмова від частини договірних вимог найменш болюча. Рішення закріплюється в медіаційній угоді, а іноді і шляхом укладення додаткової угоди до основного договору.

2. *Поступки кредиторів в обмін на забезпечення зобов'язання.* У цьому разі кредитор погоджується зменшити суму боргу в обмін на забезпечення зобов'язання. Найпопулярнішими засобами в таких випадках є гарантія, поручительство та застава. Цей метод ефективний тоді, коли велика імовірність банкрутства підприємства: кредитор погоджується на поступки, щоб збільшити вірогідність повернення боргу.

3. *Передача кредитору частини майна, акцій, товарів або послуг боржника.* Цей спосіб є ефективним, коли власники підприємства готові поступитися частиною свого майна та ступенем контролю власного підприємства на користь кредитора в обмін на зменшення суми боргу. Треба також згадати про погашення боргу новими товарами і послугами

підприємства. Цей спосіб є дієвим, якщо кредитор планує в подальшому користуватися товарами або послугами боржника.

4. *Банківське рефінансування.* Рефінансування є ефективним способом погашення заборгованості підприємства шляхом звернення до банківських установ. Банки часто погоджуються на видачу комплексного кредиту, щоб боржник міг розрахуватися з кредиторами і виплачував кредит тільки банку. Використання програм кредитування допомагає боржнику розрахуватися за вимогами кредиторів і сконцентруватися на погашенні одного лише банківського кредиту.

5. *Переведення боргу.* Кредитор має бути обачним і допускати переведення боргу тільки тоді, коли є реальний намір боржника та третьої особи вирішити спір у такий спосіб. Тому кредитор має дуже обережно підходити до процедури переуступки боргу та заздалегідь перевірити нового боржника. Цей спосіб реструктуризації заборгованості дуже популярний в Україні через розповсюдження офшорних та інших компаній, безпосередньо пов'язаних із боржником.

В Україні інститут медіації перебуває на початковому етапі розвитку, що пов'язано із загальним рівнем розвитку бізнес-спільноти і повільною відмовою від старих схем ведення справ, дефіцитом кваліфікованих спеціалістів і ситуацією, яка виникла у всьому цивілізованому світі з початком економічної кризи та шаленим зростанням маси проблемних кредитів. Проте останнім часом спостерігається збільшення попиту на послуги медіаторів, у тому числі і завдяки розширенню діяльності міжнародних страхових компаній та банківських установ на території держави.

Кожна ситуація унікальна, і універсального плану реструктуризації заборгованості не існує. Необхідно ретельно досліджувати реальний стан справ боржника та кредитора, можливі ризики та перспективи вирішення кожного конкретного спору. Практика останніх років свідчить про те, що позасудова реструктуризація заборгованості стає все більш популярною. Так, перші вдалі спроби такої реструктуризації, а також популяризація альтернативних методів вирішення спорів створять міцне підґрунтя для розвитку цього напрямку в Україні і змусять українського законодавця врегулювати це питання відповідно до міжнародної законодавчої практики з урахуванням специфіки вітчизняної правової системи. А це, безперечно, сприятиме покращенню ділової практики та збільшенню інвестиційної привабливості України, а також популяризуватиме застосування медіації в Україні.

ДО ПИТАННЯ ВАЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В.П. Мартинюк, *доктор економічних наук, професор*
Тернопільський національний економічний університет,
м. Тернопіль

У сучасних умовах безпекова складова є ключовим пунктом політики будь-якої держави. Особливо актуальною вона є для країн, які не встигнувши завершити процес складних ринкових трансформацій, гостро відчували на собі наслідки світової фінансової кризи, а у випадку України, ще й розгортання повномасштабного військового конфлікту. За оцінками Європейського банку реконструкції та розвитку, Україна знаходиться серед країн, які найбільше постраждала від економічних криз останніх років. Все це зумовлює актуальність наукових досліджень, спрямованих на пошук шляхів і напрямів підвищення рівня економічної безпеки (ЕКБ) нашої держави.

При оцінюванні ЕКБ держави у вітчизняній теорії та практиці використовуються узагальнюючі твердження економічних експертів, науковців, політиків, а також розроблені й затверджені Міністерством економічного розвитку і торгівлі України Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (від 29.10.2013 р.). І хоча це вже другі методичні рекомендації (перші затверджені у 2007 році), а вітчизняні науковці напрацювали значний доробок з питань методології оцінки рівня економічної безпеки держави, системний аналіз стану економічної безпеки держави не проводиться, як і не використовуються результати такого аналізу при розробці і коректуванні векторів економічної політики в Україні.

Хочеться ще раз наголосити на важливості інтегральної оцінки економічної безпеки держави, яка повинна відбуватися на системній основі, адже саме інтегральна оцінка ЕКБ держави дозволяє комплексно охарактеризувати поточний стан національної економіки. Враховуючи циклічність економічних процесів, інтегральний показник ЕКБ покаже «переломні точки» розвитку національної економіки і довгострокові тренди економічної динаміки. Система ЕКБ держави, як і будь-яка система безпеки, повинна не лише аналізувати ретроспективну інформацію, основним її завданням є прогнозування можливих негативних явищ у розвитку економіки країни.

Науковий пошук своєрідного «барометра» економічного стану країни ведеться давно. Зокрема, в 1937 році міністр фінансів США Генрі Моргентау звернувся в Національне бюро економічних досліджень

(National Bureau of Economic Research) – приватну, незалежну компанію – з проханням скласти список показників які б сигналізували про зміну тенденцій розвитку економіки. Наукові дослідження були виконані Уесли Мітчелом, спеціалістом з вивчення економічних циклів і Артуром Бернсом, майбутнім керівником Федеральної резервної системи США. В результаті проведеної роботи запропонований 21 показник (із сімдесяти, які володіють циклічною чутливістю), які влітку 1938 року перші показали вихід економіки США із кризи.

В Росії подібні дослідження велись в 20-х роках XX століття Кон'юнктурним інститутом Наркомфіна, який тоді очолював М. Кондрат'єв. В бюлетені цього інституту постійно публікувалися кольорові графіки, які характеризували динаміку «єдиного економічного показника». Даний індекс розраховувався на основі опрацювання спочатку 36, а до кінця 20-х років – близько 200 показників. Однак такий інтегрований показник був недосконалим, оскільки не зафіксував кризи збуту, яка розпочалася восени 1923 року і тривала цілий рік.

І сьогодні у високорозвинених країнах розраховуються і публікуються узагальнюючі показники стану національної економіки. В США індекси економічної кон'юнктури розраховуються Міністерством торгівлі, Центром з вивчення світового економічного циклу в Колумбійському університеті, Національною асоціацією управління закупками. Аналогічні показники розраховуються і в інших державах та міжнародних інституціях таких, як Організація економічного співробітництва та розвитку. Індекси та їх складові публікуються в США (Survey of Current Business, Business Condition Digest), Великобританії (Economic Trends), Японії (Japanese Economic Indicators).

Аналіз вітчизняних макроекономічних показників за підсумками 2016 року вказує та те, що економіка нашої держави оговталася від політичних і фінансових потрясінь 2013-2014 років, адаптувалася до умов функціонування в період війни і за підсумками 2016 року показала незначне зростання порівняно з 2015 роком. Тому головним пріоритетом економічної політики держави повинно стати збереження даної позитивної тенденції і накопичення потенціалу для забезпечення поступового економічного зростання.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

І.І. Лугова, Р.Б. Варченко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

В. Заплатинський сформулював таке загальне визначення, яке можна прийняти за основу: безпека – це такі умови існування складної системи, коли вплив зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до процесів, які вважаються негативними щодо неї відповідно до існуючих на даному етапі потреб, знань та уявлень.

Просторова організація економіки з урахуванням чинника безпеки передбачає розміщення господарської діяльності з урахуванням:

безпечного функціонування підприємств, які розміщуються;

безпечного функціонування вже існуючих соціально-економічних систем, починаючи від локальної територіальної одиниці до національного рівня, а часто і понаднаціонального та глобального [1].

Діяльність підприємця спрямована на створення умов задля успішного функціонування його бізнесу, виходячи з того, що прибуток не є причиною здійснення підприємницької діяльності, а лише результатом її успішної діяльності. Формування і функціонування соціально орієнтованого та економічно ефективного підприємництва можливі за умови створення належного підприємницького середовища, що має інтегрувати в собі сприятливу суспільно-економічну ситуацію в країні (регіоні), спиратися на розвинену ринкову економіку з відповідними активними правовими та соціально-економічними регуляторами й ринковою інфраструктурою.

Однією з проблем розвитку економічної системи України є виникнення й поширення корпоративних конфліктів. Це відносно нове поняття в сучасній українській економічній літературі, поява якого зумовлена створенням господарських організацій корпоративного типу, зокрема господарських товариств. Внаслідок загострення складних процесів в українському суспільстві як на економічному, так і законодавчому рівні проблема виникнення корпоративних конфліктів особливо загострилася. Основною передумовою виникнення корпоративного конфлікту є протиріччя, що існують між інтересами суб'єктів корпоративних відносин: акціонерами, власниками, топ-менеджментом підприємства. Корпоративні конфлікти приносять власникам і державі непоправні матеріальні та моральні збитки – це і зниження міжнародних рейтингів України, і погіршення бізнес-клімату, і скорочення обсягів зовнішніх інвестицій, і падіння обсягів виробництва, і,

навіть, банкрутство підприємств. Через недосконалість законодавчої бази з'являються можливості використання великої кількості незаконних та напівзаконних методів встановлення контролю над підприємствами. На цій основі виникає явище протиправного поглинання та захоплення підприємств – рейдерство. Ці процеси набули такого масштабу, що стають реальною загрозою економічній безпеці України. Сьогодні стати жертвою рейдерства можуть будь-які підприємства, що не мають чітко регламентованої системи управління, не підтримують актуального стану відомостей про підприємство, майно, не мають «зв'язків» в контролюючих органах, займаються диверсифікацією, або взагалі не мають нічого спільного з наведеним. Можна виділити основні причин такої проблеми. По-перше, недосконалість українського законодавства в цілому, що, як наслідок, створює прогалини та системні недоліки у функціонуванні державних інститутів, таких як судова система, органи внутрішніх справ, реєстраційні органи. По-друге, саме людський фактор, який може включати в себе бажання швидкої наживи. По-третє, безкарність таких процесів, існування в країні «філософії вседозволеності» [2].

Для координації боротьби органів державної влади з рейдерством ще у 2007 р. було створено Міжвідомчу комісію з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. Оцінка ефективності роботи комісії викликає багато дискусії, особливо з огляду на гостроту проблеми рейдерства в українській економічній системі. Водночас відповідальність за поширення рейдерства в Україні не можна повністю покладати на цю комісію, оскільки в Україні створена та функціонує розгалужена система правоохоронних органів: прокуратура, СБУ, органи внутрішніх справ, які наділені всіма необхідними повноваженнями для боротьби з організованою злочинністю, у тому числі з таким явищем, як рейдерство.

Ще однією проблемою є фіктивне підприємництво під яким розуміється створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона. Фіктивне підприємництво є злочином. Такі злочини набули масштабу, що дедалі більше становить загрозу економічній безпеці України. Це відбувається через несприятливі умови для ведення офіційного бізнесу. Також однією з проблем є те, що в підприємства поряд із прибутковими секторами діяльності є багато збиткових виробництв.

Створення організаційно-економічних передумов для підтримки та удосконалення підприємницької діяльності є надзвичайно важливим кроком у здійсненні державної політики. До їх переліку слід віднести:

практичну реалізацію державної системи підтримки всіх напрямів підприємництва (завершення формування належної ринкової інфраструктури; реалізація системи фінансової підтримки підприємництва, включаючи формування стартового капіталу; створення умов для зовнішньоекономічної діяльності; започаткування прогресивної системи підготовки кадрів для сучасного бізнесу; максимально можлива активізація малого підприємництва);

сприяння залученню вітчизняних та іноземних інвестицій для розвитку підприємництва в регіоні;

створення економічних, правових і соціальних передумов, що забезпечували б розвиток ефективного бізнесу (прискорення виходу вітчизняної економіки з кризового стану, стабілізації економічної та політичної ситуації; швидке завершення реальної трансформації відносин власності; забезпечення державних гарантій свободи підприємництва; зміцнення національної грошової одиниці; зниження інфляції до мінімальних меж);

виконання державних та регіональних програм, створення фінансово-економічних та організаційно-правових умов розвитку малого підприємництва в регіоні;

вирішення соціальних проблем зайнятості населення, створення нових і збереження існуючих робочих місць;

підтримку вітчизняного товаровиробника та збільшення випуску конкурентноспроможних товарів на ринку України.

Аналізуючи кількісні показники розвитку бізнесу на Україні, на снові чого можна отримати часткове уявлення, приходимо до висновку, що малий бізнес очікує втручання у вирішення проблем стосовно:

формування ефективних механізмів взаємодії малого бізнесу та місцевої влади;

законодавчого середовища та його мінливості, а саме зменшення та зведення до мінімуму нестабільного законодавства;

підвищення кваліфікації робочої сили, розвитку інфраструктури малого бізнесу;

неформальних відносин, а саме підвищення прозорості діяльності влади;

створення рівних умов для ведення бізнесу (зменшення заповнення ринку дешевшою імпортною продукцією, зменшення зростання конкуренції, збільшення виробничих площ для розширення бізнесу)[3].

Основні ознаки безпеки як економічної категорії зводяться до такого:

може проявлятися у вигляді потреби, цінності чи результату ціленаправленої діяльності;

повинна забезпечити захист від наявних та потенційних загроз і ризиків;

повинна сприяти не тільки нормальному функціонуванню відповідних систем, а й їх розвитку.

На основі зробленого аналізу пріоритетними напрямками, на які необхідно активно впливати, є:

спрощення процедур започаткування та ведення бізнесу;

підсилення ролі інститутів громадських приймалень при обласній та районних державних адміністраціях;

вивчення та поширення успішності досвіду щодо формалізації стосунків бізнесу та влади;

вдосконалення механізмів виділення земельних ділянок для будівництва виробничих та офісних споруд і покращення ефективності використання наявних фондів, зокрема комунального майна;

активізація співпраці з фізичними особами – підприємцями шляхом координації дій з їх асоціаціями чи безпосередньо;

запровадження практики стратегічного планування на рівні місцевих органів влади з метою вироблення стратегічних напрямків місцевого розвитку малого бізнесу;

залучення представників бізнесу до вдосконалення навчальних планів з врахуванням місцевих потреб тощо.

Таким чином, безпека – це складна економічна категорія, яка може відображати потребу, цінності чи результат управлінської діяльності та повинна забезпечити захист відповідних систем від наявних та потенційних загроз і ризиків, сприяти їх не тільки нормальному функціонуванню але й ціленаправленому розвитку.

Для покращення бізнес-середовища області додатково рекомендуємо:

переглянути підходи органів виконавчої влади щодо розвитку інноваційних технологій у сфері малого бізнесу;

суттєво посилити роботу щодо зменшення рівня криміналізації оточення бізнесу, оскільки це суттєво перешкоджає зростанню його конкурентоздатності;

продовжувати ефективну роботу органів влади щодо сприяння створенню нових робочих місць та розширенню ринків збуту продукції, сприяння розвитку добросовісної конкуренції.

Література

1. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України / Я. Жаліло // Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К.: Сатсанга, 2001. – 224 с.

2. Іляш О. І. Наукові передумови ідентифікації категорії «соціальна безпека регіону» [Електронний ресурс] / О. І. Іляш. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_re/2010_7_3/4.pdf.

3. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз, перспективи покращення [Електронний ресурс] / А. Б. Качинський. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/Kachin/index.htm>.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАХИСНОГО ПІДХОДУ У БЕЗПЕКОЛОГІЇ

Є.І. Овчаренко, *доктор економічних наук, доцент*

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Сєверодонецьк

Результати наукових досліджень, що викладені у літературі, пов'язані з економічною безпекою, здебільшого є хаотичним нагромадженням різноманітних думок та позицій, що малопов'язані між собою. Однією з найголовніших причин такої ситуації є те, що теоретико-методологічний базис сучасної безпекології є критично недопрацьованим – доки немає загальноприйнятої дослідницької канви, рухаючись уздовж якої, нові наукові результати були б похідними від попередніх, та ознаменовували приріст нових знань. Такий логічно-послідовний рух дозволяв би відсікати псевдонаукові відгалуження від доведених позицій та формувати так зване «аксіоматичне ядро» безпекології. Але, на жаль, доки цього немає і вказана хаотичність є притаманною усім складовим науки, починаючи від категорійно-понятійного апарату, зокрема, опорної категорії – категорії «безпеки».

Сучасна безпекологія, не особливо мудруючи, узяла за основу тлумачення категорії «безпека» її суто філологічний зміст. Здавна поняття «безпеки» лексично розкривалось через поняття «небезпеки». Зокрема, у словнику В. Даля поняття «безпека» означає відсутність небезпеки, захищеність, надійність. У словнику С. Ожегова безпекою зветься стан, при якому комусь чи чомусь небезпека не загрожує. Тобто небезпека є родовою лексичною категорією відносно безпеки. Відповідно, у безпекології виокремилися два концептуально різних підходи до тлумачення безпеки:

безпека – це захищеність від небезпеки;

безпека – це відсутність небезпеки.

Перший отримав назву захисного підходу і існує у вигляді відносно сформованої концепції. Другий – сповнений онтологічних протиріч, породив безліч похідних концепцій і підходів до забезпечення безпеки. Причиною цього є невідповідність цього підходу критеріям наукової

істинності.

Відсутність небезпеки – це неіснуючий у реальному світі абстрактний стан речей, де безпека виступає чимось абсолютним та який неможливо уявити з прагматичної точки зору і, відповідно, такий стан не може бути об'єктом пізнання. Таким підходом породжене сприйняття безпеки як форми розвитку об'єкта, при якому діяльність об'єкта убезпечується за рахунок розвитку з випереджуючими ознаками, тобто об'єкт заздалегідь вибирає таку форму розвитку, яка унеможливорює виникнення небезпеки.

Отже, з аксіологічної точки зору, цей підхід можна вважати мало перспективним. Значно більш науково обгрунтованим є захисний підхід, який зосереджений на сприйнятті безпеки як форми протистояння небезпеці. Безпекозабезпечувальні процеси у такому випадку мають вигляд реакції на небезпеку, яка спричиняє або може спричинити негативні наслідки. Безпека у тлумаченні захисного підходу є відносною, а, отже, суб'єктивною. Така позиція є незрівнянно ближчою до реальності, тому з прагматичної точки зору цей підхід можна реалізовувати на практиці.

Слід враховувати, що захисний підхід до тлумачення безпеки і захисний підхід до забезпечення безпеки співіснують окремо і їхнє ототожнення є помилковим. Якщо перший обгрунтовує онтологічні витоки безпеки як поняття і визначає шляхи протистояння небезпекам, то другий – виокремлює специфічні об'єкти захисту. Наприклад, у випадку з економічною безпекою об'єктами захисту можуть призначатися комерційна таємниця, економічні інтереси підприємства, окремий вид діяльності або вид суб'єктів господарювання, економічні відносини тощо. Не обов'язковим є те, що використання захисного підходу до забезпечення безпеки об'єкта на практиці є похідним від захисного підходу до тлумачення безпеки.

Підхід в цілому понятійно складається з двох частин. З одного боку, він містить позицію, з якої розглядається певне явище чи об'єкт. З іншого боку, це сукупність єдиноспрямованих принципів, процедур та методів дій. Зокрема, у безпекології за рахунок поєднання першого та другого підхід може пояснювати як може застосуватися, реалізуватися певний теоретико-методологічний базис у конкретних реальних умовах реального об'єкту. Тому підхід є не настільки важливим сам по собі наскільки важливим є характер безпекозабезпечувальних дій та процесів об'єкта, що зумовлені ідеологією цього підходу. Кожен з підходів зумовлює наявність та використання принципово різних способів забезпечення економічної безпеки реального об'єкту.

Отже, дуже важливим дослідницьким аспектом безпекології є

прагматичний, що може дати відповідь на запитання, наскільки той чи інший підхід може бути застосовним на практиці. З цієї точки зору, у сучасній економічній безпекології жоден підхід, окрім захисного, не має відносно повного та непротирічного теоретико-методологічного базису, що може бути реалізованим на практичному рівні. Дуже багато існує підходів, що здатні надати в цілому адекватне тлумачення поняттю та ознакам економічної безпеки, але вони не надають уявлення, яким чином забезпечувати економічну безпеку об'єкта у даному тлумаченні безпеки. Найбільш показовим прикладом є гармонізаційний підхід, який дуже поширений у науковій літературі. Він з'явився у першій половині 2000-х років з методологією, запозиченою здебільшого у стратегічного управління. Завдяки цьому він має в цілому струнку теорію, але не має майже нічого на методичному та інструментальному рівнях. На протязі багатьох років гармонізаційний підхід тиражується з одного дослідження у інше практично без змін та доопрацювань. Тобто підхід, в принципі, є, але шляхів його застосування немає. Це лише симулякр підходу.

Що ж мається на увазі, коли йде мова про практичне застосування того чи іншого підходу. Потрібно розуміти головне: підхід формується не заради тлумачення поняття «безпека», він надає певний опис сукупності синтагматично однорідних відносин, що складаються на об'єкті щодо забезпечення його безпеки. При цьому важливим є те, що відносини із забезпечення безпеки не можна розглядати у відриві від відносин з управління об'єктом в цілому. Тому будь-який підхід повинен пояснювати власні можливості вирішення тривіальних управлінських задач. При будь-якому родовому розумінні безпека об'єкта є учасником процесу його управління, чи то у якості об'єкта управління, чи то у якості критерію управління, чи то у якості функціональної або складової підсистеми тощо. Відповідно, підхід повинен містити засоби опису об'єкта управління та його цілей, формулювання критеріїв управління цим об'єктом та, головне, принципи та процедури вбудовування безпекозабезпечувальних відносин у систему управління об'єктом. Переважна більшість сучасних підходів у безпекології не пішла далі опису об'єкта управління, ігноруючи критерії управління об'єктом та системність управління. Лише захисний підхід торкається цих аспектів. Безпекозабезпечувальні відносини тлумачаться ним як складова загалу критеріїв управління, що робить можливим додавання або ж «вбудовування» безпекозабезпечувальних критеріїв до системи управління об'єктом.

Але це породжує і суттєве обмеження застосування захисного підходу – його теоретико-методологічний базис є занадто примітивним порівняно з сучасними уявленнями щодо систем управління складними

об'єктами, такими, як, наприклад, підприємство та сучасними вимогами до систем безпеки підприємства. Тому захисний підхід, як мета-підхід, може слугувати концептуальною основою, але потребує подальшого розвитку у вигляді похідних концепцій та підходів. На думку автора, таким є конвергентний підхід, що ґрунтує здатність протистояти небезпекам на здатностях певних поведінкових стереотипів людей, які включені до системи безпеки. Захисний підхід, відштовхуючись від розгляду безпеки як форми захисту об'єкта, у такому випадку орієнтує на превентивно-профілактичне безпекозабезпечувальне мислення, що припускає усвідомлення та мозкову обробку довгих та складних причино-наслідкових ланцюгів. При цьому, концентрація уваги на аспектах безпеки об'єкта є постійною і безперервною, а безпекозабезпечувальна діяльність – орієнтованою на знання. На думку автора, цей напрям є доволі перспективним, оскільки поєднує онтологічну виваженість захисного підходу у безпекології та аксіологічну спрямованість поведінкового підходу у управлінні.

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

С.В. Онищенко, *кандидат економічних наук, доцент*

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Фактично немає жодної складової національної безпеки країни, яка б безпосередньо не залежала від рівня бюджетної безпеки держави. В той же час рівень бюджетної безпеки взаємозалежний і взаємопов'язаний з іншими складовими національної безпеки держави.

Дослідження теоретичної сутності бюджетної безпеки необхідно розпочати з історичних аспектів її розвитку та становлення як діалектичного взаємозв'язку безпеки та бюджету. У зв'язку з цим доцільно розглядати бюджетну безпеку з позиції еволюції формування держави і уявлення про розвиток фінансових відносин на різних етапах розвитку суспільства.

Актуальність дослідження проблематики бюджетної безпеки на сучасному етапі пояснюється тим, що протягом багатьох років Україна має дефіцитний державний бюджет, що потребує залучення додаткових ресурсів у вигляді зовнішніх та внутрішніх запозичень, грошової емісії та інших заходів, які негативно впливають на рівень фінансової безпеки держави в цілому.

Науковому осмисленню питань бюджетної безпеки, сприяли певні особливості досліджень у галузі безпеки, а саме логіка вивчення її

структурних елементів від загального до часткового і системний характер. Так, дедуктивний характер вивчення особливостей економічної безпеки виявляється в процесі аналізу витоків даного поняття [1].

Останнім часом із структурними змінами в Україні сутність категорії «безпека» набула нового системного та глибинного сенсу захищеності життєво важливих інтересів від ризиків, загроз та небезпек.

Безпека є загальноісторичною та суспільною категорією, що охоплює всю історію і все майбутнє людства, має визначне значення існування як окремої особи, так і соціального суспільства любого рівня.

На сучасному етапі розвитку безпекознавства бюджетна безпека, як економічна категорія є малодослідженою і в основному розглядається під призвою фінансової чи економічної безпеки.

В науковій літературі склалося три основні концептуальні підходи до визначення сутності бюджетної безпеки держави, але деякі науковці пропонують комплексно розглядати дану категорію, комбінуючи існуючі підходи:

бюджетна безпека як стан захищеності бюджетної системи від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує здатність держави фінансувати реалізацію своїх функцій відповідно до національних інтересів;

бюджетна безпека як сукупність умов стійкості бюджетної системи, пріоритетна роль, якої визначається об'єктивною необхідністю існування збалансованого бюджету;

бюджетна безпека держави як стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів.

Найбільш повне визначення бюджетної безпеки держави в межах першого концептуального підходу запропоновано О. Барановським, згідно з яким «під бюджетною безпекою треба розуміти стан і заходи із забезпечення бюджетного суверенітету держави (можливості здійснення незалежної бюджетно-податкової політики з огляду на специфіку функціонування національної бюджетної системи); платоспроможності (рівня бюджетного потенціалу) держави і її регіонів, місцевих громад, суб'єктів господарювання і домогосподарств для виконання ними своїх функцій і убезпечення функціонування і життєдіяльності з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів, корпоративних бюджетів і бюджетів домогосподарств та доцільності, законності, своєчасності й соціально-економічної ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях..» [1; 597].

Другий концептуальний підхід базується на розумінні бюджетної безпеки держави як стійкості бюджетної системи, яка забезпечує збалансованість бюджету та його бездефіцитність. Зокрема, за С.І. Кіреєвим, бюджетна безпека характеризується ступенем збалансованості бюджету, отже, розміром його дефіциту або бездефіцитністю, а рівень бюджетної безпеки обернено пропорційний рівню бюджетного дефіциту [1; 599].

Третій підхід базується на розумінні бюджетної безпеки як стану захищеності бюджетної системи та всіх її елементів від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує здатність держави фінансувати реалізацію своїх функцій відповідно до національних інтересів. Саме такого підходу дотримується В.Ф.Дець [4].

О.В. Деменок і В.І. Глухова стверджують, що бюджетна безпека – це спроможність бюджетної системи забезпечити фінансову самостійність держави та ефективне використання нею бюджетних коштів у процесі виконання функцій соціального захисту; державного управління і міжнародної діяльності; фінансування науки, освіти, культури, охорони здоров'я; забезпечення національної безпеки і оборони, реалізації інвестиційної та екологічної політики [5].

О.Я. Колісник характеризує теоретичні підходи до комплексного розуміння бюджетної безпеки як економічного поняття. На основі використання філософських категорій «зміст» і «форма» обґрунтовано, що зміст бюджетної безпеки проявляється у співвідношенні бюджетних коштів, параметрів їх формування і розподілу та сумарних потреб одержувачів таких ресурсів; за формою бюджетна безпека виявляється в системі оцінок, що характеризують її рівень; об'єктом бюджетної безпеки визначено бюджетні кошти, кількісні та якісні характеристики їх розподілу між ланками бюджетної системи, суспільно-політичні, правові та процедурні аспекти бюджетного процесу, що виступають як індикатори та критерії оцінки і забезпечення бюджетної безпеки; предметом – є діяльність держави, спрямована на гарантування певного рівня бюджетної безпеки, шляхом впливу на її об'єкт [6]. Бюджетну безпеку розглядає як фінансові умови, виражені у обсягах бюджетних ресурсів і принципах їх формування та розподілу, за яких забезпечується здатність держави й суспільства до самозбереження і розвитку.

Незважаючи на актуальність проблеми, сьогодні не існує єдиного загальновизнаного визначення сутності бюджетної безпеки, семантика і морфологія цього поняття змінюються залежно від завдань, місця, а також від наявності внутрішніх і зовнішніх загроз, що існують на даному етапі розвитку суспільства.

Спираючись на дослідження вчених, бюджетну безпеку розглядають і як передумову реалізації ефективної державної фінансово-економічної політики як основи досягнення національних інтересів. Рациональне використання бюджету як фінансової бази державного регулювання ринкової економіки має забезпечувати регулювання економічних і соціальних процесів в інтересах суспільства, створювати передумови для економічного розвитку країни. Тому важливим напрямом економічної політики є досягнення економічної рівноваги у фінансовій сфері держави як неодмінної умови сталого зростання економіки та реалізації національних інтересів.

Ураховуючи викладене та спираючись на власні напрацювання, пропонуємо розглядати поняття «бюджетна безпека» в межах функціонального та захисного підходу – як рівень здатності бюджетної системи, за якої забезпечено платоспроможність й фінансову стійкість держави, ефективне використання бюджетних коштів з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку бюджетних відносин й визначено потенційну спроможність протистояння та упередження загрозам внутрішнього і зовнішнього походження.

Форма вияву бюджетної безпеки виявляється в системі оцінок, що характеризують її рівень у динаміці й відносно оптимального значення індикаторів та інтегрального індексу.

Об'єктом бюджетної безпеки є рівень виконання державного бюджету, ефективність використання бюджетних ресурсів, бюджетний процес, бюджетна система.

Предметом бюджетної безпеки виступає діяльність органів державної влади, фінансових інституцій, інструментів бюджетної політики спрямовані на реалізацію безпечного рівня бюджетної безпеки.

Бюджетна безпека визначає домінуючу роль в системі фінансової та економічної безпеки держави. Сучасна парадигма безпекознавства свідчить, що безпека – це найважливіша категорія і необхідна передумова збалансованого функціонування системи суспільних відносин, що забезпечує захищеність від глобальних викликів та загроз.

Системоутворювальним елементом бюджетної безпеки держави є державний бюджет, що є багатоаспектним поняттям. Бюджет, як інструмент державної політики, відіграє ключову роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави, реалізацію її національних інтересів, а саме обсяг і структура дохідної та видаткової частин бюджету впливають на функціонування всіх секторів економіки.

Література

1. Барановський О. І. Філософія безпеки: [монографія] / О. І. Барановський; у 2-х т. Т.1. – К.: УБС НБУ, 2014. – 831 с.

2. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : [монографія] / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.

3. Власюк О. С. Теорія і практика безпеки в системі науки про економіку: наукова доповідь / О. С. Власюк. – К.: Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, 2008. – 48 с.

4. Дець В. Ф. Міжбюджетне регулювання в системі забезпечення економічної безпеки держави: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 21.04.01 – Економічна безпека держави / В. Ф. Дець. – К., 2008. – 25 с.

5. Деменок О. В. Бюджетна безпека України як складова фінансової безпеки держави: стан та перспективи [Електронний ресурс] / О.В. Деменок, В.І. Глухова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2010_1/016-022.pdf.

6. Колісник О. Я. Бюджетна безпека у забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку держави: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит / О.Я. Колісник. – Тернопіль, 2009. – 20 с.

ГІПОТЕЗА АДАПТИВНОГО РИНКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ДЛЯ ПОЯСНЕННЯ ПОВЕДІНКИ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

О.Л. Пластун, *доктор економічних наук, доцент*

ННІБТ «УАБС» Сумського державного університету, м. Суми

Поведінкові фінанси та гіпотеза ефективного ринку є протилежними концепціями, які базуються на різних припущеннях та умовах, розуміючи фінансові ринки та їх поведінку по-різному. Ключовою відмінністю є раціональність учасників ринку. Їх поведінка є раціональною згідно з гіпотезою ефективного ринку і нераціональною з точки зору поведінкових фінансів.

Ендрю Ло (2004) запровадив абсолютно нову концепцію, намагаючись примірити гіпотезу ефективного ринку з поведінковими фінансами. Свій підхід він назвав Гіпотезою адаптивного ринку. Основна ідея, яка закладена в основу цієї гіпотези, полягає у застосуванні принципів еволюції (конкуренція, природний відбір, адаптація, розмноження тощо) до фінансових ринків. Е. Ло стверджував: те, що біхейвіористи вважають ознаками економічної нераціональності – самовпевненість, надреакція та ін., є насправді складовими еволюційної моделі адаптації індивідів до змін у зовнішньому середовищі.

Ця ідея узгоджується з реальними умовами торгівлі на фінансових ринках. На них не існує торгівельної стратегії, яка б була спроможна генерувати прибутки на постійній основі, тому що фінансові ринки постійно змінюються. Наприклад, інтернет-трейдинг радикально змінив особливості ведення торгів. Саме тому інвестори повинні бути у постійному пошуку змін. Вони повинні еволюціонувати.

Згідно з гіпотезою адаптивного ринку, ціни на активи містять такий обсяг інформації, який продиктований комбінацією зовнішніх умов та кількістю і природою «видів» в економіці. Види (тобто учасники ринку за термінологією гіпотези адаптивного ринку) – це окремі групи ринкових учасників (маркет-мейкери, хеджеві фонди, пенсійні фонди, приватні інвестори), які поводяться у притаманній ним манері. Види не є абсолютно раціональними або нераціональними, вони знаходяться в межах цих полярних градацій раціональності. Вони приймають рішення, виходячи з минулого досвіду та власного відчуття того, що може бути оптимальним у кожній конкретній ситуації.

Е. Ло описав поведінку ринкових учасників таким чином: індивіди приймають рішення, виходячи з власного досвіду і своїх найкращих здогадок щодо того, що може бути оптимальним, і при цьому вони навчаються, отримуючи позитивний або негативний зворотній зв'язок від досягнутих результатів.

Розуміння навколишнього середовища, природи видів, їх превалюючої типології, допомагає інвесторам збагнути поведінку ринку.

Ключовою особливістю гіпотези адаптивного ринку є те, що рівновага на ринку не гарантується і не може бути досягнута. Це пояснюється тим, що хоча і існує певне співвідношення між ризиком і доходністю, але воно не є стабільним протягом тривалого часу. Різні фактори суттєво впливають на зміни між цим співвідношенням, наприклад, відносні розміри та переваги різних популяційних груп, інституційні аспекти (регуляційні норми, податкове законодавство тощо). Через те, що самі фактори змінюються з часом, то й співвідношення між ризиком і доходністю також змінюється.

Наприклад, в періоди невизначеності та нестабільності інвестори зазвичай обмежують обсяг ризикових активів, здійснюючи вкладення у менш небезпечні інструменти. Тобто вони діють раціонально. Але в періоди масової паніки або жадібності, коли формуються бульбашки і відбуваються крахи на ринку, інвестори можуть діяти нераціонально.

Покоління інвесторів також змінюються. Е. Ло (2011) довів, що сучасне зовнішнє середовище суттєво відрізняється від того оточення, яке існувало 70 років тому. Сучасні ринки більші за розмірами, швидше реагують на зміни і більш різноманітні, ніж у будь-який інший період.

Рівень ринкової ефективності залежить від умов, які характеризують певний тип фінансових ринків. Конкуренція на ринку є високою, якщо на ньому значна кількість «видів» буде битись за обмежені ресурси. Відповідно, й ефективність таких ринків буде високою (наприклад, фондовий ринок США або ринок ФОРЕКС). Отже, на ефективність ринку впливають фактори зовнішнього середовища, такі як кількість конкурентів на ринку, адаптивність ринкових учасників, ринкова привабливість з точки зору можливостей отримання прибутків.

Ще один важливий аспект гіпотези адаптивного ринку полягає в існуванні арбітражу, тобто принципової можливості «обіграти» ринок. Прибутки формуються внаслідок змін на ринку та його еволюції. Але ці можливості не існують постійно, а зникають, коли учасники ринку ними користуються.

Гіпотеза адаптивного ринку визнає існування різних форм ринкової динаміки: тренди, цикли, бульбашки, крахи та ін. Кожна з цих форм потребує своєї інвестиційної стратегії. А, отже, така стратегія буде ефективною лише у своєму середовищі і неефективною в будь-якому іншому.

Основні припущення гіпотези адаптивного ринку наступні:

індивіди діють у своїх власних інтересах;

індивіди роблять помилки;

індивіди навчаються і адаптуються;

конкуренція виступає драйвером адоптацій та інновацій;

природний відбір формує ринкову екологію;

еволюція визначає ринкову динаміку.

Серед ключових наслідків даної гіпотези відзначимо наступне:

існує взаємозв'язок між дохідністю і ризиком, але їх співвідношення, як правило, є нестабільним з плином часу;

індивідуальне та інституційне сприйняття ризику не є стабільним з плином часу;

час від часу існують можливості для отримання прибутків;

інвестиційні стратегії, засновані на технічному і фундаментальному аналізі, працюють, але лише в рамках певного середовища;

розподіл активів може забезпечувати зростання їх вартості за умови пристосування до систематичних змін на ринку;

ринкова ефективність є характеристикою, яка змінюється з часом і є різною для різних ринків;

основна мета будь-якого ринкового учасника – виживання, джерелом якого є спроможність адаптуватись до змін на ринку та використовувати ринкові інновації.

Гіпотеза адаптивного ринку все ще потребує більш ґрунтовного дослідження для того, щоб претендувати на роль альтернативи гіпотезі ефективного ринку. Вона потребує додаткової інформації та відповідних даних для вимірювання еволюційної динаміки фінансових ринків і поведінки інвесторів в залежності від часового періоду та конкретних обставин. Тим не менш, ця гіпотеза допомагає побудувати міст між гіпотезою ефективного ринку і поведінковими фінансами, пояснюючі різні аномалії Гіпотези ефективного ринку, не відкидаючи саму гіпотезу.

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОНЯТЬ

Ю.С. Погорелов, *доктор економічних наук, доцент*

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Розвиток підприємства є передумовою його довгострокової сталої діяльності і невід'ємний від неї. Ще Й. Шумпетер стверджував, що розвиток підприємства тісно пов'язаний з його функціями, і саме реалізація функцій підприємства, які пов'язані зі створенням інновацій, і забезпечує розвиток підприємства [2, с. 134].

Розвиток підприємства – це безупинний процес, що відбувається за штучно встановленою або природною програмою як зміна станів підприємства, кожен з яких є більш якісним за попередній, через що у підприємства виникають, розкриваються та можуть бути реалізовані нові можливості, нові властивості, якості та характерні риси, які сприяють здатності підприємства виконувати нові функції, вирішувати принципово інші завдання, що зміцнює його позиціонування в зовнішньому середовищі і підвищує здатність протидіяти негативним впливам зовнішнього середовища.

Визнання розвитку підприємства метою його діяльності, характеристикою її динаміки та передумовою довгострокової сталості виступає посилкою визначення його умов, за яких розвиток буде результативним. Однією з таких умов є економічна безпека підприємства.

Взаємозв'язок розвитку підприємства та його економічної безпеки є достатньо складним та взаємозумовленим.

З одного боку, підприємство, що перебуває у стані небезпеки, навряд чи здатне до сталого цілеспрямованого керованого розвитку, тобто до внесення змін у його діяльність, які певною мірою порушують сталість діяльності, наявний баланс ресурсів та відносин із зовнішнім середовищем. Адже найголовнішим складником розвитку підприємства є

кількісні та якісні зміни, які мають спричинити його перехід до якісно нового стану підприємства.

Значення економічної безпеки для розвитку підприємства виявляється у такому:

вплив зовнішнього середовища для більшості підприємств є здебільшого негативним, зокрема через наявність та достатньо високу ймовірність реалізації різноманітних загроз, що примушує підприємства відповідати такому впливу, адекватно змінюючись;

по-друге, більшість процесів в діяльності підприємства є незворотними, і якщо на певних відрізках часу можна передбачити майбутній стан підприємства, то точка біфуркації (точніше, наслідки після її проходження) не підлягає опису, й розвиток підприємства після такої точки є непередбачуваним [1].

Таким чином, цілеспрямований керований розвиток підприємства, який дозволяє зберегти необхідні зміни на підприємстві навіть після проходження точки біфуркації (а таких точок протягом діяльності підприємства може бути дуже багато), можливий, як максимум, за відсутності загроз (ідеальна ситуація) або, як мінімум, за знання реальних або потенційних загроз, наявності достовірної ймовірності їхньої реалізації та достатності у підприємства ресурсів і резервів для подолання результатів реалізації загроз (реальна ситуація).

З іншого боку, саме розвиток підприємства є основою спроможності нівелювати руйнуючий вплив на діяльність підприємства загроз зовнішнього середовища через виникнення так званого парадоксального ефекту динамічної сталості системи: система, що є несталою в статичному стані, стає сталою до зовнішнього та внутрішнього впливу в динамічному стані. До того ж традиційно розвиток підприємства пов'язують із сукупністю позитивних змін, що покращують стан підприємства та збільшують його можливості, процесом нарощення потенціалу, переходу підприємства до досконалішого стану, забезпечення здатності підприємства протидіяти загрозам зовнішнього середовища та підвищення життєздатності підприємства.

Розвиток підприємства та його економічна безпека, будучи безпосередньо пов'язаними один з одним, водночас перебувають у суперечності. Забезпечення економічної безпеки підприємства потребує деякої стабільності та сталості його діяльності, відповідно, відволікає певні ресурси і, отже, стримує розвиток, орієнтація на який порушує стабільність діяльності підприємства, оскільки передбачає внесення комплексу змін до підсистем системи управління підприємством. Але водночас розвиток, порушуючи процеси діяльності, зміцнює стійкість

підприємства до сприйняття реалізації загроз економічній безпеці підприємства..

Спільність розвитку підприємства та його економічної безпеки має діалектичний характер:

розвиток підприємства неможливий за відсутності або низького рівня економічної безпеки;

з ресурсної та хронологічної точки зору розвиток підприємства суперечить забезпеченню його економічної безпеки;

діяльність підприємства протягом тривалого періоду неможлива без розвитку та забезпечення економічної безпеки.

Зв'язок розвитку підприємства та його економічної безпеки є більш діалектичним, ніж прямий причинно-наслідковий:

з одного боку, забезпечення економічної безпеки деякою мірою стримує розвиток підприємства, але одночасно виступає основою та передумовою забезпечення економічної безпеки;

з іншого боку, розвиток руйнує певні процеси у діяльності підприємства (і забезпечення економічної безпеки як один з таких процесів не є винятком) і водночас забезпечує підвищення стійкості підприємства до різноманітних загроз та збільшення можливостей підприємства щодо їхньої нейтралізації та подолання негативних наслідків реалізації в умовах діяльності, що постійно змінюються.

Отже, підприємство одночасно здійснює діяльність, розвивається та тією мірою, що може, створює умови діяльності та розвитку або впливає (суттєво чи несуттєво) на ці процеси, розділити які складно. Проте не можна не враховувати й іншу точку зору, відповідно до якої розвиток підприємства відбувається шляхом якісних та кількісних змін у його діяльності, а забезпечення економічної безпеки – за рахунок функціональної взаємодії його складників. Відповідно до цієї позиції тіснота зв'язку між розвитком підприємства та забезпеченням його економічної безпеки є значно меншою. Проте така позиція є менш очевидною і потребує відповідного обґрунтування.

Література

1. Ладыко И. Ю. Эволюция концепций менеджмента / И.Ю. Ладыко, В. Э. Маслюк // Экономика. Менеджмент. Підприємництво. 36. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 3. – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2000. – С. 119 – 125.

2. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер; [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.

АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ, ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНОЮ БЕЗПЕКОЮ

К.С. Соловйова, П. В. Отенко

Харківський національний економічний університет імені Семена
Кузнеця, НДЦПР Національної академії наук України, м. Харків

На сучасному етапі розвитку економіки України найпоширенішою організаційною формою ведення бізнесу є акціонерне товариство (АТ). За системним підходом АТ можна розглядати як сукупність окремих підсистем, організованих в єдину систему з наступною їхньою взаємодією, що формує корпоративний капітал, який є базою економічного розвитку країни [1]. Тому можна вважати, що корпоративна безпека (КБ) вітчизняних АТ є основою економічної безпеки держави. Об'єктивна необхідність формування корпоративної безпеки підприємств викликана рядом проблем, що пов'язані з кардинальними змінами у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Вирішення цих проблем полягає у дослідженні існуючих положень та методів безпеки корпоративного управління, що представлені у світовій практиці та теорії, та розробленні на їх засадах нових ефективних механізмів безпеки. Отже, аналіз сучасних концепцій безпеки, узагальнення їх положень є необхідною умовою для визначення актуального інструментарію корпоративної безпеки.

Аналіз існуючих концепцій щодо економічної безпеки та систематизація теоретичних підходів до управління нею дозволив виділити три пріоритетні напрями-ознаки становлення теоретичного базису: захисний, сталого розвитку та соціальної відповідальності. До концепцій, у яких сталий розвиток розглядається як основа корпоративної безпеки та як основна мета бізнес-діяльності акціонерного товариства, відносять [2]:

концепцію сталого розвитку (Sustainable Development Conception), ідея якої полягає у знаходженні закономірностей гармонійного функціонування факторів виробництва за рахунок підвищення рівня безпеки, який, у свою чергу, забезпечує підвищення параметрів рівня та якості життя населення. Інструментарій включає: бенчмаркінг, бізнес-моделювання, бізнес-аналітику, корпоративну бізнес-стратегію, функціональні стратегії виробництва, економічний консалтинг, метод конкурентних переваг, моніторинг рівня КБ, регулярний експрес-аналіз фінансового стану;

концепцію синергетичного розвитку (Synergy Development Conception), що передбачає створення процесів управління нового типу, знаходження варіантів оригінального поєднання факторів виробництва з метою отримання синергетичного ефекту. Корпоративне управління базується на засадах самоорганізації та розвитку сукупних корпоративних навичок персоналу. Тому інструментарієм є кадрові «синерг-технології», структурно-функціональне моделювання, технології кадрової самоорганізації та технології підвищення творчого потенціалу працівників;

концепцію стратегічного управління (Strategic Management Conception), що стосується оцінювання зовнішнього середовища, вибору та формуванню стратегічних цілей, спрямованих на створення та розвиток конкурентних переваг, освоєння нових часток ринку та розвиток корпорації у довгостроковій перспективі [2]. Автори: І. Ансофф, А. Чандлер. Інструментарій управління КБ у межах цієї концепції включає: бізнес-інжиніринг, реінжиніринг, SWOT-аналіз, STEP-аналіз, стратегічний контроль, стратегічне планування, стратегічний моніторинг ринку, балансовий/ретроспективний аналіз, контроль використання інтегрального корпоративного ресурсу;

концепцію управління за цілями (результатами) (Management by Objectives), в якій управління як цілісна система орієнтовано на досягнення всієї сукупності цілей і завдань, що стоять перед організацією. Інструментарій: система збалансованих показників, метод SMART, метод «пірамід ефективності», моделі корпоративного управління з високим ступенем складності («Бортове табло, модель EP2M, Модель «Стейкхолдер»), ситуаційний аналіз, програмне – цільове управління;

концепцію життєздатної системи (Viable System Model, VSM), в якій основою КБ є дотримання принципів керованості, здатності до навчання, адаптації та розвитку. Автор: С. Бір. Інструментарієм є економіко-математичне моделювання, моніторинг зовнішнього середовища, координація розподілу ресурсів, моніторинг ефективності проектів тощо.

До концепцій, які віднесено до захисного напрямку, належать:

концепція усунення обмежень (Theory of constraints – TOC), розроблена Е. Голдратом. Ідея концепції полягає в усуненні обмежень, які заважають підприємству реалізувати його потенціал [2]. До інструментарію належать GAP-аналіз розбіжностей (кадрових, технологічних, фінансових, маркетингових), впровадження GRC- системи (Governance, Risk – management, Compliance), бюджетування, аналіз фінансової стійкості АТ, стрес-менеджмент, конфлікт-менеджмент, реструктуризацію, стратегію доходів та витрат тощо;

концепція вартості капіталу акціонерів (Conception of shareholder's capital cost). Ідея концепції полягає у підвищенні вартості корпорації (тобто вартості капіталу акціонерів). Автор: А. Раппапорт. Інструментарій: ризик-менеджмент, моніторинг ринкової ціни, інструменти хеджування, стратегічний фінансовий контролінг, портфельний аналіз тощо.

Соціально-орієнтовані концепції акцентують увагу на розвитку соціальної складової безпеки та передбачають її реалізацію через корпоративну соціальну відповідальність (КСВ). Список соціально-орієнтованих концепцій не вичерпується приведеними нижче та набуває подальшого розвитку на поточному етапі трансформації вітчизняної ринкової економіки:

концепція соціальної відповідальності (Conception of Corporate Social Responsibility) передбачає пересування прибутковості та зростання вартості бізнесу на друге місце, віддаючи перевагу реалізації КСВ у вигляді збільшення довгострокових корпоративних соціальних інвестицій, реалізації благодійних програм та екологічних проєктів тощо. Автор: А. Керолл. Інструментарій: соціальний менеджмент (система медичного страхування, соцпакести, благодійність), екологічний менеджмент, стратегія реалізації КСВ, формування соціального капіталу;

концепція управління людським капіталом (HR Management Conception), в якій людський капітал розглядається як джерело знань, навичок, досвіду, що використовуються в усіх бізнес-процесах підприємства і впливає на прибутковість діяльності. Автори: Т. Шульц, Г. Беккер. Інструментарій: HR-менеджмент, соціальне інвестування, менеджмент якості, моніторинг рівня реалізації соціальної відповідальності та клієнт-сприйнятливості, стратегічний діалог;

концепція управління знаннями (Learning Organization), за якою КБ АТ залежить від ефективного управління інтелектуальними корпоративними ресурсами АТ. Інструментарій: Knowledge Management (менеджмент знань), організаційне навчання, коучінг, КМ-моделі (модель Johari Window, модель SECI, модель організаційної пам'яті) [4].

Література

1. Дєєва Н. Концепція удосконалення корпоративного управління у системі сталого розвитку фінансового ринку/ Н. Дєєва // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2015. – Вип. 2 (13). – С. 11–19.

2. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : [монографія] / О. М. Ляшенко. – Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с.

3. Шевцова Г. З. Синергетичний менеджмент як концепція організованої синергії в управлінні підприємством / Г.З. Шевцова // Економіка промисловості. – 2012. – № 1-2. – С. 202-214.

4. Анісімова Л. А. Технології управління знаннями при впровадженні систем менеджменту якості / Л. А. Анісімова, В. М. Приймак // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2015. – №7 (172). – С. 14 – 20.

О ПОРОГОВЫХ ЗНАЧЕНИЯХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КАК СУБЪЕКТИВНЫХ ИНДИКАТОРАХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В.А. Рач, *доктор технических наук, профессор*
Университет экономики и права «КРОК», г. Киев

Сегодня многие исследователи, изучающие системы экономической безопасности, в качестве основного источника угроз и опасностей рассматривают индивида [1]. Трудно противостоят статистике, которая свидетельствует, что около 82% угроз исходит от сотрудников организации при их прямом или косвенном участии [2], а наиболее важными способами избежания угроз являются знания, умения и талант работников [3]. При этом нужно не забывать, что опасность/безопасность является характеристикой ситуационного состояния конкретного предприятия, которая определена в результате субъективной оценки влияния источника опасности на него при наличии между ними взаимодействия [1]. А в момент оценивания опасность осознается субъективно, зарождается и существует в мыслях личности и может быть осознана только в границах дихотомии «безопасность-опасность» [4]. На наш взгляд, у личности опасность является одним из состояний «экзистенциальной тревоги – чувства страха, иногда даже ужаса, которое сопровождает выбор индивида, включающий признание неизвестности» [5]. Важнейшим в этом определении является термин «выбор индивида», т.е. принятие решения в состоянии определенного страха и в условиях, когда индивид, принимающий решение, остается недоинформированным и признает, что существует что-то ему неизвестное, но относящееся к рассматриваемой ситуации. Отсюда следует, что в одной и той же ситуации разные индивиды принимают решение в разном состоянии страха и разной степени недоопределенности. Вне зависимости от этого, у каждого индивида после принятия решения все равно остается состояние опасности, но при пониженной степени страха.

Сложившаяся сегодня практика оценки экономической безопасности базируется на понятии «пороговое значение индикатора». Обобщая имеющиеся в литературе трактовки этого термина, его можно определить как предельную величину, достижение которой соответствует изменению характера или условий деятельности (зоны безопасности деятельности), связанной с выполнением функций производства, распределения, обмена и потребления, особенности реализации которых определяются целью деятельности и развития предприятия. Отметим, что в определениях часто не расшифровывают термин «предельная величина». Это связано с тем, что такой величиной может быть что угодно. Количество индикаторов, которые сегодня используются для отражения состояния деятельности предприятия и способности к воспроизводству и развитию, уже превышает тысячу [6]. Они же используются и для оценки состояния экономической безопасности. В качестве пороговых значений обычно рекомендуются значения, которые не имеют четкого обоснования. Так, например, в Методических рекомендациях по расчету экономической безопасности Украины [7] выделено шесть значений индикаторов, которые определяют диапазон (зоны безопасности) каждого показателя (0-0,2; 0,2-0,4; 0,4-0,6; 0,6-0,8; 0,8-1; 1 оптимальное значение). Аналогично назначают пороговые значения и для предприятий. Как видим, такой подход полностью не соответствует сущности опасности как субъективной оценки влияния источника опасности на объект. При этом он не учитывает динамичность конкретных пороговых значений. Поэтому необходима разработка новых подходов к определению пороговых значений показателей как субъективных индикаторов экономической безопасности, которые соответствовали бы оппортунистическому подходу к управлению современным предприятием.

Литература

1. Россошанська О. В. Оцінювання економічної безпеки інноваційних проектно-орієнтованих підприємств : [монографія] / О. В. Россошанська. – Северодонецьк: СЛУ ім. В. Даля, 2016. – 350 с.
2. Ярочкин В. И. Основы безопасности бизнеса и предпринимательства / В. И. Ярочкин. – М.: Академический Проект: Фонд «Мир», 2005. – 208 с.
3. Krupski R. Strategiczność zasobów/ R. Krupski [Tekst] // Przegląd organizacji. – 2006. – №9. – P.11 – 14.
4. Овчаренко Є. І. Методологія формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства [Текст]: автореф. дис. ... докт. екон. наук: 08.00.04, 21.04.02 / Є. І. Овчаренко; Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. – Северодонецьк, 2015. – 40 с.

5. Экзистенциальная тревога: энциклопедический словарь по психологии и педагогике [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://psychology_pedagogy.academic.ru/20983.

6. Ханипова Е. Х. Матрица показателей экономической безопасности [Текст] / Е. Х. Ханипова // Вестник экономики, права и социологии. – 2014. – № 4. – С. 97 – 100.

7. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Затверджено Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 N 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

ГОЛОВНЕ ДЖЕРЕЛО ПОТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНИЙ БЕЗПЕЦІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ В ЕКОНОМІЦІ, ОСНОВАНОЇ НА ЗНАННЯХ

О.В. Россошанська, кандидат економічних наук, доцент
Луганська державна академія культури та мистецтв, м. Київ

Сучасна економіка перебуває на етапі глобальних трансформаційних змін. В цей трансформаційний період значно актуалізувалися питання економічної безпеки на глобальному, державному, регіональному рівнях (макрорівень), а також на рівні підприємств та окремих особистостей (мікрорівень). Завдяки процесам глобалізації підприємства стають рівноправними агентами економічних відносин на всіх рівнях структури глобальної економіки як єдиної, цілісної системи. А це призводить до безперервного збільшення не тільки зовнішніх (за традиційною класифікацією) загроз їхній діяльності, а і внутрішніх. Поява внутрішніх загроз є природною реакцією, в першу чергу, працівників підприємств на зовнішні зміни, у тому числі, зміни глобального рівня. Тому сьогодні, на думку С.В. Степаненка, «поширений серед дослідників розгляд мікроекономіки та макроекономіки як незалежних рівнів економічної системи є хибним».

Цивілізація перейшла у новий етап свого розвитку – інформаційне суспільство з економікою, яка основана на знаннях (рис. 1).

На основі цього можна стверджувати, що цивілізація вперше за свою історію ввійшла у такий стан, коли її розвиток і безпека визначаються не феноменами вияву матеріального світу (речовина – енергія – інформація), а феноменом вияву нематеріальної компоненти – знаннями.

Рис. 1. Етапи (стадії) розвитку цивілізації, класифіковані за різними критеріями (показниками)

Знання є продуктом інноваційно-креативно-науково-творчої діяльності особистості й не відокремлюються від неї. Виходячи з цього, можна стверджувати, що індивід (творча особистість) стає не тільки головним ресурсом інноваційної економічної діяльності, а і головним джерелом загроз та небезпек як функціонування, так і розвитку. «Піонер» економіки знань Ф. Махлуп (1962 р.) підкреслював, що «знання» та «інформація» – це різні категорії. Тому в дослідженнях з економічної безпеки крім «інформаційної безпеки» повинна досліджуватись і «знаннева безпека».

Підтвердженням визнання особистості головним джерелом як розвитку, так і небезпеки є перехід у 1990 році ООН на нову Концепцію людського розвитку. Ця концепція змінила «класичні» концепції економічного розвитку, в яких головним показником виступав валовий національний продукт, головною метою громадського прогресу проголошували економічне зростання, а людину розглядали тільки як рушійну силу цього розвитку. Сьогодні вектор розвитку цивілізації в напрямку укріплення здоров'я та збільшення довголіття, розширення доступу до освіти та підвищення гідного рівня життя відображає індекс людського розвитку (ІЛР). Він часто використовується як синонім таких понять як «якість життя» або «рівень життя». За цим індексом країни поділені на чотири групи. Як показники, що описують стан сучасного економічного середовища в країні, доцільно використовувати глобальний індекс інновацій (ГІІ), індекс економіки знань (ІЕЗ), індекс знань (ІЗ), рейтинг за рівнем витрат на НДР (ІВН) та індекс сітьової готовності (ІСГ). Показниками, що відображають результативність діяльності країн у такому середовищі, є рейтинг глобальної конкуренції (ІГК) та індекс соціального прогресу (ІСП). Це надає можливість висунути таку гіпотезу: якщо між більшістю перерахованих показників існує висока кореляція для усіх країн, незалежно від того, до якої групи вони потрапили, то загрози з боку індивідів (творчих особистостей) мінімальні. А якщо для одних країн кореляція висока, а для інших – низька, то такі загрози виявляються для країн з низькими значеннями коефіцієнтів кореляції.

На нашу думку, такий підхід в умовах глобалізації є більш інформаційно ємним і достовірним, ніж підходи, які базуються на вивченні статистичних показників конкретної країни. З чотирьох груп вибрано країни з дуже високим рівнем ІЛР (більше 0,8) та країни з високим рівнем його значення (від 0,7 до 0,8). В табл. 1 наведено значення коефіцієнтів кореляції за шкалою щільності зв'язку Чеддока.

Таблиця 1

Коефіцієнти кореляції між індексами та рейтингами, які застосовуються для характеристики стану країн в економіці, основаної на знаннях

№	Країна	Індекс людського розвитку (2015)	Глобальний індекс інновацій (2014)	Індекс економіки знань (2012)	Індекс знань (2012)	Рейтинг по рівню витрат на НДР (2012)	Індекс світової готовності (2014)	Рейтинг глобальної конкуренції (2016)	Індекс соціального прогресу (2015)
Кількість країн в рейтингу		188	143	146		91	143	138	133
1	з дуже високим рівнем індексу людського розвитку (1-49 місце)	0,85		0,64		0,84		0,67	
		0,78				0,65		0,67	
		0,65				0,63			
		0,73							
		0,8							
		0,82							
		0,87							
		0,73							
		0,77							
		0,83							
		0,81							
		0,58							
		0,61							
		0,87							
		0,8				0,65			
		0,84				0,54			
		0,96							
0,71									
0,59									
0,57									
0,85									
Місце України в рейтингах		81	63	56		36	71	85	62
2	з високим рівнем індексу людського розвитку (50-105 місце)	0,26		0,08		0,65		0,14	
		0,56				-0,12		0,14	
		0,05				0,38			
		0,55							
		0,23							
		0,23							
		0,59							
		0,51							
		0,66							
		0,67							
		0,32							
		0,52							
		0,25							
		0,69							
		0,59				0,36			
		0,4				-0,16			
		0,85							
0,28									
0,34									
0,1									
0,44									

Як бачимо, для країн з дуже високим рівнем ІЛР 57% коефіцієнтів кореляції мають високу щільність зв'язку між індексами (0,77-0,85).

Це надає підстави стверджувати, що дуже висока якість життя у цих країнах пояснюється наявністю в них високого інноваційного потенціалу та його ефективного використання (коефіцієнт кореляції між ІЛР та ГП $K_{\text{ІЛР-ГП}}$ дорівнює 0,85), високим рівнем забезпечення основних потреб та добробуту людей, можливості їхнього розвитку ($K_{\text{ІЛР-ІСП}}=0,82$), розвиненістю економіки, яка основана на знаннях ($K_{\text{ІЛР-ІЕЗ}}=0,78$, $K_{\text{ІЛР-ІЗ}}=0,8$). Завдяки цьому ці країни та їх інститути мають здатність забезпечувати стабільні темпи економічного зростання, які є стійкими у середньостроковій перспективі ($K_{\text{ІЛР-ІГК}}=0,8$, $K_{\text{ГП-ІГК}}=0,83$).

Тому в цих країнах загрози економічній безпеці, які викликані переходом до економіки, основаної на знаннях, мінімальні. Цього неможливо стверджувати стосовно країн з високим значенням ІЛР. Але здатність забезпечувати стабільні темпи економічного зростання цих країн, як і країн першої групи, визначається їх інноваційним потенціалом. Про це свідчить значення $K_{\text{ГП-ІГК}}=0,67$. Країни цієї групи не перешли повною мірою до реалізації людиноцентричної цивілізаційної парадигми. Саме це можна вважати головною причиною вияву загроз економічній безпеці підприємств цих країн у довгостроковій перспективі.

ФІСКАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: БЕЗПЕКОЗНАВЧИЙ ПОГЛЯД

Н.В. Шупрудько

Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України,
м. Львів

Нові економічні і геополітичні умови у період посилення військових викликів та можливої зміни переважно ліберальної моделі розвитку світової економіки у напрямку неокейнсіанства і протекціонізму обумовлюють необхідність наукового обґрунтування і розробки якісно нової стратегії економічного розвитку, у центрі уваги якої повинні бути національні економічні інтереси.

Виокремлення актуальності визначення та обґрунтування системного підходу до фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності обумовлене необхідністю оптимізації системи регулювання зовнішньоторговельних зв'язків в передчас глобального входження України в світовий торговельний простір. Таке входження попри широко декларовані заходи щодо захисту членів ЄС і СОТ не зменшує ризиків впливу наслідків політики національного протекціонізму високорозвинутих країн-членів.

Дослідження сутності, інструментів та напрямів фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності доцільно здійснювати в контексті розгляду її місця в фінансовому регулюванні зовнішньоекономічних зв'язків та системи державного регулювання зовнішньоторговельних операцій загалом.

Кардинальні зміни, що відбувалися в економіці України після проголошення незалежності держави, суттєво підвищили роль зовнішньоторговельного фактора в її розвитку. Так, на етапі реформування економіки і здійснення процесу становлення ринкового механізму активний розвиток зовнішньоторговельної діяльності був одним із засобів пом'якшення наслідків спаду виробництва. Через обмеженість платоспроможного попиту на внутрішньому ринку експортна діяльність була і залишається важливим вектором розвитку значної кількості українських підприємств, що передбачає залучення до процесу виробництва значної кількості виробничих ресурсів і робочої сили.

Особливе місце серед економічних методів державного регулювання економічних процесів належить фіскальному регулюванню. А для ряду країн, а саме країн-членів Європейського Союзу, фіскальне регулювання залишається єдиним дієвим засобом циклічного регулювання економіки за умови, що монетарні важелі втрачають свою силу.

Одним з стратегічних завдань фіскальної політики є фінансове наповнення бюджету та оптимізація витрат, особливо в період економічного краху. Вдосконалення системи фіскальної політики підвищить конкурентоспроможність економіки України, активізує інноваційно-інвестиційну складову розвитку, позитивно вплине на структурні процеси у реальному секторі економіки. Таке вдосконалення в межах даного дослідження полягає в виокремленні і обґрунтуванні цілісності окремого напрямку фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

В економічній літературі найбільш вживаним є визначення суті фінансового регулювання як організованої державою діяльності з використанням всіх аспектів фінансових відносин з метою коректування параметрів відтворення. Основними ж його складовими елементами, які виконують роль регуляторів ринкового господарства є податки і неподаткові платежі у бюджет, фінансові пільги і санкції, загальні та цільові субсидії [1].

О. Данілов розглядав фіскальне регулювання економіки як злагоджене використання методів бюджетного і податкового регулювання [2]. Більш змістове трактування категорії «фіскальне регулювання» надав

Т. Паєнтко, який розглядав її як узгоджений та збалансований вплив фіскальних інструментів на об'єкти фіскального регулювання [3].

Ефективність фіскального регулювання залежить від цілеспрямованого вибору інструментів, дієвості їх впливу через певні важелі і стимули на об'єкти регулювання. Саме ці компоненти механізму фінансового регулювання, на думку переважної більшості економістів, є його головними складовими.

В дослідженій науковій літературі відсутні визначення сутності фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності, проте потенційна активізація зовнішньоекономічних відносин України, посилення її участі у світогосподарських процесах і, в першу чергу, за рахунок міжнародної торгівлі, вимагають ґрунтовного дослідження впливу цього підвиду державного регулювання економічних процесів на індикатори економічної безпеки держави.

Література

1. Финансы [учебник]; под ред. М. Романовского. – М.: Перспектива, 2000. – 520 с.

2. Фискальное регулирование экономического развития в посткризисный период: [монография]; под. ред. А. Д. Данилова. – К.: ООО «ДКС центр», 2011. – 242 с.

Паєнтко Т.В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків [Електронний ресурс] / Т. В. Паєнтко. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=659>.

СЕКЦІЯ 2. ПРОБЛЕМАТИКА СИСТЕМОТВОРЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ: ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Є.А. Івченко, *кандидат економічних наук, доцент*

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Сєверодонецьк*

Діяльність підприємств в сучасних умовах потребує впровадження новітніх методів та інструментів аналізу та діагностики екзогенних і ендогенних чинників. Глобалізаційні та інтеграційні процеси дають нові можливості для підприємств за рахунок доступу до міжнародних фінансових ресурсів та ринків збуту з одного боку, з іншого боку, потребують від підприємств швидкого реагування на появу небезпек та загроз, які впливають на стан системи економічної безпеки підприємства. Мінливість та непередбачуваність зовнішнього середовища, загрози зовнішнього та внутрішнього порядку, потребують від підприємств впровадження новітніх підходів щодо захисту економічних інтересів, можливих негативних явищ та наслідків їхньої актуалізації. Перед вітчизняними підприємствами виникають нові виклики які потребують швидкої адаптації до сучасних реалій. Це, у свою чергу, веде до системних перетворень в системі національної економічної безпеки та економічної безпеки підприємств, які за змістом є трансформаційними. Підприємства, здійснюючи свою діяльність, знаходяться під впливом трансформаційних процесів, які змінюють кількісні та якісні характеристики системи. Трансформаційні процеси залежно від кінцевої мети і стану змінюють підсистеми та взаємозв'язок елементів економічної безпеки підприємства, що потребує впровадження та контролюю керування змін. Визначення місця та умови перебігу трансформаційного процесу в системі економічної безпеки підприємства дозволить підприємству розробити механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам, аналізувати складні соціально-економічні умови для вирішення стратегічних завдань підприємства.

Перебіг будь-яких процесів в системах, з одного боку, породжується наявністю неоднорідностей, відмінностей і протиріч, а з іншого, веде до виникнення нових внутрішніх і зовнішніх протиріч. Наявність і характер зміни цих протиріч складають первинну, глибинну причину – суть виникнення небезпеки для системи [1, с. 72]. В основі

явища безпеки лежить закладена природою потреба в самозбереженні систем (як і небезпеки), але доповнена здатністю системи протидіяти небезпеці [2, с. 18]. Для виконання своїх завдань система економічної безпеки підприємства фактично є суб'єктом управління, оскільки вона здійснює вплив на елементи внутрішнього середовища підприємства, процес прийняття рішень, формує певну управлінську реакцію підприємства на певні ризики та загрози.

Система економічної безпеки підприємства як особливий різновид соціально-економічної системи прагне до незмінності свого стану, тобто має інерційність. Тому відсутність адекватної протидії небезпеці, яка генерується в результаті виникнення і розвитку протиріч в системі, зрештою може призвести до розпаду або знищення самої системи. Так система економічної безпеки підприємства, як і будь-яка інша система, рано чи пізно припиняє своє існування. Економічна безпека як відкрита система не може не мати внутрішніх та зовнішніх протиріч, або нейтралізовувати протиріччя на нескінченно низькому рівні їх розвитку. Такі властивості притаманні лише «ідеальній системі» [1], в якій не має зовнішніх та внутрішніх протиріч. Але часовий діапазон у даному випадку може бути достатньо широким, причому у системи є можливості потенційно відтермінувати припинення існування за допомогою захисних реакцій, які властиві системі економічної безпеки підприємства. Так, на думку В. Ф. Жмеренецького [1], на певному етапі від розвитку до моменту припинення існування система повинна здійснити вибір, а потім реалізувати один із двох можливих варіантів рішення:

- розпад (розвал) системи на складові частини;

- трансформація в іншу систему з новими властивостями [1, с. 76-77].

В. Ф. Жмеренецький зауважив, що у випадку, коли система не усвідомлює рівня загострення протиріч і необхідності власної трансформації, не спроможна визначити або реалізувати ефективні шляхи такої трансформації, то зрештою це призводить до розпаду (розвалу) самої системи на складові частини. Якщо система здатна поєднувати свої інтереси з інтересами інших, то більш імовірним є вибір і реалізація другого варіанту [1, с. 77].

Таким чином, система економічної безпеки підприємства здатна до трансформації в іншу систему з новими властивостями, що здійснюється у часі та просторі за рахунок адекватної протидії небезпеці, яка генерується в результаті виникнення і розвитку протиріч в системі.

Отже, система економічної безпеки підприємства знаходиться під постійним впливом зовнішнього й внутрішнього середовища, що зазначається на її стані та умовах управління системою. Система економічної безпеки підприємства досягає мети свого функціонування за

допомогою трансформацій, які є не лише процесом перетворення, а й процесом становлення системи. Трансформаційний процес в системі економічної безпеки підприємства необхідно розглядати як еволюційні (революційні) поетапні перетворення якісних характеристик функціонування та розвитку системи, її структури під впливом некерованих змін, впровадженню та контролю керованих змін, що здійснюються для забезпечення своєчасної реакції системи на виникнення небезпек та загроз для об'єктів економічної безпеки підприємства.

Література

1. Жмеренецкий В. Ф. Теория безопасности социальных систем: [учеб. пособ.] / В. Ф. Жмеренецкий. – М.: НОУ ВПО МПСИ, 2010. – 177 с.
2. Теория безопасности человека, общества, цивилизации: [уч. пособ.] – М.: Московский психолого-социальный институт, 2007.

МІСЦЕ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ ТА СУСПІЛЬСТВОМ

Н.Я. Михаліцька, кандидат наук з державного управління, доцент

М.І. Копитко, доктор економічних наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

Публічне управління зорієнтоване на реалізацію публічних (загальних) інтересів і включає такі складові як державне управління (суб'єктом є органи державної влади) і громадське управління (суб'єктом є громадські інституції). Як елементи публічного управління державне і громадське управління взаємодіють, взаємодоповнюють одне одного, виходячи з єдності публічних інтересів та доцільності узгодження управлінського впливу з метою посилення його дієвості. У системі публічного управління визначальну роль відіграє державне управління, яке здійснює управлінський вплив на всі сфери суспільного життя. Водночас в умовах розгортання демократичних перетворень зростає активність і громадських структур в управлінні не тільки громадськими, а й державними справами, у розв'язанні суспільних проблем [1].

Публічне адміністрування та управління у сучасній системі управління державою та суспільством поєднує зусилля держави та громадських інституцій щодо розвитку демократії, спільної законотворчості, досягнення консенсусу, гармонізації інтересів держави та громадян та ін. У 1948 р. американський політолог Д. Уалдо опублікував свою працю «Адміністративна держава: дослідження політичної теорії американської публічної адміністрації», в якому

викладена теорія сучасної публічної адміністрації (адміністрування). Д. Уалдо аргументовано захищав тезу, що «демократичні держави підтримуються професійною і політичною бюрократією». Він вважав, що наукове управління і ефективність не є основною метою бюрократичного уряду, його метою в першу чергу має бути служба суспільству. Д. Уалдо є першим дослідником, що використав поняття «публічне управління» і протипоставив його поняттю «публічне адміністрування». Він стверджував, що науковий метод, який застосовується в публічному адмініструванні, потерпів невдачу у своїй спробі внести демократичні цінності в публічне управління [2]. На цій підставі можна стверджувати, що необхідно переходити від публічного адміністрування до публічного управління, яке включає в себе адміністрування лише як інструментарій загального управління. Таким чином, місце публічного адміністрування та управління у сучасній системі управління державою та суспільством можна представити рис. 1.

Рис. 1. Місце публічного адміністрування та управління у сучасній системі управління державою та суспільством

Поряд й одночасно з державним управлінням існує громадське управління — це здійснювана на основі законів та інших нормативних актів організуюча та адміністративна діяльність органів місцевого самоврядування, громадських та інших недержавних формувань, наділених законодавством відповідними державно-владними повноваженнями. Термін «управління» до соціуму як цілісного, використовується, якщо мова йдеться про його впорядкування, регулювання і спонування до його розвитку в бажаному напрямі та в певних заданих параметрах (соціальне управління у його найширшому значенні). Термін «соціальне управління» вживається й для характеристики управлінської діяльності у її «вузькому» значенні: управління як адміністрування.

В літературі вже визначалось, що публічне управління зорієнтоване на реалізацію публічних (загальних) інтересів і включає такі складові, як державне управління (суб'єктом є органи державної влади) і громадське управління (суб'єктом є громадські інституції). Як елементи публічного управління державне і громадське управління взаємодіють, взаємодоповнюють одне одного, виходячи з єдності публічних інтересів та доцільності узгодження управлінського впливу з метою посилення його дієвості. У системі публічного управління визначальну роль відіграє державне управління, яке здійснює управлінський вплив на всі сфери суспільного життя. Водночас в умовах розгортання демократичних перетворень зростає активність і громадських структур в управлінні не тільки громадськими, а й державними справами, у розв'язанні суспільних проблем [1].

В межах громадського управління доцільно виділяти муніципальне та інституційне управління. Під інституційним управлінням варто розуміти свідомий і цілеспрямований вплив на суспільну систему загалом або на її елементи, для здійснення якого створюються спеціальні управлінські підсистеми — інститути громадянського суспільства, основною функцією яких є публічне управління та урядування. У країнах ЄС коло інститутів, що безпосередньо залучаються, наприклад, до процесу розвитку територій (крім органів державної влади та органів місцевого самоврядування різного рівня), дуже широке. Тут можна навести різні інститути та інституції: асоціації муніципалітетів; національні агентства розвитку; торговельно-комерційні та промислові палати; технополіси; бізнесові й інноваційні центри; регіональні фінансові компанії; приватні консультанти та експерти; профспілки; організації, що займаються працевлаштуванням населення; організації, що спеціалізуються на поширенні нових технологій; бізнес-інкубатори; венчурні фонди; гарантійні фонди; благодійні фонди; місцеві агентства

розвитку; комунальні фундації; заклади вищої освіти та наукові центри; технологічні дослідні лабораторії; агентства регіонального розвитку тощо [3].

Стосовно муніципального управління зазначимо, що органи місцевого самоврядування в Україні мають недержавний статус відповідно до ратифікованої Верховною Радою України в 1997 р. Європейської хартії місцевого самоврядування. На сьогодні в Україні отримали розвиток структури публічного управління на рівні територіальних громад, які отримали назву – громадівські ради.

Дослідження сутності та змісту понять «державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління» показало, що система управління державою та суспільством має включати відносно нові поняття «громадське управління», «муніципальне управління» та «інституційне управління». Зокрема, муніципальне та інституційне управління є основними складовими громадського управління, поява якого знаменує ослаблення бюрократично-адміністративного стилю та започаткування руху до демократії й інших прогресивних змін в країні.

Література

1. Мельник А. Ф. Державне управління : [підручник] / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна. – К.: Знання, 2009. – 582 с.
2. Waldo D. (1948) The Administrative State. A Study of the Political Theory of American Public Administration. 2nd ed. New York, London: Holmes & Meier Publishers, 1984.
3. Слава С. С. Структурна парадигма збалансованості інструментів підтримки економічного розвитку регіону / С. С. Слава, Н. М. Гапак // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». Вип. 27. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – С. 44 – 50.

ПИТАННЯ СИСТЕМОТВОРЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ: ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО

В.А. Панасенко, А.І. Павленко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

За своєю побудовою економічна безпекологія є вченням, комплексом взаємопов'язаних ідей, внутрішньо диференційованою, але цілісною системою знань, в якій одні елементи залежать від інших, а

початковий базис становить сукупність тверджень, понять і категорій, визначених за певними методологічними принципами і правилами.

Гарантування економічної безпеки держави, регіону, підприємства є однією з головних умов для забезпечення його ефективного функціонування. Якщо розглядати, наприклад, підприємство як первинні ланки системи господарювання, то стає зрозумілим і визначальна роль економічної безпеки підприємства в ієрархії національної безпеки. Таким чином вирішення проблемних питань в економічній безпекології дозволить покращити теоретичний базис управління економічною безпекою підприємства та допоможе задовольнити запити практичної діяльності у захисті від деструктивних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

Основоположним процесом в економічній безпекології є системотворення – використання системної методології у поясненні закономірностей забезпечення економічної безпеки держави, регіону або підприємства. Системотворення в економічній безпекології слід визнати відсутність чіткого розуміння змісту, структури та функцій системи економічної безпеки держави, регіону або підприємства, її місця у системі управління підприємством, недосконалість понятійно-категоріального апарату, в межах якого відбуваються активні междисциплінарні термінологічні запозичення, а також механізмів функціонування та управління системою, оцінювання результативності її функціонування [1].

Категорія «система економічної безпеки», що розглядаються стосовно певного об'єкта (держави, регіону, підприємства), є поряд з категорією «економічна безпека» фундаментальною категорією економічної безпекології. Але єдності науковців і щодо тлумачення змісту категорії «система економічної безпеки» немає. Система економічної безпеки ділиться на чотири групи: як комплекс взаємопов'язаних заходів різноманітного характеру, які мають здійснюватися з метою захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз; як сукупність елементів (об'єкт та суб'єкт економічної безпеки, механізм забезпечення безпеки, наукова теорія безпеки, політика і стратегія безпеки, засоби, методи забезпечення безпеки, концепція безпеки підприємства тощо); як сукупність функціональних складових системи; як діяльність структурного підрозділу підприємства, функціями якого є забезпечення економічної безпеки підприємства.

Системотворення в економічній безпекології ускладнюється не просто достатньо вагомими відмінностями у тлумаченні категорії «система економічної безпеки», а їхньою протилежністю. І саме еkleктичність визначень змісту категорії «система економічної безпеки» і достатньо розмиті його формулювання найзагальнішого характеру

гальмують розвиток цього напрямку. Адже саме такі наявні тлумачення зумовлюють невизначеність вихідного положення системотворення в економічній безпекології і не дозволяють сформувати умови його дослідження. В цілому є підстави стверджувати, що застосування системної методології в економічній безпекології поки що методологічно не вирішено.

Система економічної безпеки підприємства як сукупність організаційних стосунків суб'єктів захисту, які відображають логіку їхньої поведінки при здійсненні взаємопов'язаних цільових дій організаційно-правового та економічного характеру для захисту об'єктів безпеки підприємства з використанням різноманітних способів відповідно до прийнятої на підприємстві концепції економічної безпеки та відповідної політики, що реалізує її положення

Організація забезпечення економічної безпеки на підприємстві проявляється у формуванні організаційної схеми управління економічною безпекою, визначення відповідальних співробітників, конкретизація завдань, обов'язків, прав щодо управління економічною безпекою у структурних підрозділах підприємства.

Аналіз стану системи та рівня економічної безпеки підприємства передбачає моніторинг макро- та мікросередовища задля виявлення ризиків, оцінку загроз та потенційних втрат для підприємства; обчислення основних індикаторів рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.

За результатами аналізу стану економічної безпеки підприємства проводиться стратегічне, поточне та оперативне планування економічної безпеки підприємства. І відповідно створюються стратегія управління економічною безпекою підприємства, поточні плани (фінансові, технічні і т.п.) та короткострокові планові документи [2].

Мотивація для прийняття дієвих управлінських рішень у сфері забезпечення економічної безпеки підприємства виявляється в системі заохочень, зовнішнього стимулювання за досягнення бажаного рівня економічної безпеки підприємства або штрафних санкцій за невиконання запланованих показників чи задля коригування індикаторів. Мотивуючі операції проводяться щодо суб'єктів управління економічною безпекою підприємства та окремих виконавців затверджених проектів із гарантування економічної безпеки.

Постійний контроль за прийняттям та реалізацією управлінських рішень щодо економічної безпеки підприємства зумовлює проведення попереднього, поточного та підсумкового контролю за процесом втілення управлінських рішень. Він передбачає вибір певних граничних індикаторів або бажаних показників, проведення з'ясування відхилень за

цими критеріями, внесення корективів у попередні плани гарантування економічної безпеки підприємства тощо..

Окремо слід зупинитися на проблемі оцінювання економічної безпеки. Важливість оцінок економічної безпеки системи будь-якого рівня безсумнівна, саме такі оцінки виступають підставою прийняття рішень не лише щодо забезпечення економічної безпеки, а й можливостей розвитку системи, визначення необхідних ресурсів, створення та використання резервів системи, оцінювання ефективності системи економічної безпеки та діяльності відповідного підрозділу підприємства [1].

Оцінювання економічної безпеки підприємства належить до тих питань економічної безпекології, щодо яких існують численні дослідження, але поки ще не лише не існує прийнятої методики оцінювання, а й підходи до оцінювання остаточно не сформувалися [1].

Сьогодні існують кілька підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства: функціональний, індикаторний, експертний та ін. Підхід до оцінювання економічної безпеки підприємства розуміється як сукупність прийомів та способів вимірювання рівня економічної безпеки [1]. Кожен з наявних підходів базується на використанні відповідного інструментарію, кожному з підходів властиві свої достоїнства і обмеження, але жоден з них не визнаний досконалішим порівняно з іншими. Внаслідок абсолютно різної інструментальної бази наявні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства не конкурують між собою. Можна говорити лише про різний ступінь розробленості підходів та їхнього поширення [1].

Методика оцінювання економічної безпеки підприємства за функціональним підходом найчастіше зустрічається у дослідженнях з економічної безпеки підприємства. Певною мірою це зумовлено очевидними перевагами методики, серед яких слід зазначити на такі: звичний хід оцінних розрахунків, їхня простота; можливість використати для визначення комплексних показників одиничні показники, які є у звітності підприємства, або для розрахунку яких є необхідні дані; можливість вибору показників або їхнього конструювання; можливість використати будь-скільки показників [1].

Недоліки методики оцінювання економічної безпеки підприємства за функціональним підходом Г.В. Козаченко та Ю.С. Погорелов вважають більш суттєвими [1]. Таке твердження зумовлено тим, що:

а) нормалізація значень одиничних показників призводить до значного відриву отримуваних оцінок економічної безпеки від її реального стану;

б) у методиці використовуються ретроспективні значення показників, внаслідок чого отримувані оцінки економічної безпеки

становлять інтерес для аналітичної діяльності, але практично непридатні для прийняття поточних управлінських рішень (не говорячи вже про стратегічні) та рекомендацій служби (відділу) економічної безпеки щодо діяльності підприємства;

в) відсутні обґрунтовані рекомендації стосовно визначення показників, які якнайточніше характеризуватимуть кожну зі складових економічної безпеки підприємства;

г) труднощі виникають з окремими показниками, які не мають загальноприйнятого значення, оскільки при визначенні рівня економічної безпеки важливу роль відіграють не лише вибрані показники, а й їхні граничні значення;

д) суттєвим недоліком є складність визначення впливу на рівень економічної безпеки якісних характеристик, наприклад, репутації підприємства, рівня довіри до нього контрагентів, відданості персоналу та ін. [1].

Економічна безпека держави характеризується сукупністю умов, за яких забезпечуються захист національних економічних інтересів та утримання соціально-економічних параметрів у межах нормативних значень, завдяки чому національна економіка зберігає здатність задовольняти у довгостроковому режимі потреби суспільства, генерувати інноваційні зрушення та реалізувати конкурентні переваги країни в рамках міжнародного поділу праці.

Динамічні зміни сучасної економіки, наявність внутрішніх та зовнішніх загроз порушення рівноваги, можуть негативно впливати на здатність до забезпечення безпеки, знижуючи конкурентоспроможність держави. Особливим механізмом забезпечення економічної безпеки на загальнодержавному рівні є моніторинг факторів та загроз економічній безпеці регіонів.

Моніторинг визначається як комплекс наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших засобів, які на основі організованого спостереження забезпечують систематичний контроль за станом та тенденціями розвитку суспільних процесів. Завданнями моніторингу стану економічної безпеки регіонів є періодичний збір, обробка й аналіз інформації; оцінка та прогнозування соціально-економічних чинників; доведення об'єктивної та достовірної інформації про стан об'єктів безпеки та можливі його відхилення до суб'єктів прийняття управлінських рішень. Результати моніторингу факторів економічної безпеки регіонів є основою для розробки стратегії економічної безпеки держави та її реалізації через регулювання найбільш важливих соціально-економічних процесів для підтримки стану економіки на безпечному рівні.

З метою моніторингу рівня економічної безпеки регіонів України доцільно використовувати певний набір індикаторів. Найбільш широке поширення отримали офіційні методики оцінювання рівня економічної безпеки та рівня соціально-економічного розвитку для макrorівня (розроблені Міністерством економічного розвитку і торгівлі) та для регіонального рівня (розроблені Держстатом України).

В узагальненому вигляді система показників-індикаторів економічної безпеки включає в себе оцінки ресурсного потенціалу та можливостей його розвитку; рівня ефективності використання ресурсів; конкурентоспроможність економіки; цілісності території та економічного простору; суверенітету; незалежності і можливості протистояння зовнішнім загрозам; соціальної стабільності та умов запобігання та вирішення конфліктів.

На регіональному рівні можуть бути використані й інші показники економічної безпеки: питома вага регіону у ВВП країни; платіжний баланс регіону; сальдо експорту-імпорту, рівень безробіття, соціальна активність населення, криміногенна обстановка, демографічна ситуація в регіоні, інвестиційний клімат. Подібні показники, які отримують кількісне вираження, дозволяють завчасно сигналізувати про небезпеку і вживати заходів щодо її попередження.

Огляд існуючих підходів до інтегральної оцінки рівня економічної безпеки держави виявив ряд недоліків як щодо складу індикаторів, так і стосовно методології інтегрального оцінювання. Визначені недоліки значно обмежують можливості їх застосування та обумовлюють доцільність удосконалення методологічних підходів.

На сучасному етапі, за переконанням автора, замість трудомістких у створенні та підтримці моніторингових систем, більш доцільним є застосування систем, побудованих на рейтингових оцінках [4].

Рейтинг являє собою систему упорядкування у вигляді списку якості об'єктів на основі кількісних та бальних оцінок. На практиці рейтинг являє собою інтегральну багатокритеріальну кількісну величину. Рейтинг є інструмент оцінки одного об'єкта відносно іншого застосовується у багатьох сферах та напрямках діяльності.

Основним завданням рейтингових оцінок економічної безпеки регіонів є створення зручного інформаційно-довідникового інструментарію для моніторингу процесів та визначення ключових загроз економічній безпеці на регіональному рівні.

Рейтинги економічної безпеки регіонів доцільно складати на основні таких джерел інформації:

статистична звітність регіонального розвитку;

звітність державних наглядових органів, у тому числі акти перевірок і протоколи порушень, а також дані про накладені штрафи та стягнення;

аналітичні документи;

результати соціологічних опитувань.

Найвищий показник рейтингу свідчить, що досягнуті результати відповідають кращому світовому досвіду, найгірший показник рейтингу свідчить про відсутність ефективної системи забезпечення економічної безпеки.

Методологія рейтингового оцінювання рівня економічної безпеки регіонів дозволяє:

оцінити рівень економічної безпеки окремих регіонів як кінцевий результат соціально-економічного розвитку;

отримати узагальнюючий показник на основі системи індикаторів економічної безпеки;

здійснити порівняння окремих регіонів за рівнем економічної безпеки;

визначити найбільш небезпечні з точки зору економічної безпеки території;

мати уявлення про пріоритетність заходів щодо забезпечення економічної безпеки.

Таким чином, на сучасному етапі рейтингова оцінка може бути об'єктивним індикатором рівня управління економічною безпекою регіонів.

Отже, головні проблеми в індикаторному підході до оцінювання економічної безпеки на будь-якому рівні, існування яких не дозволяє отримувати достовірні оцінки економічної безпеки – якість індикаторів, їхній взаємозв'язок (взаємовплив) та визначення коридору відхилень значень фактичних показників від індикаторів. До цих проблем слід додати ретроспективні значення використовуваних показників. З метою зменшення трудомісткості інформаційного забезпечення розрахунків та часу на оброблення інформації дуже часто індикаторами вибираються економічні та фінансові показники діяльності підприємства. Відповідно, їхні ретроспективні значення використовуються у порівнянні з індикаторами, що дозволяє оцінити економічну безпеку (країни, регіону або підприємства) у минулому періоді, і, якщо індикатори визначено з урахуванням наданих вимог, спричиняє некоректність порівняння (індикатори визначено для умов поточного періоду, а фактичні значення показників описують результати діяльності підприємства минулого періоду). І насамкінець про проблему поєднання теоретичного і практичного аспектів економічної безпекології. Сьогодні необхідність

уваги до економічної безпеки підприємства усвідомлюється не лише науковцями, але і практиками. Але дотепер немає розв'язання проблеми імплементації цього напрямку до управлінської діяльності на підприємствах, державі чи регіону.

Література

1. Козаченко Г. В. Про деякі проблеми у сучасній економічній безпекології / Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2015. – № 3(55). – С. 6 – 18.

2. Атаманов Г. А. О некоторых методологических аспектах исследования экономической безопасности субъектов экономической деятельности / Г. А. Атаманов. – В кн.: Механизм экономико-правового обеспечения национальной безопасности: опыт, проблемы, перспективы. – Краснодар: НИИ экономики ЮФО, 2010. – С. 24 – 34.

3. Баженова О. В. Аналіз стану економіки України в контексті її економічної безпеки / О. В. Баженова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сб. науч. тр. ДонНУ. – Донецк : ДонНУ, 2004. – С. 839 – 845.

4. Бачевський Б. Є. Потенціал і розвиток підприємства: [навч. посіб.] / Б. Є. Бачевський, І. В. Заблудська, О. О. Решетняк. – К.: ЦУЛ, 2009. – 400 с.

СЕКЦІЯ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА НАПРЯМИ ДІЙ

FISCAL DECENTRALIZATION AS A DETERMINANT OF ECONOMIC SECURITY REGIONS

V.O. Onyschenko, *doctor of economic sciences, prof., rector of Poltava
National Technical Yuri Kondratyuk University*

O.M. Bondarevskaya

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Poltava

The providing of the region economic safety with increasing of budgetary decentralization is one of the priorities in the modern stage of Ukrainian development. The limited revenue of sources and high financial dependence of local governments on the decisions of the central government, unclear division of expenditure responsibilities and reduced responsibility for spending of budget funds, as well as different levels of socio-economic development of the areas, their production and financial potential, climatic conditions, ecological status cause the need for decentralization in Ukraine.

Decentralization in its purpose should be aimed at optimizing relations within the budget system, among the state budget and local budgets (vertical relationship) among local budgets (horizontal relationships), the redistribution of the budget among «rich» and «poor» areas, as well as providing with financial alignment of budgetary capabilities of state and local governments.

World experience of management suggests that the best economic, social and political status of region can be provided by local authorities. At the same time, it is exactly the local authorities should create favourable conditions for economic growth, use all the levers for investment, enterprise development, small and medium enterprises, promote job creation and growth of self-employment. The welfare of local residents guarantees for the replenishment of local budgets, the growth rate of government revenue, and therefore and the welfare of the country, depend on the solution of these questions.

The transfer of authority to the field, increasing the capacity of local governments and expanding its powers, transferred to the «center on the lower level of local communities» on the principles of subsidiarity, are the objective basis of decentralization, and, at the same time, an integral part of the process of sustainable economic development [1]. Decentralization foresees the local government to get as much power (backed by resources) as local authorities can actually implement to fulfill its duties.

Scientists identify several types of decentralization, which have special features, implications, conditions of realization and they can be applied both independently and in conjunction with one another, in various forms and combinations, both within the country and in some sectors of the economy [2], namely spatial, political (democratic), administrative (bureaucratic), economic (market, financial, fiscal, budgetary)

Fiscal decentralization is conditioned by the desire of central authorities to improve the system of governance. The central government tries to limit its activities, acting strategic management functions, as well as national functions that are difficult to differentiate relatively the needs of a particular citizen, who lives in a particular area. Accordingly, the central government tries to «liberate» themselves from functions, the essence of which is to provide services to the public, which require consideration of citizen needs regardless of place of residence, ethnicity and traditions. However, local governments do not have sufficient funds to implement its new budgetary powers. The share of local expenditures for implementation of their own powers in Ukrainian local power administration is the lowest in Europe.

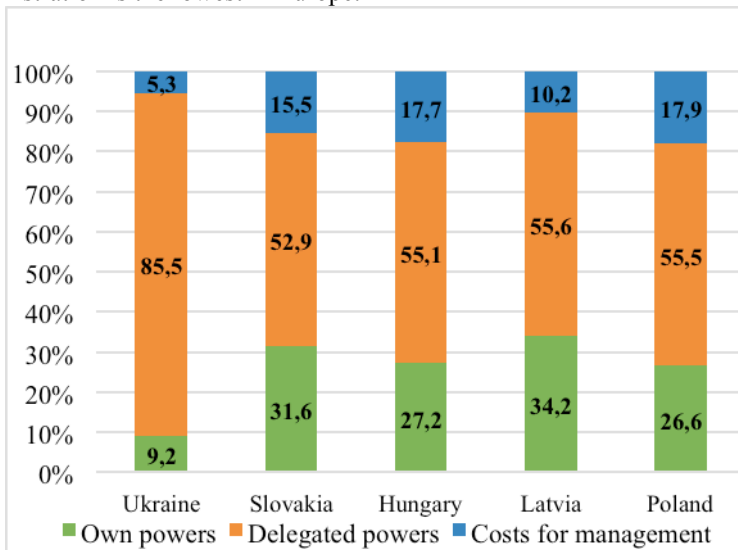

Fig. 1. Structure of expenditures of local budgets for implementation of LPA [3]

Thus, decentralization covers a huge range of activities – from the development of the citizen political consciousness of civil society to ensuring the economic security regions. However, the issue is particularly relevant study of the economic aspect of decentralization and its impact on the economic

security of regions. Successful resolution of this issue depends on the country out of crisis, socio-economic stabilization and economic growth, the success of regional development and economic growth of the national economy as a whole.

References

1. Bila S. O. Influence of decentralization on the stimulation of the economic growth of region communities in Ukraine / S. O. Bila // Academic journal of M.P. Dragomanov NPU. – Issue № 18. – Economics and Law: collection of scientific papers. – Issue 27. – K.: Publishing office M.P.Dragomanov NPU, 2014. – P. 60 – 68.
2. Volohova I. S. Local finances and perspectives in financial decentralization strengthening in Ukraine: [monograph] / I. S. Volohova. – Odesa: Atlant, 2014. – 462 p.
3. Slobozhan O. Budgetary decentralization: achievements and perspectives. / O. Slobozhan. [Electronic source]. – Access mode: http://chor.gov.ua/images/Razdely/Oblasna_rada/office_reform/3ofis_reform_slOBOZHAN.ppt.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

З.С. Варналій, *доктор економічних наук, професор*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Відповідно до законодавства України інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання, порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [6].

Проблему інформаційної безпеки необхідно розглядати у трьох основних аспектах:

- захист інформації;
- контроль за національним інформаційним простором;
- достатність інформаційного забезпечення державних і недержавних органів, громадських та приватних організацій.

Захист інформації передбачає систему заходів, спрямованих на недопущення несанкціонованого доступу до інформації, її несанкціонованої модифікації, втрати, знищення, порушення цілісності

тощо, а контроль за національним інформаційним простором – заходи щодо мінімізації збитків від здійснення іноземними державами і внутрішніми організаціями підривних психологічних операцій.

Забезпечення інформаційної безпеки держави можна розглядати як мінімум із двох позицій:

як окремий напрям діяльності, що позначено відповідними завданнями та умовами;

як функцію, яка має бути впроваджена стосовно інших напрямів державної політики.

На нашу думку, інформаційна безпека – це ступінь (рівень) захищеності життєво важливих інформаційних ресурсів людини і громадянина, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз, при якому нівелюється потенційна або реальна шкода через неповноту, несвоєчасність і недостовірність поширюваної інформації, порушення доступності інформації, негативний інформаційний вплив.

За визнанням науковців, проблему, у тому числі термінологічну, становить те, що предметна сфера інформаційної безпеки штучно розширюється на дуже великий діапазон цілей: починаючи від іміджу держави, забезпечення інформаційних прав громадян і до боротьби з корупцією [2, с. 174-202]. Серед іншого до інформаційної безпеки відносять і ті її аспекти, які в західній науковій та юридичній практиці прийнято відносити саме до проблем кібербезпеки. Передусім, це протидія комп'ютерній злочинності та комп'ютерному тероризму [4, с. 120].

Загальні засади інформаційної безпеки закладено на початку 2000-х років Законом України «Про основи національної безпеки України» [5]. Водночас недосконалість правових норм одночасно з їх незалежним виконанням призвели до ситуації, за якої довелося проводити на початку 2008 року спеціальне засідання Ради національної безпеки і оборони України щодо реалізації державної політики та забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері. Зокрема, обговорювалися проблеми незадовільного стану наповнення українського інформаційного простору та реалізації інформаційних прав та свобод громадян. За результатами засідання ухвалене відповідне рішення, а згодом і затверджено Указом Президента України «Доктрину інформаційної безпеки України».

Основні функції забезпечення інформаційної безпеки України виконують щонайменше вісім суб'єктів (органів державної влади):

Рада національної безпеки і оборони України;

Служба безпеки України;

Міністерство інформаційної політики України;

Міністерство культури України;
Міністерство освіти і науки України;
Міністерство внутрішніх справ України;
Міністерство зовнішніх справ України;
Державний комітет телебачення і радіомовлення України.

Розподіл повноважень між цими структурами в сфері інформаційної безпеки недостатньо ефективний, окремі повноваження дублюються, тоді як інші функції залишаються без належного виконання. Дієва координація дій цих структур в частині інформаційної безпеки не відбувалася.

Сьогодні ситуація, що склалася внаслідок гібридної війни, вимагає розвитку й конкретизації відповідних правових норм, релевантних новим умовам існування держави:

забезпечення стабільної діяльності держави в умовах функціонування безпрецедентних потоків антиукраїнської пропаганди;

новий погляд на роль і значущість інформаційної безпеки та комунікативної діяльності держави;

пошук балансу між свободою слова та протидією агресивним впливам;

диференціація інформаційної діяльності органів влади відповідно до нав'язаного штучного поділу внутрішньодержавного простору, а отже, й аудиторій (в окупованій зоні, в зоні проведення АТО та на решті території України);

необхідність високоінтенсивної інформаційно-комунікативної присутності в міжнародному просторі [1, с. 373].

Відсутність або недостатність належного висвітлення процесів державотворення з боку органів влади провокує виникнення комунікативно-інформаційного вакууму, який має тенденцію до заповнення інформацією з альтернативних джерел та негативною громадською думкою.

Новітні виклики змусили якісно оновити нормативно-правову базу, що регулює сферу інформаційної безпеки, та суттєво переглянути зміст відповідної діяльності. Як рамковий документ ухвалено нову Стратегію національної безпеки України [8], як механізм протидії маніпулюванню свідомістю, поширенню пропаганди та фейків започатковане Партнерство у сфері стратегічних комунікацій між РНБО України та Міжнародним секретаріатом НАТО [3], а інструментом реалізації технічних аспектів захисту інформації та інформаційних систем є Стратегія кібербезпеки України [7].

Принциповою відмінністю нової Стратегії національної безпеки України порівняно з попередніми аналогічними документами є її

максимальне наповнення практичним змістом. Зокрема, про це свідчать зіставлення актуальних загроз в інформаційній сфері та відповідних їм основних напрямів державної політики з питань національної безпеки.

Слід зазначити, що забезпечення інформаційної безпеки, яке ніколи не було пріоритетною сферою державного управління України, внаслідок викликів гібридної війни отримало суттєвий імпульс до розвитку. І незважаючи на усю складність та неоднозначність ситуації, важливо не втрачати набутих темпів інституціоналізації. Зокрема в аспекті становлення:

інформаційної безпеки доцільно сформулювати й унормувати таке визначення, яке релевантне сучасним теоретико-методологічним поглядам на зміст цього поняття, а у процесі розроблення та прийняття відповідних актів взяти до уваги вимоги керівних документів ЄС, зокрема, ухваленого на початку квітня 2016 року Єврокомісією акту «Спільні принципи протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу» [9], який передано на розгляд Європейському Парламенту та Європейській Раді, а також Резолюції Європейської Ради «Європейський підхід до культури мережі та інформаційної безпеки» та «Стратегія безпечного інформаційного суспільства в Європі»;

стратегічних комунікацій доцільно прийняти рамковий документ, в межах якого визначити коло суб'єктів та загальну систему реалізації стратегічних комунікацій, а також закріпити механізм координування в процесі реалізації стратегічних комунікацій;

кібернетичної безпеки доцільно ухвалити базовий закон, в якому визначити основні поняття у сфері кібербезпеки, деталізувати механізм функціонування та координування національної системи кібернетичної безпеки.

Державна політика забезпечення інформаційної безпеки України визначає головні напрями діяльності органів державної влади України, закріплює права та обов'язки щодо захисту інтересів України і ґрунтуються на дотриманні балансу інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній сфері.

Вдосконалення правових механізмів регулювання суспільних відносин, що виникають в інформаційній сфері, є пріоритетним напрямом державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки України в контексті захисту економічної інформації, і передбачає:

оцінювання ефективності застосування чинних законодавчих та інших нормативних правових актів в інформаційній сфері й розроблення програми їх удосконалення;

створення організаційно-правових механізмів забезпечення інформаційної безпеки;

визначення правового статусу всіх суб'єктів відносин в інформаційній сфері, в т.ч. користувачів інформаційних і телекомунікаційних систем, та встановлення їхньої відповідальності за дотримання законодавства України в даній сфері;

створення системи збору й аналізу даних про джерела загроз інформаційній безпеці України, а також про наслідки їхньої реалізації;

розроблення нормативних правових актів, що зумовлюють організацію наслідків і процедуру судового розгляду за фактами протиправних дій в інформаційній сфері, а також порядок ліквідації наслідків цих протиправних дій;

подальше вдосконалення фабул складів правопорушень і злочинів; вдосконалення системи підготовки кадрів, використовуваних у галузі забезпечення інформаційної безпеки України.

Література

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К.: НІСД, 2015. – 684 с.

2. Варналій З. С. Ринок економічної інформації: проблеми формування та перспективи розвитку / З. С. Варналій, Л. Л. Клевчік. – Чернівці: Технодрук, 2016. – 280 с.

3. Дорожня карта Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національних безпеки і оборони України та Міжнародним секретаріатом НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/nato/files/Roadmap_Ukr.pdf.

4. Дубов Д. В. Стратегічні аспекти кібербезпеки України / Д. В. Дубов // Стратегічні пріоритети. – 2013. – №4 (29). – С. 119 – 126.

5. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19.06.2003 р. (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

6. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» № 537-V від 09 січня 2007 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 12.

7. Указ Президента України «Стратегія кібербезпеки України» № 96/2016 від 15 березня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>.

8. Указ Президента України «Стратегія національної безпеки України» №287/2015 від 26.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Find>.

9. Joint Framework on countering hybrid threats – a European Union response: Joint communication to the European Parliament and the Council,

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Р.Р. Білик, *кандидат економічних наук, доцент*
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
НАН України», м. Львів

В умовах глобалізації, а тим більш в умовах соціально-економічних криз важливе значення має підвищення конкурентоспроможності та забезпечення економічної безпеки держави та її регіонів. Зокрема, як зазначено в Аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році», на соціально-економічне становище регіонів у 2015 р. – I півріччі 2016 р. вплинула низка потужних зовнішніх та внутрішніх чинників дестабілізуючого та дестимулюючого характеру:

триваюча вже третій рік поспіль зовнішня агресія;

негативна динаміка економічних показників;

заморожування соціальних стандартів;

повільні кроки у напрямку виходу на ринки країн ЄС, що позначилися на загальних показниках розвитку.

Макроекономічна нестабільність посилює непривабливість інвестиційного клімату та вплив іноземних інвестицій, що, своєю чергою, впливає на рівень виробництва, стан ринку праці, виплати заробітної плати і формує негативні тенденції розвитку регіональної економіки. Наслідком цього залишаються низькі показники розвитку та негативна динаміка окремих із них.

У 2015 р. соціально-економічний розвиток переважної більшості регіонів України характеризувався падінням обсягів промислового та сільськогосподарського виробництва, прямих іноземних інвестицій, звуженням внутрішнього ринку, зростанням рівня безробіття і посиленням соціальної напруги [1, с. 395].

На нашу думку, основним недоліком попередньої стратегії підвищення конкурентоспроможності та забезпечення економічної безпеки регіонів України є спрямування закладених в ній інструментів стимулювання регіонального розвитку на розв'язання хронічних проблем просторового та соціально-економічного розвитку регіонів [2]. Натомість потрібні нові механізми регіонального розвитку, які сприяють створенню

дієвих стимулів саморозвитку, самоорганізації та активізації економічної ініціативи на місцях.

В умовах нарощування деструктивних тенденцій щодо громадської єдності та дестабілізації соціально-економічного розвитку України неухильно зростає необхідність розробки ефективної політики забезпечення економічної безпеки регіонів, спроможної сформувати сприятливі передумови для успішного впровадження перетворень у кожному регіоні, стати запорукою підвищення рівня та якості життя людини [3].

Перспективи відновлення позитивної регіональної динаміки залежать від загальної стабілізації макроекономічної ситуації в країні. Але і на місцях органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади повинні докладати зусиль щодо відновлення соціально-економічної сфери та консолідації регіонів навколо спільних завдань забезпечення національної безпеки. Для цього необхідне налагодження тісної співпраці органів влади та поглиблення діалогу місцевої влади з представниками системоутворюючих підприємств і галузей, що надасть можливість максимально врахувати інтереси всіх суб'єктів регіональної політики, гарантуватиме зміцнення соціального партнерства між владою та бізнесом і створить підґрунтя для реалізації на регіональному рівні в Україні реформ європейського зразка.

В основу реформування політики регіонального розвитку в Україні має бути покладено нову парадигму розроблення та реалізації державної регіональної політики, складовими якої є:

перехід від регіональної політики «єдиного центру» до політики врахування багатоієрархічних інтересів суб'єктів господарювання на регіональному рівні та інших регіональних гравців, усвідомлення «мультицентристської» сутності природи регіонального управління, врахування принципів вертикальної та горизонтальної координації управлінських заходів щодо стимулювання регіонального розвитку;

поступова відмова від політики перерозподілу ресурсів, «вирівнювання» та прагнення досягти мінімізації соціально-економічних диспропорцій регіонального розвитку до політики створення рівних можливостей та сприятливих інституційних передумов для комплексного розвитку регіонів України, підвищення їх конкурентоспроможності;

перехід від застосування прямих інструментів стимулювання розвитку регіонів (субсидування, надання податкових пільг) до комплексного регуляторного впливу, застосування гібридних інструментів та механізмів стимулювання регіонального розвитку (у т.ч. використання потенціалу державно-приватного партнерства, переваг міжрегіонального, транскордонного співробітництва, розвитку

Євро регіонів, створення регіональних кластерів,);

удосконалення системи середньострокового та довгострокового стратегічного планування регіонального розвитку на засадах координації секторального, територіально-просторового та управлінського підходу, що становить фундамент формування та реалізації нової державної регіональної політики в Україні.

Завдання для органів влади щодо збалансування розвитку регіонів та забезпечення їхньої економічної безпеки і підвищення конкурентоспроможності повинні спиратися на таке:

недопущення подальшого падіння економіки регіонів, вжиття організаційних заходів щодо зменшення залежності від непрогнозованих коливань і впливу чинників неекономічного характеру (наприклад, диверсифікація структури зовнішньої торгівлі, розвиток внутрішнього ринку тощо);

започаткування глибинних зрушень у структурі економіки регіонів (зменшення монофункціональності, розвиток нетрадиційних для регіону видів економічної діяльності, стимулювання малого і середнього підприємництва, оптимізація товарної структури виробництва та якісних характеристик продукції тощо);

перегляд механізмів фінансового забезпечення розвитку регіонів (замість політики дотаційного вирівнювання – зміцнення власного ресурсу територій, недопущення відтоку капіталу, фінансове заохочення регіонів у розширенні економічної активності тощо).

Запровадження перелічених заходів в організаційно-економічному забезпеченні економічної безпеки регіону насамперед підвищить правову свідомість та громадянську активність представників територіальних громад. Оскільки вони становлять основу господарської системи регіону та його соціально-економічного розвитку, то забезпечення економічної безпеки на рівні територіальних громад надасть змогу не лише вдосконалити систему управління регіональним розвитком, а й підвищити рівень захисту економічних інтересів держави.

Для створення надійного підґрунтя політики підвищення конкурентоспроможності та забезпечення економічної безпеки регіонів України особливо актуальними постають такі заходи:

активізація формування дієвого інституційно-правового поля для впровадження державної регіональної політики;

впровадження інноваційних підходів до диверсифікації фінансування регіонального розвитку;

використання механізмів реалізації проектів регіонального розвитку через Державний фонд регіонального розвитку;

залучення потенціалу національних проєктів для стимулювання формування середовища економічного розвитку на місцевому, регіональному рівні;

аналіз існуючих в Україні державних цільових програм, їх актуальності, своєчасного та повного виконання; залучення міжнародної технічної допомоги для розвитку інституційного середовища стимулювання регіонального розвитку.

Поєднання заходів внутрішньої політики із заходами зовнішньої дасть змогу удосконалити засади державної політики регіонального розвитку та пов'язаної з нею політики забезпечення економічної безпеки та підвищення конкурентоспроможності.

Література

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К.: НІСД, 2016. – 684 с.

2. Білик Р. Р. Детермінанти регіонального розвитку у вимірі економічної безпеки України : [монографія] / Р. Р. Білик. – Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долінського НАН України», 2016. – 352 с.

3. Детермінанти конкурентоспроможності соціально-економічних систем: [монографія]; за ред. З. І. Галушки. – Чернівці: ЧНУ, 2015. – 304 с.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Н.В. Бобошко, Т.О. Телюра

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

В сучасних умовах значно зростає вплив ризиків у фінансово-господарській діяльності підприємств, що актуалізує проблематику фінансово-економічної безпеки. Трансформаційні процеси завжди характеризуються надмірними ризиками та загрозами, що призводить до неналежного рівня захищеності майна та інтересів підприємств від впливу чинників внутрішнього і зовнішнього середовища. Зростання рівня ризику ведення бізнесу, ускладнення умов функціонування підприємств актуалізують питання формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Питання економічної безпеки стали об'єктами досліджень учених, серед яких: О.М. Бандурка, З.С. Варналій, Г.В. Козаченко, О.В. Макарюк,

О.Ф. Новікова, С.М. Шкарлет та інші. Проблема економічної безпеки підприємництва досліджується у наукових працях таких науковців, як А. Гальчинський, О. Гончаренко, А. Горбунов, В. Духов, А. Качинський, В. Кириленко, Т. Клебанова, Т. Ковальчук, В. Шлемко О. Шнипко та ін. Сьогодні як ніколи виникає необхідність у поглибленні наукових досліджень у напрямі формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, що і потребує розкриття особливостей ведення бухгалтерського обліку у контексті забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Аналіз літератури з проблем фінансів дав змогу зробити висновок про існування декількох підходів до визначення сутності понять фінансова безпека підприємства: перший – базується на пріоритеті фінансової складової у забезпеченні економічної безпеки підприємства; другий підхід базується на положенні, що фінансова безпека підприємства є самостійним науковим та практичним напрямом і суттєво відрізняється від економічної безпеки; третій – передбачає використання поняття фінансово-економічна безпека підприємства, підкреслюючи взаємозалежність економічної та фінансової діяльності підприємства та визначальну роль фінансів у економічній системі.

У сучасних умовах забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства передбачає не лише захист змісту інформації, але й засобів і технологій її отримання у процесі прийняття управлінських рішень. Це пояснюється тим, що, за оцінками фахівців, на обмін, перетворення та обробку інформації в управлінських процесах витрачається від 50 до 90 % часу [1, с. 90]. Фактично інформаційні процеси є основою управлінських і суттєво впливають на їх ефективність та фінансово-економічну безпеку підприємства. Посилення обґрунтованості рішень, потребує відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення [2, 3].

Оцінювання фінансово-економічної безпеки проводиться за даними внутрішньої бухгалтерської та фінансової звітності, показники якої є індикатори, що дозволяють визначити зміни у господарській діяльності підприємства. Система фінансової безпеки підприємства є динамічною, а її стан у будь-який момент часу можна описати за допомогою сукупності показників, значення яких отримують із фінансової звітності підприємства [4].

Про важливість організації ведення бухгалтерського обліку в системі інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки зазначено Л.С. Сорокою: основним джерелом інформації для оцінювання фінансово-економічної безпеки є фінансовий облік і складена за його принципами фінансова звітність.

Організація інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки здійснюється з урахуванням положень Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», які визначають правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні [6]. Статтею 3, Закону визначається, що бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством, на даних якого ґрунтуються фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник. Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства. У свою чергу належним чином організований бухгалтерський облік унеможливить появу ризиків і загроз пов'язаних із інформаційно-аналітичним забезпеченням фінансово-економічної безпеки підприємства.

Таким чином, організація бухгалтерського обліку на підприємстві повинна здійснюватися з урахуванням забезпечення фінансової складової економічної безпеки та базуватися на принципах обачності, повного висвітлення, автономності, послідовності, безперервності, нарахування та відповідності доходів і витрат, превалювання сутності над формою, єдиного грошового вимірника, періодичності. Бухгалтерський облік та фінансова звітність ґрунтуються на таких основних принципах: обачність; повне висвітлення; автономність; послідовність.

Статтею 9. Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено що підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій, які повинні бути складені під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо – безпосередньо після її закінчення. Саме наявність вчасно та правильно оформлених первинних документів на підприємстві є передумовою забезпечення його фінансово-економічної безпеки.

Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів. Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно вибирає форми його організації.

Одним з елементів системи організації інформаційного забезпечення фінансової складової економічної безпеки підприємства є облікова політика. Підприємство самостійно на основі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-

правових актів з бухгалтерського обліку визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів облікову політику підприємства, а також зміни до неї [5].

Зміна облікової політики підприємства можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності; безперервність – оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі; нарахування та відповідність доходів і витрат – для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів; превалювання сутності над формою – операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми; історична (фактична) собівартість – пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання; єдиний грошовий вимірник – вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюються в єдиній грошовій одиниці; періодичність – можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності.

Таким чином, важливе місце у забезпеченні фінансово-економічної безпеки підприємств займає його інформаційно-аналітичне забезпечення. Особливої уваги при формуванні інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, потребує саме процес організації ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, а також його елементи, зокрема облікова політика та інвентаризація.

Література

1. Фатхутдинов Р. А. Разработка управленческого решения / Р. А. Фатхутдинов. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. – 272 с.
2. Дегтяр А. О. Державно-управлінські рішення: інформаційне та організаційне забезпечення : [монографія] / А. О. Дегтяр. – Харків: вид-во ХарПІ НАДУ, 2004. – 224 с.
3. Корецький М. Система інформаційно-аналітичного забезпечення комплексного територіального розвитку й управління земельними ресурсами / М. Корецький // Управління сучасним містом. – 2003. – № 1. – С. 66–70.

4. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: [монографія] / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т. Г. Васильціва]. – Львів: Видавництво, 2012. – 386 с.

5. Завора Т. М. Методичні засади формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства / Т. М. Завора, О. В. Пустяк // Наука й економіка. Наук.-теор. журнал Хмельницького економічного університету. Вип. 1 (37), Т.1. – Хмельницький: ХЕУ, 2015. – С. 139–146.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРОВАНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ю.В. Бордюг

Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського, м. Кременчук

Упровадження ринкових відносин у всіх галузях професійної діяльності загострили ситуацію на ринку праці і професій. Значна конкуренція між фахівцями сформувала нові умови працевлаштування особистості як конкурентоздатного фахівця. Важливою виступає роль людини як центрального елемента системи економічної безпеки підприємства та впливу її особистісних характеристик на функціонування цієї системи. Також слід визнавати пріоритетність особистісних характеристик людини у процесах, що відбуваються у системі (наміри, переконання, здібності) та сформованості професійної компетентності спеціаліста. Поява нової освітньої парадигми, у рамках якої якість роботи фахівця, що працює у педагогічній галузі, визначається тим, наскільки в нього сформовані компетенції – здатності виявляти зв'язки між знаннями і ситуаціями і використовувати знання адекватно до тих ситуацій, що потребують вирішення, вимагає зміни підходів до організації навчального процесу та закладання основи відчуття економічної безпеки, що може слугувати базисом для формування системи економічної безпеки підприємства.

Оскільки в процесі роботи фахівець-педагог розвиває здатність зайняти певне місце в соціально-економічному просторі, то на теперішній час важливим є не передача інформації, а формування бази знань і виховання здатності до самостійного пошуку знань, вибору моделей поведінки. Саме особистісні показники є тим гарантом

конкурентоздатності, тобто ринкових якостей і характеристик фахівця, що мають яскраво виражену спрямованість на споживача, тобто на роботодавця. Адже, з точки зору ринку, кваліфікований фахівець пропонує («продає») себе, відчуючи себе товаром. Саме ринок праці визначає, скільки коштують ті або інші людські якості.

Нині конкурентоспроможність на ринку праці розуміється дослідниками як відповідність робочої сили вимогам ринку; як сукупність характеристик, що визначає порівняльні позиції конкретного працівника або окремих груп на ринку праці. Конкурентоспроможність фахівця визначається сукупністю різних його здібностей, рівнем їх розвиненості і станом його ресурсів, достатніх, щоб ліквідовувати й ефективно вирішувати проблеми краще, ніж інші фахівці в цій області, а також використовувати, при усвідомленні небезпеки, розроблені заходи з її попередження й ліквідації наслідків, для формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства

Найважливішим чинником конкурентоспроможності є якісні параметри робочої сили, тобто сукупність властивостей, що зумовлюють здатність працівника виконувати певні види праці; при цьому певну роль відіграють і вимоги, що пред'являються до умов праці і її оплати. Ю. Коляда розглядав конкурентоспроможність як сукупність певних якостей особистості, акцентуючи увагу на визначальній ролі саморозвитку в процесі їх формування. Науковець виділив десять пріоритетних якостей конкурентоспроможності особи: чіткість цілей і ціннісних орієнтацій, працьовитість, творче ставлення до справи, здатність до ризику, незалежність, здатність бути лідером, прагнення до безперервного саморозвитку, стресостійкість, прагнення до безперервного професійного зростання, до високої якості кінцевого продукту своєї праці [3, с. 91]. Є.І. Овчаренко використав поняття «суб'єкт економічної безпеки підприємства» в контексті застосування психологічної моделі людини, з визначенням суб'єкта як особи з певним набором диспозиційних якостей, що зумовлюють її здатності розпізнавання небезпек, усвідомлення загроз економічній діяльності підприємства та компетенції щодо розроблення заходів попередження реалізації загроз або нейтралізації наслідків реалізації загроз [4, с. 7]. На нашу думку, такі компетенції фахівця в сучасних умовах є сучасними і актуальними у визначенні пріоритетних якостей конкурентоспроможності та професійної компетентності працівника.

Наші дослідження свідчать, що визначальними якостями фахівця є гнучкість і професійна мобільність, уміння «презентувати себе»; володіти методами розв'язання різноманітних професійних завдань; здатність справлятися з різними професійними проблемами, упевненість у собі,

відповідальність, орієнтація на успіх, готовність постійно збагачувати досвід, генерувати заходи протидії загрозам економічній безпеці підприємства. Ці якості формуються під впливом стійкого інтересу до обраної спеціальності, майстерністю педагогів, виробничою практикою, активністю в самоосвіті, швидкістю сприйняття, усвідомлення й засвоєння нового знання.

Для характеристики конкурентоздатного фахівця використовують такі інтегровані поняття, як «професійна спрямованість», «професійна готовність», «професійна компетентність», «професійна мобільність».

Професійна спрямованість поряд з професійними знаннями, уміннями та навиками розглядається психологами як важливе психологічне утворення (С. Рубінштейн [6, с. 318], К. Платонов [5, с. 156], Є. Синьова [7, с. 275-280]), педагогами (Н. Кузьміна [2, с. 68], В. Веденський [1, с. 51-55] та ін.) як педагогічний феномен. Під професійною спрямованістю особистості розуміють прагнення, спрямованість особистості застосовувати свої знання, досвід, здібності в професії.

Важливою характеристикою конкурентоздатної особистості є професійна готовність, що виявляється в спрямованості особистості на певну поведінку, бажання займатися обраною діяльністю, внутрішнє її прийняття, усвідомлення відповідності власних якостей цим вимогам, чітке усвідомлення як своїх інтересів та потреб, так і потреб внутрішнього й зовнішнього середовища, формування та узгодження цих цілей у системі економічної безпеки підприємства.

Професійна компетентність – це загальна культура, суспільно-політична, правова, економічна поінформованість, система знань, умінь і навичок. Окрім поняття «компетентність» у педагогічній науці вживається термін «компетенції». Компетенції не зводяться ні до знань, ні до вмінь. Компетенція виникає, коли знання переходить в дію в конкретній ситуації.

Професійна мобільність – це готовність і здатність фахівця до швидкої зміни виконуваних завдань, місць праці, галузі. Це здатність освоювати нові спеціальності або зміни в них, що виникають під впливом технічних і технологічних перетворень. Основою для цього є сформованість гнучких, пластичних навичок і загально професійних умінь по групі суміжних професій.

Таким чином, здійснений аналіз сутності понять надає змогу виділити в особистості фахівця-професіонала, який буде конкурентоздатним на ринку праці, комплекс соціально важливих і професійно значущих якостей. Фахівець буде конкурентоздатним на ринку праці і досягне успіху, якщо він володіє професійною мобільністю,

професійною компетентністю, професійною майстерністю, володіє системним підходом у забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Література

1. Введенський В. Н. Моделювання професійної компетентності педагога / В. Н. Введенський // Педагогіка. – 2003. – №10. – С. 51 – 55.
2. Кузьмина Н. В. Предмет акмеології. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Политехника, 2002. – 189 с.
3. Коляда Ю. В. Адаптивні методи кількісного аналізу моделей економіки // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Вип. 199. Т.4. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 89 – 92.
4. Овчаренко Є. І. Методологія формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки: автореф. дис... докт. екон. наук: 08.00.04, 21.04.01 / Є. І. Овчаренко; [Місце захисту: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля]. – Северодонецьк, 2015. – 40 с.
5. Платонов К. К. Проблемы способностей / К. К. Платонов. – К.: ДЕДУР, 1998. – 156 с.
6. Рубинштейн С. Л. Избранные философско-психологические труды / С. Л. Рубинштейн. – М., 1997. – 318 с.
7. Синьова Є. П. Соціально-психологічні особливості соціалізації осіб з глибокими порушеннями зору / Є. П. Синьова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Випуск 10. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – С. 275–280.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В.А. Босенко, М.В. Зельський

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

У ринковій економіці виробничі підприємства у різних організаційно-правових формах організовують свою діяльність за умов невизначеності та непередбачуваності. Довга економічна криза породила багато непередбачених небезпек та внутрішніх загроз у бізнесі у нашій країні. Крім цього, на розвиток підприємництва впливають і такі фактори як нестабільна політична й соціально-економічна ситуація у країні, територіальні конфлікти, недосконалість комерційного законодавства, криміналізація суспільства, шахрайство, корупція та ін. Усе це різко актуалізувало проблему забезпечення економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека фірми (підприємства, організації) – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і

технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам).

Отже, економічна безпека – це такий стан потенціалу підприємства, за якого гарантуються найбільш ефективне його використання, стабільне функціонування господарської системи, її подальший розвиток.

До головних шляхів забезпечення економічної безпеки підприємства належать:

- забезпечення фінансової стійкості та незалежності;
- досягнення лідерства у технологіях;
- забезпечення високого конкурентного статусу;
- підвищення ефективності менеджменту;
- оптимізація використання потенціалу підприємства;
- мінімізація руйнівного впливу зовнішнього середовища;
- забезпечення функціонування підприємства у межах правового

поля;

захист власної комерційної таємниці.

Формування системи економічної безпеки підприємства та організація її функціонування повинні ґрунтуватись на методологічних основах наукової теорії безпеки. Цілі системи економічної безпеки підприємства допомагають визначити відповіді на такі запитання:

що необхідно здійснити, чого слід досягти;

які завдання необхідно вирішити для досягнення поставлених цілей;

які основні функції системи безпеки підприємства, що визначають коло діяльності цієї системи (табл. 1).

До комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам і підвищення рівня економічної безпеки підприємства, можна віднести:

формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав, інформації, технології та устаткування);

прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;

стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства (організації);

тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;

оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства (організації);

здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки;

узагальнююче оцінювання економічної безпеки.

Таблиця 1

Система безпеки підприємства	
Система безпеки підприємства	
Цілі	свочасне виявлення та запобігання зовнішнім і внутрішнім небезпекам та загрозам; забезпечення захищеності діяльності підприємства; досягнення підприємством поставлених цілей бізнесу.
Завдання	виявлення реальних та прогнозування потенційних небезпек та загроз; знаходження способів запобігання загрозам, послаблення або ліквідації наслідків їх дії; знаходження сіл і засобів, необхідних для забезпечення безпеки підприємства; організація взаємодії з правоохоронними та контролюючими органами з метою запобігання та припинення правопорушень, спрямованих проти інтересів підприємства; створення власної служби безпеки підприємства, що відповідає виявленим небезпекам та загрозам тощо.
Функції	прогнозування, виявлення, попередження, послаблення небезпек та загроз; забезпечення захищеності діяльності підприємства та його персоналу, збереження його майна; створення сприятливого конкурентного середовища; ліквідація наслідків нанесеної шкоди тощо.
Принципи	комплексність або системність; пріоритет заходів попередження (вчасність); безперервність; плановість; економність; взаємодія; компетентність; поєднання гласності та конфіденційності.

Здійснення зазначених заходів у комплексі може забезпечити відповідний рівень економічної безпеки підприємства.

Таким чином, ситуація, що склалась у суспільстві та в економічній системі, викликала багато непередбачуваних небезпек і загроз для підприємництва, яке ще не має необхідного досвіду. У ринкових умовах господарювання підприємство як відкрита система функціонує у складному зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою. Таке середовище змушує керівництво швидко адаптуватися до нових умов, потребує знання законів розвитку та пошуку

шляхів виживання в ринковій економіці, врахування чинників невизначеності та нестійкості економічного середовища.

Необхідність постійного забезпечення економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності.

Література

1. Березін О. В. Економіка підприємства : [навч. посіб.] / О. В. Березін, Л. М. Березіна, Н. В. Бутенко. – К.: Знання, 2009. – 390 с.
2. Горлачук В. В. Економіка підприємства: [навч. посібник] / В. В. Горлачук, І. Г. Яненко. – Миколаїв: вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 344 с.
3. Приходько С. В. Формування адекватного реальним виробничо-господарським процесам комплексу заходів реагування на загрози економічній безпеці / С. В. Приходько // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – №4. – С. 52 – 55.
4. Шваб Л. І. Економіка підприємства: [підручник] / Л. І. Шваб. – К.: Каравела, 2011. – 416 с.

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

К.В. Бутенко, В.В. Сало, М.А. Семененко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Загрозливі тенденції погіршення соціально-економічної ситуації надзвичайно актуалізували питання розроблення та втілення в життя стратегії забезпечення економічної безпеки України. Нині це завдання є одним із найважливіших національних пріоритетів і вимагає посиленої уваги з боку владних структур, політичних партій, науковців та громадськості. Забезпечення економічної безпеки є гарантом державної незалежності України, умовою її прогресивного економічного розвитку й зростання добробуту громадян.

Тактика економічної безпеки – це найбільш рухлива частина політики економічної безпеки, яка змінюється залежно від дії внутрішніх і зовнішніх загроз, зміни пріоритетності національних економічних інтересів тощо. Складність та мінливість економічної та соціальної ситуації вимагає застосування різноманітних тактичних заходів щодо забезпечення економічної безпеки.

У Конституції України чітко зазначено, що поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією держави, справою всього українського народу. Економічній безпеці притаманний інтегральний характер, оскільки вона є результатом спільних зусиль усієї нації, що проявляється через дії всіх гілок влади (від всеукраїнського до місцевого рівня), наявних у державі сил і засобів, об'єднань громадян та окремих осіб.

Стратегія економічної безпеки повинна базуватися на багатоваріантності прогнозів соціально-економічного розвитку України і коригуватися залежно від розвитку подій за тим чи іншим варіантом. Переваги багатоваріантності стратегії полягають у можливості вибору різноманітних заходів, а не в терміновому застосовуванні екстрених та недостатньо розроблених рішень.

Система забезпечення економічної безпеки повинна відповідати таким основним вимогам:

- функціонувати в рамках, визначених законом;
- забезпечувати надійний захист національної економіки;
- прогнозувати і своєчасно відвертати загрози економічній безпеці.

Вона повинна охоплювати органи законодавчої, виконавчої і судової влади, організації окремих громадян та їхні об'єднання і функціонувати в таких режимах:

- повсякденному;
- підвищеної готовності;
- глобального та локального застосування.

Забезпечення економічної безпеки особи, суспільства, держави здійснюється на основі розмежування повноважень між суб'єктами системи.

Особливу увагу слід звернути на законність функціонування системи національної економічної безпеки, на наявність відповідної нормативно-правової бази.

Нормативно-правова база регулює взаємовідносини між суб'єктами національної економічної безпеки, визначає їхні права, обов'язки та відповідальність.

Насамперед необхідно прийняти Концепцію економічної безпеки України. Цей документ мусить стати стратегічним орієнтиром на 10-20 років, закласти основи економічної безпеки на більш тривалий період.

Концепція економічної безпеки повинна визначати життєво важливі національні економічні інтереси, індикатори та загрози економічній безпеці, передбачати створення системи національної безпеки, вказувати механізми забезпечення економічної безпеки. Вона

повинна узгоджуватися з прийнятою Верховною Радою Концепцією національної безпеки.

На її основі доцільно розробити Закон «Про економічну безпеку України». Таким чином, ці два документи повинні стати основними при розробці національного законодавства у сфері економічної безпеки. Зазначені концепція і закон покликані стати своєрідними орієнтирами, за якими звирятимуть свої дії всі, починаючи від вищих посадових осіб держави та вищих органів державної влади й управління до державних службовців, органів місцевої державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій. Підлягатимуть коригуванню відповідно до цих основних документів всі раніше прийняті закони, укази, постанови, програми тощо.

Доцільно розробити також Концепцію законодавства у сфері економічної безпеки та відповідну Програму підготовки нормативно-правових актів, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки, що дасть можливість уникнути хаотичності і безсистемності в цій справі. Зважаючи на необхідність оперативного вирішення питань економічної безпеки в умовах відсутності відповідної правової бази, важливо скористатися з положень Конституції України, які надають Президентові України право протягом трьох років після набуття чинності Конституції видавати укази з економічних питань, що не врегульовані законами, з одночасним поданням відповідних законопроектів до Верховної Ради України.

Слід здійснити наукову експертизу всіх раніше виданих нормативно-правових актів на предмет відповідності їх вимогам економічної безпеки. У разі виявлення будь-якої невідповідності, а також порушень законності, протиріч слід готувати пропозиції щодо скасування цих актів чи внесення до них відповідних змін. Необхідно також здійснювати наукову експертизу всіх нормативно-правових актів, що розробляються. Це дасть можливість забезпечити якість, обґрунтованість, узгодженість, своєчасне прийняття, виявлення позитивних і негативних наслідків дії таких актів, визначення їхнього місця в системі чинного законодавства.

Література

1. Стратегія забезпечення економічної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/130/8603.html>.
2. Економічна політика забезпечення економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/130/8602.html>.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ю.Є. Величко

Заборовець Ю.О., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія

Кондратюка, м. Полтава

Умови нестабільності та невизначеності, постійний вплив зовнішнього середовища та конкуренції вимагають від підприємства створення такої системи протидії дестабілізаційним факторам, яка б забезпечила ефективний стан функціонування, що здатен протистояти не тільки небезпеці руйнування його організаційної структури і статусу, а й перешкодам у досягненні мети функціонування та розвитку підприємства, тобто досягнення економічної безпеки.

Економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності. Зміст даного поняття передбачає систему засобів, які забезпечують конкурентостійкість та економічну стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту працівників [3].

Зазвичай увесь комплекс діяльності із забезпечення економічної безпеки покладається на службу безпеки підприємства як основну ланку системи економічної безпеки. Цю діяльність може координувати один із заступників керівника підприємства або рада з питань безпеки. Служба безпеки підприємства здійснює контрольні та координуючі функції, щоб забезпечити узгоджену роботу всіх працівників і структурних одиниць підприємства для вирішення системою економічної безпеки її основних завдань і досягнення цілей бізнесу [2].

Служба безпеки підприємства є головним інтегруючим елементом системи економічної безпеки будь-якої організації, який координує діяльність всіх елементів системи економічної безпеки. У тісному взаємозв'язку з працівниками інших структурних підрозділів підприємство гарантує забезпечення внутрішньої економічної безпеки бізнесу, виконуючи наступні функції:

- захист конфіденційної інформації;

- організація збору, збереження та обліку, а також подальшого аналізу інформації з питань безпеки;

- аудит усіх підрозділів фірми, консультування та надання практичної допомоги з питань безпеки діяльності;

перевірка дотримання правил забезпечення економічної, інформаційної та фізичної безпеки;

збір, обробка, зберігання, аналіз необхідної інформації про контрагентів для запобігання угод з недобросовісними партнерами;

взаємодія з правоохоронними органами;

проведення службових розслідувань [1].

Співробітники служби безпеки – це добре підготовлені фахівці, що володіють необхідним досвідом роботи в сфері забезпечення економічної безпеки підприємств будь-якого рівня.

Діяльність служби економічної безпеки спрямована на усунення погроз нормальному функціонуванню всіх структур і створення умов для ефективного розвитку підприємства.

Перелік конкретних завдань і функцій визначається залежно від виду об'єкта, його структури, специфіки його діяльності і може мати й інші функції та завдання. Для кожного об'єкта охорони вони визначаються окремо.

У нормативних документах, які визначають організацію діяльності служби безпеки підприємства, виокремлюються конкретні об'єкти, що підлягають захисту від потенційних загроз і протиправних посягань. Основні об'єкти безпеки:

персонал (керівні працівники, персонал, який володіє інформацією, що є комерційною таємницею);

матеріальні цінності та кошти (будівлі, споруди, устаткування, транспорт, валюта, коштовні речі, фінансові документи);

інформаційні ресурси з обмеженим доступом;

засоби та системи комп'ютеризації діяльності підприємства;

технічні засоби та системи охорони й захисту матеріальних та інформаційних ресурсів [1].

Залежно від специфіки підприємства можуть бути і інші об'єкти охорони і захисту.

Служба безпеки підприємства постійно має бути готовою до подолання кризової ситуації, що може постати у зв'язку з зіткненням інтересів бізнесу та злочинного світу.

Практична діяльність служби безпеки повинна ґрунтуватися на використанні типових схем, процедур і дій. Загальний алгоритм дій, на якому заснована робота служби безпеки, передбачає таку послідовність операцій:

система запобіжних заходів;

аналіз та оцінювання загроз, які виникли;

визначення заходів щодо нейтралізації загроз;

діяльність із нейтралізації загроз.

Система запобіжних заходів передбачає діяльність із вивчення контрагентів, аналіз умов договорів, дотримання правил роботи з конфіденційною інформацією, захист комп'ютерних систем тощо. Ця діяльність здійснюється регулярно і безперервно. Вона забезпечує захист фінансової безпеки на основі постійно діючої системи організаційних заходів.

Для підвищення рівня захищеності підприємницької діяльності та ефективності діяльності служб безпеки життєво необхідним є створення двох найважливіших органів на регіональному і на загальнодержавному рівні:

- єдиного банку даних, який би містив відомості про осіб, що займаються протиправною, зокрема злочинною, діяльністю, а також інформаційної мережі з порівняно вільним доступом користувачів;

- організації, яка б об'єднувала служби безпеки фірм, охоронні та детективні служби [2].

Служба безпеки як відділ підприємства вирішує завдання:

- організація захисту економічних інтересів підприємства;

- гарантування безпеки спеціальними засобами і методами.

Виконуючи організаційну функцію, служба безпеки працює у взаємодії з дирекцією і відділами підприємства.

Служба безпеки спільно з дирекцією забезпечує:

- ухвалення управлінських рішень (забезпечує керівництво інформацією, веде аналітичну роботу);

- правління системою безпеки (консультує керівництво з питань захисту економічних інтересів);

- створення режиму збереження комерційної таємниці (розробляє правила, що забезпечують його дотримання);

- надання допомоги та контроль за діяльністю всіх функціональних ланок підприємства.

Служба безпеки спільно з відділами забезпечує:

- здійснення комерційних операцій (бере участь у підготовці контрактів, перевіряє надійність партнерів, відстежує виконання взятих ними зобов'язань);

- підбір, перевірку і підготовку персоналу;

- навчання персоналу прийомам поведінки і правилам спілкування, формування загальної і особистої зацікавленості, створення на підприємстві обстановки пильності [1].

Отже, в підприємницькій діяльності гарантування безпеки – цілісне явище, що має свою чітку структуру й систему. Перед нею стоїть конкретна мета, якої досягають вирішенням управлінських і специфічних завдань.

Література

1. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств : [монографія] / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузьменко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2010. – 170 с.
2. Корчевська Л. О. Ітеративний підхід до дослідження економічної безпеки підприємства. / Л. О. Корчевська // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – №4. – С. 111 – 119.
3. Шевченко І. М. Особливості формування економічної безпеки підприємства / І. М. Шевченко // Наука молода. – 2013. – №10. – С. 178 – 181.

ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

О.О. Гавриленко, І.Д. Сахно

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Ефективність функціонування підприємства і само його існування, особливо в нестабільних умовах, значною мірою залежить від системи економічної безпеки. Під економічною безпекою підприємства розуміють стан ефективного використання його ресурсів та наявних ринкових можливостей, що дозволяють запобігти внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечують його довгострокове існування та стійкий розвиток відповідно до обраної місії [1].

Проблеми гарантування безпеки країни, державної безпеки, безпеки на рівні регіону і підприємства достатньо складні. Вони пов'язані з реформами в політичній, економічній, соціальній сферах.

До показників, за допомогою яких можна оцінити фінансову безпеку підприємства, належать: рентабельність активів, власного капіталу, акціонерного капіталу, продукції; показники ділової активності, активності підприємства у сфері розрахунків з партнерами; платоспроможність; ліквідність. Ступінь фінансової безпеки можна характеризувати й такими показниками:

± Е – надлишок чи нестача власних обігових коштів, необхідних для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства;

± Е_м – надлишок чи нестача власних обігових коштів, а також середньо - та довгострокових позик;

± Е_п – надлишок чи нестача загального обсягу обігових коштів.

Залежно від значень оцінюваних показників виділяють п'ять областей фінансової стійкості:

абсолютна фінансова стійкість і абсолютна безпека: підприємству достатньо власних джерел формування запасів та покриття витрат;

нормальна фінансова стійкість і нормальний рівень безпеки: підприємство практично обходиться власними джерелами формування запасів і покриття витрат;

фінансова стійкість і нестабільний рівень фінансової безпеки: підприємству недостатньо власних обігових коштів, нестача яких компенсується середньо- та довгостроковими позиками;

критичний фінансовий стан і рівень фінансової безпеки: підприємству недостатньо власних обігових коштів, і воно залучає короткострокові кредити (крім середньо- та довгострокових позик);

кризовий фінансовий стан і кризовий рівень фінансової безпеки: підприємству недостатньо ані власних, ані позикових коштів, і воно перебуває на стадії банкрутства [3].

Про ослаблення фінансової безпеки підприємства свідчать: зменшення ліквідності;

збільшення кредиторської і дебіторської заборгованості;

зменшення фінансової стійкості.

У свою чергу, факторами впливу на фінансову стійкість підприємства є:

стан підприємства на товарному ринку;

конкурентоспроможність продукції (робіт, послуг);

ділова репутація підприємства;

залежність підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів;

наявність неплатоспроможних дебіторів;

ефективність господарських і фінансових операцій.

Значний вплив на фінансовий стан підприємства та ефективність господарської діяльності підприємства взагалі й фінансову стійкість зокрема мають зовнішні фактори:

економічні умови господарювання;

політична стабільність;

розвиток техніки і технології;

платоспроможний попит споживачів;

економічна і фінансово-кредитна законодавча база;

соціальна і екологічна ситуація в суспільстві;

податкова політика;

рівень конкурентної боротьби;

розвиток фінансового і страхового ринку [3].

Таким чином, фінансова стійкість є відображенням стабільного

перевищення доходів над витратами, забезпечує вільне маневрування коштами підприємства та завдяки ефективному їх використанню сприяє безперервному процесу виробництва і реалізації продукції. Основною умовою забезпечення фінансової стійкості підприємства є формування достатніх обсягів коштів, які дають змогу в повному обсязі виконати свої зобов'язання перед бюджетом, розраховатися з працівниками, кредиторами, постачальниками [2]. Іншими словами, підприємство буде фінансово стійким, якщо величина його вхідних грошових потоків від операційної діяльності перевищуватиме вихідні. Виходячи з наведеного, можна зробити висновок, що одним з важливих компонентів фінансової стійкості є наявність необхідної кількості фінансових ресурсів, які можна сформулювати лише за умови ефективної роботи підприємства та отримання прибутку, що неможливо без застосування управлінських рішень [1].

Отже у сучасних умовах підприємствам необхідно вжити усіх можливих заходів щодо стабілізації фінансово-господарської діяльності, для чого необхідно:

- проводити постійний моніторинг та оперативний аналіз показників фінансового стану підприємства з урахуванням галузевих особливостей;

- удосконалити та стабілізувати фінансове та податкове законодавство;

- надати можливість використання пільгових кредитів для підприємств;

- удосконалювати інформаційно-методичне забезпечення аналізу та форми фінансової звітності, що дозволить підвищити аналітичні можливості та реальність оцінки майна;

- адаптувати зарубіжні методики аналізу фінансового стану до практики господарювання суб'єктів національного господарства;

- використовувати не тільки ретроспективний, а й перспективний аналіз фінансового стану на основі проєктованих (прогнозованих) форм фінансової звітності.

Література

1. Зубок М. І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: [навч. посіб.] / М. І. Зубок, В. С. Рубцов, С. М. Яременко. – К.: 2012 – 226 с.

2. Завора Т. М. Управління фінансовою стійкістю та довгостроковою платоспроможністю підприємства в ринкових умовах / Т. М. Завора, К. В. Дроботенко // Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки: матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 2016 р. Ч. 1. – Полтава: ФОП Пусан А.Ф., 2016. – С. 63 – 66.

3. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Ортинський В. Л., Керницький І. С.,

Живко З. Б. та ін. – К.: Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2009. – 544 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

А.Д. Глушко, кандидат економічних наук

К.В. Бабенко, Б.А. Антипчук

Полтавський національний технічний університет імені Юрія

Кондратюка, м. Полтава

Необхідною умовою соціально-економічного розвитку та покращення суспільного добробуту в країні є ефективна бюджетна політика, яка повинна розроблятися з метою оптимального збалансування бюджетних параметрів з урахуванням бюджетних пріоритетів, розвитку бюджетної сфери та необхідності виконання державою головних функцій. Поряд з цим бюджетна політика повинна бути спрямована на встановлення умов для активізації економічного зростання за рахунок формування сприятливого макроекономічного середовища, забезпечення стабільності державних фінансів, формування бюджету за принципом середньострокового бюджетного планування з чіткими фіскальними та видатковими орієнтирами.

Бюджетна політика включає чотири головні складові: політику у сфері державних доходів, державних видатків, державного боргу, бюджетного регулювання та міжбюджетних відносин.

Бюджетна політика у сфері державних доходів являє цілеспрямовану діяльність держави у сфері визначення цілей та пріоритетів формування доходів державного бюджету, розроблення правового регламентування стягування та відповідальності за дотримання фіскального законодавства, організації формування бюджетного фонду з метою ефективного досягнення встановлених показників соціально-економічного розвитку держави [1].

Саме бюджетна політика у сфері державних доходів є вихідною при формуванні цілей та завдань інших складових бюджетної політики, виходячи з того, який обсяг фінансових ресурсів держава передбачає сформувати у плановому періоді, залежать цілі та завдання інших складових бюджетної політики держави [2].

Бюджетна політика у сфері державних доходів повинна враховувати: формування достатньої кількості доходів для забезпечення сталого фінансування захищених видатків бюджету у довго - та короткостроковій перспективах; запровадження ефективних інструментів контролю дотримання фінансової дисципліни розпорядниками

бюджетних коштів; визначення та спрямування доходів бюджету на фінансування розвитку країни за реально та обґрунтовано визначеними пріоритетними напрямками; збільшення частки доходів бюджету, які спрямовуються на фінансування соціальних видатків.

Важливим для ефективної бюджетної політики та досягнення цілей соціально-економічного розвитку держави є запровадження довго- (на 5-10 років), середньострокового (на 3-5 років) та поточного (до року) планування показників державного бюджету, у тому числі бюджетних доходів. Завдяки тривалішому плануванню доходів державного бюджету можливо забезпечити розробку деталізованої до необхідного рівня та рознесеної у часі системи загальнодержавних планів формування бюджетних доходів, що дасть можливість поетапно контролювати хід виконання довгострокових фінансових завдань держави, виявляти слабкі місця формування бюджетних доходів та вживати необхідні регуляторні або коригуючі заходи. Ключові цілі довго- та середньострокової державної політики бюджетних доходів слід формувати з урахуванням цілей та завдань стратегічного соціально-економічного розвитку [3].

Основне місце в організації бюджетної політики займають державні видатки, оскільки напрямки й обсяги їх здійснення обумовлюють потребу у формуванні державних доходів, виникнення та систему управління державним боргом і є фактором, що враховується під час перерозподілу фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів. Нормативно-правове забезпечення процесу формування та управління державними видатками здійснюється на основі Конституції України, Бюджетного кодексу України та інших законів України, постанов Кабінету Міністрів України, указів Президента, нормативних актів Міністерства фінансів України та інших державних органів влади й управління, рішень місцевих органів влади [4].

В основу бюджетної політики у сфері державних видатків покладено механізм їх функціонування, який охоплює процес формування державних видатків і включає загальні елементи бюджетного механізму та специфічну систему цілеспрямованих заходів, пов'язаних із визначенням обсягів і структури видатків та оцінювання їх впливу на соціально-економічний розвиток держави. Особливості реалізації бюджетної політики у сфері державних видатків визначаються загальним фінансово-економічним потенціалом країни. Система державних видатків має чітко визначений предмет регулювання – відносини, пов'язані з мобілізацією та використанням фондів фінансових ресурсів. Бюджетна політика у сфері державних видатків пов'язана з мобілізацією та використанням фінансових ресурсів з метою забезпечення виконання найважливіших державних програм. Отже, метою такої державної

бюджетної політики є забезпечення фінансування державних функцій.

Методи формування державних видатків як складова бюджетного механізму характеризують засоби впливу на процес формування оптимального обсягу ресурсів видатків і їх найбільш ефективного розміщення та використання та включають такі елементи, як бюджетне прогнозування і планування, фінансування, бюджетне регулювання та бюджетний контроль. Особливе місце в механізмі формування державних видатків займають форми фінансування. Основними формами фінансування є: кошторисне фінансування, державне фінансування інвестицій, державні трансфери (дотації, субсидії та виплати), державне кредитування [5]. Інструменти формування та регулювання державних видатків – це набір засобів, що застосовуються для виконання завдань, передбачених бюджетною політикою у сфері державних видатків. Вони вказують на економічний зміст окремої сукупності бюджетних відносин, а саме: бюджетні норми і нормативи, бюджетні стимули і міжбюджетні трансфери, форми та методи бюджетного контролю тощо [6].

Таким чином, у сучасних умовах сталого економічного зростання бюджетна політика є важливим чинником управлінського впливу інститутів влади на сферу державних фінансів та бюджетних відносин. У результаті реалізації бюджетної політики в Україні мають бути створені економічні передумови для підвищення таких основних складових рівня життя населення, як зайнятість, рівень трудових доходів, обсяг фінансового забезпечення соціальних статей Державного бюджету України. Саме політика у сфері державних доходів та формування державних видатків є важливими елементами бюджетної політики держави та складовими механізми бюджетного регулювання з метою забезпечення економічного зростання та розвитку суспільства, що призведе до підвищення рівня життя населення.

Література

1. Лютий І. О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики держави / І. О. Лютий // Фінанси України. – 2014. – № 12 (169). – С. 13–19.
2. Завора Т. М. Теоретична концептуалізація поняття «бюджетна політика держави» / Т. М. Завора, О. В. Гулай // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – № 10/1. – С. 25–30.
3. Піховицький В. Ф. Ефективність бюджетної політики як інструмент соціально-економічного розвитку України / В. Ф. Піховицький / Фінанси України. – 2013. – №3. – С. 30 – 34.
4. Офіційний сайт Комітет Верховної Ради України з питань бюджетної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua>.

5. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: [навч. посіб.] / Ю. В. Пасічник. – К.: Знання, 2011. – 608 с.

6. Юрій С. І. Бюджетна система України: [навч. посіб. для вузів] / С. І. Юрій. – К.: НІОС, 2009. – 400 с.

ТЕРМОМОДЕРНІЗАЦІЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Т.М. Завора, *кандидат економічних наук, доцент*
Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Стрімке старіння житлового фонду, повільні темпи житлового будівництва, зменшення капітальних витрат на реконструкцію житла, недостатній рівень доходів громадян для його придбання та термомодернізації існуючого житлового фонду, зростаючі вимоги населення до його споживчих властивостей – все це потребує реформування житлової політики держави з урахуванням національної безпеки у соціальній сфері.

Напрацювання науковців щодо формування житлової політики та власні дослідження протягом останнього десятиріччя дозволили виявити основні проблеми формування житлової політики в Україні:

застарілість і аварійність житлового фонду, застаріла система управління багатоквартирними житловими будинками та відсутність державної підтримки альтернативних форм управління та кредитування енергоефективних рішень щодо їх модернізації;

повільні темпи реформування житлово-комунального господарства, зокрема, і застосування старих принципів і методів обслуговування житлового фонду, що призвело до погіршення його стану і, як наслідок, погіршення якості житлово-комунальних послуг;

відсутність енергоефективної свідомості у громадян нашої держави, що зумовлено низькими тарифами на опалення, що існували не так давно [1].

У зв'язку з цим реформування житлової політики повинно передбачати:

наукове обґрунтування концепції та формулювання стратегічної мети;

визначення перспективних цілей і завдань із урахуванням потреб та інтересів основної продуктивної сили – людини;

обґрунтування засобів і методів досягнення мети, а також розроблення форм суспільної діяльності та організації, за яких стратегічна мета може бути досягнута.

Житлова політика передбачає визначення перспективних цілей і завдань. Основні цілі та завдання житлової політики України визначені в Концепції державної житлової політики, схваленої Постановою ВРУ від 30.06.1995 р. №254/95-ВР. Концепцією державної житлової політики визначено фактори, що зумовлюють реформування житлової політики в Україні, основні напрями та шляхи її реалізації.

Формування житлової політики держава забезпечує шляхом: її розробки та реалізації; законодавчого та нормативного забезпечення; створення органів державного регулювання в галузі житлового будівництва; створення публічних інститутів фінансування; створення спільно з органами місцевого самоврядування фонду соціального житла; розробки та реалізації державних та регіональних програм житлового будівництва; сприяння залученню інституційних інвесторів.

Метою державної житлової політики за Концепцією є створення умов для реалізації права громадян на житло, розширення житлового будівництва, поліпшення утримання та схоронності житлового фонду [2]. Обмеженість земельних ресурсів, необхідність раціонального їх використання визначають актуальність термомодернізації існуючого житлового фонду з метою покращення умов проживання населення.

За даними Міністерства соціальної політики підвищення тарифів на опалення призвело до того, що майже 9 із 15 мільйонів домогосподарств потребують державної допомоги на оплату житлово-комунальних послуг. Навіть якщо субсидії отримуватиме кожне з 9 млн. домогосподарств, загальний обсяг коштів, виділених на це з державної скарбниці, буде в рази меншим, ніж дотації «Нафтогазу», що їх виплачували з Держбюджету до 2014 року [3]. Все це ще раз доводить про необхідність термомодернізації житлового фонду та про необхідність ефективного споживання енергетичних ресурсів населенням. Підвищення енергетичної ефективності житлового фонду вимагає наявності фінансових ресурсів, розмір яких за оцінками різних експертів сягає більше \$ 50 млрд., що і визначило необхідність аналізу структури доходів та витрат домогосподарств.

Структура доходів населення у 2016 році склала:

заробітна плата – 40,8%;

прибуток, змішаний дохід – 23%;

доходи від власності (одержані) – 3,8%;

соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти 32,4%.

Структура витрат та заощаджень була такою:

придбання товарів та послуг –87,3%;
доходи від власності (сплачені) – 1%;
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти – 8,6%;
заощадження – 3,1%.

При цьому середній розмір оплати праці за січень-листопад 2016 року в усіх регіонах був вище за мінімальну заробітну плату. Разом з тим лише у трьох з них заробітна плата перевищила середню по Україні: м. Київ – 8311 грн, Донецька область – 5970 грн та Київська область – 5097 грн. Найнижчий рівень заробітної плати, який не перевищував 77% від середнього по економіці, спостерігався в Кіровоградській, Чернівецькій та Тернопільській областях.

Незважаючи на незначне зростання питомої ваги населення, що отримує заробітну плату більше 10 тис грн., правомірно констатувати про відсутність фінансової можливості у домогосподарств самостійно здійснювати заходи щодо термомодернізації житлових будівель та доцільність комплексного підходу тільки після проведення енергетичного аудиту будинку. Підвищення енергоефективності житлових будівель можливе як за рахунок оснащення будинку енергозберігаючим інженерним обладнанням, так і шляхом утеплення огорожувальних конструкцій, що у сукупності сприятиме економному використанню паливно-енергетичних ресурсів [4].

Досвід Східної Німеччини та Польщі в організації та проведенні санації в житловому фонді свідчить про необхідність, в першу чергу, формування свідомості населення щодо зменшення енергоспоживання, відповідальності; розуміння переваг інвестицій в енергозбереження. Важливе значення також має і державна підтримка заходів щодо модернізації житлових будинків. Так, з метою підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів і посилення конкурентоспроможності національної економіки в Україні затверджено Державну цільову економічну програму енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2016 роки [5], орієнтовний обсяг фінансування якої становив 344,22 млрд. грн, у тому числі 5,91 млрд. грн. – за рахунок державного бюджету, 15 млрд. грн. – за рахунок місцевих бюджетів, 323,31 млрд. грн. – за рахунок інших джерел (безповоротна грошова державна допомога населенню України, яка надається банківськими установами – «Ощадбанк», «Укргазбанк», «Укрексімбанк»). Розмір допомоги знаходиться у межах 20 –40%:

20% безповоротної допомоги – на заміну газових котлів для населення;

35% – для фізичних осіб на впровадження енергоефективних заходів (утеплення будинків, заміну вузлів обліку води та теплової енергії, встановлення вікон);

40% – для ОСББ та ЖБК як юридичних осіб для проведення термомодернізації. Якщо у складі таких об'єднань є субсидіанти, то таке ОСББ чи ЖБК безповоротно отримає відшкодування до 70% коштів на проведення енергоефективних заходів [6].

Населення має можливість отримати часткову компенсацію на енергоефективні заходи не тільки з державного бюджету, а й додатково (15-20%) з обласних та міських програм з енергоефективності, що дозволяє збільшити обсяги робіт з енергозбереження шляхом отримання більшого розміру фінансування.

Отже, в умовах підвищення цін на енергоносії, на фоні високого рівня енергоспоживання, за умови дефіциту власних енергоресурсів першочерговими заходами у реформування житлової політики України повинні стати термомодернізація існуючого житлового фонду та стимулювання енергозбереження домогосподарствами, що потребує формування енергоефективної свідомості у громадян нашої держави.

Література

1. Онищенко В. О. Організаційно-економічні засади сучасної житлової політики: регіональний вимір: [монографія] / В. О. Онищенко, Т. М. Завора. – Полтава: ПолтНТУ, 2011. – 248 с.

2. Про Концепцію державної житлової політики: Постанова Верховної Ради України № 254/95-ВР від 30.06.1995 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 7. – С. 200.

3. Уряд готує рішення про підвищення соціальних стандартів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://balance.ua/ua/news/post/pravitelstvo-gotovit-reshenie-o-povyshenii-socialnyh-standartov/>.

4. Завора Т. М. Енергоефективність житлового будівництва в контексті забезпечення енергетичної безпеки держави / Т. М. Завора. – У кн. Економічні аспекти енергозбереження: проблеми та шляхи їх вирішення: [монографія]; за заг. ред. В. Я. Чевганової. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – С. 145–151.

5. Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2016 роки. Постанова від 01.03.2010 № 243 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-p>.

6. Як можна економити на комунальних платежах? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://teplo.gov.ua/tarify/kak-ekonomit-na-kommunalnykh-platezhakh.html>.

АЛГОРИТМ СТВОРЕННЯ СЛУЖБИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

З.Б. Живко, *доктор економічних наук, професор*

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

Створення служби економічної безпеки становить певні труднощі, оскільки кожен суб'єкт підприємництва має свої, притаманні лише йому параметри та особливості, зумовлені специфікою діяльності. Саме тому розроблено алгоритм створення такої служби, який містить низку базових етапів.

Питання про доцільність створення служби економічної безпеки повинно виникати заздалегідь, тобто в момент ухвалення рішення про організацію підприємства. Його вирішення прямо залежить від виду діяльності, наявності фінансових, матеріальних і людських ресурсів, очікуваного обсягу виробництва продукції, розміру річного обороту обігових коштів та прибутку, чисельності працівників, агресивності конкурентного середовища тощо. Після реєстрації підприємства обов'язково повинна бути визначена відповідальна особа (група осіб), яка буде безпосередньо займатися організацією служби економічної безпеки.

Для більшості підприємств забезпечення економічної безпеки діяльності всупереч принципам ринкової економіки не є пріоритетним, що суттєво впливає на результати діяльності підприємства та доволі часто призводить до банкрутства і ліквідації. Зазначене спонукало поєднати у створеному алгоритмі дії стосовно створення служби економічної безпеки на новоствореному підприємстві і в умовах діючого суб'єкта господарювання.

Створення надійної служби економічної безпеки підприємства передбачає проведення комплексу підготовчих заходів. Практика діяльності служби економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності свідчить, що від результатів цього етапу багато в чому залежить рішення про вибір варіанту організації служби. Підготовчий етап передбачає попереднє вивчення фактичних або проектування можливих параметрів конкретного підприємства, враховуючи такі аспекти:

характер і масштаб діяльності підприємства: особливості продукції, прогресивність технології, наявність товарів-новинок, патентів, ліцензій, виробничі потужності, чисельність працюючих тощо;

ринкова позиція підприємства: темпи розвитку галузі в цілому, динаміка продажів, частка ринку, рівень конкурентоспроможності, імідж підприємства;

фінансові можливості підприємства;

аналіз внутрішніх та зовнішніх загроз для підприємства;
отримання інформації про кризові ситуації, дії щодо їхньої ліквідації та фактичні наслідки, які мали місце в минулому;

аудит наявних (раніше реалізованих) заходів щодо забезпечення безпеки та аналіз їхньої відповідності виявленим загрозам.

Моделювання нової (удосконалення наявної) служби економічної безпеки підприємства передбачає послідовне здійснення таких кроків:

ліквідація виявлених за результатами аудиту недоліків;

розроблення пропозицій щодо удосконалення діяльності служби безпеки та розрахунок додатково необхідних ресурсів усіх видів;

планування щомісячних витрат (бюджет) служби економічної безпеки підприємства.

На цьому ж етапі обґрунтовується доцільність чи недоцільність створення власної служби безпеки, залучення державних та недержавних служб безпеки із врахуванням фактичних чи можливих збитків від неповернення дебіторської заборгованості, крадіжок товарно-матеріальних цінностей, витоку конфіденційної інформації, деструктивних дій правоохоронних і державних контролюючих органів та інших економічних помилок. Ефективно організована служба економічної безпеки здатна зменшити ці втрати на 70-90%, тоді як витрати на її створення складають 5-10% від суми понесених збитків [1]. Тому необхідно проаналізувати динаміку втрат і зіставити величину очікуваної економії з витратами на утримання служби економічної безпеки підприємства.

За результатами аудиту, розрахованого бюджету на створення та утримання служби економічної безпеки підприємства та можливості завдяки цьому зменшення збитків формується перелік ключових завдань, які у загальному вигляді, тобто без врахування специфіки діяльності кожного окремого підприємства можна сформувати у такий спосіб:

захист законних прав та інтересів підприємства;

моніторинг стану зовнішнього середовища діяльності підприємства;

ідентифікація можливих загроз економічній безпеці підприємства та розроблення превентивних заходів для попередження або зменшення виробничих, комерційних та інших ризиків;

вивчення партнерів, клієнтів і конкурентів підприємства;

профілактика та припинення можливої протиправної діяльності персоналу підприємства, який може завдати шкоди економічній безпеці;

захист конфіденційної інформації підприємства, що стосується всіх сторін його діяльності;

підготовка та проведення акцій, що поліпшують імідж та зміцнюють ділову репутацію підприємства.

Сформована сукупність завдань та інші окреслені параметри надають можливість визначити організаційну структуру служби економічної безпеки підприємства. Відповідності до вибраного варіанту організації служби економічної безпеки підприємства має бути розроблено положення про службу економічної безпеки підприємства, визначений перелік основних завдань та функцій у розрізі суб'єктів безпеки, функціональних обов'язків та повноважень співробітників служби, перелік конкретних об'єктів захисту, сформована організаційно-штатна структура, здійснене комплектування кожного підрозділу. Працівниками служби економічної безпеки мають бути професійно підготовлені особи з високим рівнем кваліфікації, які постійно займаються цією діяльністю, переважно економічної та юридичної спеціалізації. Як свідчить практика діяльності служб економічної безпеки вітчизняних підприємств, перевага часто надається колишнім працівникам правоохоронних органів (МВС, СБУ, прокуратури, податкової поліції, контрольно-ревізійних підрозділів) з відповідним досвідом роботи і морально-діловими якостями.

При створенні служби економічної безпеки підприємства варто враховувати такі вимоги:

служба повинна мати можливість одержувати необхідну інформацію з бухгалтерії, планово-економічного відділу, юридичного, відділу маркетингу тощо. У посадових інструкціях керівників зазначених підрозділів необхідно закріпити обов'язок надавати інформацію до служби економічної безпеки підприємства;

служба повинна мати можливість швидко надавати інформацію керівництву підприємства;

служба має бути наділена повноваженнями впроваджувати нові процедури збору інформації та вносити зміни в режими роботи інших підприємств.

Служба економічної безпеки підприємства повинна працювати в двох режимах – звичайному і надзвичайному. При звичайному режимі, що реалізує превентивно-профілактичну функцію системи економічної безпеки підприємства, коли не виникає суттєвих загроз для економічної безпеки, виконується профілактична робота з їхнього попередження, а діяльність служби в цілому відбувається у повсякденному ритмі. У разі виникнення локальні проблеми та загрози вирішуються й переборюються у робочому порядку.

При надзвичайних ситуаціях виникають загрози з високою ймовірністю заподіяння підприємству шкоди. У таких випадках у складі

служби економічної безпеки має починати працювати група надзвичайних ситуацій (група швидкого реагування), що включає найбільш кваліфікованих й обізнаних у даній проблемі фахівців із залученням за потреби працівників інших підрозділів.

Література

1. Комаха А. Организация службы экономической безопасности на предприятии / А. Комаха // Бизнес и безопасность. – 2002. – № 3. – С. 78–83.

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В.О. Ільченко, А.І. Котелевська

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Держава як суверенне інституційне утворення є головним регулятором політичного, економічного, соціального та культурного розвитку населення. Передумовою забезпечення такого розвитку є створення системи економічної безпеки, що покладається в основу національної безпеки в цілому.

Не існує єдиного підходу стосовно визначення категорії «економічна безпека». Так, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України визначило економічну безпеку як «стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз та здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства і держави» [1].

В цілому економічна безпека визначається як стан держави, за яким вона володіє можливістю забезпечення умов для заможного життя її населення, перспективного розвитку її економіки; спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз; здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівні [2].

Складові та рівні економічної безпеки тісно пов'язані між собою: фінансова, бюджетна, грошово-кредитна, валютна, боргова та інші. Саме тому в рамках системи економічної безпеки необхідно проводити детальний аналіз загроз і можливостей нейтралізації діагностованих загроз. Всі ці сфери вимагають детального системного аналізу з використанням комплексних інструментів, механізмів та інструментарію.

Саме таким комплексним інструментом аналізу на сьогоднішній день є контролінг, який дозволяє забезпечити всебічний аналіз та оцінювання можливості досягнення економічної безпеки розвитку національної економіки.

Економічна безпека є динамічною категорією, на яку впливають політичні, соціально-економічні та соціально-культурні чинники. Дані фактори спричиняють необхідність діагностики поточного стану економічної безпеки держави для своєчасного виявлення основних загроз. В цьому випадку найбільш доцільно застосовувати фінансовий контролінг.

Фінансовий контролінг зорієнтований насамперед на функціональну підтримку фінансового менеджменту, що визначає його зміст та основні завдання. Основною метою фінансового контролінгу є орієнтація управлінського процесу на максимізацію прибутку та вартості капіталу при мінімізації ризику і збереженні ліквідності та платоспроможності [3].

Ефективне проведення фінансового контролінгу економічної безпеки держави здійснюється з використанням системи показників. Граничні значення індикаторів економічної безпеки є кількісними параметрами, які окреслюють межі досягнення недопустимих значень у різних сферах економіки.

Таблиця 1

Показники економічної безпеки

Показник	Граничне значення
Зменшення обсягу ВВП, %	50
Обсяги інвестицій у % від ВВП	25
Обсяги інвестицій у % від ВВП	25
Рівень інфляції за рік, %	20
Обсяг зовнішнього боргу в % до ВВП	25
Обсяг внутрішнього боргу в % до ВВП	20
Питома вага зовнішніх запозичень у покритті бюджету, %	30
Дефіцит бюджету у % до ВВП	5
Обсяг іноземної валюти по відношенню до обсягу національної валюти, %	10
Обсяг іноземної валюти в готівковій формі до обсягу готівки гривні	25
Грошова маса М2 у % до ВВП (показник монетизації)	50
Питома вага імпорту у внутрішньому споживанні, %	30
Розрив між доходами 10% найбільш високодохідних груп і 10% найбільш незахищених груп, разів	8
Рівень злочинності(кількість злочинів на 100 тис. населення), %	5
Диференціації по прожитковому мінімуму, разів	1,5

У Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері запропоновано такі показники для оцінювання економічної безпеки (табл. 1) [3]. Їхній перелік не є вичерпним і може бути доповнений, однак наведені показники є найбільш інформативними з точки зору макроекономічного аналізу економічної безпеки. Крім того, під час моніторингу економічної ситуації необхідно виявити показники, відхилення яких є найбільш руйнівним для економічної безпеки держави.

Враховуючи кризове економічне становище України, необхідно своєчасно здійснювати контролінг дефіциту Державного бюджету, рівня монетизації ВВП, частки державного боргу в обсягові ВВП, рівня доларизації, швидкості обігу готівки та рівня інфляції.

Фінансовий контролінг економічної безпеки має забезпечити збирання і аналіз інформації про досвід і заходи з забезпечення безпеки фінансово-кредитної сфери країни; постійний моніторинг і аналіз індикаторів, чинників, загроз фінансової безпеки; прогнозування показників у перспективі та розробку конкретних заходів щодо підтримання економічної безпеки на оптимальному рівні.

Система фінансового контролінгу України має базуватись на своєчасному тактичному та стратегічному моніторингу показників, які необхідно оцінювати на макро- та мікрорівнях. Запровадження державного аудиту економічних процесів дозволить підвищити ефективність заходів підтримання економічної безпеки країни.

Отже, забезпечення економічної безпеки держави можливо здійснювати лише адекватно оцінивши поточне становище економіки в цілому, її складових та чинників впливу. Оптимальним механізмом виконання даних умов є фінансовий контролінг.

Література

1. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 N 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07>.
2. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / М. М. Пендюра. –К., 2015. – 212 с.
3. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-p#n7>.

СИСТЕМА PROZORRO ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНИХ ІНТЕРЕСІВ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

А.О. Іщенко, А.В. Бірюкова

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

В сучасних умовах забезпечення бюджетної безпеки держави є одним з провідних завдань органів державної влади. Обсяги бюджетних асигнувань державним підприємствам з кожним роком зростають, так само як і дефіцит бюджетних коштів, тому зменшення бюджетних видатків, економія бюджетних коштів є актуальним питанням.

В останні дні 2015 року Верховною Радою України прийнятий Закон України «Про публічні закупівлі», за який проголосувало 244 депутати. Закон уведений до дії з 1 квітня 2016 року. Закон України «Про публічні закупівлі» є важливим і давно очікуваним кроком на шляху до подолання корупційних схем у сфері державних закупівель. Прийняття закону створило підґрунтя для системної реформи сфери державних закупівель, спрямованої на адаптацію законодавства України до стандартів Європейського Союзу.

Норми Закону України «Про публічні закупівлі» зобов'язали державні підприємства проводити закупівлю товарів та послуг через електронну систему ProZorro. Закупівля через ProZorro обов'язкова для замовлень, в яких вартість товарів та послуг перевищує 200 тисяч гривень, а робіт – 1,5 мільйона гривень. Для підприємств-монополістів порогови дещо вищі – 1,0 і 5,0 мільйонів гривень, відповідно.

На перший погляд, система працює доволі просто. Державне підприємство – Замовник – оголошує тендер на необхідний йому товар чи послугу і надає інформацію про предмет та процедуру закупівлі, тендерну документацію, за якою кваліфікують учасників торгів і розміщує пропозицію в електронній системі публічних закупівель.

Зацікавлені підприємства, що мають намір взяти участь у тендері, готують необхідні документи і анонімно надають свої пропозиції через електронну систему. Цінова пропозиція має бути меншою або дорівнювати очікуваній вартості закупівлі.

На момент проведення аукціону ані замовник, ані учасники не знають, хто є хто, все проводиться в режимі «інкогніто», видно лише ціну, яку запропонували учасники торгів. Після завершення аукціону відкриваються усі пропозиції учасників і відбувається визначення переможця, цінова пропозиція якого виявилася найвигіднішою. Вже з переможцем Замовник підписує договір. [1]

Кількість електронних тендерів в системі ProZorro на 18.12.2016 становить 414,24 тис., на які планувалося витратити 249,57 млрд.грн., а сума зекономлених бюджетних коштів – 19,91 млрд. грн. [2].

Сьогодні вже можна говорити про переваги та недоліки системи ProZorro. До найочевидніших переваг належать:

- забезпечення конкурентоспроможності постачальників, адже ними можуть бути не лише великі підприємства, що працюють на ринку довгий час і можуть певним чином лобіювати власні інтереси, а інші підприємства, наприклад малі або такі, що лише починають діяльність у сфері бюджетних закупівель;

- спрощення та підвищення мобільності управління закупівельним процесом завдяки використанню електронної системи;

- економія бюджетних коштів: ринок регулює реальну ціну на товари, послуги чи роботи завдяки конкуренції їхніх постачальників;

- створення підстав для зменшення корупції завдяки відсутності контактів між замовниками та учасниками тендерів;

- зменшення ризиків для державних підприємств, яких нерідко звинувачують у закупівлях за цінами, що значно перевищують ринкові;

- прозорість процедур закупівлі: за аукціоном можна не лише спостерігати в режимі «On line», а ще й побачити усі документи, звіти, договори з використання державних коштів.

Проте, якою б привабливою не здавалася система ProZorro, в ній існує низка недоліків, які потрібно усувати:

- у закупівлях можуть брати участь недобросовісні учасники з метою зірвати проведення аукціону;

- деякі замовники бажають отримати товар конкретної марки і відкидають пропозиції учасників, товар яких є еквівалентом;

- ігнорування учасників торгів, очікувана вартість товарів яких є нижчою за реальну ринкову вартість;

- недостатнє законодавче регулювання функціонування системи;

- бюрократизм: для участі у тендері інколи необхідно збирати великий пакет документів, включаючи довідки, які деколи важко отримати;

- відсутність можливості внесення грошової застави учасниками торгів.

Останній недолік системи ProZorro зумовив виникнення і навіть активне використання такого корупційного механізму:

- Без застави корупційний механізм працює таким чином:

- учасник тендеру опускає ціну до самого мінімуму, іноді – нижче тієї, за яку можна виконати роботи, або на рівні собівартості продукції;

після перемоги такий учасник пропонує наступному за ним у рейтингу учаснику заплатити «відкат» за те, що він (переможець) відмовиться від перемоги і угоду укладуть з наступним учасником;

якщо пропозиція «переможця» наступним за ним у рейтингу учасником не приймається, то «переможець» «валить» торги (затягує час, не виконує угоду тощо);

влада (замовник торгів) змушена або призначати нові торги (втрачати тижні і місяці), або шукати способи збільшувати ціну для «переможця» (наприклад, заявляти про додаткові роботи, намагатися врахувати курсові різниці, інфляційні процеси тощо), через що кінцева ціна суттєво перевищує пропозицію чесних учасників торгів [3].

Отже, електронні державні закупівлі є одним із найпрогресивніших, найекономічніших та конкурентніших способів витрачання бюджетних коштів, які не лише дозволяють їх економити, а й боротися з корупцією у сфері публічних закупівель та європеїзувати законодавство України. Для подальшого функціонування системи ProZorro потрібно чітко усвідомлювати її недоліки та намагатися позбавитися їх.

Література

1. Закон України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII від 25.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.

2. Електронна система публічних закупівель «ProZorro» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://prozorro.gov.ua/ua/>.

3. Офіційна сторінка депутата Черкаської міської ради Сергія Одарича у Facebook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/sergiy.odarych>.

АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Д.В. Голозубова, М.В. Похідняк

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Боротьбі з корупцією у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі присвячено досить багато публікацій. Однак, у публікаціях науковців описано переважно корупцію як загальнодержавне явище, але корупція практично не розглядається як фактор, що впливає на стан фінансової безпеки держави. Враховуючи відомі дослідження, можна

говорити про недостатню розробку проблем впливу корупційних діянь на вітчизняну фінансову безпеку держави.

Перш за все, слід звернути увагу на те, що головною системою на рівні держави є національна безпека, що включає економічну безпеку як підсистему. В свою чергу, фінансова безпека є підсистемою економічної безпеки держави.

Щодо визначення економічної безпеки, то методологічно це поняття виводиться вченими з поняття «національна безпека». Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» (за редакцією 2015 року), національна безпека розглядається як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам і запобігання їм».

Фахівці Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова трактують економічну безпеку як «наявність в державі достатніх можливостей для забезпечення репродукції виробничого потенціалу в промисловості, сільському господарстві та в усіх сферах докладання соціально корисної праці, а також для забезпечення стабільності суспільного ладу, суверенності держави» [3, с. 86].

Таким чином, економічну безпеку необхідно розглядати як базову складову національної безпеки, її фундамент і матеріальну основу і, разом з тим, як взаємопов'язану систему певних рівнів. Це означає, що стан національної безпеки держави залежить від життєздатності економіки, її ефективності, мобільності, конкурентоспроможності. Забезпечення економічної безпеки є одним із найважливіших завдань держави.

Обґрунтованим є трактування поняття економічної безпеки з точки зору системного підходу, висвітленого у праці О. Власюка. Згідно до неї економічну безпеку можна представити як систему, яка забезпечує стійкість економіки від негативних зовнішніх і внутрішніх дій та сприяє її поступальному розвитку [4, с. 86].

Проведений аналіз теоретичних підходів до визначення категорії «фінансова безпека» дає підстави стверджувати про наявні відмінності у поглядах науковців (табл. 1).

Більшість дослідників проблем економічної та фінансової безпеки, констатують той факт, що фінансова безпека є найважливішою складовою економічної безпеки країни, оскільки на фінансах базується будь-яка економіка. Обґрунтовується необхідність забезпечення і підтримки фінансової безпеки держави, тому що вона стосується не лише держави в цілому, а й усіх галузей національного господарства, приватних підприємств, усього суспільства.

Таблиця 1

Визначення поняття «фінансова безпека»

Автор	Зміст категорії
О.Барановський [4]	Фінансова безпека розглядається як ступень захищеності фінансових інтересів; рівень забезпеченості суб'єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами; стан складових фінансового ринку; якості фінансових інструментів і послуг; стан фінансових потоків в економіці, що дозволяє вважати її одним з найважливіших системоутворюючих елементів економічної безпеки держави.
О.Василик[5]	Фінансова безпека – це надійна захищеність фінансової системи від внутрішніх та зовнішніх загроз.
О. Власюк [3]	Фінансова безпека стає основним економічним гарантом стабільності, забезпечуючи виробничий базис інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів.
В. Шлемко І. Бінько [7]	Фінансова безпека – такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Аналізуючи наукові праці Г. Вуда та В. Аллена, можна дійти висновку, що вони ототожнюють фінансову безпеку з фінансовою стабільністю на макроекономічному рівні [8, с. 54], тобто основою фінансової безпеки в цілому є стабільність фінансової системи.

Фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека, у свою чергу, поділяється на 6 складових, які зображено на рис. 1.

Пріоритетні національні інтереси у фінансовій сфері визначаються по кожній із складових фінансової системи. Таким чином мета забезпечення фінансової безпеки буде встановлюватися в залежності від виду безпеки, що розглядаються.

Нині дуже сильно поширені масштаби корупції у банківській сфері, призводять до спаду виробництва, гальмування оновлення його основних фондів, невиправданого використання бюджетних коштів, неефективного розподілу державних замовлень та кредитів. Саме тому у січні 2015 року Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, в рамках співпраці з Програмою міжнародної технічної допомоги «Розвиток фінансового

сектору» (FINREP-II), запровадив пілотний проект з проведення оцінки корупційних ризиків.

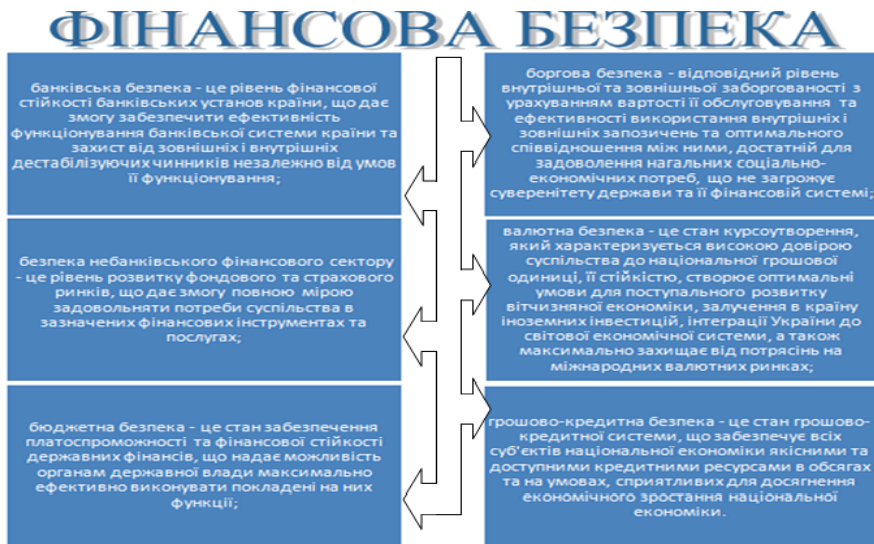

Рис. 1. Складові фінансової безпеки

Суть проекту полягає в тому, що на базі ФГВФО проводиться тестування і адаптація до української нормативно-правової бази програми управління корупційними ризиками. Крім ФГВФО, пілотним майданчиком для цього проекту стала Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України.

Програма управління корупційними ризиками створена на основі міжнародного досвіду в цій сфері і запроваджена в органах державної влади та публічних організаціях багатьох країн, зокрема країн східної Європи (Словенії, Чорногорії, Сербії, Польщі, Латвії, Молдови та ін.). Для реалізації цього проекту фахівцями Програми FINREP-II/USAID відібрано виконавця - Компанію Файненшіал Маркетс Інтернешіал, Інк. (FMI, USA), який має досвід у запровадженні аналогічних проектів в інших країнах.

Тіньова економіка є найяскравішим прикладом того, як корупція переплітається з фінансовою безпекою держави. За розрахунками спеціалістів, тіньовий сектор становить 40-60% ВВП (за розрахунками Мінекономіки України – 47%). Існуючий рівень тінізації економіки досяг тієї небезпечної межі, коли можна говорити про існування системи розширеного відтворювання тіньових економічних відносин в Україні. Основні проблеми тінізації фінансових потоків полягають у використанні

фінансових інститутів, зокрема банків, страхових компаній, торговців цінними паперами, кредитних спілок у схемах непродуктивного відпливу капіталів, ухилення від оподаткування та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Поряд з втратами державного бюджету, це стримує розвиток вітчизняних фінансових інститутів, негативно впливає на інвестиційну привабливість фондового ринку та надійність фінансових інструментів [10].

Певні кроки у напрямі детінізації економіки вже зроблено.

1. Податковим кодексом, прийнятим на виконання Програми економічних реформ на 2010–2014 роки, передбачено зменшення податкового навантаження на бізнес-середовище, спрощення адміністративних процедур і вдосконалення процедур адміністрування податків, перехід до загальної системи оподаткування прибутку страховиків, що сприятиме зменшенню масштабів «схемного» страхування.

2. З метою вдосконалення правових та організаційних засад протидії корупції схвалено Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки, прийняті Закони України «Про засади запобігання та протидії корупції» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні порушення».

3. На виконання Національного плану дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки вжито заходи щодо спрощення дозвільної системи та процедур ліцензування, зокрема, законодавчо затверджено вичерпний перелік документів дозвільного характеру, забезпечено перехід від принципу «єдиного офісу» до принципу «єдиного вікна» під час видачі документів дозвільного характеру, спрощено дозвільні процедури у будівництві, скорочено перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню тощо.

4. Законодавство у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, приведено у відповідність з рекомендаціями ФАТФ; Україну виключено зі списку країн, що мають стратегічні недоліки системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму («сірого» списку ФАТФ).

5. Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) затверджено програму попередження фактів випуску та організації обігу цінних паперів, які можуть використовуватись для непродуктивного відпливу капіталів, ухилення від оподаткування та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, що дозволило здійснювати моніторинг емітентів цінних паперів з ознаками фіктивності, осіб, пов'язаних з випуском і обігом фіктивних цінних паперів, та учасників фондового ринку, які здійснюють операції з ними, а також

зупиняти обіг та скасовувати реєстрацію цінних паперів з ознаками фіктивності.

Всі зміни, що відбувалися останнім часом в законодавстві у сфері боротьби з корупцією як загрозою вітчизняній фінансовій безпеці держави, свідчать про наміри держави боротися з цим негативним явищем. Однак, здебільшого переслідують чиновників середньої ланки за участь їх у корупційних діяннях, саме тому глобальних структурних зрушень в питаннях антикорупційної діяльності це не дає. Такий стан речей необхідно змінювати. Досить позитивним є проект Кабінету Міністрів України закону «Про запобігання корупції» та створення Національної дисциплінарної комісії з питань запобігання корупції. Але повністю ліквідувати корупцію, як явище поки що жодній цивілізованій державі не вдалося.

Наша держава, як і інші, прагне мінімізувати дане явище та його вплив на фінансову безпеку держави, тому для зменшення поширення корупції в суспільстві потрібно систематично впроваджувати в життя комплекс заходів щодо реформування різних сфер управління. Більш детально потрібно зупинитися на таких:

удосконалення системи державного регулювання адміністративних та фінансових послуг;

децентралізація розподілення бюджетних коштів;

гармонізація законодавства зі стандартами ЄС у частині визначення замовника державних закупівель;

боротьба з нарахуванням зарплат незаконними шляхами (без сплати податків та зборів).

Література

1. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження: [монографія] / кер. авт. кол. І. О. Ревак. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 220 с.

2. Жаліло Я. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика : [монографія] / Я. Жаліло. – К.: НІСД, 2003. – 368 с.

3. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк. — К.: Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. – 48 с.

4. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : [монографія] / О. І. Барановський. – К.: КНТЕУ, 2004. – 760 с.

5. Василик О. Фінансова безпека // Економічна енциклопедія: У 3 т. Т.3 / О. Василик, С. Мочерний. – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 952 с.

6. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: [монографія] / А. І. Сухоруков. – К.: НІПІБ, 2005. – 140 с.

7. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія] / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

8. Allen W. Defining and achieving financial stability / W. Allen, G. Wood // Journal of Financial Stability. – 2006. – Vol.2(2). – P. 52 – 72.

9. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua>.

УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

С.В. Кавун, *доктор економічних наук, кандидат технічних наук,
доцент*

С.С. Любимова

Харківський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет
банківської справи», м. Харків

Проблема забезпечення економічної безпеки підприємств в сучасних умовах господарювання набуває все більшого значення. В контексті економічної безпеки підприємства важливе місце належить управлінню грошовими потоками, від ефективності якого залежить ліквідність і платоспроможність суб'єкта господарювання.

Дослідженням питання економічної безпеки підприємства присвячено наукові праці багатьох вітчизняних вчених. Проте питання ролі і місця грошових потоків у системі управління економічною безпекою підприємства потребує більш глибокого вивчення.

Ефективне управління грошовими потоками підприємства є передумовою забезпечення досягнення високих результатів у процесі діяльності та забезпечення економічної безпеки підприємства. Але в умовах нестабільності зовнішнього середовища та невизначеності впливу фінансової системи на підприємство в цілому процес управління грошовими потоками значно ускладнюється, що в свою чергу може мати негативний вплив на стан економічної безпеки підприємства.

Фундаментом ефективного управління грошовими потоками є оптимізація. На сучасних українських підприємствах менеджери надають перевагу напрямкам оптимізації, у той час як методи та моделі оптимізації мають більш теоретичне, ніж практичне значення. Саме тому у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства постає проблема розробки моделі оптимізації грошових потоків, обґрунтована у попередніх дослідженнях авторів [1-3].

Першим етапом розробки моделі оптимізації грошових потоків є дефрагментація грошового потоку підприємства. Базовим потоком для дефрагментації було вибрано потік платежу між двома підприємствами. Прикладом такого потоку може бути оплата придбаних товарів або отриманих послуг.

Потік платежу поділено на 45 операцій, які, в свою чергу, об'єднані в 6 етапів:

етап I. Підготовка документації та формування платежу у контрагента-платника (TR 1);

етап II. Обробка платежу банком-відправником (TR 2);

етап III. Зарахування грошових коштів на рахунок банка-отримувача (MET TR 1);

етап IV. Підтвердження зарахування коштів банком-отримувачем (MET TR 2);

етап V. Зарахування грошових коштів на рахунок контрагента-отримувача (MET TR 3);

етап VI. Підтвердження надходження платежу до контрагента-отримувача (MET TR 4).

У попередніх дослідженнях [1-4] умовно встановлено тривалість кожної операції, обчислену в годинах та в робочих днях. Крім того, обчислена вагова доля кожної операції в годинах та в робочих днях.

У результаті аналізу кожного етапу за кількістю операцій встановлено, що найбільшим етапом за кількістю операцій є етап III «Зарахування грошових коштів на рахунок банка-отримувача (MET TR 1)». До даного етапу входить 9 операцій, що складають 21% від загальної кількості. З 8 операцій (19% від загальної кількості операцій) складаються такі етапи, як етап I «Підготовка документації та формування платежу у контрагента-платника (TR 1)», етап II «Обробка платежу банком-відправником (TR 2)» і етап IV «Підтвердження зарахування коштів банком-отримувачем (MET TR 2)». Етап VI «Підтвердження надходження платежу до контрагента-отримувача (MET TR 4)» складає 12% від загальної кількості операцій (5 операцій). До етапу V «Зарахування грошових коштів на рахунок контрагента-отримувача (MET TR 3)» входить 4 операції, що складають 10% від загальної кількості.

За результатами аналізу кожного етапу за тривалістю встановлено, що найбільш тривалим є етап I «Підготовка документації та формування платежу у контрагента-платника (TR 1)». Даний етап займає 44% (5,33 години) загального часу, витраченого на проходження платежу від одного контрагента до іншого. Етап III «Зарахування грошових коштів на рахунок банка-отримувача (MET TR 1)» і етап IV «Підтвердження зарахування коштів банком-отримувачем (MET TR 2)» тривають 1,59

години (13% від загального часу), етап VI «Підтвердження надходження платежу до контрагента-отримувача (МЕТ TR 4)» триває 1,47 години (12% від загального часу). Етап II «Обробка платежу банком-відправником (TR 2)» триває 1,21 годину (10% від загального часу). Етап V «Зарахування грошових коштів на рахунок контрагента-отримувача (МЕТ TR 3)» триває майже 1 годину (8% від загального часу). Загальна тривалість потоку платежу складає 12,08 годин.

З метою зменшення тривалості процесу потоку платежу дефрагментований потік представлено у вигляді графу, що дало змогу виявити можливі шляхи скорочення тривалості етапів платежу, зокрема на перших трьох етапах. У результаті відбулося скорочення тривалості потоку платежу до 9,93 годин, або на 17,8%. Етап I було скорочено до 3,73 годин (на 30%), етап II було скорочено до 0,91 години (на 24,8%), етап III було скорочено до 1,34 години (на 15,7%). Скорочення тривалості платежу підвищує ефективність процесу управління грошовими потоками, адже свідчить про збільшення швидкості руху грошових потоків між підприємствами. Це в свою чергу надає можливість більш ефективно спрямовувати залишок коштів на рахунку на забезпечення поточних потреб підприємства, що позитивно впливає на стан економічної безпеки підприємства.

Таким чином, у результаті дефрагментації потоку платежу отримано 45 операцій, об'єднаних у 6 етапів платежу, оцінено питому вагу етапів платежу за кількістю операцій та за тривалістю. Дефрагментований потік платежу представлено у вигляді графу, за допомогою якого було скорочено тривалості платежу на 17,8%, що позитивно впливає на ефективність управління грошовими потоками та на стан економічної безпеки підприємства. Отримані результати є основою для подальших досліджень.

Література

1. Кавун С. В. Класифікація механізмів оптимізації грошових потоків підприємства [Електронний ресурс] / С. В. Кавун, С. С. Любимова // Інформаційна та економічна безпека (INFECO-2015): матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 21-22 травня 2015 р. – Режим доступу : <http://qoo.by/8pb>.

2. Кавун С. В. Исследование актуальности экономических категорий в сфере денежных потоков с помощью метода Интернет-анализа / С. В. Кавун, С. С. Любимова // Современные тенденции в развитии информационных технологий: материалы Междунар. студ. науч. сессии, Свиштов, Болгария, 15 октября 2015 г.

3. Kavun S., Lubimova S., Vyadrova I., Andrienko V. (2016). Topicality Investigation of Economic Definitions in the Cash Flow Area by the Tools of

Internet-Analysis. Journal of Finance and Economics, 4(2), 48-53. doi: 10.12691/jfe-4-2-2. Available at: <http://pubs.sciepub.com/jfe/4/2/2>.

4. Кавун С. В. Дефрагментація розробки моделі оптимізації грошових потоків підприємства [Електронний ресурс] / С. В. Кавун, С. С. Любимова // Інформаційна та економічна безпека (INFECO-2016): матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28-30 квітня 2016 року. – Режим доступу: <http://goo.gl/cfuJqP>.

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

П.О. Крикун

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Практичну діяльність вітчизняних підприємств супроводжують різноманітні види ризиків: комерційні, виробничі, фінансові, інформаційні, інвестиційні та ін. Варіанти класифікації видів ризиків, або як їх ще називають, системи ризиків, які існують зараз, дозволяють вибрати відповідні стратегії управління ризиками і тим самим підвищити рівень економічної безпеки підприємства. Проте кожна з відомих стратегій управління ризиками, як правило, забезпечує максимальний ефект тільки за одним конкретним видом ризику, що викликає необхідність комплексного застосування всіх стратегій або їх використання різною мірою в поєднанні одна з одною, що надає можливість дослідити зміни управлінської поведінки. Зміна управлінської поведінки передбачає оцінку «особистої прийнятності» ризикової ситуації для конкретного керівника і можливості визначення ним ступеня ризику.

Менеджмент підприємства повинен бути направлений на управління та контроль над існуючими та потенційними ризиками, які загрожують діяльності підприємству, керівництво підприємства у співпраці з ризик-менеджером повинні використовувати різноманітні заходи, що певною мірою, дають змогу прогнозувати настання ризикової події та знижувати ступінь впливу ймовірного ризику. У безпеці підприємств ризики мають теоретичне та практичне значення як складова системи управління. Розвиток ринкових відносин значно посилює невизначеність та невпевненість в отриманні очікуваного кінцевого результату, а отже, у такому випадку ризики зростають. Виникає необхідність застосування відповідних методів оцінювання та мінімізації можливих втрат при різних видах діяльності підприємства.

Більшість сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців розглядають дві основні групи методів оцінювання ризику, що виникає в діяльності підприємства: кількісні або їх ще називають об'єктивні (математичні, аналітичні, статистичні та ймовірнісні) та якісні, які ще мають назву суб'єктивних (моделювання, оптимізація та теорія гри, метод стохастичного програмування, аналогів) [1]. Інші науковці подають перелік методів лише в загальному вигляді і розглядають окремі з них: статистичний, експертний, розрахунково-аналітичний [2].

Якісний аналіз є чи не найскладнішим в економічній ризикології. Він потребує ґрунтовних знань як теорії економіки, бізнесу, фінансів, так і низки спеціальних предметів, необхідних для підготовки конкурентоздатного на ринку праці фахівця певного напрямку. Необхідна також наявність певного практичного досвіду у вибраній сфері економічної діяльності [3].

Методи кількісного оцінювання ризику є до певної міри універсальними, проте з їхньою допомогою не завжди вдається оцінити вплив виявлених ризиків. Це пов'язано з браком часу, інформації, кваліфікації керівників підприємства та ризик-менеджера котрі здійснюють відповідний аналіз. Крім того, існують види ризиків, які вимагають принципово особливого підходу до їхнього оцінювання [4]. Зазвичай всі методи оцінювання ризику об'єднують у чотири групи:

експертні: надають змогу визначити рівень ризику за відсутності необхідної інформації для розрахунків або порівняння. Ці методи передбачають опитування спеціалістів з наступною статистично-математичною обробкою результатів опитування;

економіко-статистичні: застосовуються лише за наявності достатньо великого обсягу статистичної інформації для отримання точної кількісної величини ризику;

розрахунково-аналітичні: призначені для розрахунку відносно точного рівня ризику на основі внутрішньої інформаційної бази самого підприємства (переважно застосовуються в оцінюванні ризику неплатоспроможності і ризику зменшення фінансової стійкості);

аналогові: надають змогу оцінити ризик окремих операцій на основі порівняння з аналогічними, вже багаторазово здійснюваними операціями. При цьому для порівняння використовують як власний, так і зовнішній досвід здійснення таких операцій [5].

Найбільш розповсюдженими і універсальними є такі методи: експертних оцінок; статистичний; побудова дерева рішень; нормативний та рейтинговий.

Перевагами методу експертних оцінок є відносна простота розрахунків, можливість оцінювання ризиків, що не піддаються аналізу

іншими методами. Головним недоліком інформації, одержуваної від експертів, є її суб'єктивність. Підвищити об'єктивність оцінки можна за рахунок зіставлення думок різних експертів, що нівелює вплив відхилення, зумовленого суб'єктивним поглядом.

Статистичний метод базується на положеннях теорії ймовірності розподілу випадкових величин. Перевагами даного методу є наявність найбільш повної та достовірної інформації про рівень потенційних ризиків, а обмеженнями – складність розрахунку, необхідність використовувати достатньо великий обсяг статистичної інформації.

Аналітичний метод передбачає розрахунок низки показників. Порівнюючи значення вибраних показників (наприклад, альтернативних проєктів), визначають ступінь ризику. Перевага методу полягає у можливості виявлення головних ризиків, що можуть виникнути в діяльності підприємства, що полегшує пошук шляхів зменшення їхнього впливу. Проте метод недостатньо розроблений для підприємницької діяльності і передбачає виконання складних розрахунків.

Сутність методу доцільності витрат полягає у тому, що витрати за конкретним напрямом мають однаковий ступінь ризику, стан із кожним напрямом витрат розподіляється на зони загальних витрат, де конкретні витрати не досягають меж встановленого ступеню ризику. Основними перевагами методу є пошук ризиків через порівняння витрат та відносна простота розрахунків. Проте застосування цього методу не дозволяє врахувати вплив окремих ризиків.

За методом дерева рішень у процесі підготовки рішення виділяються його альтернативи, що можуть бути прийняті, а для кожного варіанту – ситуації, що можуть виникнути. Проте при застосуванні цього методу існує можливість неправильного вибору сценарію розвитку подій, а також необхідна повна та достовірна інформація.

Нормативний метод базується на використанні системи фінансових коефіцієнтів (ліквідності, автономії, покриття та ін.). Його перевагою є легкість розрахунків та їхня максимальна точність. Основний недолік полягає у тому, що нормативний метод не дає можливості врахувати всю індивідуальність конкретної аналізованої ситуації.

За рейтинговим методом на основі звітності підприємства розраховуються основні фінансові показники, які ранжируються за певною шкалою. Основними перевагами методу є простота розрахунків та можливість оброблення широкого масиву інформації, отриманий результат можна порівняти з еталоном. Але переваги методу зводяться нанівець, якщо неправильно вибрано етalon [6].

Правильно вибрані методи оцінювання ризиків надають можливість оцінити ризики, що виникають у діяльності будь-якого

підприємства з урахуванням її специфіки, організаційно-правової форми, розміру тощо.

Для отримання достовірних оцінок ризику необхідне поєднання класичних методів аналізу ризиками із математико-статистичними та сучасними методами з використанням програмування. Саме таке поєднання надає змогу достовірно оцінити економічні та фінансові ризики, що виникають в діяльності підприємства, використати отримані оцінки для забезпечення бізнесу при прийнятті важливих бізнес-рішень.

Результати дослідження методів оцінювання ризиків, що виникають в діяльності підприємства, дозволяють підвищити ефективність управління ризиками шляхом підвищення якості їхнього оцінювання.

Література

1. Авдийский В. И. Прогнозирование и анализ рисков в деятельности хозяйствующих субъектов: научные и практические основы: [монография] / В. И. Авдийский, Ш. Р. Курмашов. – М.: ФА, 2003. – 392 с.
2. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: [монография] / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. Внукова Н. М. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії та практики: [монография] / Н. М. Внукова, В. А. Смоляк. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 182 с.
4. Зоріна О. А. Методи аналізу фінансових ризиків / О. А. Зоріна // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку контролю і аналізу. – 2011. – № 2 (20). – С. 221 – 229.
5. Макаренко І. О. Особливості управління господарським ризиком в умовах ринкової економіки / І. О. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6 (60). – С. 159 – 164.
6. Мамаева Л. Н. Управление рисками: [учебн. пособ.] / Л. Н. Мамаева. 2-е изд. – М.: Дашков и Ко, 2012. – 256 с.

ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМУ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОГО БУДІВНИЦТВА

І.М. Кречотень, кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія

Кондратюка, м. Полтава

Досягнення економічної безпеки України неможливе без формування енергоефективної економіки. На об'єкти нерухомості припадає значна частка кінцевого споживання паливно-енергетичних

ресурсів. Тому підвищення енергоефективності житлового будівництва є надзвичайно актуальним. Вартість будівництва енергоефективних споруд на 30% вища за вартість аналогічного звичайного об'єкта, до того ж зростають терміни будівництва [1]. Крім цього, термомодернізації потребує більша частка збудованої раніше нерухомості. Внаслідок цього питання фінансування подібних проєктів є надзвичайно актуальним.

Банківське кредитування в Україні переживає сьогодні складний період. Особливо непростою є ситуація у сфері будівництва та реконструкції нерухомості, які становлять незначну частку кредитного портфеля банку та демонструють тенденцію до зменшення. Відповідно, виникає необхідність пошуку додаткових інструментів залучення дешевих фінансових ресурсів. Таким інструментом може стати використання механізму сек'юритизації.

Сек'юритизації активів широко застосовується у світовій практиці, особливо у США, однак, є відносно новою моделлю фінансування для України.

Розрізняють два типи сек'юритизації активів: реальна та синтетична.

Реальна (традиційна) сек'юритизація активів передбачає списання диверсифікованого пулу фінансових активів із балансу підприємства та його передачу спеціально створеній юридичній особі (Special Purpose Vehicle, SPV), що здійснює рефінансування шляхом випуску цінних паперів. Іншими словами, цей механізм передбачає перетворення низьколіквідних активів у цінні папери, що обертаються на міжнародному фінансовому ринку. Така сек'юритизація поширена в США де, відповідно до Закону Гласа-Стіголла, має місце чітке розмежування кредитно-депозитних та інвестиційних операцій.

Синтетична сек'юритизація активів використовується в європейських країнах, де законодавство не дозволяє передачу активів третім особам чи мають місце інші обмеження. Вона може здійснюватись з використання кредитних деривативів і не потребує списання активів з балансу. Базельський комітет з нагляду розглядає синтетичну сек'юритизацію як інструмент управління кредитними ризиками [2].

Головна мета традиційної сек'юритизації – залучення дешевих ресурсів для рефінансування, синтетичної – хеджування кредитних ризиків. Основними інструментами, що використовуються при цьому є Mortgage-Backed Securities (MBS) – цінні папери, забезпечені іпотекою, та Asset-Backed Securities (ABS) – цінні папери, забезпечені активами [3].

Історично в США першими виникли MBS (70-і роки XX століття), які розрізняються як RMBS, що забезпечені житловою нерухомістю, і CMBS, що забезпечені комерційною нерухомістю. Відповідно до

емітента, MBS поділяються на дві групи: agency та non-agency. Тобто цінні папери, що випущені однією із трьох відомих квазі-державних установ (Government National Mortgage Association, Federal National Mortgage та Federal Home Loan Mortgage Corp.), належать до категорії «agency MBS», а ті, що емітовані іншими установами – до категорії «non-agency MBS».

Розвиток європейського ринку сек'юритизації розпочався наприкінці 1990-х років. Основною рушійною силою його розвитку став попит інвесторів, а не державний вплив, як у випадку США. Найбільше зростання ринку відбувалося в тих країнах, де активно зростали ринки житла та, відповідно, ціни на нього.

Сьогодні ринок сек'юритизації в ЄС перебуває у стані повільного розвитку: обсяги емісії дещо зростають, але ці показники далекі від передкризових. Обсяги емісії забезпечених цінних паперів в Європі представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Емісія забезпечених (колатералізованих) цінних паперів у Європі
(млрд. євро) [4]

	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
ABS (цінні папери, забезпечені активами)	52,3	71,6	47,6	64,8
CDO (облігації, забезпечені борговими зобов'язаннями)	0,8	9,2	14,3	14,2
CMBS (цінні папери, забезпечені комерційною нерухомістю)	18,4	9,5	6,1	5,9
RMBS (цінні папери, забезпечені житловою нерухомістю)	119,9	64,9	110,8	101,0

Як можна побачити із табл. 1, на європейському ринку сек'юритизації домінують житлові MBS (RMBS, Residential mortgage-backed securities). На другому місці перебувають обсяги випуску ABS, тобто цінні папери, що забезпечені активами; на третьому – CDO, які використовуються у синтетичній сек'юритизації. І лише незначну частку складають випуск CMBS, цінних паперів, що забезпечені комерційними іпотечними кредитами.

Таким чином, європейський досвід свідчить, що механізм сек'юритизації може бути використаний для зменшення кредитного ризику та зростання кредитної активності банків. Крім цього, використання даного механізму значно здешевлює вартість кредитних ресурсів, а, отже, розширює перелік потенційних споживачів кредитних

ресурсів і може бути використаним для реалізації енергоефективних проектів на ринку нерухомості.

Література

1. Брунько П. Фінансування енергоефективного будівництва / П. Брунько // Схід. – 2016. – №1 (141). – С. 5 – 12.
2. Section 68, Consultative Document Asset Securitisation // Basel Committee on Banking Supervision, Supporting Document to the New Basel Capital Accord, 2001.
3. Бэр Х. П. Секьюритизация активов: секьюритизация финансовых активов – инновационная техника финансирования банков / Х. Бэр; пер. с нем. Ю. М. Алексеева, О. М. Иванова. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 624 с.
4. AFME, ESF, Securitisation Data Report Q4 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.sifma.org>.

КАДРОВА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Д.О. Кукусва, Н.В. Педора

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

В умовах сучасної ринкової економіки успішний розвиток та функціонування будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності в значній мірі залежить від надійної, якісної та ґрунтовної системи економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека підприємства – це стан захищеності підприємства від небажаних зовнішніх та внутрішніх загроз, при високій ефективності використання наявних ресурсів.

Економічна безпека підприємства включає в себе матеріальну, фінансову, силову, інформаційну, техніко-технологічну, правову та кадрову безпеку. Кадрова безпека є однією з основних факторів економічної безпеки, адже персонал компанії впливає на всі аспекти життєдіяльності організації.

Під кадровою безпекою розуміють стан захищеності господарського суб'єкта від кадрових небезпек і загроз, або трактують як процес запобігання негативних впливів на економічну безпеку підприємства за рахунок усунення ризиків і загроз, пов'язаних з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами в цілому [1].

Кадрова безпека є комбінацією складових, пов'язаних між собою складними зв'язками.

- 1) Безпека життєдіяльності, яка включає:

а) безпека здоров'я (створення певних умов праці працівникам по запобіганню травматизму, захворювання на підприємстві);

б) фізична безпека (виконання комплексу заходів, щодо недопущення порушень правил безпеки).

2) Соціально-мотиваційна безпека, яка включає:

а) фінансова безпека (фінансова, грошово-кредитна платоспроможність працівників; впевненість в своєму робочому місці; оплата праці, яка враховує обсяг, кваліфікацію, професіоналізм і якість виконаної роботи);

б) кар'єрна безпека (професійно-кваліфікаційне та посадове просування працівників, заохочення в пристосуванні своєї кваліфікації до вимог робочого місця, в гарантіях виробничого зростання (планування кар'єри): підвищення особистої мобільності на ринку робочої сили; отримання шансів для самореалізації на робочому місці;

в) естетична безпека (проведення загальноосвітніх семінарів, конференцій, групових дискусій; мотивація задоволення персоналу своєю роботою; поліпшення власного іміджу кожного працівника);

г) адміністративно-незалежна безпека (створення умов для відсутності можливості призначення непідготовлених і некомпетентних кадрів, що знаходяться у «родинних» стосунках з власниками, засновниками, акціонерами підприємства до керівництва трудового колективу персоналу);

3) Професійна безпека, яка включає:

а) безпеку праці (система принципів, підходів, дій направлена на створення певних умов праці (рівень оплати праці, посада, обладнання робочого місця), з урахуванням новітнього, передового досвіду на ринку праці);

б) інформаційну безпека (прогнозування структури персоналу, визначення потреби в кадрах, планування, залучення та розміщення персоналу; оцінювання результатів праці для виявлення потенціалу кожного працівника);

в) пенсійно-страхова безпека (соціальний захист працівників (страхування, медичне обслуговування));

г) інтелектуальна безпека (безпека володіння сучасними знаннями, впровадження новітніх технологій у розвиток персоналу, удосконалення рівня професійних знань, навичок, умінь, здібностей у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу).

4) Антиконтфліктна безпека, яка включає:

а) патріотична безпека (створення психологічного клімату в колективі на основі позитивного відношення до підприємства, що характеризується психологічними показниками об'єднаності працівників,

яка забезпечує узгодженість, безконфліктність спілкування, відповідальність та обов'язок, товариську допомогу, вимогливість до себе та іншого в інтересах виробництва);

б) психолого-комунікаційна безпека (сприяння міжособистісним комунікаціям і створенню сприятливого мікроклімату; врахування інтересів і побажань працівників, його особистого потенціалу; задоволеність міжособистісними стосунками по вертикалі (керівник-підлеглі) та горизонталі (виконавці))[2].

Головними групами критеріїв безпосередньо в кадровій безпеці є показники: чисельного складу персоналу та його динаміки; кваліфікації й інтелектуального потенціалу; ефективності використання персоналу; якості мотиваційної системи[3].

Установивши спеціальні критерії і визначивши їх параметри, кадрова служба, крім того, зобов'язана:

забезпечити розроблення поточних і планових значень показників кадрової безпеки для стратегічного і оперативного планування;

здійснювати моніторинг установлених показників;

надавати з різною періодичністю і в певному обсязі дані звітності за станом критеріїв;

негайно повідомляти керівництво підприємства при отриманні сигналу щодо негативного відхилення значення показника;

брати участь у розробленні й реалізації сценаріїв і заходів щодо стабілізації параметрів діяльності підприємства тощо [4].

Джерелами негативних впливів з боку персоналу на економічну безпеку можуть бути:

помилкові дії окремих співробітників фірми – від кур'єра до керівника найвищої ланки (свідомі чи несвідомі);

вплив посадових осіб органів державної влади та управління (правоохоронних, податкових та інших контролюючих структур);

дії різних суб'єктів господарювання, особливо підприємств – конкурентів (економічні, розвідувальні, вплив на окремі ланки діяльності, тощо);

ланцюжки неефективних рішень персоналу підприємства через недостатню кваліфікацію, недбалість, тощо (керівників, менеджерів, логістів, аналітиків, тощо) [3].

Одним з найважливіших заходів забезпечення кадрової безпеки на підприємстві є створення у працівників лояльності та прихильності до підприємства. Дослідження показали, що прихильні співробітники мають більш високий рівень поваги до себе та інших, вони готові приймати нове без паніки і опору, враховують інтереси інших людей і менше схильні пропаганді, умовностей і маніпуляціям [5].

Висновки: кадрова безпека підприємства є досить важливою в системі економічної безпеки підприємства, адже у ряді досліджень вважається, що персонал організації становить найбільш слабку ланку в загальній системі економічної безпеки підприємства.

Література

1. Даниленко С. В. Підходи до управління кадровою безпекою підприємства в ході реструктуризації [Електронний ресурс] / С. В. Даниленко. – Режим доступу: http://www.problecon.com/pdf/2012/4_0/146_150.pdf.
2. Драган О. І. Соціально-економічна безпека : [конспект лекцій для студентів напряму підготовки 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці» галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво» ден. форми навч.] [Електронний ресурс] / О.І. Драган. – К.:НУХТ, 2013. –114 с.
3. Капустін М. Про деякі проблеми економічної безпеки підприємництва / М. Капустін // Персонал. – 2007. – №6. – С. 74 – 77.
4. Мехеда Н. Г. Кадрова безпека як підсистема економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / Н. Г. Мехеда. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/33_DWS_2013/Economics/10_149832.doc.htm.
5. Чорна О. Ю. Кадрова безпека як складова економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / О. Ю. Чорна, А. Г. Високоленко. – Режим доступу: http://thesis.at.ua/publ/2014_r_bezpekoznavstvo_teoriya_ta_praktika_15_03_15_04/chorna_o_ju_visokolenko_a_g_kadrova_bezpeka_jak_skladova_ekonomichnoji_bezpeki_pidpriemstva/10-1-0-334.

ІННОВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

С.М. Марчишинець

Департамент інфраструктури та туризму Полтавської ОДА,
м. Полтава

Характерною ознакою сучасного розвитку світової економіки є становлення нової моделі функціонування на базі розгортання нового етапу науково-технічної революції. Сучасний стан національної економіки України та подальше поглиблення технологічного розриву по відношенню до провідних країн суттєво ускладнює повноцінне входження України в систему світогосподарських зв'язків та її інтеграцію в європейський економічний простір, а також негативно впливає на стан економічної безпеки. Саме тому для українських підприємств актуалізується пошук шляхів інноваційного розвитку в цілому та інноваційних можливостей посилення економічної безпеки.

На сприйнятливість до нововведень впливає кілька чинників. Одним з основних драйверів є наукоємність продукції, яка визначається ступенем використання нових досягнень науки і техніки у формуванні її властивостей. Велике значення у її створенні відіграє наявність оснащених дослідницьких лабораторій, можливість залучення висококваліфікованих наукових та інженерних кадрів. Наступним чинником впливу на сприйнятливість є мінливість технології. За мінливістю існує три види технологій: стабільна, плідна, мінлива.

Стабільна технологія залишається незмінною протягом усього життєвого циклу виробленої за цією технологією продукції. Науково-технічний розвиток виробництва при такому типі технології здійснюється лише завдяки модернізації продукції і поліпшення окремих параметрів технологічної системи. Стабільна технологія на стадіях прискорення і зростання попиту забезпечує підвищення прибутковості, що знаходить підтримку персоналу й організації загалом, тобто характерне прогресивне сприйняття таких нововведень.

При *плідній технології* базова технологія зберігається тривалий час. При цьому розробляються і виготовляються нові покоління модернізованої продукції з кращими показниками якості у режимі «інноваційного конвеєра». Розроблення й освоєння виробництва нових зразків продукції стають вирішальним фактором економічного успіху. Така політика технічного розвитку може забезпечити не тільки відновлення продукції, а й продовження життєвого циклу технології або товару, тобто підвищити плідність технології [1]. Для того, щоб розвиток такого підприємства був ефективним, необхідно формувати і постійно оновлювати банк ідей, технічних нововведень, застосовувати дієву систему відбору та оцінювання найкращих ідей.

При *мінливій технології* виробництво нових виробів (не модифікацій) призводить до необхідності зміни базових технологій, тобто наявна технологічна система замкнута для радикальних нововведень. Коли настає необхідність у таких змінах, ця технологічна система перестає слугувати базою науково-технічного розвитку і підлягає докорінному перетворенню або заміні на нову. Зі збільшенням мінливості технології зростає потреба в більш радикальних нововведеннях і одночасно знижується ступінь відкритості технологічної системи для впровадження нововведень. Виникає парадокс: чим мінливіша технологія, тим більше вона чинить опір змінам.

Ще одним важливим чинником впливу на сприйнятливість до нововведень вважається науково-технічний рівень технологічної системи. Чим менший розрив між поколіннями старого і нового елементів системи

в ряді розвитку, тобто чим вищий науково-технічний рівень технологічної системи, тим більше вона відкрита для нововведень.

Звідси висновок про відносність сприйняття радикальності нововведення. Ця відносність визначається досягнутим науково-технічним рівнем виробництва: чим він нижчий, тим більший стрибок у розвитку повинен здійснюватися на підприємстві і, отже, тим більший розрив у властивостях замінних елементів, тим радикальніше сприйматиметься нововведення підприємством, тим більше загроз економічній безпеці підприємства може виникнути.

Чим вища наукоємність продукції, тим вищою повинна бути необхідна для її виробництва частка інженерної праці, а більша питома маса інженерно-технічних працівників полегшує сприйняття радикальних нововведень. Чинником, зумовленим цим параметром, є рівень мотивів творчої праці: підвищення наукоємності продукції сприяє посиленню внутрішніх мотивів творчості, що відіграють важливу роль у створенні і впровадженні радикальних нововведень.

Оцінити потенціал можна за спроможністю (готовністю та достатністю) системи для здійснення інноваційної діяльності. Провести аналіз потенціалу можна за допомогою ресурсного методологічного підходу. Рівень інноваційного потенціалу може бути визначений за допомогою повних параметрів (рис. 1):

Рис. 1. Структура інноваційного потенціалу підприємства

матеріально-технічні складові: технологія, устаткування, матеріали, сировина, інформаційно-комунікаційні засоби;

фінансово-економічні: ресурси, що забезпечують інноваційну діяльність у рамках довгострокової перспективи, виконання програм та

проектів, витрати на ПДДКР, наявність венчурного капіталу і можливість створення венчурних малих підприємств у складі компанії;

ринково-ситуаційні складові: споживчі та технічні характеристики товару/послуги, товари-аналоги конкурентів, швидкість фізичного та морального застарівання;

валіфікаційно-якісні складові: рівень кваліфікації, освіти, стаж спеціалістів і робітників;

структурно-функціональні: культура менеджменту, організаційна побудова, ефективні методи управління нововведеннями з позиції виходу кінцевого наукомісткого матеріального (інтелектуального) продукту [2].

Аналіз конкурентних переваг підприємства та стану його економічної безпеки можна провести різними способами. Зазвичай використовують методи стратегічного менеджменту (матрицю Бостонської консалтингової групи, GAP-аналіз, SWOT-аналіз, модель МакКінсі), фінансово-економічні (точка беззбитковості, коефіцієнтів, статистичний аналіз, функціонально-вартісний аналіз).

Наявність інноваційного потенціалу ще не свідчить про ефективність його використання, а володіння інноваційним інструментарієм – про забезпечення економічної безпеки підприємства. Для цього підприємству необхідно мати:

енергійне, гнучке керівництво, здатне йти на ризик;

прогресивну організаційну структуру управління, орієнтовану на роботу в ринкових умовах;

високу репутацію підприємства і його продукції в споживачів і партнерів;

інформацію про тенденції змін потреб і запитів споживачів, уміння виявляти і прогнозувати приховані (майбутні) потреби і запити;

добре знання можливостей і потенціалу конкурентів;

досвід розроблення інновацій і їх просування на ринку, у тому числі досвіду формування збутової мережі;

патенти на технічні рішення і технології в обраній галузі діяльності;

доступ до останніх досягнень науки і техніки в обраній галузі діяльності та суміжних галузях;

кадровий потенціал (науковий, інженерний і робітничий);

конкурентоспроможні технології і прогресивне устаткування;

високу якість продукції і високу культуру виробництва;

резерви виробничих площ і потужностей тощо [3].

Адже багато країн, що мають значно менший інноваційний потенціал ніж Україна, розвиваються на основі інновацій набагато швидше, а їх національні економіки менш вразливі до зовнішніх загроз.

Література

1. Бабанова Ю. В. Инновационный потенциал – основа экономической безопасности в условиях кризиса [Електронний ресурс] / Ю. В. Бабанова. – Режим доступу : <http://www.lib.csu.ru/vch/147/023.pdf>.
2. Драчук Ю. З. Оцінка ефективності інновацій у безпеці виробництва : [монографія] / Ю. З. Драчук. – Донецьк: ІЕП НАНУ, 2009. – 420 с.
3. Гудзь О. Є. Ідентифікація та управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства / О. Є. Гудзь / Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2015. – Вип. 2 (1). – С. 101–106.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СЕКТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

О.А. Мельниченко, доктор наук з державного управління, професор
Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Важливою запорукою сталих темпів розвитку національної економіки є збалансоване покращання ситуації в окремих її секторах, що стає можливим, передусім, завдяки забезпеченню економічної безпеки – «умови не лише мінімізації негативних ефектів від наявних та ймовірних загроз для господарюючих суб'єктів, а і сталих темпів їх розвитку за рахунок зваженого використання механізмів державного регулювання суспільних процесів, ринкових механізмів» [4, с. 1232] й «дій громадянських інститутів» [3, с. 142].

Узагальнення напрацювань провідних науковців [1, 2, 6, 7] і результати власних досліджень [4, 5] за даною проблематикою дозволили виділити такі пріоритетні напрями вдосконалення державної політики щодо забезпечення для кожного з секторів національної економіки:

реальний сектор: здійснення структурної перебудови національної економіки; позбавлення впливу кланово-олігархічних груп на економіку; подальше скорочення дозвільних і реєстраційних процедур; поширення практики електронного надання адміністративних послуг для бізнесу; формування стійкого податкового середовища; накладення мораторію на підвищення податкових ставок і впровадження нових податків; усунення подвійного (бухгалтерського й податкового) обліку щодо розрахунку та адміністрування податкових платежів; розширення застосування прискореної та бонусної амортизації; використання передбачених податкових пільг при закупівлі сучасного енергозберігаючого обладнання;

надання податкових пільг і запровадження спеціальних податкових режимів для підприємств, що здійснюють НДДКР; мінімізації корупційних втрат і раціоналізації структури державних закупівель; налагодження оперативного відшкодування ПДВ експортерам; дерегуляція процедур митного оформлення експорту; забезпечення активного обстоювання національних інтересів, у т.ч. на зовнішніх ринках; пошук шляхів диверсифікації існуючих джерел постачання нафти та газу й нарощування видобутку на території України; забезпечення ефективного використання державної власності та усунення впливу на них олігархічних кланів; диверсифікація економічного співробітництва до рівня, що унеможливить дестабілізацію економічної системи внаслідок згорання одного з його напрямів; виявлення та нейтралізацію економічних диверсій на території України; перекриття контрабандних потоків та інших сфер економічної діяльності, що формують економічне підґрунтя його функціонування; заохочення громадськості та ЗМІ до активної участі у протидії рейдерству та іншим видам тіньової економіки; встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство; упровадження антирейдерських технологій безпосередньо на підприємствах;

фінансовий сектор: досягнення макроекономічної стабільності; зменшення боргового навантаження на економіку; впровадження механізмів цільового рефінансування НБУ комерційних банків для формування кредитних ресурсів на інвестиційні цілі; недопущення незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів та їх витоку в тіньову економіку; забезпечення збільшення розміру інвестицій у інноваційну діяльність; сприяння збільшенню національних золотовалютних резервів і привабливості державних боргових інструментів; запобігання витоку капіталів з України та їх повернення в національну економіку; гармонізація українських санкцій з міжнародними, прийнятими для стримування агресії РФ проти України, включаючи секторальні та персональні санкції;

соціальний сектор: подолання бідності й поліпшення якості життя громадян; здійснення пенсійної реформи; реформування системи державної соціальної допомоги; перегляд підходів до системи надання пільг; створення сучасної системи соціальних послуг; забезпечення істотної зміни культурної, інформаційної та виховної політики держави і структур громадянського суспільства, приведення цієї політики у відповідність з традиційними цінностями української духовної культури, освоєння сучасної форми національної ідеї України; організацію гуманітарної допомоги, ввезення продовольства, медикаментів і транзиту товарів під моніторингом міжнародних організацій; попередження поширення бідності, злочинності та інших дестабілізаційних чинників;

регламентація економічного та гуманітарного механізму співробітництва з тимчасово окупованими територіями; сприяння працевлаштуванню різних груп безробітних залежно від ризиків їхнього перебування у стані довготривалого безробіття; стимулювання економічно активного населення до праці та соціальна підтримка і захист неконкурентоспроможних верств населення; відхід від патерналістської моделі державної політики щодо молоді та розширення співпраці з громадськими й благодійними організаціями, запровадження ефективних механізмів партнерства та взаємодії тощо.

Використання «секторального» підходу сприяє вирішенню найбільш нагальних проблем як в окремих галузях і секторах, так і у цілому в національній економіці. Подальші наукові розвідки мають бути присвячені розробці рекомендацій, спрямованих на покращання економічної ситуації в Україні.

Література

1. Бандурка О. М. Основи економічної безпеки: підручник / [О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Червяков]. – Харків: вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
2. Матвійчук І. О. Інституціоналізація управління економічною безпекою держави / І. О. Матвійчук // Вісник Академії митної служби України. (Серія «Економіка»). – 2012. – № 2. – С. 131–141.
3. Матвійчук І. О. Інституціоналізація управління соціально-економічними процесами в системі економічної безпеки / І. О. Матвійчук // Держава та регіони (Серія «Економіка та підприємництво»). – 2012. – № 6. – С. 139 – 143.
4. Мельниченко О. А. Економічна безпека як складова національної безпеки / О. А. Мельниченко // Молодий вчений. – 2015. № 2. Ч. 6. – С. 1230 – 1233.
5. Мельниченко О. А. Зайнятість населення: сутність, форми, механізми державного регулювання / О. А. Мельниченко // Вісник Національного університету цивільного захисту України. (Серія «Державне управління»). – 2016. – № 1. – С. 78 – 85.
6. Міненко В. Л. Удосконалення механізмів державного регулювання ринку праці в умовах інтеграції у світову економіку: автореф. дис. ... докт. держ.упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / В. Л. Міненко. – Харків, 2010. – 36 с.
7. Якименко О. Г. Методичні засади реалізації державної політики у сфері економічної безпеки / О. Г. Якименко // Економіка та держава. – 2013. – № 5. – С. 137–140.

ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

І.Е. Нездоймина

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Підвищення ефективності пруденційного банківського нагляду в Україні є стратегічним питанням, визначеним в контексті загальноекономічного розвитку країни. Перспективи його розвитку та напрями вдосконалення, головним чином, зумовлені тенденціями розвитку банківської системи країни. З урахуванням наслідків глибокої системно-економічної та соціально-політичної кризи в Україні, що зумовила дестабілізацію всіх без винятку сфер фінансової системи, очевидною стала поява ряду диспропорцій у розвитку сучасного банківського сектору, зокрема:

непропорційне стосовно реального сектору зростання активів банківських установ;

домінування спекулятивних складових у структурі фінансових потоків та одночасно з цим короткострокових форм інвестування;

значне ослаблення ліквідності фінансових ринків;

ускладнення регулювання за функціонуванням банківських установ, значне зростання проблемної кредитної заборгованості [1].

У цьому контексті головним завданням пруденційного банківського нагляду є забезпечення фінансової стійкості банківської системи в межах національної економіки [1].

Таблиця 1

Значення окремих показників банківських установ в Україні
у 2010-2016 рр.

Показник	Значення показників відповідного року						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	01.10. 2016
Кількість зареєстрованих банків	197	194	198	176	180	163	117
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	176	176	175	179	162	119	102
з них: з іноземним капіталом	55	53	53	49	51	41	41
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	9,4	11,2	9,6	8,9	7,7	21,2	24,3
Адекватність регулятивного капіталу (H2), %	18,1	20,8	18,9	18,1	18,3	15,6	13,78
Рентабельність активів, %	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-6,32	-1,19
Рентабельність капіталу, %	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91	-11,11

Джерело: [1].

Результати аналізу значень окремих показників діяльності банківських установ в Україні свідчать про суттєве погіршення їх фінансового стану (табл. 1), що потребує негайного проведення комплексу заходів, спрямованих на подолання системних викликів.

Упродовж 2014-2016 рр. відбулося істотне скорочення кількості банків, значно зменшилася рентабельність активів і капіталу й одночасно зріс показник простроченої заборгованості за кредитами.

Наслідками активного застосування заходів НБУ стало зменшення кількості банків, що свідчить про суттєві недоліки у здійсненні нагляду за діяльністю банківських установ упродовж попередніх років та необхідність дотримання вимог щодо транспарентності наглядових процедур.

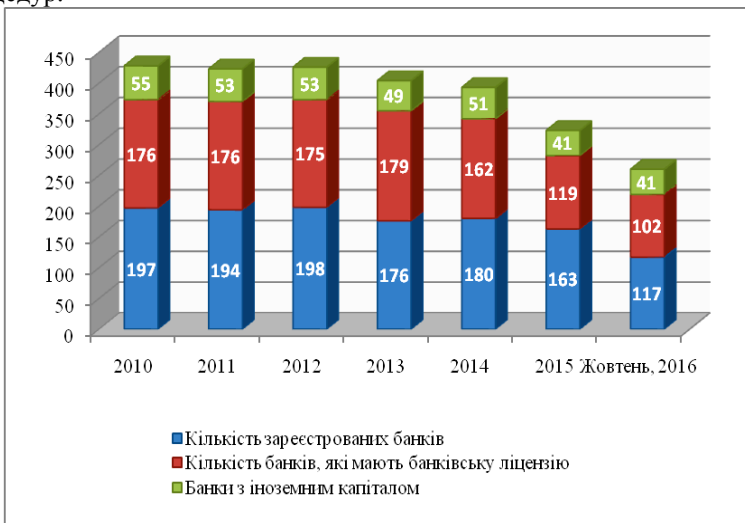

Рис. 1. Динаміка кількості банків та структури банківського сектору України, 2010-2016 рр.

Джерело: [1].

На ефективність нагляду впливає структура органів з відповідними мандатами для запровадження циклу нагляду на безперервній основі. Організаційні особливості систем нагляду в різних країнах світу свідчать, що їх формування відбувалося відповідно до економічних, історичних та правових особливостей фінансової системи країни, під впливом яких формується певна організаційна модель нагляду (секторальна; за завданнями; модель єдиного нагляду) з відповідними повноваженнями органів щодо підтримки стійкості банківського сектору.

До 2007 року правила нагляду в ЄС були гармонізовані, проте наглядова практика в кожній країні-члені ЄС залишалась індивідуальною. Крім того, кожна країна залежала від ефективності нагляду в інших країнах; співробітництво наглядових органів у рамках ЄС мало дещо формальний характер, рішення спільних наглядових органів були рекомендаційними. Після кризи відбувся перегляд підходів до регулювання та нагляду за фінансовими установами на основі оновлення міжнародних стандартів нагляду [2].

Враховуючи зазначене, очевидним стає той факт, що з метою забезпечення стабільності банківської системи країни, ефективний пруденційний банківський нагляд повинен допускати тільки життєздатні банки до подальшої діяльності. Банки, в свою чергу, повинні мати достатній рівень капіталу і використовувати надійні та ефективні методи управління ризиками, корпоративного управління та здійснення інших видів діяльності. До вирішення питань щодо врегулювання проблемних кредитів банківських установ повинні залучатися такі колегіальні утворення як Комітет банківського та фінансового права Асоціації правників України, а також Асоціації Фінансових Установ. За умов активної співпраці з Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, зазначені організації покликані активно та плідно вивчати правові аспекти ринку проблемних кредитів, правові та податкові питання продажу проблемних кредитів, факторинг як спосіб управління проблемними кредитами [3].

Отже, пруденційний нагляд за діяльністю банків займає провідне місце в забезпеченні фінансової стабільності економіки країни, оскільки банківська система відіграє центральну роль у національній платіжній системі.

Література

1. Основні показники діяльності банків України. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442.
2. Цицик К. Ю. Ефективність пруденційного банківського нагляду: зарубіжний досвід / К. Ю. Цицик // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2012. – № 27. – С. 447 – 452.
3. Болгар Т. М. Особливості державного та внутрішньобанківського регулювання проблемних кредитів в Україні / Т. М. Болгар // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 12. – С. 23 – 33.

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

І.П. Отенко, *доктор економічних наук, професор*

Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця, м. Харків

Нові умови ведення міжнародного бізнесу, глобалізації та інтернаціоналізації виробництва, впровадження науково-технічних інновацій, реалізація якісних та кількісних змін у формах, зв'язках та взаємовідносинах між суб'єктами бізнес-середовища приводять до необхідності усвідомлення проблем безпеки національного бізнес-середовища, процесів участі у глобальній економіці [1]. Основним напрямом безпеки є стійкий розвиток країни у довгостроковій перспективі. Сьогодні для України тіньовий сектор економіки створює проблеми для реалізації державного бюджету, правової та соціальної сфери, конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку. Основними причинами поширення економічної активності у тіньовому секторі є: високий рівень трансакційних витрат легального бізнесу; відсутність ефективної системи захисту прав власності; підпорядкування системи державних інститутів певній групі еліт [2].

Ідентифікація тіньової економіки, оцінювання її реального рівня є найважливішим завданням для виявлення факторів загроз національній економіці. Неоднозначність трактування даного поняття ускладнює дослідження цього явища, формування підходів та розроблення системи впливу на нього. Як заявив професор економіки Університету Йоганна Кеплера (Австрія) Ф. Шнайдер, що займається дослідженнями тіньової економіки, посиляючись на статистику МФВ, зростаюча тіньова економіка робить офіційні статистичні дані такими, що не відповідають реальним умовам, а тому й державну політику та програму недоцільними. Тіньовий сектор вигідний бізнесу, котрий ухиляється від тиску офіційних регулюючих інститутів. Зростання тіньової економіки може привести в дію «руйнівний цикл», адже у відповідь на скорочення податкової бази або недотримання податкового законодавства органи державного управління можуть підвищувати податкові ставки, що стимулює перехід бізнесу в тіньову економіку, відтік робочої сили з офіційної економіки [3].

З іншого боку, не менш ніж дві треті доходів, що отримані в тіньовій економіці, витрачаються в офіційній економіці, що розглядається як позитивний вплив. Не враховувана трудова діяльність підвищує благополуччя зайнятих в ній, стимулює внутрішній попит в країні. Крім того, тіньова економіка служить демпфером під час криз [4].

За даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі рівень тіньової економіки за підсумками II кварталу 2015 року в Україні становив від 35 до 54% (залежно від методу розрахунку), а за інтегральним показником – 40%, що на 3% менше порівняно з 2014 роком. В той же час, рівень тіньової економіки за підсумками 2015 року значно вищий ніж за 2011-2013 рр.: цей показник, відповідно, зріс з 34% до 35%. Основними вадами зниження рівня тіньової економіки відомство назвало:

значне податкове навантаження на корпоративний сектор на фоні високих кредитних ставок;

негативну зовнішньоекономічну ситуацію на ключових товарних ринках;

скорочення внутрішнього попиту;

зростання витрат на імпорتنі сировину та матеріали через девальвацію гривні та введення додаткового імпортного збору;

наявність інвестиційних ризиків та погіршення зовнішньої кон'юнктури через воєнний конфлікт, розв'язаний Росією [5].

Конфлікт на сході країни призвів до руйнування інфраструктури, що привело до розриву виробничих та логістичних зв'язків. Для їх відновлення знадобиться немало інвестицій.

Як відзначило Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, найвищий показник тінізації спостерігається у добувній промисловості (62%), фінансовому секторі (61%), переробній промисловості (58%), а найменший – в аграрному секторі (7%). Однак, як вважають економісти, частина аграріїв будуть вимушені піти в тінь або закритися, оскільки зростає податкове навантаження (в 2017 році може бути відмінений пільговий режим) ускладнює ведення бізнесу [6].

За даними Глобального центру інформації про тіньовий бізнес Navoscore, що проводить моніторинг 50 тіньових /«чорних» ринків (від підробки фармакології до підробки акумуляторів/батарей) тіньова економіка є в будь-якій країні: кримінальна діяльність, проституція (якщо вона нелегальна), ухилення від податків [6]. Якщо аналізувати країни ЄС за рейтингом тінізації, то найнижчий її рівень в Швейцарії – 6,5%, найвищий – в Болгарії (30,6%). В той же час існує зацікавленість країн у виході бізнесу з тіні, що виявляється у пошуку методів боротьби з цим явищем. Як застерігають спеціалісти, розраховувати на швидке та значне скорочення масштабу тіньової економіки за рахунок скорочення податкових ставок не приходиться. Однак, такий захід може забезпечити їх стабілізацію. Реформи, що спрямовані на лібералізацію регулювання та підвищення конкурентоздатності економіки, значно послаблюють стимули для корупції і впливають на переміщення підприємств з тіньової економіки в офіціальну. Органи державного управління повинні

приділяти особливу увагу та значення принципам правової держави та забезпечувати дотримання мінімально необхідного набору нормативних актів, а не зростання числа нормативів.

Література

1. Отенко І. П. Міжнародна безпека в світових економічних відносинах / І. П. Отенко // Бізнес-інформ. – 2016. – № 5. – С. 40 – 45.
2. Міжнародний бізнес : [підручник]; за ред. В. А.Вергуна. – К.: ВАДЕКС, 2014. – 810 с.
3. Шнайдер Ф. Скрываясь в тени. Рост подпольной экономики [Електронний ресурс] / Ф. Шнайдер, Д. Энст // Вопросы экономики. – 2002. – Режим доступу : <http://www.imf.org/EXTERNAL/PUBS/CAT/shortres.cfm>.
4. Серая зона: 5 мифов теневой экономики Украины. ЛІГА.net. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.liga.net//shadow_economy.
5. Уровень теневой экономики Украины в 2015 г. снизился до 40% ВВП. Интерфакс-Украина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Interfax.com.ua/news/economic/354280.html.
6. Как менялась теневая экономика Украины за пять лет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.segonya.ua/economics/enews.
7. Havocscope. Global black market information [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.havocscope.com>.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА

Л.О. Птащенко, доктор економічних наук, професор

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

В.В. Буколова, завідувач сектору економічних досліджень

Полтавське відділення Харківського науково-дослідного інституту
судових експертиз ім. засл. професора М.С. Бокаріуса, м. Полтава

Тривала криза в усіх сферах національного господарства України, нестабільність економічного і політичного середовища, зростання цін на енергетичні ресурси та вантажні перевезення негативно впливають на фінансово-економічний стан підприємств, їх платоспроможність, що призводить у більшості випадків до банкрутства.

Зростаючий рівень банкрутства підприємств спонукає науковців до пошуку шляхів розв'язання цієї проблеми, як на рівні конкретного підприємства, так і держави, оскільки призводить до поглиблення кризи в

національній економіці в цілому. Тому вказана проблема є вкрай важливою і залишається сьогодні досить актуальною.

Практично будь-яке підприємство можна вважати потенційним банкрутом, у будь-який момент здатним збанкрутіти де-юре. Фінансова нестійкість підприємств, зі свого боку, стримує інвестиційну активність, що вкрай необхідна для подолання технічної і технологічної відсталості, прискорення темпів економічного зростання в країні. Вона також сприяє зростанню взаємної недовіри учасників ринкового товарно-грошового обороту, збільшення вартості комерційних та фінансових кредитів, і, відповідно, знижує попит на інвестиційні ресурси з боку самих підприємств. Сформована система підвищених економічних ризиків посилює вимоги до прибутковості практично всіх фінансових операцій і тим самим знижує привабливість вкладень в підприємства.

Як свідчить досвід, спроби подолати кризові явища на мікрорівні, на рівні підприємств, у більшості випадків не ведуть до успіху. Причиною цього є не лише непрофесійний менеджмент підприємства, а й те, що «економіка банкрутства» придбала певний імунітет до традиційних заходів антикризового управління, оскільки глибина і складність проблем, котрі виникають, значно перевершують оздоровлюючі властивості пропонованих інструментів.

Разом з тим фінансове оздоровлення підприємств може ґрунтуватися на підвищенні стійкості до несприятливих тенденцій, їх планомірного і свідомого подолання, що можливе за наявності виробленої стратегії розвитку та адекватної системи довгострокового, середньострокового та поточного планування.

Кожному етапу проведення фінансової стабілізації відповідає застосування певних механізмів, серед яких виділяють: оперативні (спрямовані на зменшення зобов'язань, скорочення витрат і збільшення грошового потоку), тактичні (спрямовані на досягнення фінансової рівноваги у довгостроковому періоді) та стратегічні (спрямовані на підтримку прискореного економічного зростання підприємства) [1].

На практиці має місце застосування надзвичайних заходів фінансового оздоровлення та стабілізації, до яких науковці відносять такі: встановлення режиму жорсткого контролю за всіма витратами підприємства, особливо матеріальних ресурсів, грошових коштів та адміністративно-управлінських витрат; зміну організаційно-управлінської структури підприємства, скорочення апарату управління, централізація контрольно-планових функцій; негайна відмова від збиткових та розширення прибуткових видів виробництва, скорочення трудових ресурсів у разі неможливості їх репрофілювання; покращення системи

та організації бухгалтерського обліку, нормування та контроль за використанням ресурсів [2].

У протидії кризовим процесам вагоме місце посідає економічна безпека підприємства як універсальна категорія, що відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях. Для підприємства економічна безпека відображає захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, здатність швидко усунути різнохарактерні загрози, адаптуватися до умов, що склалися і негативно впливають на його діяльність [3].

Налагоджена система економічної безпеки здатна завчасно попередити та запобігти банкрутству сучасних підприємств, а у разі виникнення кризової ситуації – забезпечити своєчасне проведення заходів з фінансової стабілізації діяльності, що включає наступні етапи: усунення неплатоспроможності, відновлення фінансової стійкості, зміну фінансової стратегії з метою прискорення економічного зростання. Але слід мати на увазі, що наявність системи економічної безпеки на підприємстві ще не є гарантом уникнення банкрутства, оскільки слід урахувати ймовірність впливу на стан підприємства зовнішніх загроз непереборної сили. При цьому не завжди процедура банкрутства є негативним явищем для підприємств, котрі вимушені її проходити, та національної економіки в цілому.

У світовій практиці банкрутство прийнято розглядати як позитивне явище, що сприяє виключенню з ринкових відносин неконкурентоспроможних підприємств. Регулювання неплатоспроможності є найбільш динамічною галуззю права, що розвивається в західних країнах; при цьому національна економіка диктує необхідність постійного оновлення відповідних норм.

Існує ціла низка конкретних завдань, на які націлене законодавство про банкрутство в країнах з розвинутою економікою. Найважливішим з них є максимальне використання можливостей фінансового оздоровлення підприємств, які за допомогою процедури банкрутства можуть бути відновлені, щоб у подальшому зробити свій внесок в економіку країни. Так, законодавча база країн з розвинутою економікою ринкового типу забезпечує механізм захисту від несанкціонованих банкрутств шляхом розгляду справ про порушення і зловживання в процесах банкрутства та анулювання неправомірних угод [4].

На основі проведеного аналізу зарубіжної практики регулювання процесів банкрутства можна зробити такі висновки.

Сучасне законодавство про неспроможність є найважливішим елементом економічної стратегії держави. Головна відмінність національних моделей полягає в тому, які конкретні макроекономічні цілі

законодавства про банкрутство і які механізми використовуються для досягнення цих цілей.

При розробленні та вдосконаленні законодавства має бути досягнута збалансованість між створенням максимальних умов для збереження діючих підприємств і ступенем обмеження прав кредиторів.

Якщо ж розглядати економічну сутність процесів банкрутства в цілому, то оздоровлення економіки призводить до економічного зростання, а, отже, і приросту ВВП. Таким чином, вилучення з економічної системи господарських суб'єктів, котрі є баластами, – позитивний момент, який зумовлює послідуочі позитивні зміни в національній економіці.

Щодо ролі державного регулювання процесів банкрутства варто зазначити, що держава в процедурі банкрутства виступає в якості основного виразника і захисника суспільних інтересів. На відміну від звичайного господарського спору, в якому державний орган (господарський суд) виконує роль арбітра, під час розгляду справи про банкрутства роль держави суттєво інша. Вона полягає в цілому комплексі взаємопов'язаних функцій, основні з яких такі:

визначення ознак неплатоспроможності на основі встановлених критеріїв;

організація і координування процесу прийняття рішень, що стосуються підприємства-боржника;

забезпечення реалізації прийнятих рішень з урахуванням економічних інтересів учасників процесу банкрутства та суспільства в цілому.

При цьому розуміння банкрутства як публічного процесу принципово усуває проблему ступеня участі в ньому державних органів, оскільки банкрутство по суті має сенс як безпосередній інструмент державної економічної політики, покликаний впливати на характер ринкових відносин і вирішувати не усунуті ринком протиріччя. Таким чином, пріоритетним питанням є не роль держави при реалізації процедур банкрутства, а забезпечення державою їх ефективності.

Література

1. Троц І. В. Превентивні заходи подолання банкрутства підприємств / І. В. Троц // *Economics, management, law: problems of establishing and transformation : collection of scientific articles*. – Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE. 2016. – Р. 263 – 266.

2. Скібіцький О. М. Антикризовий менеджмент: [навч. посіб.] / О. М. Скібіцький. – К.: ЦУЛ, 2009. – 568 с.

3. Філіппова С. В. Економічна безпека підприємств реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління:

[монографія] / С. В. Філіппова, Л. О. Волощук, С. О. Черкасова; за заг. ред. С. В. Філіппової. – Одеса: ФОП Бондаренко М., 2015. – 196 с.

4. Поляков Б. М. Правове регулювання неспроможності (банкрутства) в зарубіжних країнах (Англії, Німеччині, Росії, США, Франції) / Б. М. Поляков // Санація та банкрутство. – 2006. – № 1. – С. 144 – 146.

РЕЖИМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

О.В. Погрібний

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Система економічної безпеки не виникає автоматично разом зі створенням підприємства, вона має бути створена, а її функціонування – організоване. Важливим етапом формування системи економічної безпеки підприємства є встановлення режиму її функціонування.

У загальному розуміння режим – це певні умови, реально існуючі або необхідні для забезпечення роботи, функціонування, існування чого-небудь; сукупність правил, заходів, норм для досягнення якої-небудь мети [1].

Залежно від актуалізації функцій системи економічної безпеки підприємства та обсягу їхнього виконання виникає поняття «режим функціонування системи економічної безпеки підприємства». Адже система економічної безпеки підприємства може різною мірою та в різному обсязі виконувати свої функції та вирішувати поставлені завдання [2].

Режим функціонування системи економічної безпеки підприємства як форма актуалізації функцій системи розглядається як сукупність характеристик та параметрів виконання системою своїх функцій, міра узгодження виконання функцій у просторі й часі та рівень організаційного забезпечення єдності компонентів системи, що забезпечує виконання системою свого призначення, збереження компонентів системи та їхнє відтворення. Серед характеристик системи економічної безпеки підприємства у контексті режиму її функціонування найсуттєвішими є обсяг та періодичність виконання функцій системи [3].

Найдоцільніший та виправданий для конкретних умов діяльності підприємства режим функціонування системи економічної безпеки вибирається за результатами аналізу сукупного впливу визначених детермінант [4].

Функціонування системи економічної безпеки пропонуємо розглядати в наступних режимах: сталий, підвищеної готовності, надзвичайної ситуації та надзвичайного стану.

Сталий режим функціонування системи економічної безпеки – це звичайний робочий режим. За даного режиму підприємство здійснює совою виробничо-господарську діяльність за нормальної обстановки. Даний режим передбачає, що виділені об'єкти захисту системи економічної безпеки підприємства знаходяться у відносній безпеці. Тобто, на підприємстві відсутнє старіння та відтік кадрів, працівники є лояльними, кваліфікованими та вмотивованими, клімат у колективі є сприятливим. Відносини з постачальниками та споживачами є стійкими та вигідними. Поставки здійснюються вчасно, якість сировини перебуває на високому рівні і має прийнятну ціну. Продукція підприємства користується популярністю у основного покупця, відсутні будь-які нарікання на якість чи обслуговування. Комерційна інформація на підприємстві чітко визначена, відсутні випадки розкриття чи розголошення цінної для підприємства інформації та ін.

За сталого режиму функціонування системи економічної безпеки функції виконуються наступним чином. Функція моніторингу діє в повному обсязі, але з різною періодичністю. З моніторингом тісно пов'язана аналітична функція, однак вона за сталого режиму виконується частково. Всі інші функції системи економічної безпеки не виконуються. Але, за необхідності, відповідно до запитів керівництва підприємства дані функції можуть виконуватись, як повністю так і частково.

Режим підвищеної готовності. До цього режиму функціонування система економічної безпеки підприємства переходить у разі виявлення конкретної потенційної загрози будь-якому з об'єктів захисту. Тобто, коли в процесі забезпечення економічної безпеки служба економічної безпеки виявляє потенційну загрозу, та що є прихованою і за наявності певних умов реалізується, що може негативно вплинути на виділені об'єкти захисту, слід переходити до режиму підвищеної готовності.

Таким чином, в процесі функціонування системи економічної безпеки підприємства в режимі підвищеної готовності функція моніторингу як і за сталого режиму здійснюється в повному обсязі, але зменшується періодичність. Функція аналізу починає працювати в повному обсязі та з періодичністю аналогічній функції моніторингу. В роботу включається оцінна функція яка проводить визначення рівня економічної безпеки раз в півроку. Прогнозна функція починає здійснювати передбачення майбутнього стану за всіма визначними даною функцією процесами чи явищами раз на три місяці. Контрольна функція

як і за сталого режиму функціонування здійснюється лише за запитом керівництва підприємства.

Режим надзвичайної ситуації передбачає функціонування системи економічної безпеки підприємства за наявності реальних загроз, їх дії. За таких обставин функції моніторингу та аналізу виконуються в повному обсязі за всіма об'єктами спостереження та напрямками аналізу із періодичністю раз на тиждень. Зменшується періодичність виконання прогностичної функції. Так, передбачення майбутнього стану за всіма процесами чи явищами проводиться раз на місяць. В роботу включається контрольна функція, яка здійснює контроль за всіма передбаченими напрямками один раз на три місяці, а за необхідності частіше відповідно до запитів керівництва.

Найбільш повним є режим надзвичайного (кризового) стану – це функціонування системи безпеки за наявності реальних загроз та (або) форс-мажорних ситуацій – непередбачені обставини, що відбуваються незалежно від волі і бажання підприємства. Форс-мажорні обставини вирізняються непереборною дією, примушують діяти всупереч намірам. Наприклад, раптове оголошення постачальника банкрутом; спалахи епідемії грипу, що вразила значну кількість працівників підприємства; пожежі та вибухи; раптове обвалення будівель, споруд; військовий стан, призов значної частки незамінних працівників та ін.

Такі ситуації мають руйнівний характер, їх неможливо спрогнозувати. Відповідно до цього функції системи економічної безпеки починають виконуватися повністю та з малою періодичністю.

Отже, система економічної безпеки підприємства може різною мірою та в різному обсязі виконувати свої функції та вирішувати поставлені завдання. Це забезпечується завдяки виділенню режимів функціонування системи економічної безпеки підприємства, що являють собою сукупність характеристик та параметрів виконання системою своїх функцій у просторі й часі

Залежно від актуалізації функцій системи економічної безпеки та обсягу їхнього виконання підприємство може працювати в таких режимах: сталий, підвищеної готовності, надзвичайної ситуації та надзвичайного стану.

Література

1. Режим [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>.
2. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства : [монографія] / О. В. Ілляшенко. – Харків: Мачулін, 2016. – 504 с.

3. Ілляшенко О. В. Побудова системи економічної безпеки підприємства: принципи положення [Електронний ресурс] / О. В. Ілляшенко // Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com>.

4. Ілляшенко О. В. Детермінанти системи економічної безпеки підприємства / О. В. Ілляшенко // Технологический аудит и резервы производства. – 2015. – Vol 5, № 6 (25). – С. 4 – 8.

РОЗРОБКА ТЕХНОЛОГІЧНИХ КАРТ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

Л.С. Половко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Організація операційної діяльності банку передбачає наявність документованих операційних процедур (правил) за всіма операціями, що здійснюються банком відповідно до законодавства України.

Щодо всіх банківських операцій повинні бути прописані операційні процеси, пов'язані з документуванням інформації за операцією банку, проведенням її реєстрації у відповідних реєстрах, перевірці, вивірці та здійсненні контролю за операційними ризиками, тобто повинні бути створені окремі документи, які б описували весь операційний процес за конкретною банківською операцією.

Саме тому сьогодні актуальним для організації економічної безпеки в банках є розроблення та впровадження документів, в яких виписується процедура здійснення певної операції (надання банківської послуги) від початку до кінця (опис операційного процесу), тобто створення технологічних карток, в яких описується послідовність здійснення певного операційного процесу та відображення його в обліку операцій.

Технологічну карту банку можна визначити як документ, що містить детальний перелік операцій, які відповідно до чинного законодавства та можливостей банку складають завершений комплекс процедури відображення певної банківської послуги.

Таким чином, за допомогою розробки та впровадження таких документів як технологічні карти банк регламентує і стандартизує технологічні процеси банківських операцій. Крім того, дані документи за конкретною банківською операцією дають можливість більш глибокого контролю за проведенням конкретної операції, послідовністю здійснення дій при оформленні операції, відображенні в обліку та відповідальність за кожну дію.

Дані документи допоможуть освоїти відповідальними працівниками процедуру надання банківської послуги від початкових етапів до завершення процедури. Конкретизація дій кожного під процесу операційного процесу зменшать кількість помилок виконавців і тим самим підвищується економічна безпека.

Дані документи необхідні при здійсненні контролю за певною операцією. Контролер, ознайомившись з картою операційного процесу, послідовністю дій кожного учасника здійснення операції зможе легко перевірити правильність виконання операційного процесу, організацію документування банківської операції, рух документів між учасниками, відповідальність і своєчасність дій кожного учасника.

В технологічній карті опис операційного процесу повинен включати: короткий зміст операційного процесу, перелік законодавчих актів України, нормативно-правових актів Національного банку України та внутрішніх нормативних актів банку, перелік учасників та документів, які готуються ними і безпосередньо опис під процесів.

Ознайомившись з даним нормативним документом, працівник чітко уявлятиме з чого починається здійснення операції по наданню певної послуги, на які під процеси ділиться процес здійснення операції і які процедури необхідно зробити в кожному під процесі, які документи необхідні для оформлення операції і їх рух від початку до кінця, хто відповідає за своєчасне складання банківських документів і їх підписання клієнтом.

Іншими словами можна сказати, що за допомогою документу технологічна карта операційного процесу вибудовується логічна схема проведення конкретної банківської операції. Звичайно в нормативних положеннях кожного банку описуються банківські продукти і етапи їх реалізації клієнту, та зазвичай в них надається роз'яснення щодо кожної окремої процедури. Наприклад, технологія здійснення банківської операції описується в одному документі, відображення даної операції в системі обліку на дату здійснення операції і на наступні дати балансу в інших внутрішніх актах, нарахування і облік доходів і витрат за фінансовими інструментами теж в окремому положенні регламентується. В свою чергу, технологічна карта операційного процесу щодо конкретної банківської операції поєднує в собі всі процедури описані в різних нормативних документах і відображає зв'язки між підрозділами банку при виконанні певної операції. В разі виникнення ситуації, коли наступний підрозділ має виконувати свої процедури при здійсненні певної банківської операції, але не правильно виконані попередні процедури чи недооформлені документи, то він знатиме хто був відповідальний за попередні процедури і до кого потрібно звернутися для виправлення

ситуації.

Як відомо, більшість внутрішніх економічних загроз виникають в наслідок неузгодженості дій персоналу та відсутності уніфікації процесів. Технологічні карти значно полегшують контроль за виконанням будьякої банківської операції. Це, в свою чергу, унеможливило завдання неумисної шкоди рядовими співробітниками.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ

Б.А. Рибалко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

В умовах інтеграції економіки України у світовий економічний простір першочергового значення набуває дослідження проблеми економічної безпеки підприємства, що зумовлено посиленням конкурентної боротьби, нестачею фінансових ресурсів для підтримання ліквідності, збитковістю та перспективою банкрутства великої кількості підприємств, а також необхідністю постійної адаптації до сучасних умов господарювання.

Функція безпеки є невід'ємною з огляду на забезпечення життєздатності кожного суб'єкта господарювання, що об'єктивно зумовлює потребу в її включенні до планової роботи, тим більш, з огляду на ускладнені умови вітчизняного економіко-правового середовища підприємницької діяльності [1]. Формування надійної системи економічної безпеки підприємства забезпечує його стабільне функціонування і створює умови для зростання його економічного потенціалу.

Дослідженню економічної безпеки підприємства присвячено наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених. Проте сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення сутності економічної безпеки підприємства, вимог до її складових та основних чинників впливу на конкурентоспроможність підприємства та ефективність управління ним.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємства потребує вдосконалення категорійного апарату, методичного базису оцінювання безпеки та ефективності політики її зміцнення, обґрунтування стратегічних пріоритетів та заходів у межах організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки з урахуванням особливостей

фінансово-господарської діяльності та сучасного стану розвитку економіко-правового середовища суб'єктів підприємницької діяльності.

Визначення економічної безпеки в сучасній науці має тлумачення у двох наукових напрямках. У межах першого напрямку економічну безпеку підприємства розглядають як захист від негативних впливів (загроз) зовнішнього і внутрішнього середовища [2]. Концепцією другого напрямку розгляду економічної безпеки підприємства є збалансованість інтересів підприємства з інтересами взаємодіючих з ним суб'єктів зовнішнього середовища [3, с. 110].

На нашу думку, найбільш раціонально складові економічної безпеки підприємства представлено у наукових працях С.Ф. Покропивного [6] та Г.В. Козаченко [4], у яких виділено сім основних складових економічної безпеки підприємства (організації).

Відповідно, у контексті підвищення конкурентоспроможності підприємства вирішальна роль належить захисту комерційної таємниці та конфіденційності інформації, комп'ютерній безпеці, безпеці перевезень вантажів та осіб, безпеці рекламних заходів, ділових зустрічей та переговорів, конкурентній розвідці, інформаційно-аналітичній роботі.

Головна мета забезпечення економічної безпеки підприємства полягає у гарантуванні його стабільної та ефективної діяльності, високого потенціалу розвитку, підвищення рівня конкурентоспроможності. З позиції самого підприємства оцінювання економічної безпеки полягає у визначенні рівня захищеності його потенціалу та тенденцій його зміни. Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво та фахівці зможуть уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки певних негативних суб'єктів зовнішнього та внутрішнього середовища [5]. Ступінь конкурентоспроможності підприємства визначається ступенем зусиль та дій щодо забезпечення конкурентних переваг та захисту завойованих позицій. Для того, щоб зберегти та підтримувати конкурентоспроможність, підприємство повинно вміти протистояти негативному впливу чинників, джерелами яких можуть бути [6]:

свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів;

збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо).

Таким чином, загрози поділяються на внутрішні та зовнішні, що надає можливість виявити джерело (місце) утворення загрози, суб'єкта, який її спричиняє, розвиток у просторі, природу її виникнення

(об'єктивні, суб'єктивні), можливість впливу на неї, рівень керованості [10]. При цьому для кожного підприємства зовнішні і внутрішні загрози є індивідуальними, але з певними типовими рисами.

Зовнішні загрози економічній безпеці не залежать від діяльності підприємства, вони належать до чинників ризику зовнішнього середовища, в якому діє підприємство. До таких загроз належать:

економічні загрози: запровадження різноманітних реформ, купівельна спроможність споживачів, доступність кредитних ресурсів, податкова політика держави, інфляційні процеси, експортно-імпортна політика держави;

правові загрози: організаційно-правові форми підприємницької діяльності, правові основи підприємництва, нормативно-правові акти монетарної та фінансової політики, регулювання валютної та митної політики;

ринкові загрози: захоплення нових ринків збуту, переважання споживачів, переваги конкурентів, тривалість життєвого циклу продукції;

технологічні та технічні загрози: поява та поширення нових технологій, сировини та матеріалів, джерел енергії, комерціалізація інновацій;

географічні загрози: розміщення підприємства, регіональна підприємницька політика, кліматичні умови, доступ до природних ресурсів, доступність транспорту та зв'язку;

міжнародні загрози: поява продукції зарубіжних виробників на українському ринку, доступ до міжнародних інвестицій, зміни у міжнародному торговельному праві.

Внутрішні загрози зумовлені економічними процесами, які пов'язані із залученням ресурсів на підприємство, їхнім збереженням та використанням, а також отриманням результатів діяльності підприємства тощо. В основному ці загрози виявляються в процесі діяльності структурних підрозділів підприємства, зокрема і служби економічної безпеки підприємства, використання застарілої техніки у виробництві тощо [11]. До загроз економічній безпеці підприємства, що формуються у внутрішньому середовищі, належать:

професійні: кваліфікація та досвід роботи персоналу підприємства, рівень його організаційних та професійних здатностей;

культурні: корпоративна культура, міра лояльності персоналу, його погляди;

соціально-психологічні та професійні: рівень вмотивованості персоналу, особливості типу характеру, бажання навчатись, вміння працювати в колективі, шукати нову інформацію та використовувати її,

синтезувати та аналізувати дані, робити висновки та зберігати інформацію, користуватися сучасною технікою;

організаційні: тип організаційної структури, вид стратегії, організація праці, мотивація до праці.

Загрози економічній безпеці підприємства можуть бути потенційно можливими або реальними діями конкретних осіб (наприклад, зловмисників чи конкурентів), які здатні завдати матеріальну або моральну шкоду, що виявляється як створення сукупності умов, що утворюють небезпеку для діяльності підприємства. Дестабілізуючі чинники, які зумовлюють виникнення загроз економічній безпеці підприємства, тісно пов'язані між собою. Ідентифікація загроз за впливом на складові економічної безпеки підприємства надає змогу розробити конкретні заходи щодо усунення цих загроз або їхньої нейтралізації.

Основними заходами щодо забезпечення економічної безпеки підприємств повинні стати [5]:

- забезпечення фінансової стабільності та незалежності підприємства;

- забезпечення технологічної незалежності та досягнення конкурентоспроможності підприємства;

- досягнення ефективності менеджменту, побудова ефективної організаційної структури управління підприємством;

- забезпечення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративної діяльності;

- правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;

- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення діяльності структурних підрозділів підприємства.

Забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає виокремлення, аналіз та оцінювання наявних загроз за кожною складовою економічної безпеки та опрацювання системи протидійних і застережних заходів.

Отже, основою розвитку підприємства є формування стійкості до загроз його економічній системі на основі підвищення рівня конкурентоспроможності. Високий рівень конкурентоспроможності є чинником економічної безпеки. Встановлення взаємозв'язку економічної безпеки та конкурентоспроможності спрощує розв'язання проблеми оцінювання та забезпечення економічної безпеки підприємств.

Головними характеристиками життєздатного розвитку підприємства є конкурентоспроможність, стійкість, адаптивність та

здатність до розвитку. Забезпечення економічної безпеки підприємства має бути спрямовано на досягнення:

- стабільності діяльності;
- необхідного рівня конкурентоспроможності;
- зростання добробуту власників (акціонерів);
- розвиток;
- самовиживання;
- гармонізацію соціально-економічних інтересів [9].

Саме конкурентні переваги підприємства сьогодні є найвпливовішим чинником забезпечення його економічної безпеки. Тому виникає необхідність у дослідженні взаємозв'язку економічної безпеки та конкурентоспроможності. Адже конкурентоспроможність підприємства є основою забезпечення економічної безпеки, що дозволяє підприємству утримувати стійкі позиції на ринку.

Зв'язок економічної безпеки є взаємозумовленим: для реального забезпечення економічної безпеки слід розв'язати проблему конкурентоспроможності, і навпаки, для високої конкурентоспроможності підприємства слід приділяти велику увагу його економічній безпеці [7]. Економічна безпека розглядається також і з позицій важливості її в забезпеченні конкурентостійкості підприємства. Якщо підприємство не забезпечило економічну безпеку, воно не зможе утримати та в повному обсязі використати й свої конкурентні переваги, і, отже, неминуче втратить конкурентоспроможність [8].

Література

1. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: [монографія] / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук; за ред. Т. Г. Васильціва. – Львів: Видавництво, 2012. – 386 с.
2. Кашин А. В. Экономическая безопасность предприятия: управленческие решения: дис. ... кандидата экон. наук: 08.00.05 / А. В. Кашин. – М., 2008. – 165 с.
3. Птащенко Л. О. Збалансованість економічних інтересів: інноваційні напрями державного і корпоративного стратегічного управління: [монографія] / Л. О. Птащенко. – К.: ЦУЛ, 2009. – 294 с.
4. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: погляди та підходи до забезпечення / Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов. – У кн.: Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [монографія] / Г. В. Козаченко, О. М. Ляшенко, Ю. С. Погорелов, В. Л. Безбожний; [за заг. ред. Г. В. Козаченко]. – Луганськ: Елтон-2, 2010. – С. 157 – 185.

5. Ортинський В. Л. Економічна безпека підприємств, організацій, установ: [навч. посібник] / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
6. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: [структурно-логічний навч. посібник] / С. Ф. Покропивний. – К.: КНЕУ, 2001. – 457 с.
7. Ткаченко О. М. Конкурентоспроможність та економічна безпека кондитерських підприємств України: взаємозв'язок в умовах політичної та соціальної нестабільності країни [Електронний ресурс] / О. М. Ткаченко // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – 2015. – Вип. 4 (167). – С. 39 – 42. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle>.
8. Христенко Л. М. Зв'язок конкурентоспроможності та економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / Л. М. Христенко, А. І. Михайліченко. – Режим доступу: thesis.at.ua/publ/2014.
9. Чорна М. В. Концептуальна модель економічної безпеки будівельного підприємства [Електронний ресурс] / М. В. Чорна, І. В. Пірятинська // Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання. – 2012. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
10. Шершньова З. Є. Антикризове управління підприємством: [навч. посібник] / З. Є. Шершньова. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.
11. Якубович З. Ідентифікація загроз економічній безпеці машинобудівного підприємства / З. Якубович // Галицький економічний вісник. – 2010. – №3 (28). – С.107 – 112.

РОЛЬ ЕНЕРГОАУДИТУ У ПРОЦЕСАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ

Л.А. Свистун, кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

В розвинених країнах світу, зокрема в Європі, де більшість країн знаходяться у помірному або холодному кліматі, вже давно визнали необхідність збільшення енергоефективності будівель, забезпечення зменшення потреб будинку в тепловій і електричній енергії до мінімально можливого рівня, який дозволяє конструкція і технічні можливості будівлі. Більше того, Директива ЄС з енергоефективності 2010 року і Енергетична стратегія ЄС встановили суворі вимоги до енергоефективності усіх типів будівель (не лише до житлових), які є чи не

найвищими вимогами до енергоефективності у світі, а також зобов'язали усі держави-члени Європейського Союзу, починаючи з 2020 року почати споруджувати виключно пасивні будівлі, тобто такі, які практично не потребують енергії з зовнішніх, а особливо традиційних джерел (потреби будинку в енергії близькі до нуля). А ту частку енергії, яка все ж необхідна (наприклад, для функціонування ліфтів, нагріву гарячої води) отримувати виключно з поновлювальних джерел енергії, з установок, встановлених в самому будинку (наприклад, сонячні батареї).

Як правило, витрати на енергію (постачання теплової і електричної енергії, вартість самої енергії) складають значну частину як муніципального бюджету (у випадку комунальних будівель), так і бюджету приватних власників різних типів будівель або орендарів. Зазвичай затрати на енергію можна значно скоротити, реалізуючи різноманітні заходи з підвищення енергоефективності. Процедури з управління енергоспоживанням, ущільнення вікон, автоматичне регулювання, гідравлічне балансування системи опалення, термостатичні клапани на радіаторах і додаткова теплоізоляція огорожуючих конструкцій будівлі – ось деякі приклади таких заходів. Зменшення енергоспоживання також зменшує забруднення навколишнього середовища від непоновлюваних джерел енергії (природний газ, мазут, вугілля), що створює позитивний ефект в екології як локально, так і глобально.

Щоб визначити фактичний потенціал енергоефективності та забезпечити постійні результати, необхідно підходити структуровано і ефективно до розроблення та реалізації проекту. Це вимагає застосування оптимальних методів та інструментарію для Енергоаудиту і виконання Управління Проектом, а також достатньої кваліфікації місцевих спеціалістів. Енергоаудит також необхідний для оцінювання і надання енергетичних характеристик будівлі в Енергетичному Сертифікаті. Енергоаудит включає обстеження будівель, оцінку і аналіз існуючої ситуації та різних заходів, які можуть бути здійснені для скорочення споживання енергії та покращення мікроклімату в будівлі. Результати надаються у Звіті з енергоаудиту, що описує рекомендовані заходи з відповідними інвестиціями, економією та прибутком. Енергоаудит повинен виконуватись спеціально підготовленими і досвідченими енергоаудиторами.

Коли в будинку виникають проблеми, які зумовлюють необхідність виконання суттєвих ремонтних робіт з усунення цих проблем, власникам необхідно подбати про встановлення причин їх виникнення і заходи, що будуть найбільш ефективними, щоб їх подолати, тобто провести комплексний енергетичний аудит.

Проблеми різноманітні, починаючи від даху, що тече, мокрого підвалу, плісняви на стінах квартир, електричної проводки до низької (або високої) температури в квартирах, під'їздах не тільки взимку, а і літом. Не менш важливо для власників, що за ці неполадки в будинку, які стають причиною суттєвих тепловтрат чи погіршення умов проживання, вони змушені платити значні кошти. Саме визначення обґрунтованості своїх платежів, пошук відповіді щодо можливості зменшення цих платежів і, мабуть не на останньому місці, поставатиме питання про вік будинку та його зовнішній вигляд – що необхідно зробити, щоб зберегти будинок у доброму технічному стані, підвищити комфортність проживання, зберегти естетичний вигляд будинку і навіть за рахунок цього підвищити вартість квартири в такому будинку. Для потенційних нових власників квартири в будинку завжди поставатиме питання вартості проживання в будинку. Відповідно, чим така вартість нижча за рахунок низьких тепловтрат, відмінного технічного стану будинку тощо, тим вигіднішим буде таке житло.

Основна мета та завдання енергоаудиту – виявити проблеми в енергоспоживанні будинку і порівняти їх з нормами, що існують в Україні (а ще більш корисною є орієнтація на вищі європейські норми), розробити заходи з модернізації, реалізувати їх, подовжити вік експлуатації будинку, відновити або надати йому естетично привабливого вигляду, зменшити плату за використання енергоносіїв.

Проведення енергетичного аудиту має свою послідовність (алгоритм) дій, які включають такі етапи.

Ідентифікація проекту або оцінювання наявності вихідних даних, необхідних для якісного проведення енергетичного аудиту: збір інформації, що описано вище, знайомство з будинком, визначення обсягу та вартості робіт, а також укладання угоди із замовником.

Сканування будинку (попереднє обстеження будинку): обстеження огорожувальних конструкцій (стіни, вікна, перекриття горища та підвалу, дах, вікна, двері), виявлення в них дефектів та їх фактичного стану, порівняння з проектом, обстеження справності приточно-витяжної вентиляції, стану інженерних мереж (теплопостачання, водопостачання та водовідведення, електропостачання). Все це надає об'єктивну характеристику стану будинку.

Визначення потенціалу покращень (економії енергії): на основі зібраної інформації про будинок, виконаного обстеження виконуються технічні розрахунки з визначення потенціалу економії енергії.

Залежно від вимог власника будівлі та вимог по гарантіям існують два варіанти енергоаудиту:

спрощений енергоаудит, менш затратний, зазвичай з точністю $\pm 10-15\%$;

детальний енергоаудит, більш дорогий, але він може включати гарантії щодо економії енергії з точністю $\pm 5-10\%$. Детальний енергетичний аудит окрім роботи, описаної вище, вносить додатково пропозиції (заходи) з проведення термомодернізації будинку, техніко-економічні розрахунки впровадження цих заходів, терміни реалізації, рекомендації по експлуатації і орієнтовні терміни окупності проекту.

Для невеликих проектів, а також для енергоефективних проектів, фінансованих національними банками/фінансовими установами, що мають спеціальні програми, часто достатньо включення типової глави «Фінансування» у звіт енергоаудиту. Часто ЕЕ Фонди розробляють свої типові форми, для заповнення яких достатньо інформації із Звіту з енергоаудиту.

Наступний етап – реалізація проекту. Після надання Звіту з енергоаудиту власнику будівлі і визначення фінансування підписується контракт на реалізацію, що включає такі напрями діяльності:

- організація проекту;
- проекткування/планування;
- укладання контрактів;
- встановлення обладнання;
- контроль і випробовування;
- здача в експлуатацію;
- виконавча документація;
- навчання персоналу.

Реалізація проекту може проходити під управлінням як енергоаудитора, так і власника будівлі. Якщо вимагаються енергетичні гарантії, то може бути підписаний «енергосервісний контракт» з енергосервісною компанією (ЕСКО), яка, як правило, буде проводити також і енергоаудит. Контроль якості вкрай важливий в період реалізації, починаючи з етапу проектування/планування аж до вводу в експлуатацію.

В підсумку результатом енергоаудиту має бути:

звіт з енергоаудиту, де буде описано стан будинку, розроблені заходи з його термомодернізації, що стосуються всіх огороджуючих конструкцій, інженерних мереж;

повністю модернізований будинок, який за своїми питомими показниками енергоспоживання, що відображені в енергетичному паспорті будинку, відповідає національним нормативам(а ще краще європейським, якщо це було передбачено в підписаному договорі).

Власники будинку – потенційні замовники – повинні розуміти, що сам звіт з енергоаудиту – це просто паперовий (чи електронний)

документ, який нічого не вартий для будівельників. Для них важливим є проект, відповідно до якого треба виконувати роботи. Тому саме з цього необхідно розпочинати реальну термомодернізацію будинку. Іншими словами, в проект з термомодернізації будинку мають бути включені всі вимоги енергетичного аудиту. В іншому випадку не можна досягти запланованого скорочення використання енергії.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ

М.А. Семененко, В.О. Ільченко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Платіжні системи та системи розрахунків у світі та в Україні забезпечують здійснення економічної діяльності суб'єктами господарювання та можливість отримання товарів та послуг громадянами. Через системно важливі масові платіжні системи проходять значні грошові потоки. Тому неконтрольовані можливості для організаційних та юридичних маніпуляцій існуючими правилами, інструментами та механізмами платіжних систем, технологічні порушення в роботі систем, невиконання одним чи декількома членами системи своїх зобов'язань, зловживання окремими учасниками ринку домінуючим або монопольним становищем призводять до системних ризиків. Відсутність належного регулювання платіжних систем негативно впливає на стабільність грошово-кредитної системи та підриває довіру громадян до безготівкових платіжних засобів.

Регулювання функціонування платіжних систем активно впроваджується на глобальному та локальному рівнях. Це відбувається шляхом внесення змін в законодавство, яке регулює забезпечення стабільності фінансових ринків та управління ризиками з боку регуляторних органів, а також активною роботою антимонопольних та судових органів різних країн.

Ефективність державного регулювання сфери функціонування платіжних систем залежить передусім від правильного вибору напрямів, за якими воно здійснюється. У зв'язку з цим державне регулювання платіжних систем доцільно здійснювати як на рівні фінансової системи країни в цілому, так і на рівні господарської діяльності окремих суб'єктів [1].

Досвід регулювання ринку електронних платежів суттєво відрізняється в країнах з різним рівнем розвитку економіки, банківської

системи і ринку електронних платежів. Розвинені країни, де створено стабільний ринок безготівкових платежів, регулюють здебільшого стандарти безпеки і надійності передачі даних і стимулюють розвиток інноваційних платіжних інструментів. Країни, що розвиваються, часто перебувають на етапі розвитку ринку електронних платежів. Тому у законодавстві таких країн передбачені заходи, спрямовані на розширення частки безготівкових платежів в економіці і більш широке використання електронних платіжних інструментів.

Основними стимулюючими методами розвитку електронних платежів є:

публічно-приватне партнерство, а саме співробітництво центрального банку і комерційних банків з впровадження безготівкових платежів, створення публічно-приватних підприємств. Наприклад, Центральний банк Руанди виділив 1 млн. дол. США на створення спільного підприємства за участю семи різних банків країни для розвитку мережі приймання і забезпечення необхідного технологічного встаткування [2];

податкові й митні пільги. Уряд Угорщини фінансував установку Pos-терміналів протягом трьох років, поки на території країни створювалась мережа обслуговування безготівкових платежів. Влада Індії сприяла місцевому проведенню Pos-Терміналів, що дозволило на 50% скоротити їхню вартість і залучити до мережі велику кількість дрібних підприємств;

повернення ПДВ споживачам. Такі програми стимулювання використання платіжних карт впровадили уряди Аргентини, Колумбії, Домініканської Республіки, Мексики й Уругваю. Споживачам, що оплачують товари й послуги по кредитних і дебетових картах, в Аргентині повертається, частина сплаченого податку на додану вартість (ПДВ), ставка якого становить 21%, в розмірі 3% і 5% від суми покупки, відповідно [2];

використання безготівкових платежів державними установами при здійсненні державних закупівель, виплаті соціальних платежів, платежів і зборів. Приймання платіжних карт державними установами ефективно виявило себе у низці країн від Бразилії до Південної Кореї.

Отже, враховуючи існування в Україні низки обмежень, які стримують розвиток електронних платежів (недостатньо ефективне регулювання ринку, великий обсяг готівкових платежів, значна частка тіньової економіки), доцільним є застосування світового досвіду, що сприятиме широкому розповсюдженню безготівкових форм платежів серед підприємств і населення.

Література

1. Вовчак О. Д. Платіжні системи: [навч. посіб.] / О. Д. Вовчак, Г. Є. Шпаргало, Т. Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 341 с.
2. Оверсайт та інші форми регулювання платіжних систем: світовий досвід та як його застосувати в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ema.com.ua/wp-content/uploads/2014/12/analytic_report_ema_12_2014.

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО ТУРИЗМУ: ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД

І.Г. Смирнов, *доктор географічних наук, професор*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Проблеми економічної та екологічної безпеки є надзвичайно актуальними для міського туризму та реалізуються у понятті «сталого туризму» (англ. Sustainable Tourism). Так, у ЄС про це наголошується у документі «Європа як найпопулярніший туристичний напрям у світі – нові політичні рамки для європейського туристичного сектору». Перспективи розвитку сталого туризму пов'язані з новою економічною стратегією ЄС «Європа – 2020 – стратегія інтелектуального, сталого та комплексного розвитку» [1, с. 135].

Як відомо, розрізняють екологічну, економічну та соціальну сталість. Але в туризмі, основу якого складають туристичні ресурси (і, в першу чергу, природно-рекреаційні, культурно-пізнавальні, подієві тощо), вимога сталості відноситься, перш за все, до необхідності збереження, постійного відновлення та розвитку його ресурсної бази, що і складатиме підставу екологічного, економічного та соціального вимірів сталого розвитку туризму та його економічної та екологічної безпеки.

Отже, без регулювання туристичних потоків, раціоналізації їхнього географічного розподілу, ефективної логістичної організації туристичного простору проблему забезпечення економічної та екологічної безпеки та сталого характеру туристичної галузі вирішити неможливо. Звідси зрозуміла актуальність використання в туризмі логістичних підходів (логістики туризму [3]) у різноманітних проектах його розвитку на підставі сталості, зокрема у Києві, Львові та інших містах – значних туристичних центрах України. Зокрема, у Львові на рівні управління туризму Львівської міської ради велика увага приділяється логістичному аналізу та упорядкуванню (оптимізації) туристичних потоків та маршрутів з тим, щоб туристи не скупчувалися одночасно в центральній частині

міста, зокрема, на площі Ринок та прилеглих вулицях, де зосереджено основні туристичні об'єкти. З цією метою розробляється проект, щоб перерозподілити туристичний потік по не менш цікавих місцях міста за межами центру. Логістичним міркуванням відводиться важливе місце у втіленні концепції «Львів туристичний», що успішно впроваджується у м. Львів останніми роками. Так, у 2015 р. кількість туристів у м. Львів перевищила 2 млн. осіб, у той час як відповідний показник 2014 р. склав 1,5 млн., що свідчить про вищу динаміку розвитку туризму у м. Львів порівняно навіть з м. Київ, де за означені роки туристопотік зменшився з 2,1 млн. осіб до 1,5 млн., тобто на 40%. У 2016 р. очікувалося, що місто Лева прийме 2,6 млн. туристів з річним приростом 30%, що є черговим туристичним «рекордом» міста. При цьому півмільйона гостей у м. Львів очікують за місячний період зимових свят (середина грудня – кінець січня).

Структура та складники логістичної організації туристичного простору міста (ЛЮ ТПМ) включають [2, с.205]:

- геологістичну ідентифікацію ресурсної бази туризму;
- логістичне планування туристопотоків;
- логістичне проектування туристичної інфраструктури;
- логістичне проектування ланцюжків поставок.

Перший складник охоплює географічну та логістичну ідентифікацію туристичних ресурсів міста. Географічна ідентифікація ресурсної бази туризму означає геопросторову локалізацію туристичних ресурсів (об'єктів). Останні виступають у ролі «туристичних магнітів», які притягують туристопотоки на певну територію. При цьому значна територіальна концентрація туристичних ресурсів (об'єктів) викликає концентрацію та накладання туристопотоків. Ці міркування слід враховувати при створенні та розміщенні нових туристичних об'єктів (наприклад, пам'ятників), які не слід «втискувати» до перезавантажених туристичними ресурсами центральних ділянок міст. Отже, замість надмірної концентрації туристичних об'єктів рекомендується їх дисперсія, тобто розосередження на певній території. Логістична ідентифікація туристичних ресурсів означає визначення логістичного потенціалу кожного туристичного об'єкта, тобто максимально можливого туристопотоку, який не зашкодить сталому розвитку туризму і стану туристичних ресурсів. При цьому слід розрізняти одночасну кількість туристів на об'єкті, їхню кількість за день (з урахуванням коефіцієнта ротації), за місяць, за сезон, нарешті, за рік. Геологістична ідентифікація виконується з урахуванням поділу туристичних ресурсів (об'єктів) на культурно-історичні (пам'ятники, музеї, театри тощо), архітектурні

(історичні та сучасні), подієві (різноманітні заходи громадсько-культурно-розважального характеру).

Другий складник базується на визначенні величини та структури туристопотоків та відповідних потреб туристів, які можна поділити на потреби першого порядку (лавочки, урни, біотуалети, легке харчування, обмін валюти) та другого порядку (сувеніри, інформаційні матеріали, преса та туристичні товари), а також логістичні потреби, що необхідні для задоволення потреб туристів (це потреби відповідних потужностям туристопотоків логістичних потужностей, транспортних мереж та ланцюжків поставок).

Третій складник передбачає логістичне проектування туристичної інфраструктури для задоволення потреб туристів, зокрема, потреб першого порядку (туристична інфраструктура першого порядку – заклади легкого харчування, пункти обміну валюти), потреб другого порядку (туристична інфраструктура другого порядку – кіоски з продажу сувенірів, преси та інформаційних матеріалів, магазиники туристичних товарів тощо) та відповідної логістично-транспортної інфраструктури для забезпечення потреб інфраструктурних об'єктів першого та другого порядку. При цьому враховуються особливості їхнього розміщення на певній території.

Четвертий складник передбачає логістичне проектування ланцюжків поставок для забезпечення туристичної інфраструктури першого та другого порядків та логістично-транспортної інфраструктури з виділенням логістичної та транспортної складових у їхньому складі та з урахуванням особливостей їхнього розміщення також.

Ці питання є надзвичайно актуальними для Києва, де підвищене туристичне навантаження на ресурсну базу туризму міста вже призвело до випадків фізичної руйнації найбільш відвідуваних об'єктів. Зокрема, це стосується Києво-Печерської Лаври, яка включена до списку Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО та має на своїй території 122 пам'ятника архітектури. Внаслідок негативного впливу низки чинників, у т. ч. щоденного неконтрольованого надмірного туристопотоку протягом декількох останніх десятиріч цей Національний історико-культурний заповідник (нині він контролює Верхню частину Лаври, а у Нижній знаходиться чоловічий монастир Української православної церкви) пережив декілька випадків саморуйнації окремих об'єктів:

у 2005 р. відбувся обвал ґрунту у Ближніх печерах;

у 2007 р. обвалилася брама при в'їзді до Нижньої Лаври;

у 2009 р. зруйнувалась частина підпірної стінки на вул. Ближньопечерській.

У 2010 р. до пам'яток Києва, що не витримали зростаючого потоку відвідувачів, додалися пам'ятник засновникам Києва на Набережному шосе (споруджений на честь 1500-річчя Києва і відкритий у 1982 р.), фонтан Самсон на Контрактовій площі (рік будівництва – 1749) та фундамент Десятинної церкви біля Історичного музею. Є проблеми і у Софіївському соборі, який теж є об'єктом ЮНЕСКО: відхилилась від своєї осі дзвіниця собору (вже на 12,5 см), внаслідок чого місцями відпадає декоративна ліпнина, зруйнувалась частина стіни-огорожі з боку вул. Стрілецької, обвалюються підземні ходи тощо. У 2016 р. від будинку на Контрактовій площі відвалився шматок бетону вагою біля 400 кг та впав на торговців сувенірами, внаслідок чого постраждали чоловік та жінка. Також у 2016 році проблеми виникли із збереженістю будинку Педагогічного музею та монументу на площі Перемоги.

У Львові таких випадків менше (мабуть, завдяки якості австрійського будівництва), але вони теж є. Так, нині реставрується скульптурна група «Ощадність, рільництво та промисловість» (у місті її називають місцевою «Статуєю Свободи»), яка прикрашає фасад будинку Музею етнографії та художнього промислу – колишнього приміщення Галицької ощадної каси, спорудженого у 1891 р. Реставрується «Чорна кам'яниця» (роки будівництва 1588-1589) на площі Ринок за кошти гранту від Посольського фонду США, потребує реставрації каплиця Боїмів (XVII ст.).

Але і інших проблем у місті теж багато, головна з них – вивіз сміття. Після пожежі на Грибовицькому сміттєзвалищі влітку 2016 р. Львову немає куди вивозити свої відходи, обсяг яких закономірно зріс із зростанням числа туристів. Недарма туристичний «рекорд» Львова, який у 2015 р. відвідали біля 2 млн. гостей і число яких зростає рекордними темпами (на 30% у 2016 р., при цьому кожний турист у середньому «залишає» в місті не тільки 50 євро в день, але й ще 3-4 кг сміття), збігся з «сміттевою кризою». Між тим, схема логістичної організації туристичного простору міста [2, с. 205] підказує про необхідність застосування комплексного підходу, що передбачає і використання «зворотної логістики», тобто логістики переробки відходів. Крім прямих відходів після туристів, особливо в центрі міста, є й опосередковані (відходи готелів, ресторанів, кав'ярень, яких у середмісті Львова останніми роками з'явилося дуже багато).

Відходи потребують ефективних технологій їх збирання, вивезення та переробки. Таку можливість надає так звана «реверсивна логістика». У Львові врахували необхідність розміщення смітників біля кожної лавки у центрі (при цьому смітники гарно, по-художньому оформлені і виконані

місцевими майстрами), але при цьому не було прослідковано шляхи вивозу сміття та його наступної переробки.

Отже, логістичний підхід, застосований, зокрема, в Концепції розподілу туристичного навантаження м. Львів, яку недавно ухвалено Львівською міською радою, слід було б поширити і на усі інші аспекти туристичного господарства міста, включаючи управління відходами, на базі використання найновітніших світових технологій.

Література

1. Антонюк Н. Перспективи розвитку європейського туризму на 2014-2020 рр. / Н. Антонюк, О. Краєвська // Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2014. – Вип. 34. – С. 133 – 141.

2. Смирнов І. Г. Маркетинг у туризмі: [навч. посіб.] / І. Г. Смирнов. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – 251 с.

3. Смирнов І. Г. Логістика туризму: [навч. посіб.] / І. Г. Смирнов. – К.: «Знання», 2009. – 444 с.

СТАН ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ю.І. Стовба

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

За умов економічної глобалізації та інтеграційних процесів, коли у тій чи іншій частині світу час від часу виникають валютні, банківські чи фінансові кризи, загострюється питання щодо забезпечення у кожній країні стабільного економічного розвитку, який значною мірою залежить від надійності банківської системи та її здатності протидіяти цим загрозам. Саме тому економічна політика держави має бути спрямована на мінімізацію втрат і максимізацію вигід країни від участі в глобалізаційному процесі. Отже, чим швидше держава почне відстоювати національні інтереси в цьому процесі, тим кориснішими і менш болючими будуть його наслідки, адже банківська сфера є основною складовою фінансової системи держави і саме питання її безпеки за таких умов виходять сьогодні на перший план.

Важливість економічної безпеки банківської системи зумовлена її прямим впливом на розвиток усіх сфер життя суспільства, а недостатньо надійне функціонування однієї з ланок або учасників цієї системи здатне спричинити серйозні порушення і деформацію у всій фінансовій сфері та економічній діяльності держави.

У Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 року N 1277 [1] визначено, що економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. Складовими економічної безпеки є виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки. Вплив кожної з них на економічну безпеку держави відображають вагові коефіцієнти, а значення коефіцієнта фінансової безпеки є одним з найвищих і становить 0,1294. Інші складові фінансової безпеки мають такі вагові значення: банківська безпека – 0,1723; безпека небанківського фінансового сектору – 0,1068; боргова безпека – 0,1746; бюджетна безпека – 0,2023; валютна безпека – 0,1686; грошово-кредитна безпека – 0,1753 [1].

В міру залучення економіки нашої країни до світової, із збільшенням ступеня її інтеграції до світової фінансової системи залежність банківської системи від нестабільності на світових фінансових ринках зростає. Зокрема, вплив останньої світової кризи все сильніше позначається на банківській системі України – починають виникати проблеми з ліквідністю, зростає вартість ресурсів для банків, згортаються перспективні проекти з причини нестачі фінансових ресурсів і неможливості їх отримання на зовнішніх ринках [2].

Отже, під фінансовою безпекою банку слід розуміти такий стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлені цілі і генерувати достатній об'єм фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку [2].

На банківську систему в цілому та на окремі банки впливає велика кількість різноманітних ризиків як внутрішнього (якість кредитного портфеля, рівень та компетенція менеджменту, структура активів і пасивів, залежність від інсайдерів тощо), так і зовнішнього характеру (нормативне регулювання, грошово-кредитна політика, довіра до банківської системи, стан економіки держави та ін.), що обумовлює необхідність постійного контролю за станом кризового середовища як банківської системи, так і окремих банків.

Фінансова безпека окремого банку тісно пов'язана з безпекою банківської системи в цілому. Вони взаємно впливають одна на одну. З одного боку, проблеми, що виникли в одному банку, здатні викликати ефект доміно і привести до системної банківської кризи. Пояснюється це

самою природою банківської діяльності. Банки працюють переважно на чужих грошах на відміну від, наприклад, промислових підприємств, і тому будь-яка недовіра з боку населення до окремого банку (особливо великого) може викликати масовий відтік депозитів з банківської системи. З іншого боку, структурні проблеми банківського сектора підривають довіру до будь-якого окремо узятим банку. Все це пояснює ту важливу роль, яку відіграє забезпечення фінансової безпеки банків [2].

Фінансова безпека банків багато в чому залежить від наявності економічних нормативів, що регламентують банківську діяльність, їх обґрунтованості й безумовного дотримання (табл. 1). Так, у ст. 67 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [3] зазначено, що метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках.

Розглянуті у табл. 1 показники дають змогу зробити висновки про стан банківської системи держави, випадки невиконання нормативів банками є індикатором потенційної загрози втрати ліквідності та платоспроможності банку. У свою чергу, недосконалість та недотримання нормативів збільшує кількість проблемних банків, що є потенційною загрозою для безпеки всієї системи. Так, упродовж 2014-2016 рр. 82 банки виведені з ринку, 17 банків виведені з ринку в 2016 році.

Таблиця 1

Економічні нормативи у банківській системі України протягом 2016 року [4]

Нормативи		За станом на			
		01.01.2016р.	01.05.2016р.	01.08.2016р.	01.11.2016р.
H1	Регулятивний капітал(млн. грн.)	129 816,9	130 208,1	132 685,7	136 640,3
H2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	12,31	12,74	13,84	13,45
H4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	78,73	72,25	70,05	59,29
H5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	79,98	80,96	86,01	85,86
H6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	92,87	89,56	88,47	87,16
H7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	22,78	21,14	21,08	22,27
H8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	364,14	331,11	278,11	295,96
H9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами(не більше 25 %)	31,19	35,35	28,36	29,24
H11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)	0,002	0,001	0,002	0,002
H12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	1,10	0,75	0,67	0,65

Отже, забезпечення фінансово-економічної безпеки банківської сфери має спрямовуватися на послаблення дії низки загроз [5], зокрема:

на *макрорівні* (на рівні держави та самих учасників системи як саморегулювання): стимулювати капіталізацію банківської системи; ретельніше контролювати якість активів у портфелях банків; підвищити ефективність діяльності та фінансову стійкість банків шляхом поліпшення якості корпоративного управління; наблизити діяльність вітчизняних банків до міжнародних стандартів; зміцнювати позиції державних банків в реалізації стратегії економічного розвитку країни; підтримувати низькі темпи інфляції та стабільний валютний курс; стимулювати розвиток інших сегментів фінансового ринку для розширення можливостей інвестування в фінансові інструменти банківського сектора коштів інститутів спільного інвестування, пенсійних фондів тощо; створити сприятливий інвестиційний клімат, що підвищить міжнародні рейтинги України;

на *міжнародному рівні*, необхідно регулювати діяльності іноземних банків та банків, що мають частку іноземного капіталу в статутному капіталі банків України. Оскільки, щоб поряд з розвитком банків з іноземним капіталом на території України була можливість розвитку та підвищення ефективності функціонування вітчизняного банківського капіталу.

Література

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 року N 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
2. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : [монографія] / [А. О. Єпіфанов, Л. О. Пластун, В. С. Домбровський та ін.]; за заг. ред. А. О.Єпіфанова. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295с.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
4. Офіційний інтернет-сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>.
5. Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І. М. Крупка // Бізнесінформ. – 2012. – №6. – С. 168–175.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

І.О. Танцюра, Я.О. Копиця

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Безпека як система корінних, типових властивостей будь-якої країни втілює в собі усі сфери різних галузей життєдіяльності й розвитку людини, суспільства, держави і природи. В цілому, безпеку можна визначати як якісну характеристику об'єкта (системи), здатність об'єкта до існування і розвитку та його захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз. Місце, роль та пріоритет кожного елементів безпеки визначаються обставинами, що реально складаються на певний період часу всередині й зовні об'єкта. Зі зміною ситуації життєво важливого значення об'єктивно можуть набувати різні її властивості.

При визначенні економічної безпеки національної економіки слід розмежувати поняття національної безпеки, економічної безпеки та економічної безпеки держави [1].

Національна безпека будь-якої держави – це системна категорія права, політичної економії та політології, тісно пов'язана з категоріями територіальної єдності й недоторканності, агресії та примусу, економічної незалежності та економічного суверенітету тощо.

Економічна безпека є провідною складовою національної безпеки. Вона відображає причинно-наслідковий зв'язок між економічною могутністю країни, її воєнно-економічним потенціалом та національною безпекою.

Економічна безпека держави – це стан рівноваги і соціально-орієнтованого розвитку національної економічної системи, що досягається реалізацією сукупності форм та методів економічної політики.

Державна безпека і національна безпека є однопорядковими поняттями з позиції горизонтальної структури, у вертикальній структурі державна безпека – один з рівнів національної безпеки.

З точки зору національної економіки, економічна безпека описує такий її стан, за якого забезпечується захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави. Під життєво важливими інтересами в даному контексті розуміють сукупність потреб, які забезпечують існування і прогресивний розвиток особистості, суспільства, держави [2].

В основу науки про економічну безпеку національної економіки покладена теорія потенційних конфліктів (ТПК), що набули останнім часом загального поширення.

Суттєвість ТПК ґрунтується на ствердженні, що все існуюче в світі – це, насамперед, різні форми існування енергії, що знаходяться одна з одною та з усіма іншими формами в постійних потенційних конфліктах. Отже, світобудова базується на перетворенні однієї форми енергії в іншу зі зміною рівнів їх потенціалів. Виходячи з положень ТПК, поява нової незалежної держави на арені світового співтовариства водночас породжує її конфліктність з іншими державами.

При аналізі економічної безпеки виділяються передусім три основні складові:

економічна незалежність, що означає насамперед можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі;

стійкість і стабільність національної економіки передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;

здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни [3].

Належний рівень економічної безпеки досягається за рахунок єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, примусити працювати механізм управління економічною ситуацією, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

Економічна політика – це діяльність органів законодавчої влади і управління, яка визначає цілі й завдання, пріоритети, методи і засоби їх досягнення в національній економіці. Суть економічної політики полягає в тому, що держава через законодавчі акти визначає свою позицію щодо процесів, які відбуваються в економіці, окреслює конкретні цілі, з'ясовує пріоритетність і поступовість їх досягнення, регламентує основоположні національні інтереси країни в зовнішньоекономічних відносинах, що є визначальною базою для застосування економічних і правових важелів.

Зокрема, до основних принципів забезпечення економічної безпеки України відносять:

дотримання законності на всіх етапах забезпечення економічної безпеки;

баланс економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;

взаємну відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки;

своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;

надання пріоритету мирним заходам у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;

інтеграцію національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

До об'єктів економічної безпеки відносять не тільки державу, її економічну систему, а й суспільство та особистість. Суб'єктами економічної безпеки України є центральні державні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації різних форм власності [4].

Забезпеченням економічної безпеки національної економіки має перейматися комплексна система, яка має досить велику кількість напрямів. Для національної економіки України розрізняють наступні складові: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека.

Макроекономічна безпека – це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.

Фінансова безпека – це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Фінансова безпека, у свою чергу, містить такі складові [5]:

бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів;

валютна безпека – це такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках;

грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці,

доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення;

боргова безпека – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи;

безпека страхового ринку – це такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування;

безпека фондового ринку – це оптимальний обсяг капіталізації ринку (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави в цілому.

Зовнішньоекономічна безпека – це такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці.

Інвестиційна безпека – це такий рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатен забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів.

Науково-технологічна безпека – це такий стан науково-технологічного та виробничого потенціалу національної економіки, який дає змогу забезпечити належне її функціонування, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоздатності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів.

Енергетична безпека – це такий стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного стану.

Соціальна безпека – це такий стан розвитку національної економіки, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

Демографічна безпека – це такий стан захищеності національної економіки, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України.

Продовольча безпека – це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність в суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави.

Виробнича безпека – це такий рівень розвитку промислового комплексу країни, що здатний забезпечити зростання економіки та її розширене відтворення.

Кожен з видів економічної безпеки переслідує реалізацію відповідних національних інтересів. Серед найважливіших національних економічних інтересів, від реалізації яких залежить майбутнє України, добробут і процвітання нації, співробітники Національного інституту стратегічних досліджень виділяють наступні:

- створення самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої, потужної національної економіки;

- створення надійної системи економічної безпеки України, забезпечення можливості самостійного, прогресивного національно-економічного розвитку;

- здійснення структурної перебудови економіки;

- забезпечення ефективного розвитку національної промисловості;

- здійснення державою протекціоністських заходів, спрямованих на підтримку національного товаровиробника;

- істотне зменшення енергомісткості і матеріаломісткості ВВП;

- здійснення кардинальної модернізації виробництва та розвиток його наукомістких галузей;

- створення замкнених циклів виробництва стратегічно важливої продукції, зокрема, військової техніки та озброєння;

- пошук і освоєння родовищ нафти, газу, вугілля, золота, алмазів тощо;

- забезпечення альтернативних джерел надходження нафти і газу;

- збереження та розвиток інтелектуального та науково-технічного потенціалів України;

- закріплення за Україною її загальносоюзної частки зовнішнього державного боргу та активів (золотого запасу, алмазного і валютного

фондів, фінансових ресурсів, майна за кордоном, боргів іноземних держав);

створення достатніх запасів державних золотовалютних резервів;

здійснення політики енерго- та ресурсозаощадження;

створення рівних соціальних та економічних можливостей для всіх громадян України;

здобуття Україною належного місця у світовому розподілі праці та міжнародній торгівлі, інтеграція у світове господарство;

побудова економічних відносин з іншими країнами на засадах рівноправності та взаємовигідності та ін.

У Концепції національної безпеки України відзначено лише один національний інтерес, що прямо стосується економічної безпеки України, а саме – створення самодостатньої соціально орієнтованої ринкової економіки. Саме це передбачає втілення в життя пріоритетів, що запропоновані вище. Гарантом захисту національних економічних інтересів повинна виступати держава. Однак в Україні ще відсутні чітко визначені національні економічні інтереси, не сформовано їхню цілісну систему. Це дає змогу урядовцям різних рівнів виправдовувати свої дії, запевняючи, що вони повністю відповідають національним економічним інтересам [6].

Для створення цілісної системи національних, економічних інтересів та їх ефективного функціонування насамперед необхідно:

створити відповідну нормативну базу;

проводити моніторинг національних економічних інтересів та їх моделювання;

створити банк даних щодо національних економічних інтересів;

забезпечити баланс національних економічних інтересів та їх гармонійне поєднання.

Серед першочергових проблем забезпечення економічної безпеки є відстеження й оцінка рівня загроз пріоритетним національним інтересам, а отже їх взаємозалежність: розрахунок сумарного потенціалу, розкриття закономірності в системі «пріоритети національних інтересів – загрози» під якими слід розуміти фактори, що безпосередньо чи у перспективі унеможливають або ускладнюють реалізацію національних економічних інтересів, створюючи перешкоди на шляху нормального розвитку економіки і небезпеку незалежному державному існуванню та добробуту народу [7]. Загрози економічній безпеці України набули, на жаль, перманентного характеру і провокують її критичний стан за цілим рядом основних критеріїв. Тому завдання усіх суб'єктів національної економіки зараз полягає у створенні надійної системи блокування і упередження економічних загроз, яка б забезпечувала її стабільність та розвиток [8].

Література

1. Базилевич В. Д. Ринкова економіка: Основні поняття і категорії : [навч. посіб.] / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К.: Знання, 2006. – 263 с.
2. Базилінська О. Я. Макроекономіка: [навч. посіб.] / О. Я. Базилінська. – К.: ЦНЛ, 2005. – 442 с.
3. Предборський В. А. Економічна безпека держави: [монографія] / В. А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 391 с.
4. Отрошко О. В. Основи економічної теорії: Макроекономічний аспект: [навч. посіб.] / О. В. Отрошко. – К.: Знання, 2006. – 222 с.
5. Круш П. В. Макроекономіка : [навч. посіб.] / П. В. Круш. – К.: ЦНЛ, 2005. – 400 с.
6. Савченко А. Г. Макроекономіка: [підручник] / А. Г. Савченко та ін. – К.: Либідь, 1999. – 288 с.
7. Національна економіка: [підручник]; за ред. П. В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 416 с.
8. Макроекономіка та макроекономічна політика: [навч. посіб.] / А. Ф. Мельник та ін. – К.: Знання 2008. – 699 с.

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

В.В. Тюкова

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Сучасні реалії стану економіки України, банківська криза, військово-політична ситуація, «втеча» вітчизняного капіталу за кордон, «відмивання» «брудних» грошей, все це у підсумку посилило значущість формування новітньої системи фінансової безпеки України.

У свою чергу, створення відповідного рівня фінансової безпеки України значною мірою залежить від того, наскільки стабільним, динамічним та контрольованим є розвиток банківського сектору, який є запорукою для відновлення економічного зростання країни. Таким чином, проблеми банківської сфери є одночасно і проблемами фінансової безпеки держави.

О. І. Барановський визначив фінансову безпеку держави як важливу складову частину економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і

показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання [1].

А.І. Сухоруков розглядав фінансову безпеку держави з позиції захищеності інтересів держави у фінансовій сфері, такого стану бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань [7].

За результатами аналізу понятійного апарату [2-4] фінансову безпеку слід розглядати як стан фінансової системи, який характеризується збалансованістю всіх її складових, захищеністю національних фінансових інтересів, спроможністю протистояти загрозам та забезпечувати економічне зростання країни.

Згідно з Концепцією фінансової безпеки України виокремлюють наступні складові сфери впливу фінансової безпеки держави:

- бюджетна сфера та державне регулювання фінансових ринків;
- грошово-кредитна сфера;
- страхування;
- небанківські фінансові послуги;
- фондовий ринок [5].

Якщо детальніше розглянути складову грошово-кредитної сфери, то можна виділити валютну, бюджетну, інвестиційну, страхову, фондову та банківську безпеки. Отже, фінансова безпека банків є невід'ємною складовою фінансової безпеки держави. Фінансову безпеку банка слід розглядати як стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлені цілі і генерувати достатній об'єм фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку [6].

На фінансову безпеку держави впливає низка загроз:

- несприятливі макроекономічні умови (стрімке падіння обсягів, скорочення експорту, відплив капіталу, падіння реальних доходів населення);

- значна девальвація національної валюти (спричинена зростанням темпів емісії, зменшення пропозиції іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку, скорочення золотовалютних резервів);

- досягнення критичного рівня боргового навантаження;

коливання валютного курсу;
умови кредитування реального сектору економіки;
дефіцит інвестиційних коштів, низький рівень інвестиційної активності;
недосконалість нормативно-правової бази;
недобросовісна конкуренція на ринку банківських послуг.

Перелічені зовнішні загрози призвели до погіршення основних показників діяльності банківських установ України: скорочення регулятивного капіталу, значного відтоку депозитів, зменшення обсягів кредитування реального сектору економіки та зростання проблемної заборгованості.

Основними внутрішніми загрозами фінансовій безпеці держави у банківському секторі є:

накопичення негативно класифікованої заборгованості(зростання проблемних кредитів);
зменшення обсягів кредитування;
суттєвий вплив депозитів із банківського сектору;
незбалансована база активів і пасивів банків;
зростання кількості неплатоспроможних банків;
некваліфіковане управління, помилки в стратегічному плануванні і прогнозуванні банківської діяльності [7].

Однією зі складових створення передумов стабільного розвитку економіки України повинно стати виконання основних завдань щодо формування фінансової безпеки у банківському секторі України (модернізація системи банківського регулювання та нагляду НБУ; стимулювання додаткової капіталізації банків з боку їх акціонерів; розроблення змін до нормативно-правової бази банківської діяльності; адаптація вимог щодо достатності капіталу і платоспроможності фінансових установ відповідно до принципів Базель III, та інших вимог ЄС), що забезпечить фінансову стабільність та сталий розвиток. На цьому шляху є вже певні стабілізаційні зрушення, які формуються за рахунок очищення банківського сектору шляхом виведення з ринку неплатоспроможних банків, стабілізації валютного ринку, поступового поліпшення інфляційної динаміки.

Література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) [монографія] /О. І.Барановський. – К.: КНТЕУ, 2004. – 760 с.
2. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк. – К.: Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. – 48 с.

3. Концепція економічної безпеки України / Кер. проекту В. М. Гєєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
4. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: [монографія] / М. М. Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
5. Концепція фінансової безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.ufs.com.ua.
6. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: [монографія] / [А. О. Єпіфанов, Л. О. Пластун, В. С. Домбровський та ін.]; за заг. ред. А. О.Єпіфанова. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295с.
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// bank.gov.ua](http://bank.gov.ua).

ЗАГРОЗИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ПІДҐРУНТЯ ВИНИКНЕННЯ ВИТРАТ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Л.М. Христенко, кандидат економічних наук, доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Сєвєродонецьк

Проблемні питання щодо забезпечення економічної безпеки підприємств набувають особливої важливості у нестабільних умовах сьогодення, які характеризуються швидкими й непередбачуваними ринковими змінами через загальносвітову й вітчизняну економічну кризи та загальнополітичну нестабільність. Існування будь-якого підприємства як соціально-економічної системи має ґрунтуватися, перш за все, на захищеності такої системи від руйнівного впливу певних чинників (у вигляді дій чи обставин) на фінансовий стан і розвиток підприємства через забезпечення сукупності умов його функціонування, за яких негативні наслідки впливу заздалегідь попереджені чи зведені до рівня, що не здатний завдати шкоди запланованому перебігу стратегічної й оперативної діяльності підприємства по досягненню їхніх цілей; фінансовій стійкості, майну та інфраструктурі підприємства; інтересам суб'єктів внутрішнього та контрагентам зовнішнього середовища, у якому функціонує підприємство.

Проте не слід забувати, що класично в управлінні існує три способи втручання у перебіг будь-яких процесів функціонування підприємства, в тому числі і у процес забезпечення економічної безпеки, які по різному коректують дію чинників на кінцевий результат – рівень економічної безпеки діяльності підприємства:

не втручатися зовсім, тобто не змінювати дію будь-яких чинників;
змінювати саму соціально-економічну систему задля врегулювання впливу внутрішніх чинників;

змінювати умови, в яких функціонує соціально-економічна система, що допоможе змінити вплив зовнішніх чинників.

Шляхом попередньої діагностики необхідно охопити якомога більший масив можливих чинників впливу на економічну безпеку діяльності підприємства задля їхньої структуризації за вектором впливу на позитивні та деструктивні. Як правило, дію чинників, вплив яких на рівень захищеності діяльності підприємства визначається як позитивний, залишають без змін. Проте не завжди варто залишати їх без уваги, набуваючи, з одного боку, досвіду від вивчення позитивного впливу таких чинників на рівень економічної безпеки, з іншого, попереджаючи імовірність їхньої трансформації за певних умов у негативний бік стосовно захищеності діяльності підприємства.

У сучасній теорії безпекознавства виділяють декілька послідовних ступенів деструктурних чинників [1, с. 97; 2, с. 154]:

1) ймовірність виникнення обставин, здатних породити небезпеку – поява зони ризику. Ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату внаслідок прийнятого рішення (дії і/або обставин). Проте, не можна акцентувати увагу лише на втратах, оскільки є таке поняття як «виправданий ризик», тобто ризик – це не лише втрати, а також це певні можливості, що можуть мати позитивний прояв у вигляді додаткових зисків [3, с. 188];

2) попередження або виклик – сукупність обставин, не обов'язково загрозливого характеру (провокаційні дії, незначний завуальований тиск тощо), відсутність попереджувальної реакції на які, як правило, приводить до виникнення небезпеки;

3) небезпека – це об'єктивно існуюча можливість виникнення обставин (дій) з доведеним негативним впливом на складну соціально-економічну систему (підприємство), що приводить до негативних результатів у вигляді додаткових витрат, збитків, втрат та ін., і як наслідок, може змінити або унеможливити функціонування і розвиток такої системи;

4) загроза – це наслідок небезпеки у вигляді об'єктивованого чинника потенційно негативних дій або обставин, тобто, загроза – це більш конкретна (реальна) і безпосередня форма економічної небезпеки або/та сукупність умов, що утворюють таку небезпеку.

Тож, перш за все, саме загрози є підґрунтям у питаннях забезпечення економічної безпеки підприємства. Більш того, загрози є елементом концептуальної зони, яка визначає об'єкт забезпечення

економічної безпеки підприємства. Вони розрізнені за класифікаційними ознаками як то: об'єкт загрози, систематичність виникнення, умови передбачуваності та прогнозованості, ймовірності та сфери виникнення, визначеності та форми вияву, ефекту взаємодії, тривалості дії, ступеню керованості та ін. Від того, наскільки точно ідентифіковані та вивчені чинники з негативним впливом на рівень економічної безпеки (загрози), залежить обґрунтування вибору стратегії захисту; формування системного набору елементів забезпечення економічної безпеки підприємства як соціально-економічної системи та встановлення послідовності етапів безпосередньо самого процесу забезпечення. Все це дозволяє визначитися із заходами щодо попередження та/або подолання наслідків впливу загроз на ключові параметри функціонування підприємства взагалі та рівень його економічної безпеки зокрема. Сформована система заходів по забезпеченню належного рівня економічної безпеки дозволить ідентифікувати витрати задля їхньої реалізації (за видами, розмірами, сферами виникнення та ін. ознаками) та врегулювати цілеполягання цього процесу [4, с. 154; 5, с. 225].

Таким чином, економічна безпека підприємства як соціально-економічної системи – це складна категорія, яку слід розглядати щонайменше в двох аспектах:

з точки зору соціально-економічних результатів і наслідків діяльності підприємства в цілому, а також окремих системних елементів, суб'єктів внутрішнього та контрагентів зовнішнього середовища його функціонування;

з точки зору попередження та/або недопущення явних і потенційних загроз фінансово-економічному стану й розвитку підприємства.

Підприємства змушені постійно навчатись і удосконалювати свої захисні механізми. Від того, з якими негативними чинниками (загрозами) стикається конкретне підприємство у своїй діяльності залежить те, які заходи воно вживає для попередження або подолання наслідків їхнього впливу, а також, які витрати є необхідними для реалізації таких заходів. Опираючись на результати діагностики загроз діяльності підприємства, і як наслідок сформовану систему заходів забезпечення економічної безпеки та ідентифікацію витрат, шляхом встановлення їхніх особливостей, класифікаційних ознак та об'єктів виникнення, стають можливими і, водночас, актуальними подальші дослідження у галузі управління витратами на забезпечення економічної безпеки підприємства.

Література

1. Мельник О. О. Система загроз економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / О. О. Мельник // Вісник Національного технічного

унверситету «Харківський політехнічний інститут». Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2011. – № 25. – С. 97–103. – Режим доступу: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/>.

2. Орлик О. В. Аналіз факторів впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків [Текст] / О. В. Орлик. – У кн. Тренди та інновації в сучасній економіці: [монографія] / за ред. О. С. Іванілова. – Харків: ХНУБА, 2015. – С. 154 – 165.

3. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / Є. М. Рудніченко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – № 25(1). – С. 188–195. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/есмері>.

4. Христенко Л. М. Ідентифікація витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства [Текст] / Л. М. Христенко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Вип. 26. Ч. II. – Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2014. – С. 154 – 162.

5. Христенко Л. М. Проблемні питання в управлінні витратами на забезпечення економічної безпеки підприємства [Текст] / Л. М. Христенко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Вип. 25. Ч. II. – Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2013. – С. 225 – 232.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРМОМОДЕРНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ

Ю.С. Худолій, кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Повсякчасне зростання вартості енергоресурсів поряд із не стабільним економічним становищем змушують як населення України, так і уряд шукати шляхи мінімізації споживання, а отже і витрат на енергоносії. В країнах Європи одним із таких шляхів є впровадження заходів підвищення енергоефективності житлових будинків, що фінансуються за рахунок кредитних ресурсів.

На разі виділяють три основні фінансові моделі, що дозволяють залучати ресурси на підвищення енергоефективності (термомодернізації) житлових приміщень:

- кредитні моделі;
- модель револьверного фонду енергоефективності;
- модель ЕСКО.

Моделлю фінансування проектів енергоефективності, що набула найбільшого розповсюдження, є модель кредитного фінансування житлового сектору. Зазначена модель має ряд переваг та недоліків, що наведені у таблиці 1 [1].

Таблиця 1

Переваги та недоліки кредитного фінансування енергоефективних проектів

Переваги	Недоліки
Кредитні лінії є найбільш прямим підходом до фінансування програм підвищення енергоефективності, мають досить високий рівень успіху, мають вивірену базу для функціонування та використовуються в багатьох країнах світу.	Неясно визначені заходи з енергозбереження вимагають стабільної кредитоспроможності клієнта (або надання значної технічної допомоги для розробки проектів з енергозбереження для населення, щоб можна було точно спрогнозувати грошові потоки проекту).
Функціонує через існуючу мережу професійних кредитних посередників (комерційних банків).	В залежності від необхідної технічної допомоги у деяких випадках операційні витрати можуть бути досить високими.
Кредитні лінії з пільговими кредитами (зі сприятливими процентними ставками) надають додаткових стимулів для населення інвестувати в енергоефективні заходи в їхніх будівлях.	Пільгові кредитні лінії можуть підтримувати «штучний» попит на енергозбереження, що створюється тільки за рахунок пільгових відсоткових ставок та надання грантів державою залежно від рівня відповідної підтримки.
Розвиває ринок програм енергоефективності в житловому секторі. Починаючи з покращення обізнаності населення, розвитку попиту на послуги енергозбереження та матеріали, і закінчуючи розвитком інтересу до інвестицій в енергозбереження серед місцевих банків.	

Наступною моделлю є револьверний фонд енергоефективності (РФЕ). Особливістю даної моделі є більш лояльні умови кредитування, оскільки погашення кредитів здійснюється за рахунок коштів від реалізованих заходів енергозбереження. А кошти, що були повернуті до фонду використовуються для фінансування нових проектів енергоефективності. Повернуті кредити використовуються для формування так званого «револьверного фонду», який є спеціальним рахунком у банку, що відкритий для недержавної громадської організації (НГО). Така форма фінансування дає можливість вирішити проблему дефіциту коштів у місцевих і регіональних органів влади та створити можливості для здійснення капітальних вкладень в енергозбереження та облік споживаної енергії в об'єктах соціально-культурної сфери та ЖКГ. Переваги та недоліки даної моделі наведено у таблиці 2 [1].

Крім можливості фінансування заходів по енергозбереженню, револьверні фонди можуть виступати гарантами при банківському кредитуванні, а також надавати консультаційну допомогу

домогосподарствам при розробці комерційно прийнятних проектів енергоощадження.

Таблиця 2

Переваги та недоліки фінансування через револьверні фонди енергоефективності

Переваги	Недоліки
Револьверні фонди, подібно до кредитних ліній, є прямим підходом до фінансування проектів підвищення енергоефективності.	Через необхідну технічну допомогу операційні витрати можуть бути досить високими.
Подібно до кредитних ліній, вони надають початкові капітальні інвестиції.	Порівнюючи з кредитними лініями, створення таких фондів зазвичай вимагає більш тривалого періоду для проведення всіх необхідних переговорних процесів і процедур (створення фонду як фінансової організації) та довшого періоду для початку функціонування такого фонду.
Зазвичай такі фонди надають кредити на пільгових умовах (з процентними ставками нижчими за середні ставки на ринку) та з більш тривалим строком повернення кредиту.	Існує постійна потреба у новому капіталі, оскільки гроші відновлюються досить повільно, за рахунок повернення інвестицій від реалізації заходів по енергозбереженню.
Револьверні фонди сприяють розвитку ринку програм енергоефективності в житловому секторі: починаючи з покращення обізнаності населення, розвитку попиту на послуги енергозбереження та матеріали, і закінчуючи розвитком інтересу до інвестицій в енергозбереження серед місцевих банків.	Пільгові кредитні лінії можуть підтримувати «штучний» попит на енергозбереження, що створюється тільки за рахунок пільгових процентних ставок та надання грантів державою.
Револьверні фонди сприяють реінвестуванню в нові проекти енергозбереження, що підвищує ефективність використання державних коштів, які зазвичай плануються для державних програм з енергоефективності.	Висока вартість утримання таких фондів і зatoryжні адміністративні процедури.

Третьою моделлю є Моделі ЕСКО. Як було зазначено вище, в умовах обмеженості бюджетних ресурсів та складних еколого-економічних умов, ОСББ потребують нових форм реалізації проектів з енергозбереження. Однією з таких форм, що досить активно функціонує у країнах Європи, є Energy Performance Contracting (ЕРС, тобто ЕПК). Це різновид механізмів проектного фінансування з залученням інвестицій третіх осіб, де основною метою є підвищення енергоефективності або зменшення споживання енергії. Як правило виконавцем проектів із застосуванням ЕПК є професійні енергосервісні компанії – ЕСКО. Зазначена модель має ряд переваг та недоліків, що наведені у таблиці 3 [1].

Що стосується застосування даної моделі в Україні, то окрім наведених недоліків, існує ряд перешкод пов'язаних із необхідністю розробки спеціальних схем фінансування з огляду на недоліки чинного законодавства, а також невідповідність бюджетних процедур, оформлення

бюджетних зобов'язань та строки окупності проектів з енергоефективності (як правило від 3-х до 7 років). Тому, з врахуванням сучасних умов, з усіх розглянутих моделей, ця модель є найскладнішою в реалізації.

Таблиця 3

Переваги та недоліки фінансування через модель ЕСКО для житлового сектору

Переваги	Недоліки
Ця модель є ефективною для реалізації проектів з енергозбереження, що пов'язані з одним власником/ особою, що приймає рішення, наприклад, власниками приватних будинків.	Вважається більш складною моделлю, оскільки вона вимагає вирішення усіх питань, що виникають протягом усього життя проекту (договір ЕСКО).
Надає стимули, щоб досягти максимального рівня енергозбереження, оскільки доходи у цьому випадку залежать від оцінки та перевірки енергозбереження.	З одного боку вимагає, щоб ЕСКО мала досить високу кваліфікацію в технічній, юридичній та фінансовій сфері. З іншого – вимагає розуміння власників будинків щодо способу організації та функціонування схем за контрактами ЕСКО. Необхідно буде запровадити досить обширне навчання для ЕСКО та для ОСББ, щоб обидві сторони могли мати вигоду від реалізації такої моделі.
Якщо ЕСКО створена на базі комунального підприємства, то це надає переваги щодо наявності технічної експертизи, навиків виконання проектів, а також імені компанії, що упізнається споживачами, та наявності мережі існуючих споживачів.	Зазвичай вважається більш дорогим рішенням, оскільки ЕСКО має покрити усі свої ризики, пов'язані з експлуатацією, досягненням запланованого енергозбереження, підтвердження збереження та повернення інвестицій.
Подібно до кредитних ліній, вони надають початкові капітальні інвестиції.	За нинішніх умов в Україні ця модель буде мати додаткові перешкоди для функціонування, що головним чином пов'язані зі складними та нечіткими процедурами укладення договорів ЕСКО (відносно багатоквартирних будинків).
	ЕСКО несе досить високі операційні ризики.

Отже, європейський досвід виробив ряд ефективних моделей фінансового забезпечення термомодернізації житлового фонду, що розглянуті вище. Кожна з моделей має свої переваги та недоліки та, зважаючи на сучасну фінансово-економічну ситуацію в Україні та недосконалість чинного законодавства, на разі варто розвивати перш за все модель банківського кредитування заходів з термомодернізації і модель револьверного фонду з енергоефективності. За підтримки державних банків, коштом кредитів від європейських банків, а також під гарантії уряду банківське кредитування надасть змогу фінансувати капітальну реконструкцію житлового фонду з метою підвищення його енергоефективності. Іншою ефективною моделлю для України є створення Револьверного Фонду з енергоефективності. Ця модель надасть змогу консолідувати кошти як держави так й інших установ та

організацій, що зацікавлені у провадженні проектів енергоефективності у житловій сфері України. Також ця модель дозволить зацікавити місцеві банки до інвестування у заходи з підвищення енергоефективності у житловому секторі.

Література

1. Термомодернізація житлового фонду: організаційний, юридичний, соціальний, фінансовий і технічний аспекти: Практичний посібник. Видання 3-тє, актуалізоване. / за загальною редакцією Бригілевича В. – Львів, 2016. – 220 с.

2. Худолій Ю.С. Європейський досвід кредитування програм енергоефективності / Ю.С. Худолій // Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 листопада 2016 р.) – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. – С. 78 – 79.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ю.С. Худолій, кандидат економічних наук, доцент

Н.О. Мельниченко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

В умовах активного та динамічного розвитку ринку, глобалізації економіки, підвищенні активності конкурентоспроможної боротьби потреба в захисті економічних інтересів вітчизняних підприємств займає передові місця в управлінні ними.

Економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні погрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності. Зміст даного поняття містить у собі систему засобів, що забезпечують конкурентостійкість і економічну стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту робітників, як захист проти економічних злочинів. Дуже часто забезпечення економічної безпеки підприємства зводять до протистояння, захисту від різного роду економічних злочинів (крадіжки, шахрайство, фальсифікації, промислове шпигунство і т.д.). Поза сумнівом, ці загрози дуже важливі і повинні постійно аналізуватися і враховуватися, але зводити економічну безпеку підприємства лише до цього не можна. Це поняття ширше і більш ємне [1].

Економічна безпека підприємства повинна бути постійно на належному рівні, що зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень фінансової безпеки фірми залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки підприємства, різноманітні, і в кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Однак, є загальні, типові чинники, що впливають на рівень економічної безпеки підприємства незалежно від форм власності та галузі виробництва [2]. Зовнішні фактори небезпек і загроз виникають за межами підприємства і не пов'язані безпосередньо з його виробничою діяльністю, але впливають як на сам процес виробництва, так і на результати діяльності. Це, як правило, така зміна навколишнього середовища, яка може завдати підприємству збитки. На зовнішні фактори підприємство не може впливати або цей вплив може бути незначним. Внутрішні фактори пов'язані з господарською діяльністю підприємства, його персоналом і безпосередньо залежать від форм, методів та організації роботи на підприємстві. Вони обумовлені тими процесами, які виникають в ході виробництва та реалізації продукції, і можуть вплинути на результати бізнесу[2]. Виділяють загальні та спеціальні заходи безпеки. Основною метою загальних заходів безпеки є запобігання виникненню можливих загроз та їх здійсненню, розроблення і дотримання так званих нормативів безпеки (системи правил та режимів безпеки), регламентація й мотивація поведінки працівників організації. Методи захисту від загроз і нейтралізації їх негативних наслідків можна представити декількома напрямками [3]:

методи ухиляння від загроз: відмова від ненадійних партнерів, постачальників; відмова від ризикованих проєктів; відмова від прийняття ризикованих рішень; відмова від здійснення надто ризикованих господарських операцій; зниження частини позикових засобів у господарському обороті; відмова від банківських кредитів, якщо кон'юнктура фінансового ринку несприятлива для підприємства; відмова від будь-якої інвестиційної політики з метою підтримки високого рівня платоспроможності підприємства; відмова від постачань імпортової сировини, якщо відзначається високий ступінь мінливості митного законодавства; відмова від авансових оплат постачальникам і реалізації на умовах відстрочки платежів; одержання додаткової інформації; розробка схем ділової активності, що уникають найбільші зони збитків тощо;

методи локалізації загроз: виділення «економічно небезпечних» ділянок; послідовне розукрупнення підприємства

методи передачі ризиків: страхування (передача ризику страховій компанії за певну плату); створення структур взаємного страхування і перестрахування; пошук гарантів; хеджування; фінансові гарантії, доручення; внесення до тексту документів (договорів, торгових контрактів) спеціальних умов, що зменшують власну відповідальність підприємства при настанні непередбачених випадків чи тих, які передають ризик контрагенту;

методи компенсації: самострахування за рахунок створення системи резервів (резервних фондів (страхового і цільових), страхового товарного запасу, страхових запасів фінансових ресурсів (коштів); нерозподіленого залишку прибутку); розробка і впровадження системи штрафних санкцій для контрагентів підприємства; забезпечення компенсації можливих фінансових втрат за рахунок стягування від контрагентів додаткового доходу за ризикованими операціям вище того рівня, що можуть забезпечити безризикові операції; стратегічне планування діяльності; прогнозування зовнішньої економічної діяльності; моніторинг соціально-економічної та нормативно-правової бази; активний цілеспрямований маркетинг; створення спілок, асоціацій, кластерів; боротьба з промисловим шпигунством;

диверсифікація видів діяльності і зон господарювання, асортименту продукції, що випускається, постачальників основних груп матеріалів, ринків збуту, інвестицій, портфеля цінних паперів, депозитного портфеля, розподіл відповідальності між партнерами, розподіл впливу загрози у часі та ін.;

методи лімітування: встановлення відповідних економічних і фінансових нормативів; встановлення максимального обсягу комерційної операції по закупівлі товарів, що укладається з одним контрагентом; встановлення максимального розміру сукупних запасів товарів на підприємстві (запасів поточного поповнення, сезонного збереження, цільового призначення); встановлення максимального розміру споживчого кредиту, наданого одному покупцю (в рамках диференційованих груп покупців чи груп товарів); встановлення мінімального розміру оборотних активів у високоліквідній формі (з виділенням їхньої суми у вигляді готових коштів платежу); встановлення граничного розміру використання позикових коштів в обороті (чи їхня питома вага в загальній сумі використовуюваного капіталу); встановлення максимального розміру депозитного внеску, розміщуваного в одному комерційному банку та інші [3].

Таким чином, при виборі методів нейтралізації негативних впливів на економічну безпеку підприємства треба обов'язково враховувати специфіку роботи в галузі, в якій працює підприємство.

У ринкових умовах існування підприємство, як відкрита система, господарює у складному зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою. Таке середовище змушує керівництво швидко адаптуватися до нових умов функціонування, розвитку та пошуку шляхів виживання в ринковій економіці. Таким чином, економічна безпека підприємства покликана створити умови для ефективної, прибуткової та стійкої діяльності підприємства та, в результаті, досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику, шляхом своєчасного виявлення та послаблення дії різноманітних небезпек та загроз.

Література

1. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб : Питер, 2002. – 160 с.
2. Економічна безпека підприємств, організацій та установ [Електронний ресурс] / [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін]. – Режим доступу \www/ URL: http://pidruchniki.com/1822061151265/ekonomika/osnovi_ekonomichnoyi_bezpeki_pidpriyemstva.
3. Дуброва О. С. Сучасний погляд на ризик-менеджмент як важливу складову системи управління підприємством [Текст] / О. С. Дуброва // Стратегія економічного розвитку України. – 2002. – Вип. 1(8). – С. 446 – 452.

ПИТАННЯ ЦІЛІСНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІНТЕГРОВАНІХ ПРОМИСЛОВИХ СТРУКТУР

О.Ю. Чорна, кандидат економічних наук, доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Северодонецьк

Сьогодні надзвичайно важливими є процеси, що стосуються інтеграції промислових підприємств, які, навіть за часів економічної кризи, виробляють майже третину ВВП країни, близько 3/4 матеріальних благ, споживаних населенням, забезпечують робочими місцями майже половину населення України. Отже, промислові структури, які утворюються внаслідок інтеграційних процесів, не можуть не впливати на економічну безпеку держави, тому їхнє дослідження потребує пильної уваги.

Функціонування інтегрованих промислових структур (далі ІПС), незважаючи на численні переваги, зумовлені позитивними наслідками інтеграції їхніх акторів, має й суттєві недоліки, наявність яких викликає значну кількість загроз економічній безпеці ІПС. На відміну від самостійно функціонуючих суб'єктів господарської діяльності, джерела таких загроз здебільшого зосереджено не в зовнішньому, а у внутрішньому середовищі ІПС. Причини цього криються в особливостях генези ІПС, найсуттєвішими серед яких є територіальна, технологічна та організаційно-економічна масштабність, складність декомпозиції управління, різна галузева належність акторів ІПС, а отже, різноманітність інтересів і використовуваних ресурсів. Крім того, такі причини пояснюють виникнення джерел найважливіших загроз економічній безпеці ІПС, якими є не лише суперечливість інтересів акторів ІПС і розбалансованість їхніх ресурсів, але й структурно-логічні зв'язки, що забезпечують цілісність ІПС.

У найзагальнішому розумінні «цілісність» (англ. integrity) означає внутрішню єдність, пов'язаність усіх частин чого-небудь, єдине ціле[2]. Традиційно цілісність як поняття розглядалася з погляду філософії або як властивість технічних систем. Цілісність системи (system integrity) – властивість системи, яка полягає в тому, що жоден її компонент не може бути усунений, модифікований або доданий з порушенням політики безпеки [2]. Цілісність системи зводиться до набору емерджентних властивостей, що визначають її здатність до виживання та забезпечують виконання системою тих функцій, для яких вона сформована [3]. Щоб глибше зрозуміти закономірність цілісності, необхідно розглянути дві її сторони:

властивості (системи) цілого не є сумою властивостей елементів або частин;

властивості системи (цілого) залежать від властивостей елементів, частин (зміна в одній частині викликає зміну в інших частинах та в усій системі) [4].

Перешкодою розвитку системи та руйнацією її цілісності є розрив одного, кількох або всіх зв'язків між елементами системи. Розрив зв'язків може здійснюватися на декількох рівнях – внутрішньому і зовнішньому. На економічному рівні, усередині системи – це незбалансованість показників підсистеми або критично низький рівень збалансованості показників системи взагалі. Не менш небезпечним є інформаційний розрив системи, оскільки доступність інформації відповідно до рівня ієрархії є своєчасне й оперативне ухвалення рішень [3]. Вищезазначені твердження справедливі і щодо ІПС.

Відповідно, і метою управління є забезпечення цілісності як кінцевого продуктивного стану ІПС у межах відповідних узагальнень та інтерпретацій. Неможливо заздалегідь спрогнозувати тимчасовий чи постійний вигляд ІПС. Цілісність акторів ІПС сьогодні мало формалізована і частіше має якісний вияв. Якщо всі актори ІПС підпорядковані загальній меті, яка визначена перед ІПС, то її вважають цілісною. Порушення цілісності призводить до руйнування ІПС, до її розпаду, тому її дослідження мають практичну значущість. Проте на деякому тривалому проміжку часу цілісні системи руйнуються через невідповідність їх внутрішнього стану зовнішнім змінюваним чинникам[5]. При цьому внутрішня доцільність устрою ІПС вступає в суперечність з доцільністю зовнішніх умов, місця існування і розвивається таким чином, що викликає неузгодженість між акторами ІПС, що наражає її існування на небезпеку.

Незважаючи на значну кількість безпекознавчих досліджень, і дотепер немає одностайності думок щодо розуміння сутності економічної безпеки в цілому та економічної безпеки ІПС, зокрема. За результатами узагальнення існуючих у сучасній економічній науці тлумачень сутності економічної безпеки під економічною безпекою ІПС розуміємо здатність до збереження економіко-технологічної та організаційно-соціальної цілісності такої структури внаслідок протистояння й подолання загроз, що існують у її зовнішньому та внутрішньому середовищі, шляхом узгодження інтересів акторів ІПС і досягнення збалансованості їхніх ресурсів у часі та просторі.

Наріжним каменем запропонованого розуміння економічної безпеки є її цілісність, порушення котрої призводить до руйнування ІПС. Тому економічна безпека ІПС, відіграючи в даному випадку роль «охоронної» функції ІПС, тлумачиться як здатність до збереження її економіко-технологічної та організаційно-соціальної цілісності. Таке розуміння цілісності зумовлене передусім специфікою утворення самих ІПС.

Цілісність визначається необхідністю створення єдиного організаційно-економічного простору взаємодії акторів ІПС. Основними ознаками цілісності ІПС є економіко-технологічна та організаційно-соціальна цілісність. Так, під економіко-технологічною цілісністю розуміється упорядкований набір взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, функціонування яких є результатом взаємопроникнення економічних і технологічних процесів, що складають основу діяльності ІПС. Економіко-технологічна цілісність є базовою для розуміння природи виникнення ІПС і формулювання поняття її економічної безпеки, тоді як організаційно-соціальна цілісність є її логічним продовженням.

Організаційно-соціальна цілісність являє собою взаємодію організаційних і соціальних процесів, які нерозривно пов'язані з економічними та технологічними процесами і формують контури управління ІПС. Усі ознаки цілісності ІПС неможна розглядати відокремлено, оскільки зміна будь-якої ознаки зумовлює трансформацію цілісності ІПС, що позначається на економічній безпеці ІПС.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що сучасні умови діяльності ІПС є доволі складними та небезпечними через наявність чисельних загроз. Головною причиною виникнення загроз економічної безпеки ІПС є порушення цілісності ІПС, а, отже, запропоноване розуміння сутності поняття «економічна безпека ІПС» має стати підґрунтям для подальших наукових досліджень в теорії безпекознавства.

Література

1. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [монографія] / Г. В. Козаченко, О. М. Ляшенко, Ю. С. Погорелов, В. Л. Безбожний; [за заг. ред. Г.В. Козаченко]. – Луганськ: Елтон-2, 2010. – 282 с.
2. Материалы свободной энциклопедии Wikipedia: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
3. Экономико-математический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. И. Данилов-Данильян]. – М.: Большая Российская энциклопедия: ИНФА-М, 2003. – 688 с.
4. Ячменьова В. М. Стійкість діяльності промислових підприємств: оцінка та забезпечення: [монографія] / В. М. Ячменьова. – Сімферополь: Аріал, 2010. – 472 с.
5. Пилипенко А. А. Стратегічна інтеграція підприємств: механізм управління та моделювання розвитку: [монографія] / А. А. Пилипенко. – Х.: ІНЖЕК, 2008. – 408 с.

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

А.О. Чиж, С.О. Катькало, А.І. Кузьменко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Сучасний стан та тенденції регіонального розвитку України характеризуються значними диспропорціями стосовно забезпечення національної безпеки у соціальній сфері. У соціально-економічному стані більшості регіонів України відбувається загострення ризиків і загроз соціальній безпеці, що потребує виявлення регіонів з низькою

спроможністю до забезпечення соціальної безпеки та визначення заходів щодо мінімізації їх впливу в системі пріоритетів економічного розвитку держави.

Найвищою соціальною цінністю Конституцією України визнано людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку [1]. У зв'язку із цим формування та практична реалізація ефективного механізму забезпечення національної безпеки, в тому числі й у соціальній сфері, потребує розкриття сутності цього поняття, виявлення загроз, які впливають на її стан, дослідження взаємозв'язку між окремими складовими, аналізу сукупності індикаторів та обґрунтування їх граничних розмірів.

Безпека – це забезпечення всім громадянам держави нормальних умов для їх самореалізації, захист їх життя, свободи, власності від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства.

Поняття «національна безпека» поряд із законодавчим визначенням має широку інтерпретацію.

Виявлено, що найбільшого поширення набуло трактування безпеки на основі стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. При цьому до життєво важливих інтересів віднесено сукупність потреб, задоволення яких забезпечує існування та можливість розвитку особистості, суспільства, держави. Виходячи із цих положень, безпека являє собою систему, що об'єднує потреби людини з функціями органів управління і складається з певних елементів, зокрема інформаційних, економічних, політичних, соціальних, технологічних, екологічних та інших, важливість кожного з яких визначається тими національними інтересами, котрі є пріоритетними на певному етапі соціально-економічного розвитку. У системі забезпечення національної безпеки головною ознакою є здатність суспільства своєчасно розпізнавати, оцінювати загрози і вживати необхідних заходів до мінімального їх зниження та нейтралізації [2].

Таким чином, суть національної безпеки полягає у створенні сприятливих умов регіонального розвитку України з метою максимального задоволення потреб населення. Метою національної безпеки є здатність гарантування державними і недержавними інституціями інтересів особи, суспільства й держави, їх розвитку, джерел добробуту кожного громадянина України.

Центральним структурним компонентом у складі національної безпеки виступає економічна безпека – такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх

загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави [3]. У свою чергу, складовими економічної безпеки є макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека.

До чинників, котрі виокремлюють економічну безпеку серед категорій, що характеризують сучасне життя суспільства і держави, належать такі:

відмінності в соціально-економічних потребах та інтересах і прагнення до їх задоволення у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг;

обмеженість природних ресурсів, загострення боротьби за користування ними;

зростання конкуренції у виробництві та збуті товарів і послуг, економічна активність на рівні регіонів.

Незважаючи на те, що економічна безпека слугує центральним структурним компонентом у системі національної безпеки, вона має розвиватися лише в площині забезпечення процесу задоволення суспільних потреб, у тому числі соціальних. Соціальні потреби – це потреби в усьому, що є продуктом суспільного життя: соціально-економічній і політичній діяльності, духовному збагаченні, інтелектуальному розвитку, задоволенні естетичних, релігійних та інших соціальних почуттів. Тому цілком справедливим пріоритетним завданням держави при здійсненні політики, спрямованої на економічний розвиток суспільства, вважається забезпечення високого рівня національної безпеки у соціальній сфері, функціональним призначенням якої є надання послуг соціального призначення.

У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 № 1277 подано визначення «соціальна безпека» – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни [4].

Законом України «Про основи національної безпеки України», яким визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і забезпечення національної безпеки та прогресивного розвитку України у XXI столітті. Саме цим Законом визначаються сучасні пріоритети національних інтересів України в соціальній сфері. Крім того, Законом визначено коло реальних і

потенційних загроз національній безпеці України та її подальшому стабільному розвитку у соціальній сфері й розкрито поняття «національна безпека» як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам у визначених законом сферах діяльності й державного управління/ Таким чином, в Україні на законодавчому рівні визначено, що національна безпека в цілому забезпечується шляхом здійснення виваженої державної політики відповідно до прийнятих у встановленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах.

Література

1. Конституція України (станом на груд. 1996 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Онищенко В. О. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти: [монографія]/ В. О. Онищенко, Т. М. Завора, О. В. Чепурний. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 274 с.
3. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cet.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Ю.В. Чупака, М.О. Древенчук

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Основою будь-якого суспільства є сукупність економічних відносин у всьому їх різноманітті. Тому визначальною в системі безпеки є саме економічна безпека, її рівень, характер та тенденції розвитку. Від рівня економічної безпеки багато в чому залежить і національна безпека. У той же час сама економічна безпека значною мірою залежить від соціальної та політичної стабільності в суспільстві, рівня правової та інформаційної забезпеченості. Економічна безпека є складовою

національної безпеки, а її забезпечення є одним із першочергових національних пріоритетів, гарантією незалежності країни.

Економічна безпека традиційно розглядається як якісна найважливіша характеристика економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів.

Соціально-економічні потрясіння внаслідок глобальної фінансово-економічної кризи кінця 90-х рр. XX ст. – початку 2000-х рр. спричинили пошук шляхів та механізмів забезпечення економічної безпеки. Виникають нові завдання перед національними системами державного управління щодо забезпечення реалізації національних інтересів в економічній сфері та забезпечення прогресивного розвитку економіки. Водночас посилення регулюючої ролі держави в економіці та соціальній сфері не може бути реалізовано шляхом механічного примноження функцій органів державної влади. З огляду на це, видається слушною думка Б. Кваснюка про необхідність формування нової парадигми державного управління, що ґрунтується на зміцненні ролі держави в забезпеченні довгострокового економічного зростання, вихідним елементом якої є цілісне, системне спрямування державного регулювання в економічній сфері життєдіяльності суспільства та держави [1].

Проблемні питання державного управління забезпеченням економічної безпеки вивчали багато науковців: наприклад, Т. Іванова (питання теоретичних та методологічних засад державного управління еколого-економічною безпекою держави та її регіонів) [2], В. Котковський (питання теоретичного обґрунтування й розробки пропозицій щодо вдосконалення державного регулювання економічної безпеки в Україні) [3]. Хоча цінність наукових розробок вказаних вчених для розвитку сучасної науки не підлягає сумніву, до цього часу недостатньо дослідженою залишається низка проблем у теорії і практиці державного управління національною безпекою, які необхідно вирішити. Зокрема, це необхідність аналізу та систематизації теоретико-методологічних засад системи державного управління забезпеченням економічної безпеки.

Економічна безпека держави являє собою багатоукладну, складну, багатоаспектну конструкцію. Лише надійна система забезпечення національної безпеки в економічних питаннях може стати гарантом цілісності, суверенітету, соціально-економічного розвитку та допомогти зняти соціальне напруження. З. Варналій відзначав, що «економічну безпеку можна визначити як систему економічних відносин, яка ґрунтується на механізмі узгодження економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності, який дає можливість вирішувати економічні

конфлікти з найменшими втратами та забезпечує незалежність, стійкість, розвиток, адаптаційність та інерційність національної економіки у взаємодії із внутрішнім і зовнішнім середовищем [4].

Отже, мета забезпечення економічної безпеки – ліквідувати або мінімізувати загрози (виявлені за результатами аналізу індикаторів економічної безпеки), а також розвинути наявні потенційні можливості поліпшення стану економічної безпеки. Економічна безпека формує в державі імунітет до внутрішніх соціально-економічних проблем.

Для побудови системи економічної безпеки та управління нею необхідно, як в будь-якій системі, вивчити та оцінити вихідну інформацію про стан самої системи та її оточення. В першу чергу, необхідно оцінити вже наявні проблеми, що чинять деструктивний вплив на економічну безпеку при яких економіка несе втрати. На даний момент для України одним із першочергових питань є вирішення цілого ряду проблем, які руйнують економічну стабільність. Перед державою та економікою країни стоять нагальні питання із запобігання загроз економічній системі, що можливо лише при посиленні ролі держави. Проблеми, які пов'язані з економічною безпекою, є підставою для втручання держави в відносини суб'єктів господарювання (як публічних, так і приватних).

На нашу думку, суть державного управління щодо забезпечення економічної безпеки полягає, насамперед, саме у визначенні та реалізації (задоволенні, захисті тощо) національних інтересів в економічній сфері, що є у підсумку визначальною передумовою забезпечення сталого прогресивного економічного розвитку суспільства та держави. Реалізація національних інтересів в економічній сфері передбачає відповідне забезпечення здійснення вказаного процесу. Зокрема, йдеться про фінансове, правове, кадрове та інші види забезпечення. Загалом, на думку автора, питання щодо видів забезпечення реалізації національних інтересів в економічній сфері потребує окремого наукового дослідження.

Очевидно, що суб'єктом державного управління є система органів державної влади, що наділена певним функціональним змістовним призначенням, які здійснюють свою діяльність у взаємозв'язку та взаємодії.

Одним із найважливіших елементів забезпечення економічної безпеки є захист інституту власності. Встановлення контролю над активами господарюючих суб'єктів є конфліктною та суперечливою системою, яка виникає в ході конкурентної боротьби. Проте, досвід набутий в Україні, свідчить про наявність особливих форм, видів, механізмів боротьби за активи. Протиправні поглинання, захоплення підприємств, нерухомості чи інших активів прямо завдають шкоди економічній безпеці та стабільності. Ефективна державна політика

протидії даному явищу повинна знаходитися не лише в межах правового поля, а також і в межах економічної складової через мотиваційний характер. В економічних агентів не повинно бути мотивації на зміну прав власності, незважаючи на правовий генезис активів та тіньову складову їх привласнення.

Посилення ролі держави повинно відбуватися через розвиток та вдосконалення інституційної бази для забезпечення сталого розвитку. Формування інституцій сталого розвитку в середині країни, які взяли б курс на збалансування економічної політики в питаннях протиправного поглинання та захвату активів, є пріоритетним завданням державної політики в цілому. Лише через зростання ролі держави в захисті економічної безпеки можливо досягнути сталості розвитку. Для забезпечення економічної безпеки в протидії різного роду зловживань держава не повинна обмежуватися лише функціонуванням правоохоронної та судової систем, а мусить охоплювати всі наявні організаційні можливості. Основою державної політики є інституційна структура, яка пов'язана з соціальними зв'язками та виробничими відносинами. Взаємодія різного роду структур повинна підтримати поглиблення ролі держави в економічних процесах.

Створення таких інституцій в державі саме по собі є проблемою. Особливо, коли інституційне середовище розвивалося не органічно, а нав'язувалося штучно. Інституційне середовище не встигає за економічними реаліями в країні. Адекватні та відповідні дії законодавчих органів на внутрішні економічні загрози відбуваються із запізненням. Особливу небезпеку складають економічні відносини прав власності кримінального характеру, які суттєво дестабілізують економічну безпеку в країні та які максимально маскуються під видимими законними процедурами. Порушення прав власності всередині країни провокує нестабільність економічних відносин та соціально-економічного розвитку.

Якщо суб'єкти господарювання будуть гарантовано знати, що за порушення певних правил та норм вони будуть покарані, то нейтралізація багатьох загроз відбудеться на початкових етапах реалізації неправомірних дій. Держава повинна системно виконувати свої функції, а саме контролювати виконання та додержання правил всіма економічними агентами. На думку Джозефа Ю. Стігліца «...індивідууми та фірми будуть краще планувати і реалізовувати свою діяльність, якщо вони зможуть точно передбачити, що збирається зробити держава» [5].

Економічна безпека досягається завдяки єдиній державній політиці, узгодженій, збалансованій, скоординованій системі заходів, адекватних внутрішнім і зовнішнім загрозам. Посилення ролі держави через

відповідні інституційні зміни сприятиме жорсткішим правилам гри, націленим на протидію протиправним діям в сфері прав власності.

Система державного управління та регулювання економіки повинна бути націлена на досягнення оптимальної взаємодії між всіма структурними елементами і державними інституціями, що здатні підтримувати економічну безпеку на належному рівні. Незважаючи на те, що держава є основним суб'єктом економічної безпеки, саме на неї покладено роль розроблення та реалізації стратегії економічної безпеки. Державні органи влади та управління повинні компетентно виконувати покладені на них функціональні завдання відносно забезпечення економічної та загальнонаціональної безпеки. Економічна політика повинна посилювати контроль та координацію за додержанням законів та протидіяти інституційним пасткам.

Прикро констатувати той факт, що в Україні немає дієвої інституції, яка б відповідала за забезпечення національної безпеки. Усі формальні органи влади є недієздатними та не виконують своїх основних функцій. Сформований дефіцит інституціональної та соціальної довіри підриває фундамент держави.

Таким чином, задля досягнення ефективної економічної безпеки необхідно, щоб державна політика була націлена на верховенство закону, створення розвинутого інституційного середовища, досягнення ринково-конкурентних умов, недопущення корупційних політичних еліт в органах державної влади та управління, посилення громадського контролю, створення сприятливого соціального клімату, забезпечення економічної стабільності та захист прав власності.

Література

1. Роль держави в довгостроковому економічному зростанні [Текст] /О. Ю. Болховітінова та ін.; ред. Б. Є. Кванюк. – К., Харків: Форт, 2003. – 424 с.
2. Іванова Т. В. Державне управління еколого-економічною безпекою як умова сталого розвитку України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 «Механізми державного управління» / Т. В. Іванова; Акад.муніцип.упр. – К.: 2011. – 38 с.
3. Котковський В. Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 «Механізми державного управління» / В. Р. Котковський; Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ.та муніципального управління». – Запоріжжя, 2007. – 20 с.
4. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: [монографія] // З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Сасенко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.

5. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора / Дж. Ю. Стиглиц. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 720 с.

ОБЛІКОВІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

О.В. Щербакова, О.І. Безверхий, Р.В. Бойко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Сучасні світові тенденції розвитку бухгалтерського обліку свідчать про необхідність досліджень сутності ризику та оцінювання наслідків його впливу на показники діяльності підприємства. Серед основних резервів підвищення вартості бізнесу є мінімізація ризиків. У зв'язку з цим облікова система повинна забезпечити оцінювання можливих наслідків ризиків (загроз) та сприяти розробленню заходів для їх мінімізації.

Відповідно до чинного законодавства підґрунтям визнання підприємницьких ризиків в системі бухгалтерського обліку виступає принцип обачності, який передбачає при відображенні наданої у звітності інформації запобігання завищенню оцінки активів та доходів чи заниженню оцінки витрат та зобов'язань підприємства, спричинених існуванням факторів невизначеності.

Аналіз національних стандартів бухгалтерського обліку показав ототожнення ризику з невизначеністю підприємницької діяльності, що, в свою чергу, створює проблему стосовно методології визнання ризику як об'єкта бухгалтерського обліку. Невизначеність – це лише передумова ризику. Бухгалтерське законодавство не визнає ризик як об'єкт бухгалтерського обліку, а передбачає відображення в системі рахунків лише інформації про факти господарської діяльності, спричинені впливом ризику. Тому необхідно виявити взаємозв'язок ризику та фактів господарської діяльності, викликаних його впливом. Перш за все, в системі бухгалтерського обліку всі ризики підприємницької діяльності необхідно розмежувати на ризик-причини та ризик-наслідки.

Об'єктом бухгалтерського обліку з подальшим відображенням його в системі балансових рахунків та у фінансовій звітності підприємства слід визнавати ризик-наслідок та ризик-причину (факт господарської діяльності), що має значну ступінь імовірності настання (50-100 %). Невизначеність, яку оцінити неможливо, не слід вважати об'єктом бухгалтерського обліку, завищуючи при цьому значення показників умовних зобов'язань та створюючи для їх забезпечення резерви майбутніх

платежів. Непередбачені зобов'язання, що мають незначну ступінь імовірності вияву (10-50 %) доцільно відображати поза балансом для подальшого контролю за їх настанням. Якщо відсоток імовірності їх вияву збільшується, то під такі зобов'язання слід формувати резерви наступних виплат та відображати їх в балансі.

Таким чином, з метою управління ризиками в системі бухгалтерського обліку повинні відображатися факти господарської діяльності здійснені в умовах невизначеності, що чинять суттєвий вплив на капітал підприємства, характеризуються своєю повторюваністю та можуть бути достовірно оцінені чи виміряні. Удосконалення управління ризиками підприємницької діяльності потребує розкриття особливостей оцінювання та резервування. Для нівелювання впливу наслідків підприємницьких ризиків, пов'язаних зі зміною первісної вартості об'єктів бухгалтерського обліку та з метою надання найбільш достовірної інформації користувачам фінансової звітності, на підприємстві можуть бути прийняті рішення про подальше оцінювання цих об'єктів за справедливою вартістю, що, в свою чергу, призводить до їх переоцінки, створення оцінних резервів, зменшення вартості з одночасним збільшенням витрат діяльності підприємства.

Під професійним судженням у сфері бухгалтерського обліку розуміють погляд або висновок професійного бухгалтера в умовах невизначеності щодо розкриття правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства [1,2]. Отже, обов'язки щодо правдивого відображення інформації про підприємство в умовах невизначеності зовнішнього середовища покладаються на бухгалтера.

Окремою проблемою є довіра зовнішніх користувачів інформації до діяльності підприємства. Відображення в обліку резервів майбутніх витрат та платежів відображає намір підприємства нести відповідальність за певні ризики в разі їх фактичного вияву.

Таким чином, бухгалтерський облік виступає надійним інструментом управління підприємницькими ризиками.

Література

1. Гнилицька Л. В. Інформаційне забезпечення ризиками підприємницької діяльності: обліковий аспект / Л. В. Гнилицька // Економічні інновації. – 2014. – № 57. – С. 88–100.
2. Савицкая Г. В. Анализ эффективности и рисков предпринимательской деятельности: методологические аспекты / Г. В. Савицкая. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 272 с.
3. Костирко Р. О. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / Р. О. Костирко. – Х.: Фактор, 2007. – 784 с.

ПЕРЕДУМОВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЖКГ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Я.В. Юрченко, Є.Г. Бєднов

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Теперішній стан житлово-комунального господарства України характеризується рядом проблем, результатом поєднання яких є низька якість житлово-комунальних послуг, невідповідність їхньої якості й вартості, що, в свою чергу, викликає зростання незадоволення населення. Нестабільна економічна ситуація у країні спричиняє низьку інвестиційну привабливість галузі, а непрозорість законодавчої бази та низький рівень управління спричиняють збитковість та критичний фінансовий і технологічний стан підприємств ЖКГ. Ці та інші проблеми зумовлюють необхідність розгляду питань щодо шляхів інноваційної модернізації підприємств ЖКГ та пошуку джерел фінансування цього процесу.

Такі фактори як висока соціальна значущість ЖКГ і розгалуженість споживачів за доходами, відсутність обізнаного власника житла та низькі темпи створення ОСББ, неефективна система управління, стандарти якої успадковані від радянського періоду, недосконала тарифна політика, яка зумовила хронічну і постійно зростаючу збитковість підприємств, значну частину якої становить заборгованість населення через неплатоспроможність, відбиваються на відсутності конкуренції між підприємствами галузі та їх незадовільному технічному стані.

Проблеми ЖКГ сягають загальнодержавного рівня, адже підприємства житлово-комунального господарства та інші споживачі щороку споживають близько 10 млрд. кВт. год. електроенергії та 8,5 млрд. м³ природного газу. При стійкому зменшенні населення за останні 5 років споживання енергоресурсів на одного громадянина України у побутовому секторі не зменшується порівняно з 2010 роком. Даний стан пояснюється такими факторами:

збільшується використання побутових приладів, машин і механізмів, які збільшують витрати енергоресурсів на одну людину;

економія енергоресурсів у побутовому секторі не набрала ще критичної маси, яка б істотно позначилася на зменшенні їх споживання;

підприємства з виробництва й розподілу електроенергії, газу та води впродовж останніх років не дуже активно впроваджували ресурсозберігаючі інновації, кількість маловідходних і ресурсозберігаючих технологій коливається від 6 до 50 на рік, при загальній кількості інновацій за цей період від 10 до 163 на рік;

частина підприємств з виробництва та розподілу електроенергії, газу та води знаходяться в приватній власності, частина – у державній, через що відсутня єдина політика фінансування модернізації та інноваційної реконструкції підприємств галузі;

близько 40% енергетичних ресурсів держави використовується для опалення житлових приміщень, з них 2/3 просто пропадає при транспортуванні і через високу енергоємності будівель (більша частина втрат відбувається саме в них);

відсутній повний і достовірний обсяг інформації про фактичне використання енергоресурсів.

Витрати енергоресурсів на одиницю виготовленої продукції та наданих комунальних послуг більше, ніж у 3 рази перевищують зарубіжні показники; чисельність працівників ЖКГ в розрахунку на 1000 мешканців – у 1,5-2 рази вище, ніж у країнах Європейського союзу, кількість аварій за останні 10 років збільшилась майже у 5 разів, зростає собівартість послуг (в тому числі енергетична складова) та погіршується їхня якість.

При цьому дійшов критичної межі технічний стан мереж і споруд, які експлуатуються підприємствами житлово-комунального господарства. Дві третини основних засобів вичерпали термін експлуатації, втрати теплової енергії та питної води в зовнішніх мережах становлять 30-60%, втрати теплової енергії в житловому фонді перевищують 30%. Питомі витрати енергоресурсів у 2,1-2,7 рази вище, ніж у країнах Європейського союзу.

Технічний стан технологічного обладнання та мереж має значний вплив на вартість послуг підприємств ЖКГ. Морально застарілі технології виробництва послуг через енергоємний механізм впливають на рівень тарифів через збільшення витрат енергоносіїв та втрат послуг через чисельні ушкодження та аварії у тепловому та водопровідно-каналізаційному господарстві.

Аналіз діяльності підприємств ЖКГ України показав, що найбільше значення для модернізації мають такі технології:

глибока утилізація теплоти відхідних газів котлоагрегатів, що забезпечує економію палива до 12%;

когенераційні установки – системи комбінованого виробництва електричної і теплової енергії з урахуванням екологічного аспекту від їх впровадження;

використання попередньоізольованих труб при модернізації тепломереж, які мають здатність практично повністю ліквідувати втрати теплової енергії при її транспортуванні;

широкомасштабне застосування приладів обліку та регулювання споживання тепла;

широке застосування альтернативних та відновлювальних джерел енергії.

Вирішення проблем ресурсозбереження в умовах незадовільного фінансового стану підприємств галузі та відсутності зацікавленості потенційних інвесторів представляється можливим на основі здійснення системних інновацій за рахунок грантових пропозицій і проектів міжнародних фінансових установ.

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ

А. О. Ясногорська, О. О. Гавриленко, А. П. Мосіюк

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Сьогодні умови, які пов'язані зі світовою економічною кризою, не дозволяють кредитно-фінансовій системі зневажливо ставитися до банківської безпеки. Звичайно, фінансова безпека комерційних банків потерпає від локальних і глобальних фінансових криз. Головними причинами банківської кризи можуть бути недостатній нагляд за комерційними банками, неякісне управління ними, надмірне втручання уряду у справи банків.

Основною метою безпеки банківської діяльності вважається можливість запобігання збитків банку або упущення вигоди; забезпечення ефективної діяльності банку та якісної реалізації ним операцій та угод. До основних завдань безпеки банківської діяльності входять:

- захист законних інтересів банку і його працівників;
- профілактика та попередження правопорушень і злочинних посягань на власність і персонал банку;
- своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз банку, проведення заходів щодо їх нейтралізації;
- оперативне реагування банку на загрози, що виникають, та негативні тенденції розвитку зовнішніх і внутрішніх обставин;
- виявлення внутрішніх і зовнішніх причин і умов, які можуть сприяти заподіяння банку, його працівникам, клієнтам і акціонерам матеріальної та іншої шкоди, перешкоджати їх нормальній діяльності;
- виявлення причин та формування умов, сприятливих для реалізації банком своїх основних інтересів;
- виховання та навчання персоналу з питань безпеки;
- послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців, спрямованих на підрив безпеки банку;
- збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних і

інформаційних ресурсів банку [1].

Таким чином, фінансова безпека банку – це стан банківської установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку [2].

За наказом Міністерства розвитку економіки та торгівлі від 29 жовтня 2013 року № 1277 в Україні розраховується рівень економічної безпеки. Одним із середньозважених субіндексів (складових економічної безпеки) є фінансова безпека. Банківська безпека є однією із складових фінансової безпеки і складається з наступних індикаторів:

частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %;

співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %;

частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %;

співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів;

рентабельність активів, %;

співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %;

частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, % [3].

Таким чином, індикатори фінансової безпеки – це такі показники стану фінансової сфери, які в кількісній формі відображають загрози фінансовій безпеці, мають високу чутливість і велику сигнальну здатність попереджати суспільство, державу та суб'єктів ринку про можливі загрози. Відповідно до них розглянемо низку заходів, які необхідно проводити для підтримки фінансової безпеки банків:

розроблення рекомендацій з удосконалення заходів фінансової безпеки банків;

взаємодія з правоохоронними органами з питань протидії посягань на власність і діяльність банків;

інформаційно-аналітичне дослідження позичальників на стадії звернення їх в банк для отримання кредиту;

участь у моніторингу кредитних операцій, виявлення ознак можливості невиконання зобов'язань за кредитними договорами;

надання консультацій працівникам банку з питань фінансової безпеки;

формування умов для безпечної роботи співробітників банку, забезпечення їхніх комерційних інтересів;

підтримка технологічної незалежності і конкурентоспроможності, формування високого технічного і технологічного потенціалу; оптимізація організаційної структури.

Безпека банків є невід’ємною частиною вирішення кризових явищ, нерівномірного розподілу запозиченого капіталу, зловживанням повноважень та інші. Фінансова безпека банків є важливим інструментом для досягнення їх комерційної мети – збільшення прибутку, накопичення капіталу, захисту їх різних інтересів, а також зміцнення позицій на ринку банківських послуг.

Література

1. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру / О. І. Барановський // Економічне прогнозування. – 2006. – №1. – С. 7 – 32.
2. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: [монографія]; [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін.]; за заг. ред. А. О. Єпіфанова. – Суми: ДВНЗ «УАБС нБУ», 2009. – 295 с.
3. Наказ від 29 жовтня 2013 року № 1277 про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

СЕКЦІЯ 4. СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ (ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО)

ОЦІНКА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТАРІЮ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ

О.В. Бслов, *кандидат економічних наук*

Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава

Науково-технічна (НТ) безпека – важлива складова економічної безпеки держави, оскільки є основою для забезпечення її внутрішнього економічного зростання. Тому проблема адекватної оцінки науково-технічної безпеки є досить важливою і актуальною для України.

Згідно Методики оцінки економічної безпеки від 2007 року [1], науково-технічна безпека країни – це такий стан науково-технологічного та виробничого потенціалу держави, який дає змогу забезпечити належне функціонування національної економіки, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоздатності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів. Але, в 2013 прийнято нову Методику, в якій вже поняття науково-технічної безпеки відсутнє і частково замінено на поняття інвестиційно-інноваційної безпеки, яка являє собою стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості [2]. Тобто, відбувся перехід від оцінки НТ потенціалу держави, на оцінку середовища, яке здатне забезпечувати розвиток останнього. Це також важливий показник, але, виключення НТ безпеки зі складу загальної економічної безпеки, на нашу думку, призводить до неврахування дійсного стану НТ сектору в країні, що відповідно призведе до неадекватної оцінки економічної безпеки країни в цілому. Як показано у [3,4], стан науково-технічної безпеки в Україні катастрофічно погіршувався і за більшістю кількісних показників знаходиться в небезпечній зоні.

Недоліки такої лінійної оцінки:

враховуються тільки кількісні показники і майже ігноруються якісні показники;

концентрація тільки на економетричних показниках в оцінюванні розвитку науки і визначенні напрямів її фінансування, що може призвести до вихолощення як фундаментального, так і прикладного змісту проведених науково-технічних робіт [5];

лінійна оцінка має короткий горизонт прогнозу, що ускладнює процес управління НТ безпекою.

Для усунення цих недоліків можна запропонувати при побудові інтегральної оцінки застосування інструментарію нечіткої логіки, що дозволить додати у моніторинг якісні показники, які характеризують рівень розвитку НТ сектору, дещо зменшити вплив формалізованого підходу, завдяки використанню лінгвістичних нечітких змінних та підвищити точність прогнозування.

Засоби нечіткої логіки все ширше застосовуються в оцінюванні різноманітних економічних явищ: стійкості розвитку галузей [6], фінансового стану підприємств [7], різних економічних процесів тощо.

Так, у [8] розроблено дискримінантні та нечіткі економічні моделі, на основі оцінювання ймовірностей початкового набору незалежних змінних відібраних шляхом перевірки початкового набору найбільш інформативних показників на мультиколінеарність і виявлено, що при переході від чітких значень економічних показників до лінгвістичних термів у нечітких моделях втрачається сам сенс мультиколінеарності, що пов'язано з тим, що в нечіткій моделі взаємозалежність змінних визначається нерівним кореляції між чіткими значеннями економічних показників, а функціональною залежністю між лінгвістичними термами, які мають розпливчаті границі.

Алгоритм оцінки НТ безпеки складається з таких етапів:

формування множини науково-метричних, економічних, науково-технічних, фінансових показників;

визначення інтегральної оцінки науково-технічної безпеки [7, 8], яка, в свою чергу, включає визначення системи показників, побудову структурної моделі НТ, визначення лінгвістичних змінних і формування їх шкал, визначення функції належності нечітких термів (квазідзвоноподібного вигляду [9]), формування системи нечітких знань і визначення вирішальних правил.

Для отримання можливості опрацювання якісних показників та формування механізму налаштування моделі на реальних даних будується експертна система оцінки науково-технічної безпеки з використанням інструментарію нечіткої логіки. Для цього по-перше, будується структурна модель діагностики НТ безпеки (рис. 1), як нейронечітка мережа, далі, на її основі – дерево логічного виводу з вхідними, перехідними та вихідними параметрами, які, незалежно від своєї природи,

розглядаються як лінгвістичні змінні, що задані на своїх універсальних множинах і оцінюються за допомогою нечітких термів.

Рис. 1. Структурна модель діагностики науково-технічної безпеки

Отже, запропонований підхід до оцінювання науково-технічної безпеки країни за допомогою інструментарію нечіткою логіки дозволить здійснювати більш адекватну оцінку такої складно оцінюваної сфери розвитку, підвищить якість її моніторингу, є перспективним напрямом для подальших досліджень.

Література

1. Наказ Міністерства Економіки України від 02.03.2007 N 60 «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-info.biz/legal/basejw/ua-qmtipe/index.htm>.
2. Наказ Міністерства Економіки України від 29 жовтня 2013 року №1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
3. Бабець І. Г. Інтелектуальна складова науково-технологічної безпеки регіонів України / І. Г. Бабець // Актуальні проблеми економіки. – №3(165). – 2015. – С.181 – 187.
4. Гордуновський О. М. Сучасний стан та напрями посилення інноваційної безпеки України / О. М. Гордуновський // FINANCIAL SPACE. – 2014. – № 2 (14). – С.23 – 29.

5. Имаев В. Технологии увеличения индекса Хирша и развитие имитационной науки / В. Имаев // Комиссия РАН по борьбе с лженаукой и фальсификацией научных исследований. В защиту науки. – 2016. – № 17.

6. Козловський С. В. Моделювання та прогнозування стійкості розвитку аграрної галузі регіону на основі теорії нечіткої логіки / С. В. Козловський, О. М. Бурлака // Економічний форум. – 2014. – №. – С. 83 – 96.

7. Матвійчук А. В. Діагностика фінансового стану підприємства із застосуванням інструментарію нечіткої логіки / А. В. Матвійчук, О. А. Сметанюк // Фінанси України. – 2007. – №12. – С.115 – 128.

8. Матвійчук А. В. Моделювання економічних процесів із застосуванням методів нечіткої логіки: [монографія] / А. В. Матвійчук. – К.: КНЕУ, 2007. – 264 с.

9. Ротштейн А. П. Интеллектуальные технологии идентификации: нечеткая логика, генетические алгоритмы, нейронные сети / А. П. Ротштейн. – Вінниця: УНІВЕРСУМ–Вінниця, 1999. – 320 с.

ОБ’ЄКТИ ОЦІНЮВАННЯ В ОЦІННІЙ СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В.В. Вахлакова, кандидат економічних наук

Донбаський державний технічний університет, м. Лисичанськ

Проблематика оцінювання є надзвичайно актуальною у будь-якій науці. І економічна безпекологія у цьому контексті не є винятком.

Оцінки економічної безпеки є результатом процесу оцінювання - складного процесу, перебіг якого має відповідати певним вимогам, здійснюватися за встановленими правилами та враховувати деякі аксіоматичні положення з тим, щоб оцінки максимально достовірно відображали стан економічної безпеки підприємства.

Незважаючи на важливість оцінок економічної безпеки підприємства, в економічній безпекології дотепер відсутні цілісні теоретичний та методологічний базиси оцінювання, що призводить до шаблонності, невиправданої спрощеності та поверховості оцінювання економічної безпеки підприємства, некоректного використання методу наукової експансії і, як наслідок, до низької достовірності оцінок, наявності нечітких правил їхньої інтерпретації і взагалі до деякої іммобілізації та стереотипізації оцінювання як предметної області в економічній безпекології.

Основою методологічного базису оцінювання в економічній безпекології, що становить собою сукупність принципів та правил

організації оцінювання, використання підходів, методів та прийомів, що застосовуються, має стати системний підхід.

Для інтеграції всіх напрямів та елементів оцінювання економічної безпеки підприємства потрібна оцінна система.

З урахуванням наукових здобутків В.В. Сутужка стосовно оцінної проблематики [4] склад оцінної системи в економічній безпекології визначено в такий спосіб:

- системна модель оцінювання (суб'єкт, об'єкт та логіка оцінювання);

- принципи оцінювання;

- підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства та критерії їхнього вибору;

- правила ідентифікації оцінок економічної безпеки підприємства;

- сфери діяльності підприємства, в яких доцільно використовувати оцінки його економічної безпеки.

В економічній безпекології найменш розробленим елементом оцінної системи є системна модель оцінювання, основними елементами якої є об'єкт, суб'єкт та логіка оцінювання.

На рівні підприємства вектори функціонування оцінної системи в економічній безпекології багато у чому визначаються особливостями об'єкта оцінювання. У певному сенсі вибір об'єкта оцінювання – це відповідь на запитання «що оцінюється»? Таке запитання замовлене множинністю об'єктів оцінювання в економічній безпекології. Виходячи з результатів аналізу численних публікацій з проблематики оцінювання економічної безпеки підприємства, об'єктом оцінювання в оцінній системі в економічній безпекології можуть бути:

- економічна безпека підприємства;

- система економічної безпеки підприємства;

- результати безпекозабезпечувальної діяльності підприємства;

- діяльність та її результати структурного підрозділу підприємства з економічної безпеки.

В окремих публікаціях йдеться навіть про оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, що є нонсенсом, адже рівень економічної безпеки підприємства вже є оцінкою.

Оцінювання названих об'єктів системної моделі оцінювання в економічній безпекології вивчено різною мірою. Оцінки одних об'єктів мають переважно теоретичне значення, інших – переважно прикладне значення. Оцінки об'єктів знаходять різне застосування: в аналітичній діяльності, у складанні прогнозів стосовно умов діяльності підприємства, у підведенні підсумків діяльності та оцінюванні її ефективності, у прийнятті рішень операційного та стратегічного характеру

Економічна безпека підприємства є традиційним об'єктом оцінювання, нечасто зустрічається оцінювання системи економічної безпеки підприємства, а визнання об'єктами оцінювання безпеккозabezпечувальної діяльності підприємства та діяльності структурного підрозділу підприємства з економічної безпеки є результатом об'єктивізації системи економічної безпеки, процес якої докладно описано у [1].

Незважаючи на часте згадування економічної безпеки підприємства як об'єкта оцінювання, у наявних напрацюваннях не вдалося подолати нечіткості та неповноту оцінювання, що зумовлено, перш за все, відсутністю врахування яскраво вираженого в економічній безпекології епістемологічного контекстуалізму.

Епістемологічний контекстуалізм в економічній безпекології виявляється, перш за все, в існуванні атрибуту поняття «економічна безпека підприємства» (стан, потреба, здатність підприємства, умова його діяльності, характеристика (умов діяльності підприємства або діяльності підприємства)) [1, с. 21], а також кількох підходів до тлумачення змісту цього поняття (захисний, діяльнісний, ресурсний, гармонізаційний, вузько функціональний) [2, 3].

Об'єкт оцінювання «економічна безпека підприємства» з врахуванням його атрибутів та підходу до тлумачення змісту поняття визначає логіку та критерії оцінювання, його інструментарій та правила ідентифікації отриманих оцінок. Атрибути поняття «економічна безпека підприємства» надають можливість встановити, що, власне, оцінюється (стан підприємства, його здатність або характеристика, умова діяльності або потреба), а вибір підходу до тлумачення поняття «економічна безпека підприємства», по суті, визначає вимоги до отримуваних оцінок та правила їхньої ідентифікації.

Оцінювання системи економічної безпеки підприємства, що практично не зустрічається у сучасних публікаціях, по суті, означає визначення характеристик системи (наприклад, масштабу, складності, структури) та її властивостей, її функцій та режимів функціонування. Тобто йдеться про оцінювання візуалізованих уявлень про систему економічної безпеки підприємства, її принципової схеми, яка з певною мірою редукації відображає дійсний зміст цього явища, що розглядається як атрибут певного виду. Адже система економічної безпеки підприємства є абстрактною і описовою.

Оцінювання системи економічної безпеки підприємства значно ускладнюється її поліструктурністю, відсутністю загальноприйнятих поглядів щодо системотворного чинника в економічній безпекології, який визначає цілісність системи, а, отже, відсутністю змістового, достатнього

за обсягом визначення поняття «система економічної безпеки підприємства».

Оцінки системи економічної безпеки підприємства на відзнаку від оцінок економічної безпеки мають суто теоретичний характер і призначені для оцінювання якості та цілісності побудованої системи, її відповідності особливостям діяльності підприємства, стану внутрішнього та зовнішнього середовища його діяльності.

Як і будь-яка абстрактна система економічної безпеки підприємства має бути об'єктивізована. Об'єктивізація системи економічної безпеки підприємства є визначенням об'єктивно наявної незалежно від свідомості, доступної для сприйняття форми (способу) втілення суб'єктивних уявлень про систему в діяльність підприємства. Тобто йдеться про прикладний аспект системотворення в економічній безпекології. Такими формами втілення уявлень про систему економічної безпеки підприємства в управління підприємством є безпекозабезпечувальна діяльність підприємства, а також створення та діяльність структурного підрозділу підприємства з економічної безпеки.

Безпекозабезпечувальна діяльність порівняно недавно стала розглядатися як відносно самостійний вид діяльності підприємства (поряд з виробничою, маркетинговою, фінансовою тощо). Безпекозабезпечувальна діяльність, як й інші види діяльності підприємства, має привести до певних результатів. Тому і безпосередньо безпекозабезпечувальна діяльність як процес (динамічний аспект), й її результати – стан економічної безпеки підприємства (статичний аспект) можуть виступати об'єктами оцінювання в системній моделі оцінювання економічної безпеки підприємства.

Оцінювання безпекозабезпечувальної діяльності підприємства має базуватися на загальних принципах оцінювання будь-якої діяльності з врахуванням специфіки такої діяльності, для чого потрібні відповідні підходи, що поєднують однотипні методи.

Безпекозабезпечувальну діяльність на підприємстві очолює структурний підрозділ підприємства з економічної безпеки, компетенція та комунікації якого залежать від статусу системи економічної безпеки у системі управління підприємством – надсистеми або підсистеми (статус системи досліджено у [1, с. 142]). Зрозуміло, що безпекозабезпечувальну діяльність на підприємстві здійснює не лише структурний підрозділ з економічної безпеки, в ній беруть участь всі підрозділи підприємства. Статус системи економічної безпеки підприємства лише визначає організацію безпекозабезпечувальної діяльності та статус структурного підрозділу з економічної безпеки у цій діяльності: партнер (система економічної безпеки як підсистема системи управління підприємством)

або очільник (система економічної безпеки як надсистема системи управління підприємством). Тому вибір як об'єкта оцінювання в системній моделі оцінювання економічної безпеки підприємства структурного підрозділу з економічної безпеки лише опосередковано і деякою мірою дозволяє оцінити безпекозабезпечувальну діяльність підприємства.

Отже, вибір кожного з наданих об'єктів оцінювання в системній моделі оцінювання економічної безпеки підприємства дозволяє у певному контексті отримати оцінки економічної безпеки. В ідеалі в оцінюванні економічної безпеки підприємства мають бути отримані оцінки всіх об'єктів, але це не завжди доцільне.

Оцінювання кожного з об'єктів системної моделі оцінювання економічної безпеки підприємства суттєво різняться за підходами, методами підходів, призначенням оцінок, періодом оцінювання, використовуваною інформацією. Але є й спільні риси в оцінюванні названих об'єктів системної моделі оцінювання економічної безпеки підприємства. Найголовнішою з них є оцінювання вибраного об'єкта в межах управління підприємством, тобто не автономно від оцінок інших видів діяльності, та їхніх результатів, підсистем системи управління.

Формування методології оцінювання кожного з наданих об'єктів системної моделі оцінювання перебуває на різних етапах, окремих об'єктів – поки ще на початковому етапі, а оцінювання інших об'єктів потребує доопрацювання та поєднання зі знову виділеними об'єктами для отримання цілісного опису стану економічної безпеки підприємства, в якому до можливого мінімуму має бути нівельований суб'єктивізм (проте може бути присутній епістемологічний контекстуалізм).

Література

1. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства [монографія] / О. В. Ілляшенко. – Харків: Мачулін, 2016. – 504 с.
2. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: аналіз наявних визначень // Г. В. Козаченко, Т. М. Адаменко // Науковий Вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2015. – №1 (69). – С. 90 – 95.
3. Погорелов Ю. С. Проблемы формирования методологического базиса науки об экономической безопасности предприятия / Ю. С. Погорелов, Т. М. Адаменко // Новая экономика. – 2015. – №2 (66). – С. 173–181.
4. Сутужко В. В. Феномен оценки: философское осмысление : [монография] / В. В. Сутужко. – Саратов: МарК, 2010. – 400 с.

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В.В. Гамза, І.Ю. Корнієнко, С.Г. Макайда

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Зміна факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, вплив наслідків світових криз змінює орієнтацію всієї системи бухгалтерського обліку підприємства на її сучасне призначення – формування обліково-аналітичного забезпечення прийняття стратегічних управлінських рішень з метою управління економічною безпекою підприємств. Сучасну систему бухгалтерського обліку можна розглядати як штучно створену глобальну модель інформаційної технології, необхідну для успішного виконання основних функцій управління підприємством.

Система бухгалтерського обліку – це основна інформаційна система підприємства, яка призначена для формування внутрішніх та зовнішніх звітів. Разом з цим існують певні причини, через які фінансова звітність, складена відповідно до вимог національних положень, не дозволяє отримати дані, необхідні для отримання повної картини стану справ на підприємстві, проведення аналізу і прийняття управлінських рішень стратегічного напрямку: фінансова звітність відображає тільки ті події, що можуть бути подані в грошовому вираженні; у фінансовій звітності відображаються тільки ті події, що вже відбулися; у балансі не відображається ринкова вартість більшості активів; керівництво та бухгалтерська служба має можливість вибирати альтернативні методи відображення господарських подій в поточному обліку та звітності (наприклад, оцінка вибуття запасів); величина багатьох статей балансу має оціночний характер. Таким чином, наразі гостра потреба в аналізі існуючих форм надання облікової інформації та в розробці шляхів їх удосконалення з метою забезпечення необхідною інформацією керівництво для управління економічною безпекою промислових підприємств.

Інформаційне забезпечення процесу ухвалення стратегічного рішення містить у собі дані різних видів обліку, податкову і статистичну звітність, оперативні дані, а також інші відомості. Використання даних фінансового та управлінського обліку дозволяє досліджувати минуле з метою управління в майбутньому. Метою діючих концепцій обліку є інформаційне забезпечення ефективної діяльності підприємства.

В бухгалтерському обліку питанням обліку зовнішніх факторів макросередовища та стратегічним питанням не приділяється належної уваги. Сьогодні все більше дослідників звертаються до проблем

стратегічного обліку (strategic management accounting (SMA)), тому що саме стратегічні аспекти займають в сучасному світі головне місце в прийнятті управлінських рішень.

Стратегічний облік містить фінансовий і управлінський облік, і ці дві області розглядаються як єдине ціле [1, с. 30]. Стратегічний облік є основою для дослідження фінансових і економічних проблем з погляду найбільш важливого для підприємства питання – реалізації сприятливих можливостей бізнесу [8, с. 36].

Проаналізувавши трактування поняття «стратегічний облік», можна стверджувати, що стратегічний облік – це облікова система, яка включає сукупність форм та методів обліку, стратегічного планування й контролінгу; адаптована до сучасних умов зовнішнього середовища; дозволяє внутрішнім та зовнішнім користувачам приймати стратегічні рішення. Таким чином, особливостями стратегічного обліку є орієнтація на майбутній розвиток господарської діяльності і на те, як можна врахувати вплив зміни факторів макро- і мікросередовища для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Таким чином, створення якісно нових підходів, що базується на ідеї гармонізації різних видів обліку в рамках стратегічного управління та стандартизації облікових процедур, дозволить забезпечити отримання облікових даних, відмітною рисою яких є:

- орієнтація на виконання місії підприємства;
- формування альтернативних варіантів вирішення стратегічних завдань діяльності підприємства та вибір оптимального;
- розрахунок нормативних тактичних параметрів виконання оптимального варіанта та своєчасного виявлення відхилень від заданих параметрів;
- інтерпретація виявлених відхилень та їх аналіз з точки зору виконання стратегічного завдання та управління економічною безпекою підприємства.

Стратегічний облік, є складовою частиною системи управління підприємством як обліково-аналітичного забезпечення прийняття стратегічних управлінських рішень, призначений для планування майбутньої стратегії й тактики функціонування підприємства в цілому.

Література

1. Райан Б. Стратегический учет для руководителя / Б. Райан; [пер. с англ. под ред. В.А. Микрюкова]. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
2. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський управлінський облік : [навч. посіб.] / Бутинець Ф. Ф. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 479 с.

СУТНІСТЬ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ

С.П. Сівіцька, кандидат економічних наук, проректор з науково-педагогічної, соціальної роботи та міжнародного співробітництва

Ю.Т. Гонда, І.С. Близнюк

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Однією з основних складових системи забезпечення фінансової безпеки банку є підсистема діагностики. Саме від її ефективності залежатиме результативність системи. Ця підсистема повинна виконувати такі функції: прогнозування кризи; оцінка вірогідності появи кризи в перспективі; визначення масштабів кризи, а також причин, що її викликали. Підсистема повинна також оцінювати ефективність діяльності банку в цілому та визначати можливі зони неефективної роботи [1].

Діагностика – це певний набір методичних розробок, які дозволяють на ранніх стадіях виявити кризові ситуації, оцінити ступінь їх загрози для фінансової безпеки банку та фактори, що їх спричинили.

Основна мета даної підсистеми – своєчасно надавати інформацію про можливі проблеми в роботі банку, а також оцінювати рівень його фінансової безпеки.

Завдання, які стоять перед підсистемою діагностики фінансової безпеки:

- аналіз внутрішнього і зовнішнього середовищ банку;

- визначення кризового середовища банку та критичних ризиків;

- оцінка ризиків і можливого настання кризи;

- виявлення проблемних місць у роботі банку на основі даних проведеного аналізу;

- оцінювання ефективності діяльності банку;

- формування загальних висновків про рівень фінансової безпеки комерційного банку.

Діагностика фінансової безпеки комерційного банку об'єднує методи кількісного і якісного аналізу, що надає можливість аналітику отримати повну картину фінансового становища банку й оцінити реальний ступінь загрози його фінансовій безпеці. Використання діагностичного інструментарію дозволяє банку не тільки попереджати виникнення кризових ситуацій на початковій стадії, але і визначати їх причини, що створює необхідні передумови для правильного вибору важелів і методів з нейтралізації потенційних криз.

Експрес-діагностику необхідно проводити щомісячно, комплексну – щоквартально. Це дозволить, з одного боку, здійснювати поточний

контроль за рівнем фінансової безпеки, а, з іншого, оптимізувати розподіл зусиль при здійсненні діагностичних заходів.

Діагностика банку проводиться за двома основними об'єктами аналізу:

результати діяльності банку за певний період і станом на даний момент часу;

основні бізнес-процеси банку.

Не можна обмежувати інструментарій діагностики тільки розрахунком фінансових показників. Вони повинні використовуватися на кінцевій стадії діагностики. Оскільки діагностика слугує цілям управління, аналізувати слід не тільки бізнес-процеси, які забезпечують фінансову функцію банку, але й всі основні бізнес-процеси, пов'язані з діяльністю комерційного банку [2].

В економічній літературі виділяють дві групи методів проведення діагностики – якісні й кількісні.

Якісні методи базуються на використанні експертних оцінок при визначенні певних параметрів. Кількісні методи передбачають розрахунок конкретних показників із подальшою оцінкою і тлумаченням отриманих значень.

Для здійснення експрес-діагностики доцільно використовувати тільки кількісні методи, оскільки вони дозволяють швидко й об'єктивно оцінити поточний стан банку. При проведенні комплексної діагностики необхідно використовувати кількісні та якісні методи.

Якісну оцінку рівня фінансової безпеки банку можна здійснювати шляхом заповнення анкети. Анкету повинен заповнювати експерт з діяльності конкретного банку. Це може бути представник вищого керівництва або начальник аналітичного відділу банку.

Повноцінний аналіз штатного режиму проводиться у рамках комплексної (щоквартальної) діагностики. У разі негативних результатів експрес-діагностики необхідно здійснювати наступний рівень діагностики (комплексний) поза чергою. Комплексна діагностика проводиться щоквартально і складається з таких типів аналізу:

якісний аналіз діяльності банку;

комплексний аналіз із застосуванням коефіцієнтів.

В оцінюванні фінансової безпеки за кількісними методами використовується скорингова методика. Основою даної методики є розрахунок кількості балів, який формується за оцінками фінансових коефіцієнтів і показників [4].

Кожний банк прагне знайти межу між прибутковістю і ризиком, які знаходяться в прямій залежності. Тобто свідомо йдучи на великі ризики, банк сподівається отримати значний прибуток. Однак, необхідно

враховувати, що дуже великі ризики навіть і при значному прибутку роблять діяльність банківської установи залежною від впливу багатьох факторів. У результаті це може спричинити його неплатоспроможність і, як наслідок, банкрутство. Водночас отримання незначних прибутку, яке можливе при невисокому рівні ризиків, ставить під сумнів доцільність діяльності даного суб'єкта ринкової економіки, оскільки саме прибуток є основним мірилом ефективності роботи [6].

Фінансова безпека банку визначається рівнем його захищеності і ступенем ефективності діяльності. Тому основою побудови методики оцінювання фінансової безпеки банку є дві групи показників:

показники, які характеризують ефективність діяльності банку;

показники, які характеризують рівень його захищеності та здатність протистояти кризовим явищам [7].

Одним з основних показників, що характеризують ефективність банку, є відношення прибутку до величини активів. Застосування цього показника доречне, оскільки всі інші показники ефективності управління активами вторинні щодо рентабельності активів. Крім того, ці показники в основному визначаються політикою банку та стратегією керівництва у сфері управління активами. По суті з позиції конкретного банку жодна корисна інформація може не надаватися через специфіку його діяльності.

Слід зазначити, що поряд перевагами наявні методики оцінювання фінансової безпеки банків мають ряд обмежень (не враховуються домінантні сфери забезпечення фінансової безпеки (вага окремих факторів в оцінюванні однакова); не враховується зовнішій контур оцінювання (зміна рівня фінансової безпеки в просторовому розрізі)). Тому доцільне застосування методів експертного та багатовимірного статистичного аналізу для вдосконалення методик оцінювання фінансової безпеки банків з розробленням комплексу моделей.

Література

1. Трененков Е. М. Диагностика в антикризисном управлении / Е. М. Трененков, С. А. Дведенидова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 1. – С. 3 – 26.

2. Финансовая диагностика предприятия и поддержка управленческих решений: [підручник]; под. ред. В. П. Савчука. – М.: Лаборатория базовых знаний, 2004. – 174 с.

3. Пластун О. Л. Якісні методи діагностики в системі фінансової безпеки суб'єктів підприємництва / О. Л. Пластун // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 1 (22). – С. 40 – 44.

4. Пластун О. Л. Аналіз кількісних методик прогнозування банкрутства підприємства та обґрунтування необхідності розробки

сучасних вітчизняних аналогів / О. Л. Пластун // Вісник Української академії банківської справи. – 2005. – № 2 (19). – С. 101 – 107.

5. Сытник Л. С. Организационно-экономический механизм антикризисного управления предприятием: [підручник] / Л. С. Сытник. – Донецк: ІЭП НАН України, 2000. – 504 с.

6. Бахмутова Е. Л. Цели банковского регулирования / Е. Л. Бахмутова // Мир финансов. – № 2. – 2007. – С. 22 – 26.

7. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: [монографія] / [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін]; за заг. ред. А. О. Єпіфанова. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

ЗМІНА ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

М.Ю. Демченко, кандидат економічних наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

Поступова глобалізація світової економіки і зростання відкритості національних економік в сучасному економічному просторі зумовлюють актуальність розгляду питань пов'язаних з фінансово-економічною безпекою, особливо у контексті вдосконалення методик та критеріїв її визначення.

Сьогодні напрацьовано дуже ґрунтовні власні пропозиції щодо запровадження нової класифікації макроекономічних індикаторів:

ресурсні та результативні індикатори (А. Городецький);

загальноекономічні, специфічні та окремі індикатори (К. Самсонов);

індикатори поточного стану, довгострокових факторів дестабілізації та потенціалів попередження (Є. Бухвальд, Н. Гловацька, С. Лазуренко).

Після набуття чинності наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р., яким прийнято до використання Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [1], в науковій літературі розгорнулася гостра, але корисна полеміка щодо правильності вибору порогових значень, повноти та адекватності критеріїв (індикаторів) у запропонованій рекомендації. Згідно цього документу пропонується визначати загальний інтегральний індекс економічної безпеки, який в свою чергу складається з 9-ти субіндексів (складових економічної безпеки): виробнича безпека; демографічна безпека; енергетична безпека; зовнішньоекономічна

безпека; інвестиційно-інноваційна безпека; макроекономічна безпека; продовольча безпека; соціальна безпека; фінансова безпека.

Принципової різниці перерахованих субіндексів та 10-ти субіндексів, що застосовувалися у попередній Методиці від 2007 р. (наказ № 60 від 02.03.2007 р.), немає, окрім заміненних двох субіндексів 2007 р. (науково-технологічної та інвестиційної безпеки) на один у 2013 р. (інвестиційно-інноваційної безпеки).

Але, разом з тим, значно змінено наповнення кожного із субіндексів. Так, наприклад, кількісне та якісне наповнення субіндексу фінансової безпеки зазнало кардинальних змін. Замість 35 субіндексів фінансової безпеки «старого зразка» маємо тільки 32 субіндекси. В нових Методичних рекомендаціях 2013 р. дві підгрупи «Безпека страхового ринку» та «Безпека фондового ринку» поєднано в одну підгрупу – «Безпека небанківського фінансового ринку», яка має всього 4 (чотири) індикатори замість 9 (дев'яти) попередніх.

Одна з підгруп фінансової безпеки «Безпека грошового ринку та інфляційних процесів» з 2013 р. має назву «Грошова-кредитна безпека». До неї не увійшли 2 (два) індикатори щодо інфляції: Рівень інфляції до грудня попереднього року та Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції. У «новій» підгрупі «Грошова-кредитна безпека» відтепер немає жодного індикатора інфляційних процесів у державі. На нашу думку, такі зміни у наповненні цієї підгрупи доволі суперечливі, оскільки, починаючи з 2016 р. Національний банк України оголосив однозначний темп інфляції або індекс споживчих цін (ІСЦ) головним «якорем» (метою) своєї грошово-кредитної політики, що безпосередньо зафіксовано у головному програмному документі НБУ «Про Основні засади грошово-кредитної політики на 2016-2020 роки» [2].

Проблема інфляції довгий час була і залишається в Україні надзвичайно гострою. За підсумками 2015 р. за рівнем інфляції наша держава посіла 3-ю позицію в світі, поступившись лише Венесуелі – 121,7 % (країні з величезним дефіцитом власних продуктів харчування, шаленою девальвацією національної грошової одиниці - болівара та стрімким падінням доходів від продажу нафти) та Південному Судану – 52,8 % (незалежна країна з 2011 р., де донині не вщухають військові конфлікти та десятиліттями кровоточила громадянська війна).

Крім, цього науковцями висловлюються думки відносно гармонійності та узгодженості українського алгоритму визначення фінансово-економічної безпеки із закордонними аналогами, що говорить про те, що дискусії з цього питання тільки розгортаються і можна очікувати в майбутньому цікаві відкриття і доповнення.

Література

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html.

2. Про Основні засади грошово-кредитної діяльності на 2016-2020 роки [Електронний ресурс] // Постанова Правління Національного банку України № 541 від 18.08.2015 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0541500-15>.

ПРИЧИНИ НАСТАННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ПІДПРИЄМСТВА

А.В. Шклярук, О.Г. Савчук

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Сьогодні, коли Україна знаходиться в складній економічній ситуації, актуальність пошуку причин фінансових криз є дуже високою, адже обізнаність та систематизація даних знань дозволять убезпечити країну в майбутньому і не допустити повторного фінансового краху України.

Національну економіку можна розглядати як сукупність економічних суб'єктів, які взаємодіють між собою. Тому убезпечення підприємств, які є основотворчими учасниками реального сектору економіки і кількість яких постійно скорочується, має створити умови для належного рівня економічної безпеки країни.

Вивченням фінансових криз підприємств та пошуком їх причин займалися багато вчених, зокрема: І.О. Бланк [1], А.П. Градов [2], І.В. Кривов'язюк [3], Л.О. Лігоненко [4], Н.В. Родіонова [5], О.О. Терещенко [6], О.М. Скібіцький [7].

Ю. Розенталь та Б. Піджненбург у визначенні поняття «криза» акцентували увагу на ситуації небезпеки та загрози: криза – це ситуація, позначена високою небезпекою, станом непевності, відчуттям невідкладності [8]. Схожого погляду дотримуються й інші науковці. Наприклад, Л. Бартон вважав, що криза – це широкомасштабна, непередбачена подія, яка веде до потенційно негативних результатів. Ця подія та її наслідки можуть завдавати серйозної шкоди усій організації: працівникам, продукції, зв'язкам, фінансам та репутації [9].

Отже, фінансова криза підприємства – це період розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей його впливу на фінансові відносини.

Більшість вчених причини фінансової кризи підприємства поділяють на дві великі групи: зовнішні та внутрішні (рис. 1).

Зовнішні причини характеризують середовище, в якому підприємство здійснює свою діяльність, умови якого не здатне змінити, проте має змогу пристосуватися. Зовнішні причини є, радше, компетенцією держави, яка має забезпечувати сприятливі умови для діяльності підприємств.

Зовнішні причини мають макроекономічний характер і зумовлені впливом економічної ситуації в країні загалом. Вони мають часовий лаг, тобто між появою причини та виявом ознак фінансової кризи підприємства проходить певний проміжок часу. Тому підприємства мають стежити за ситуацією і бути готовими до коливань як в економіці країни, так і на ринках її партнерів. Впливати на макроекономічні ситуації підприємство не може, а може лише підлаштовуватися до них.

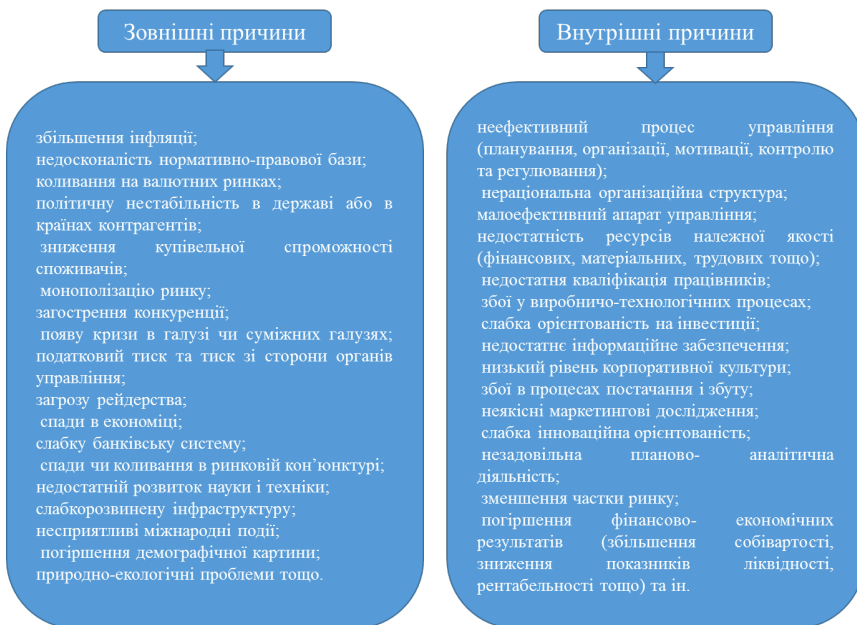

Рис. 1. Зовнішні та внутрішні причини фінансової кризи підприємства [10]

Внутрішні причини безпосередньо пов'язані з діяльністю підприємства і виникають переважно через неефективність фінансового менеджменту, пасивність політики інновацій, виробничо-технологічні

проблеми, недосконалість маркетингової політики тощо. Так, помітно, що зовнішні причини можна поділити на такі групи: макроекономічні, недосконалість державного регулювання, глобалізаційні явища.

Внутрішні причини є простішими стосовно пошуку шляхів їх подолання. Їх умовно можна поділити на управлінські, ресурсні та культурні. Нездатність раціонально поєднати функції управління, слабкий розвиток корпоративної культури, відсутність кроків в напрямку інновацій та відсутність стратегічного мислення не дають змоги українським підприємствам не лише розвиватися, а й є причинами їх можливого банкрутства.

Саме розв'язання проблем в області менеджменту підприємства здатне нівелювати вплив більшості внутрішніх причин, що викликають фінансову кризу підприємства.

Література

1. Бланк И. А. Антикризисное финансовое управление предприятием / И. А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2006. – 672 с.
2. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой; под общ. ред. А. Н. Градова, Б. И. Кузина. – СПб.: Спец. литература, 1996. – 398 с.
3. Кривов'язюк І. В. Антикризове управління підприємством: [навч. посібн.] / І. В. Кривов'язюк. – К. : Кондор, 2008. – 374 с.
4. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: [підручник]. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 824 с.
5. Радионова Н. В. Антикризисный менеджмент: [учеб. пособие для вузов]. – М.: ЮНИТИ- ДАНА, 2001. – 223 с.
6. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: [навч. посібн.] / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 560 с.
7. Скібіцький О. М. Антикризовий менеджмент: [навч. посіб.] / О. М. Скібіцький. – К.: ЦУЛ, 2010. – 567 с.
8. Barton, L. (1993) Crisis in organizations: Managing and Communicating in the Heat of Chaos. Cincinnati, Ohio: South-Western. – P. 2.
9. Forge, B. Nouvelles approches de la gestion des crises / B. Forge // Rev francaise de gestion. – Paris. – 1996. – № 108. – P. 72 – 73.
10. Кірілюк Р. П. Фінансова криза на підприємстві: фактори виникнення та механізм попередження [Електронний ресурс] / Р. П. Кірілюк // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_1_24.

ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВА

Р.П. Шкребень

Харківський національний економічний університет імені Семена
Кузнеця, м. Харків

При здійсненні економічної діяльності підприємство може зіткнутися із значною кількістю зовнішніх загроз, які дестабілізують його діяльність, призводять до втрат, зменшують конкурентні переваги підприємства.

Зовнішні загрози економічній безпеці підприємства визначають як потенційні або реальні дії, що порушують стан захищеності підприємства і здатні призвести до припинення його діяльності, або до фінансових та інших втрат [1-3]. Вони виникають за межами підприємств і пов'язані з кон'юктурою ринку та середовищем, в якому воно функціонує.

Джерелом загроз виступають деструктивні впливи негативних чинників на можливість реалізації стратегії підприємства. Негативний вплив певного чинника має ймовірнісний характер. Ідентифікація зовнішніх загроз дає змогу розробити конкретні заходи щодо усунення цих загроз. Основні зовнішні загрози, що впливають на втрату економічної безпеки підприємств та шляхи запобігання таким загрозам, представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Зовнішні загрози економічній безпеці підприємства та шляхи запобігання

[1-5]

Група зовнішніх загроз	Типи зовнішніх загроз	Шляхи запобігання зовнішнім загрозам економічній безпеці підприємства
Макроекономічні	Нестабільність економіки; загальноекономічна ситуація в країні і регіоні; рівень інфляції	Заходи щодо збільшення рівня ліквідності підприємства; підвищення ефективності використання власного капіталу; скорочення рівня залежності від кредиторів
Загрози від постачальників в та споживачів, конкурентів	Скупка акцій, боргів підприємства небажаними партнерами; недобросовісна конкуренція на ринку; низька купівельна спроможність споживачів; рейдерство	Конкурентна розвідка; запобігання витіку інформації
Фінансові загрози	Нестабільність ринку капіталу; криза грошової і фінансово-кредитної систем; нестабільність податкової, кредитної і страхової політики; несприятливі умови кредитування підприємств	Диверсифікація ринків

Продовження табл. 1

Політико-правові загрози	Недостатньо розвинена правова система захисту прав інвесторів і виконання законодавства; урядові кризи; нестабільність нормативно-правової бази; регулювання валютної, фіскальної та митної політики; поширення кримінальних і фінансових злочинів	Впровадження заходів щодо своєчасного дотримання норм чинного законодавства країни і світового співтовариства
Технологічні загрози	Нова альтернативна техніка; рівень розвитку НТП; якісна сировина та матеріали	Поширення використання інноваційних технологій, що дозволить скоротити собівартість продукції
Міжнародні загрози	Нестабільність валютної політики і валютного курсу; хибна експортно-імпортна політика; економічна залежність від імпорту; втрата позицій на зовнішніх ринках	Залучення інвесторів; спонсорська допомога
Географічні загрози	Природні катаклізми; проблеми з природними ресурсами; доступність транспорту та зв'язку	Диверсифікація постачальників
Соціокультурні загрози	Освітній і культурний рівень населення; ставлення населення до товару та підприємства	Репутація підприємства

З метою запобігання та виявлення можливих небезпек підприємств слід своєчасно виявляти загрози. Для виявлення і оцінювання загроз безпеці підприємства доцільне використання методу PEST-аналізу, який дозволяє виявляти загрози зовнішнього середовища та оцінити їх вплив на стан економічної безпеки підприємства.

Своєчасне виявлення можливих зовнішніх загроз допоможе мінімізувати спад у виробництві, зміцнити конкурентні позиції та запобігти розбалансуванню діяльності підприємства.

Література

1. Економічна безпека підприємства : [навч. посіб.] / І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Х.: ХНЕУ, 2012. – 251 с.
2. Картузов Є. П. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємства / Є. П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9. – С. 115 – 124.
3. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: [монография] / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
4. Паліга Н. Б. Шляхи запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам економічній безпеці промислового підприємства / Н. Б. Паліга,

Ю. В. Світлична // Економіка промисловості. – 2011. – № 1. – С. 197 – 202.

5. Тищенко В. В. Загрози економічній безпеці підприємства [Електронний ресурс] / В. В. Тищенко. – Режим доступу: hesis.at.ua/publ/2014_r_bezpekoznavstvo_teorija_ta_praktika_15_03_15_04/tishhenko_v_v_zagrozi_ekonomichnij_bezpeci_pidpriemstva/10-1-0-341.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Р.О. Шостак

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка, м. Полтава

Фінансова безпека банківської системи (далі ФББС) України зумовлена, насамперед, вкрай незначним за світовим виміром розміром його сукупних активів, що наочно простежується за результатами компаративного аналізу.

Банківський сектор економіки України останніми роками розвивався вкрай нерівномірно. Періоди істотного зростання перемежовувалися з кризовими. Станом на 1 вересня 2016 року в Україні, за даними Національного банку України, налічувалося 100 комерційних банків, що на 26 одиниць менше, ніж роком раніше (126 банків станом на 01.09.2015). Банківська система України вже третій рік поспіль є збитковою. У 2015 році, сукупно усі банки в Україні зазнали збитків на 66,6 мільярда грн., що більше на 25,7% ніж у 2014 році – 52,9 млрд. грн. Практично всі індикатори фінансової безпеки банків мають тенденцію до погіршення. Банки продовжують збиткову діяльність. Все це негативно позначається на фінансовій безпеці банківської системи в цілому.

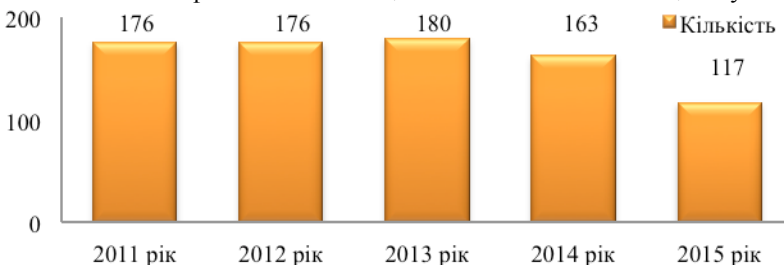

Рис. 1. Динаміка кількості банків за 2011-2015 рр.

Упродовж тривалого часу спостерігалась позитивна динаміка більшості ключових показників, що характеризують роль банківського сектору в економіці України. Але це пов'язане переважно з переоцінкою

гривневого еквівалента активів в іноземній валюті після девальвації гривні та зумовило збільшення їх відрахувань в резерви під валютні кредити, що спричинило необхідність поповнювати їх капітал.

Так, відношення активів банківського сектору до ВВП у 2015 році знизилося до рекордних за період аналізу 64,4%, наданих кредитів – з 64,2 до 48,7%. Власний капітал та депозити також зменшилися порівняно з попередніми роками. Причинами цього є нестабільна політична, економічна та військова ситуація в країні, а також масова недовіра вкладників до банків. У 2014 році спостерігається покращення деяких показників, втім таке зростання було зумовлено знову ж, насамперед, величезною девальвацією гривні.

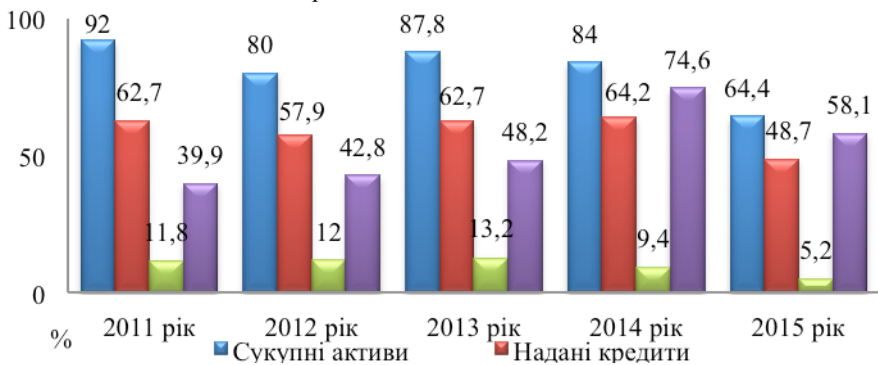

Рис. 2. Динаміка основних показників банківського сектору економіки України, % до ВВП 2011-2015 рр.

Так, рівень фінансової безпеки ресурсотворюючої складової функціонування банківського сектору України в 2015 році знизився, оскільки:

- погіршилась структура пасивів банків;
- зменшилися темпи зростання традиційних джерел формування ресурсної бази;
- зменшилась частка пасивів, виражена залишками коштів фізичних осіб загалом, незважаючи на збільшення коштів суб'єктів господарювання.

Сукупний статутний капітал банків зменшився за 2014 р. на 2,7%, до 180,2 млрд. грн., але у 2015 зріс на 14,5%. Власний капітал за 2014-2015 роки зменшився до 103710 млрд. грн., оскільки НБУ в ході перевірок виявив штучне нарощення капіталів у низці комерційних банків і змусив очистити їх від неліквідного майна. Крім того, зменшення власного капіталу зумовлено ліквідацією банків і збитковою діяльністю

функціонуючих. Комерційні банки, відчуваючи нестачу власного капіталу, змушені більшою мірою вдаватись до внутрішніх і зовнішніх запозичень, що підвищує їх залежність від останніх і знижує як їх фінансову безпеку, так і ФББС загалом.

Обсяги іноземного банківського капіталу в статутному капіталі вітчизняних банків з 2011 року постійно зменшувалися (з 41,9% до 32,5%) і лише у 2015 зріс до 43,3%. В основному це зумовлено зменшенням кількості вітчизняних банків та залученням зовнішніх валютних запозичень.

Регулятивний капітал поступово збільшувався з 2011 до 2013 року, але за 2014-2015 роки значно зменшився до 131000 млн. грн.

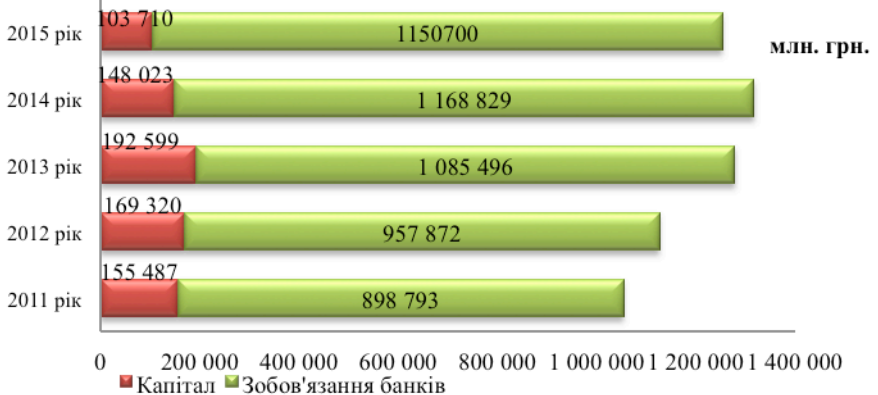

Рис. 3. Динаміка пасиву банків України за 2011-2015 роки

Рівень кредитної безпеки банківського сектору України в 2015 році порівняно з попереднім роком значно знизився, оскільки зменшилися темпи зростання наданих комерційними банками кредитів загалом та частка простроченої заборгованості.

Активи банків за 2011-2014 роки поступово зростали, але за останній рік завдяки перерахунку валютних коштів в гривню. Але навіть з таким курсом у 2015 році даний показник зменшився на 4,8% і склав 1 254 400 млн. грн. Головною причиною є зменшення кількості банків.

Сукупний обсяг наданих кредитів зріс на початок 2015 року порівняно з попереднім на 10,4%, до 1,006 трлн. грн., але під кінець зменшився до 965090 млн. грн. При цьому неплатоспроможними за валютними кредитами, якими перевантажений банківський сектор, стали практично 100% позичальників, які отримують доходи в гривні. Підтвердженням цього є збільшення простроченої заборгованості за

кредитами у загальній сумі кредитів у 3 рази протягом 2014-2015 років. Водночас відношення наданих кредитів до ВВП за 2011-2014 роки зросло, але у 2015 знову зменшилося (до 48,7%).

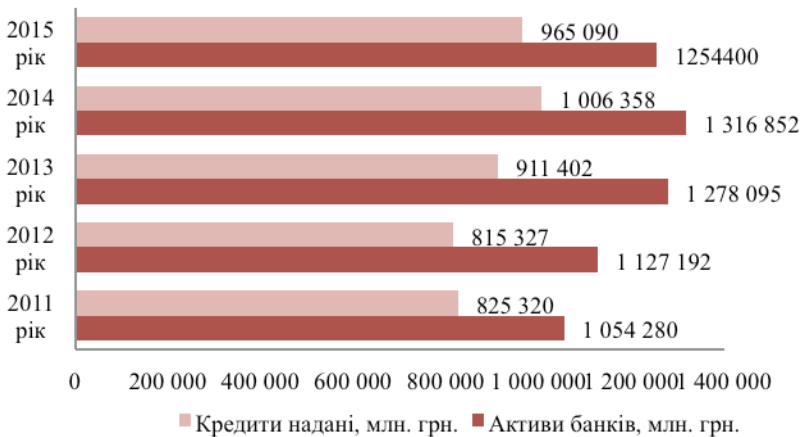

Рис. 4. Динаміка загальних показників наданих кредитів та активів банків на початок 2011-2015 років

Співвідношення обсягу кредитів банківського сектору України до обсягу його депозитів є індикатором концентрації кредитних ризиків. Напередодні кризи в серпні 2008 року відношення кредитів до депозитів (в іноземній валюті) становило 250%. Близько двох з половиною років до того цей показник був значно нижчим – 130%. На початку кризи (кінець 2008 р. – початок 2009 р.) це співвідношення зросло ще більше у зв’язку з масовим вилученням вкладів. У березні 2009 року відношення кредитів до депозитів досягло близько 290% і скоротилось до 200% у вересні 2010 р., оскільки кредитна криза означала, що видані кредити в іноземній валюті зменшилися, тоді як депозити в іноземній валюті почали відновлюватися. Однією з причин цього розриву за валютами на рівні балансу банків були більш низькі відсоткові ставки за валютними кредитами. Це підвищувало вразливість банківського сектору до кризових явищ. Вітчизняний банківський сектор зі значенням співвідношення обсягу кредитів до обсягу його депозитів 1,7 у 2011 році значно випереджав сусідні країни, які пройшли кризу 2008–2009 рр. легше і їхній суверенний кредитний рейтинг на кілька ступенів вищий за вітчизняний (B2 від Moody’s). Наприклад, у Польщі (A2) цей показник становив 1,2, у Чехії (A1) – 0,8, у Росії (Baa1) – 0,9, у Туреччині (Ba2) – 1,0. Значення цього індикатора у вітчизняному банківському секторі на початок 2015 року становило

139,6%. В Україні на початок 2015 року 41,1 % кредитів надавались строком до 1 року, тоді як в країнах ЄС більше половини кредитів надається на строк понад 5 років.

За оцінкою НБУ, протягом 2014-2015 років банківський сектор за важких політичних та економічних умов наражався на значні ризики, зокрема кредитний. Саме внаслідок зовнішніх важкопрогнозованих шоків погіршилася платоспроможність позичальників та зріс обсяг проблемної кредитної заборгованості. Банки втратили заставне майно та інше забезпечення за кредитами, що позначилося на якості кредитного портфеля та потребувало вжиття комплексу стабілізуючих заходів.

Крім того, банки змушені формувати величезні резерви під надані кредити, тобто заморожувати на рахунку від 20% до 100%, що також негативно впливає на їх ефективну діяльність.

На рівень ФББС в 2011-2015 рр. впливала й динаміка доходів і витрат комерційних банків. Так, за цей період діяльність банків була прибутковою лише в 2012-2013 роках., тоді як 2011, а особливо 2014-2015 рр. характеризувались її збитковістю. Причому, в 2014 р. з огляду на кризові вияви у функціонуванні банківського сектору загальний обсяг збитків склав майже 53 млрд. грн. і досяг близько третини його статутного капіталу. При цьому витрати банківського сектора лише на 4/5 покривались його доходами. Це, насамперед, зумовлено істотним перевищенням темпів зростання витрат банків над темпами зростання їх доходів, спричиненим значною мірою від'ємною переоцінкою цінних паперів і зростанням резервів на можливі втрати. На фінансовий результат банківського сектору негативно вплинули збитки банків, які віднесені до категорії неплатоспроможних і в яких запроваджені тимчасові адміністрації (– 19,9 млрд. грн.)

Найбільш чутливими до шоків виявилися банки, що проводили ризикову незбалансовану політику або кредитували масштабні проекти та понесли значні втрати від тимчасової окупації АРК та ситуації на сході України.

Майже всі найбільші комерційні банки завершили 2014 рік зі збитками внаслідок погіршення якості кредитного портфеля. У загальному обсязі прибутків банків 4,37 млрд. грн. (80%) припало на 10 найприбутковіших банків. З 30 млрд. грн. втрат найбільших комерційних банків 2/3 втратили державні банки. ПАТ «Укресімбанк» (обсяг безнадійних кредитів 22,4 млрд. грн.) витратив на формування резервів 17 млрд. грн., Ощадбанк – 12,2 млрд. грн. Частка прибуткових комерційних банків в їх загальній кількості в 2013-2014 рр. скоротилася з 88,9% до 67,1%, тоді як кількість збиткових зросла з 20 до 52 або з 11,1% до 32,9% від загальної кількості діючих банків. Рентабельність активів і капіталу

комерційних банків спостерігалась лише в 2012-2013 рр. (причому, за цей період вона зменшилася майже вчетверо). Але у 2015 році збиток виявився ще більшим за попередній і склав 66,6 млрд. грн. Доходи всього на 75% покрили витрати.

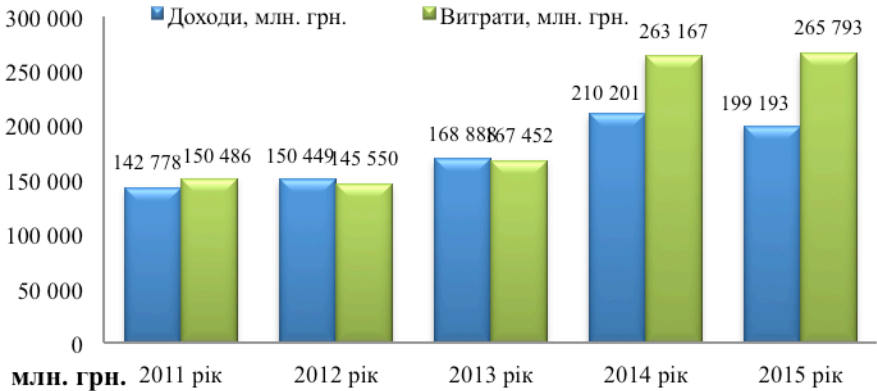

Рис. 5. Динаміка доходів і витрат в банківському секторі економіки України за 2011-2015 роки

Найбільш збитковими за результатами 2015 року виявилися російський «Промінвестбанк», а також державні «Укресімбанк» та «Ощадбанк». Рейтинг прибуткових банків очолили виключно іноземні фінансові установи – «Сітібанк», «ІНГ Банк Україна», «Креді Агріколь».

Продуктивність вітчизняного банківського сектора (співвідношення операційних доходів до загальної суми активів та чистого прибутку) значно зменшилася. У дохідній частині вітчизняних банків превалюють процентні доходи, а видатковій – відрахування в резерви, що свідчить про недостатній рівень ФББС економіки України. Значною мірою це спричинило скорочення штатів комерційних банків і зменшення оплати праці. За різними оцінками, безробітними в 2014 р. стали 30-35% банківських працівників, а їх зарплата скоротилась на 10-30%. Крім того, зниження ФББС спричинили такі зовнішні щодо нього чинники як погіршення фінансового стану господарюючих суб'єктів у більшості видів економічної діяльності; жорсткі умови зовнішніх запозичень; зростання безробіття.

Отже, за результатами аналізу варто зробити висновки, що на початок 2016 року недотримані такі безпекові параметри ФББС:

фінансова безпека ресурсотворюючої складової функціонування банківського сектору (обсяг готівки до ВВП; відношення залучених

банківським сектором коштів до капіталу; максимальна частка іноземних пасивів; річні темпи зростання власного капіталу; структура пасивів банків);

кредитна безпека банківського сектору (частка активів 5/20 найбільших банків у сукупних активах банківського сектору; кредитні надходження в економіку до річного ВВП; рівень сумнівної і безнадійної заборгованості у сукупному кредитному портфелі);

безпечний рівень доходів і витрат банківського сектору (відношення витрат до доходів; рентабельність активів та капіталу).

Таким чином, рівень ФББС економіки України є недостатнім, а відтак необхідно визначити пріоритетні напрями його підвищення, розробити і реалізувати відповідні дієві заходи.

Література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні – методологія оцінки та механізми забезпечення: автореф. дис... докт. екон. наук: / О. І. Барановський; [Місце захисту : НАН України]. – К., 2007. – 39 с.

2. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: [монографія] / М. М. Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.

3. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави / А. І. Сухоруков. – К.: Вища школа, 2007. – 300 с.

4. Банківська система України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1187>.

ЗОВНІШНЯ ЗАБОРГОВАНІСТЬ УКРАЇНИ ТА ЇЇ БОРГОВИЙ ТЯГАР

Н.Я. Юрків, *доктор економічних наук, доцент*

Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, м. Київ

Аналіз зовнішньої заборгованості суверенних боржників з позицій фінансової безпеки держави потребує ґрунтовного вивчення як можливих механізмів скорочення заборгованості, так і оцінки платоспроможності держави. Для цього у світі розробляються методологічні підходи та використовуються різні методики розрахунку економічно безпечного рівня зовнішнього боргу, розраховуються порогові значення основних індикаторів, що характеризують, з одного боку, рівень платоспроможності держави і впливають на її кредитний рейтинг на зовнішньому ринку, а з іншого, відображають стан боргової безпеки країни, як одного із найвпливовіших факторів фінансової стабільності. При цьому

платоспроможність держави та її кредитний рейтинг виступають свого роду індикаторами довіри кредиторів до держави, визначаючи рівень суверенного ризику як для кредитора, так і для боржника [2].

Боргову безпеку держави як елемент національних інтересів доцільно розглядати з позицій комплексного підходу, як підсистему у складній, багаторівневій системі фінансово-економічної безпеки держави. Враховуючи альтернативні погляди на цю проблему, під борговою безпекою держави слід розуміти певний критичний рівень державної заборгованості, який дозволяє зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити певний рівень відносної незалежності держави, зберігаючи при цьому економічну можливість країни здійснювати виплати на погашення основної суми і відсотків (відповідно до зафіксованого у кредитному контракті графіку платежів), підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу. Тобто, виконання умов боргової безпеки спрямовується на задоволення економічних потреб держави у фінансових ресурсах із врахуванням того, що перевищення цього критичного рівня може призвести до незворотних процесів щодо можливостей повернення боргів, їхнього обслуговування, до так званої боргової кризи або кризи ліквідності, чи одновекторної фінансової, економічної і навіть політичної залежності від кредиторів.

Оцінюючи рівень боргового тягара в державі, доцільно з точки зору методології чітко розмежовувати два поняття:

платоспроможність у широкому розумінні (загальна платоспроможність);

платоспроможність у вузькому розумінні (стан ліквідності).

Перше поняття згідно загальноприйнятої у світі концепції означає здатність країни боржника залучати іноземні позичкові ресурси і обслуговувати зовнішній борг, не порушуючи при цьому нормальний хід відтворювального процесу, і передбачає підтримку певних стабільних темпів економічного зростання. Для характеристики загальної платоспроможності країн в міжнародній практиці використовуються ті показники, які порівнюють обсяг зовнішнього боргу з основними параметрами відтворювального процесу (динаміка ВВП, норма нагромадження, капіталовіддача та інші).

Трактування платоспроможності у вузькому розумінні (як стану ліквідності) передбачає наявність у країни в даний момент чи період часу певної суми міжнародних платіжних засобів, достатньої для погашення поточних боргових зобов'язань. Оцінка ліквідності, таким чином, базується на порівнянні розмірів поточних (прогнозованих) платежів за зовнішнім боргом з наявними (прогнозованими) обсягами ліквідних

ресурсів (експортна виручка, золотовалютні резерви, резервна позиція в МВФ, та інші).

Отже, зміст двох категорій – загальної платоспроможності і ліквідності – досить відмінний. Відповідно, боргова криза як криза загальної платоспроможності відрізняється від кризи ліквідності, оскільки остання може бути як симптомом першої, так і виникнути самостійно.

Якісною характеристикою боргової безпеки держави є визначення боргового тягаря і рівня платоспроможності. Для оцінювання цих параметрів у світовій практиці використовується близько двох десятків показників-індикаторів. Така кількість індикаторів та їх граничних значень зумовлена різноманітністю методик, що застосовуються для їх розрахунку, а також специфікою розрахунку, застосуванням певних макроекономічних показників кожною окремою державою, родом заборгованості (державна, приватна, гарантована державою) і джерелами її погашення.

Для аналізу боргової безпеки держави Світовий банк пропонує використовувати Мінімальну стандартну модель (табл. 1) і відповідно до неї визначати основні боргові індикатори [4].

Наведені показники характеризують валютно-фінансовий стан країни-боржника, а також рівень її загальної платоспроможності та тимчасової ліквідності. З аналітичною метою ці показники прийнято обмежувати пороговими або граничними значеннями оптимального рівня зовнішньої заборгованості, оскільки до конкретних меж ситуація із впливом боргу на економіку і стан фінансово-кредитної сфери країни в цілому може перебувати під контролем держави, а перевищення меж веде до створення і поглиблення кризових явищ в країні. Співвідношення

поточної (теперішньої) вартості обслуговування заборгованості до ВВП;

поточної (теперішньої) вартості обслуговування боргу до експорту оцінюють рівень заборгованості країн за двома важливими аспектами їх потенційної здатності обслуговувати боргу:

експорт (забезпечує надходження іноземної валюти для обслуговування боргу);

ВВП (узагальнюючий вимірник створення доходу в економіці).

Згідно з методикою Світового банку, якщо хоча б один із цих двох індикаторів перевищує критичний рівень – 80% (поточної вартості погашення заборгованості до ВВП) або 220% (поточної вартості погашення заборгованості до експорту), то країна належить до категорії країн з надмірною заборгованістю. У випадку, коли критичного рівня не досягнуто, але співвідношення складає $\frac{3}{5}$ критичного показника (тобто 48% поточної вартості погашення заборгованості до ВВП і 132% поточної

вартості погашення заборгованості до експорту), країна відноситься до категорій країн з помірною заборгованістю. Якщо ж обидва співвідношення менші за $\frac{3}{5}$ критичного значення, рівень заборгованості країни вважається низьким.

Таблиця 1

Мінімальна стандартна модель Світового банку
для оцінювання боргової безпеки держави

Показник	Формула	Економічний зміст
Відношення валового зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг	EDT / XGS (%)	Демонструє відносну довгострокову спроможність держави акумулювати валютні надходження без додаткового пресингу на сальдо платіжного балансу
Відношення валового зовнішнього боргу до ВВП	EDT / GNP (%)	Показує загальний рівень боргової складової економіки
Відношення загальних платежів щодо обслуговування боргу до експорту товарів і послуг	TDS / XGS (%)	Коефіцієнт обслуговування боргу, який показує, яка частина валютних надходжень спрямовується в сферу погашення боргу
Відношення відсоткових платежів до ВВП	INT / GNP (%)	Визначає можливість обслуговування зовнішнього боргу
Відношення відсоткових платежів до експорту товарів і послуг	INT / XGS (%)	Визначає частину валютних надходжень, які використовуються на обслуговування боргу
Відношення міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу	RES / EDT (%)	Показує чи може країна використовувати свої резерви (і яку їх частину) для погашення зовнішнього боргу
Відношення міжнародних резервів до імпорту товарів і послуг	RES / MGS (%)	Відображає запас фінансової міцності держави
Відношення короткострокового боргу до валового зовнішнього боргу	$Shortterm / EDT$ (%)	Показує, яку частку становить короткотерміновий борг у загальній сумі зовнішнього боргу
Відношення боргу міжнародним організаціям до валового зовнішнього боргу	$Multilateral / EDT$ (%)	Відображає питому частку заборгованості міжнародним фінансовим організаціям у загальній сумі зовнішнього боргу, або, свого роду залежність держави від фінансування цими організаціями

В умовах політичної та економічної нестабільності потрібно

враховувати, що заборгованість держави є глобальним викликом для економіки держави, що в подальшому може спричинити значні загрози і небезпеки для фінансової системи України. У зв'язку із цим держава, формуючи боргову і бюджетну політику, зобов'язана враховувати глобальні тенденції соціально-економічного розвитку, конкретний етап розвитку суспільства та дотримуватися комплексного підходу до розроблення і реалізації заходів мінімізації заборгованості відповідно міжнародним стандартам.

Література

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в XX столітті (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В. Л. Андрущенко. – Львів : Каменяр, 2000. – 303 с.
2. Government finance statistics. Summary tables – 2005-2015 // Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. – 2015. – 31 p.
3. Колісник О. Управління бюджетним дефіцитом / О. Колісник // Світ фінансів. – 2005. – № 3–4 (4–5) – С. 102–110.
4. Бюджетний процес в Україні: стан та проблеми інституційного забезпечення: [монографія] / З. С. Варналій, Т. В. Бугай, С. В. Онищенко. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – 271 с.
5. The Open Budget Survey 2013: International Budget Partnership. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://internationalbudget.org/wpcontent/uploads/OBI2013-Report-English.pdf>.
6. The world factbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2186rank.html>.
7. United Kingdom HM Treasury [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hm-treasury.gov.uk/>.

Наукове видання

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА:
ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО**
Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з
міжнародною участю

Комп'ютерна верстка

Ю.С. Худолій

Матеріали друкуються мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.
Електронне видання.
